

# HRISOVUL

III

*[Faint, mostly illegible text in a historical script, likely Cyrillic, covering the majority of the page. The text appears to be a religious or historical document.]*



1943

*[Handwritten signature or notes in Cyrillic script, located in the bottom right corner.]*

H R I S O V U L

III

1943

**„HRISOVUL” BULETINUL ȘCOALEI DE ARHIVISTICĂ**  
**A P A R E   A N U A L**

**REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Strada Arhivelor Nr. 4, București I.**

Buletinul este proprietatea Școlii de Arhivistică în baza ordonanței prezidențiale a Tribunalului Ilfov, secția I Comercială, sub Nr. 5955 din 24 Martie 1941, dosar Nr. 667/1941. A fost înscris în registrul publicațiilor periodice sub Nr. 51/1941. Aprobă de Serviciul central al cenzurii presei cu Nr. 272/1941.



---

**EDIȚIE ÎN CINCI SUTE EXEMPLARE**

**TIPARUL „CARTEA ROMÂNEASCĂ” BUCUREȘTI**

# HRISOVUL

BULETINUL ȘCOALEI DE ARHIVISTICĂ

PUBLICAT DE

PROF. AURELIAN SACERDOȚEANU  
DIRECTORUL ȘCOALEI DE ARHIVISTICĂ  
ȘI  
DIRECTORUL GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

III



BUCUREȘTI  
1943

Vigneta de pe foaia de titlu reprezintă, în mărimea originală, sigiliul lui Radul cel Mare, Domnul Țării Românești, atârnat cu șnur roșu și albastru la hrisovul din 1499 Ianuarie 25, aflat la Arhivele Statului din București, Secția peceți, și are legenda: † ІѠ РАДЪА БОЕВОДА И Г[ОСПОДИ]НЬ ВЪСОИ ЗЕМЛИ БЪГГРОВЛАХИНСКОИ С[Ы]НЬ БЛАДА БЕЛИКАГО БОЕВОДА. Desen de C. St. Gheorghiu.

## DESPRE CIRCULAȚIA MONETARĂ LA ROMÂNI IN EVUL MEDIU

— DUPĂ DOCUMENTE —

Istoria Românilor în epoca de formare ca națiune, cum și în aceea în care s'a ajuns la cele dintâiu state românești, este foarte puțin cunoscută. În cea mai mare parte suntem încă în domeniul ipotezelor. Unii cred că în această vreme strămoșii noștri s'ar fi ocupat exclusiv cu păstoritul seminomad și nu au putut avea cât-de-cât o vieață organizată, aceasta venind mai târziu datorită a diferite influențe externe. Alții, din potrivă, susțin că întreaga vieață românească medievală era de caracter pur agrar, iar cele dintâiu formațiuni politice n'au fost decât niște alcătuiți țărănești, sub oblăduirea unui semen întru nimic deosebit de totalitatea locuitorilor. Nu rareori s'a negat chiar existența noastră în actualul teritoriu al țării, considerându-se ca neexistând aici decât o vieață barbară, discontinuă.

Cauza pentru care a fost astfel înfățișată istoria noastră se datorește, după cum se știe, unui singur lucru : lipsei de izvoare literare istorice, care să mărturisească ceva despre noi. Și cum numai acestea erau luate în considerație, s'au putut forma ușor tot felul de ipoteze, atâta vreme cât istoriografia se baza exclusiv pe astfel de izvoare. De data aceasta lăsăm la o parte faptul că acestea nu lipsesc chiar atât cât se crede, întrucât nu ne este în gând a înfățișa istoria Românilor prin izvoare narative, dar ținem să precizăm că ele sunt. E drept însă că nu menționează populațiile locale decât, sau sub nume barbare, care veneau de la stăpânitorii vremelnici, sau, ceace e mai des și conform uzului în Bizanțul intelectual, se arhaizează întreaga onomastică. Când se va elucida întreagă această problemă, se va putea vedea când și cum apare elementul barbar, și când și cum cel romanic, auhton nu numai în țara românească de azi, ci în întreg Sud-Estul

europăean, unde s'a exercitat o intensă romanizare. Acum, având în vedere locul în care ne aflăm, ne gândim la alte izvoare istorice de caracter deosebit.

În adevăr, dela o vreme începe să se ia ca martor al trecutului nostru și izvorul arheologic, care, în bună parte, înlocuiește cu prisosință lacuna izvorului scris. De altfel, pentru unele epoci, descoperirile arheologice sunt singurele mărturii ale unor vremi de mult apuse. Prin astfel de informații e destul să amintim caracterul deosebit pe care îl capătă Domnia noastră, în urma săpăturilor dela Curtea-de-Argeș, spre a ne da seama de importanța acestui fel de izvoare. Pe această cale se poate constata vieța destul de intens dusă pe aceste meleaguri, relevată în atâtea alte locuri. E concludent dacă cităm ruinatele temelii ale Voditei lui Nicodim, cea mai veche mănăstire a noastră, așezată ea însăși pe ruinele alteia cu mult mai veche, care ne arată o *vieță organizată* înainte de sec. XIV. Adăogăm la aceasta mențiunea unei biserici orientale la Alba Iulia chiar pe vremea invaziei ungurești, și alte mănăstiri ardelenene, de același caracter, la Cluj-Mănăstur, la Poarta Mezeșului și în alte părți și ne dăm seama că monumentele acestea nu puteau fi zidite de cine-știe ce dute-vino, ci de o populație bine legată de pământul pe care îl locuia din vechime.

Între aceste monumente arheologice, pe care ni le pune la îndemână hârlețul, este și moneda, care, din toate timpurile, se găsește pretutindeni pe pământul românesc. E drept că ea nu ne poate preciza nici momentul în care a venit pe teritoriul românesc, nici dacă a aparținut unui Român. Ea arată numai o dată după care știm că a fost folosită, indiferent de cine, însă pe acest pământ al nostru. De orice neam ar fi fost posesorul ei, e sigur că o aducea spre a-i fi de folos în relațiile cu locuitorul de aici. Numai astfel se explică numărul important de monezi medievale, prin care se probează o continuă circulație a lor la noi, din epoca romană până la apariția statelor nouă. Însă, având în vedere faptul că nu toți barbarii aveau nevoie de ea, întrebuițarea monetei presupunând un stadiu de vieță deosebit, și că pe de o parte succedându-se la intervale deosebite iar pe de alta ei fiind de origini diferite și din deosebite părți, deci în imposibilitate să ruleze continuu aceeaș monetă care nu era a lor, trebuie neapărat să se considere că a existat o populație locală care a știut să prețuiască moneda, mai ales imperială bizantină. Această populație nu putea fi decât cea romanică pe care o legau de Imperiu

originea și vechile tradiții, întrucât barbarii, cei din Dacia în primul rând, n'au avut nici continuitate nici posibilitatea de a intra în legături ordonate cu acest Imperiu, pe care îl râvneau dar nu-i dădeau considerație.

Este deci de un deosebit interes a ținea seama de răspândirea monetei medievale de-alungul și de-a-latul pământului românesc. Tezaurile ce s'au scos din pământ până acum ne-o dovedesc cu prisosință. Prin ele vedem că în toată această vreme cea mai întrebuințată monedă era fără îndoială aceea care se bătea mai aproape și avea un credit mai mare. Cea mai de seamă era aceea care venea din Bizanțul de care eram, cel puțin în parte, legați deadreptul <sup>1)</sup>. Acestea îi urma moneda venețiană, care străbătea prin porturile Mării Negre <sup>2)</sup>. Pe uscat ne venea renumita monedă de Friesach, bătută în Carintia <sup>3)</sup>, de altfel foarte pre-

1. Astfel la Cilibichioi (jud. Constanța) s'au aflat monezi de bronz dela Leon I (457—474); la Cerna Nemțească (Torontal), monezi de aramă dela Constantin VII Porfirogenitul (913—959); în Dobrogea, dela Ioan Zimisces (969—975); *constantinași* dela Vasile II Bulgaroctonul (976—1025) la Dolhești (jud. Huși); de aur, dela Constantin IX Monomahul (1042—1054) la Sântandrei (Bihor); de aramă, bronz și aur, dela Comneni (1081—1185) și până la Constantin XI Dragases (1448—1453), la Cerna Nemțească, Isaccea, Zimnicea și Tirimia Mare (Torontal). Toate acestea au fost relevate de C. Moisil, *Monete și tezaure monetare, în Buletinul societății numismatice române*, X (1913), p. 21; XI (1914), p. 25; XV, (1920), p. 78, 80—81. Cf. și W. Knechtel, *Despre monetele bizantine, ib.*, XVI (1921), p. 10—12. E sigur că pe lângă acestea mai sunt și altele, mult mai numeroase, care stau încă în colecții publice și private nerelevate până acum, după cum pot fi altele și publicate dar pe care nu le cunoaștem. Mai trebuie să precizăm aici încă un lucru: nu monezile de metal prețios sunt acelea care ne interesează pe noi în primul rând, pentru circulația lor în Dacia mai ales, ci numai cele obicinuite, de bronz sau de aramă. Cele dintâiu puteau fi aduse și numai ca metal prețios, având o valoare intrinsecă servind și ca ornament, fie pentru Români, fie pentru barbarii care le-ar fi luat prin spoliare. Dimpotrivă, celelalte, care prin metalul lor au o valoare infimă, nu puteau circula decât numai prin credit și obicinuință, corespunzând unor necesități economice locale, lucruri pe care barbarii nu le aveau.

2. C. Moisil, *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor, în Anuarul Institutului de istorie națională*, III (1924—25), Cluj 1926, p. 131: *ducatul sau galbenul venețic*; când vine prin Ardeal ducatul este sinonim cu *florinul*. Comerțul genovez aducea moneda bizantină de aur, *perperii* sau *zloșii*, ziși și *zloști tătărești*, *Id., ib.*, p. 125.

3. *Id.*, *Contribuțiuni la originea cuvântului „ban”*, în *Bul. Soc. Num. Rom.* XV (1920), p. 32.

țuită, împreună cu variata monetă ungurească <sup>1)</sup>. Nu trebuie să uităm că atunci când s'au bătut au circulat și banii sârbești <sup>2)</sup>, bulgărești <sup>3)</sup> și poloni <sup>4)</sup>. Evident că la aceste feluri de monetă se poate adăoga și alta, de proveniență deosebită, care se întâlnește însă mai rar <sup>5)</sup>. Toate acestea circulau la Români, nu numai atâta timp cât nu aveau moneda lor, dar și după ce au luat naștere cele dintâiu bănării sau hereghii <sup>6)</sup>, deoarece moneda națională nu excludea pe cea străină decât atunci când era falsă <sup>7)</sup>. Iată deci

1. Astfel, dela Ladislau I (1077—1095), *đinari* la Sântandrei (Bihor), dela Ludovic I (1342—1382), la Niculițel (Tulcea), dela regina Maria de Anjou (1383—1385), la Turnu-Severin; cf. Moisil, *Monete și tezaure*, I. c., X (1913), p. 22; XII (1916), p. 43; XV (1920), p. 81. Odată cu această monetă a venit și aceea care era bătută de Banii Slavoniei, *denarii banales*, Id., *Monetăria Țării Românești*, I. c., p. 129.

2. Id., *ib.*, p. 121.

3. Id., *ib.*, p. 125, 127. La Silistra s'au găsit multe monezi dela țarii Alexandru și Sracimir, id., *Monete și tezaure*, I. c., XIII (1916), p. 43; însă și împreună cu monezi dela Vlaicu Vodă, id., *ib.*, XXXI (1926), p. 18.

4. Id., *Monetăria Țării Românești*, I. c., p. 121.

5. Moneta ceahă, groșii apusenii, etc. Cf. I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Czernowitz 1912, p. 112—138; N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, ed. II, vol. I, București 1928, p. 107—108.

6. Se știe că cele dintâiu hereghii naționale au fost create de Vlaicu Vodă în Țara Românească și de Petru Mușatin în Moldova. Moneta lui Vlaicu și Radu I era chiar destul de variată; cf. Dr. G. Severeanu, *Despre moneda lui Radu I (1380—1385) cu tipul cavalerul și varietățile ei*, în *Bul. Soc. Num. Rom.*, XVI (1921), p. 117—118; id., *Efigia monetară a lui Radu I Basarab*, *ib.*, XVIII (1923), p. 112—113; C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, X—XVI (1917—1923). *Curtea Domnească din Argeș*, București 1923, p. 122—133. Alături de acestea erau și alte bănării pe pământul românesc, cum erau cele de la Rodna, Cluj, Alba Iulia și Sibiu; cf. Homán Balint, *Magyar pénztörténet, 1000—1325*, Budapest 1916 apud *Bul. Soc. Num. Rom.*, XV (1920), p. 35; C. Moisil, *Contribuțiuni la origina cuvântului „ban“* I. c., p. 34. Se poate adăoga și acea problematică bănie a Banatului de Severin, dela care vor fi provenind cele două tipuri pe care le cunoaștem în câte un exemplar; cf. Dr. G. Severeanu, *Contribuțiuni la studiul începuturilor numismaticeii Țării Românești*, în *Bul. Soc. Num. Rom.* XII (1915), p. 114—115; N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, III. *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București 1906, p. 207; ed. II, Craiova 1921, p. 285.

7. Lăsăm la o parte afirmația documentului din 1096, în care e vorba de colectare de bani pentru cruciată și printre Români, „qua iter collecta undique” la I. Benkő, *Milhovia*, I. Viena 1781, p. 55—57; Hasdeu, *Arhiva istorică* I, 1, p. 59; e publicat și în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, București, 1800, p. 375—376, însă sub anul 1395; deasemeni și „să nu plătească vamă” (ΔΑ ΗΕΡΑΛΤ'ΕΤΣ ΜΥΤΣ) decât la Bârlad, la 1134 Hasdeu, în *Instruc-*

o bogăție monetară destul de variată, care a existat pe pământul românesc înainte de anul 1400.

Pe lângă aceste monezi aflate în pământ, avem posibilitatea să constatăm deasa lor circulație printre Români și altfel. Anume în mențiunile tranzacțiilor în care intrau și ei. De altfel însăși intenția noastră, de data aceasta, nu este să arătăm tezaurele monetare aflate și importanța lor, ci să scoatem informațiile care menționează și moneta, din izvoarele scrise sporadic în legătură cu acest ținut, în primul rând din documentele propriu zise. Evident că numărul acestor izvoare, înainte de întemeerea țărilor românești sau concomitent cu începuturile lor, e destul de mare. Însă pe noi ne interesează numai acele izvoare care menționează precis în ele și existența Românilor ca părtași ai tranzacțiilor, făcându-se astfel dovada întrebuițării directe, sau acelea care se referă la un teritoriu în care elementul românesc e bine documentat. În acest fel lucrul se probează pe o zonă mult mai întinsă decât aceea care este astăzi, adică atât cât era de întinsă diasporaua românească tot evul mediu. E destul să ne gândim că Românii erau în calea tuturor drumurilor care legau strălucitorul Bizanț cu oricare parte a lumii. Astfel legătura cu Italia se făcea prin munții Macedoromânilor ; cu centrul Europei, peste cei din Serbia și Bosnia ; iar cu Nordul și cu Răsăritul, peste cei din Balcani, dela Dunăre, Carpați și Mare. Tot ei stăteau și în calea drumurilor cu Orientul, fie că veneau bogățiile pe mare și treceau spre coasta Dalmației, sau pe Dunăre în sus, ori spre orașele Poloniei și spre marea Baltică dând în acel care era să fie marele drum hanseatic,

---

*ființa publică*, I (1866), p. 8 ; id., *Traian*, I (1869), p. 199, actele fiind cunoscute ca false ; cf. A. Bunea, *Stăpânii Țării Oltului*, AR. *Disc. de recep.*, București 1910, p. 49—50 ; P. P. Panaitescu, *Diploma bărlădeană din 1134 și hrisovul lui Jurg Koriatovici*, în *Revista istorică română*, II (1932), p. 46—51, unde se reeditează textul și se dă discuția mai veche. Nu luăm în seamă nici documentul din 1231 al Capitulului bisericii transilvane pentru Boiul și Sâmbătelul, în care e vorba de „recompensa în pecuniarum solutione” publicat și în Hurmuzaki, I, 1, p. 120, fiind lămurit ca fals deși e reprodus și de F. Zimmermann și C. Werner, *Urhundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt 1892, p. 55, colecție în care s'a făcut totuș o purificare a actelor ; v. bibliografia discuției la A. Sacerdoțeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XII-e siècle*, Paris 1930, p. 166. Cred însă că actul merită reluarea discuției. Deasemeni ținem de suspect ordinul hanului tătar al Transilvaniei, Kadan, din 1242, asupra circulației monetei, cu „nummos nostros” și „nummos byzantinos” ; v. Sacerdoțeanu, *o. c.*, p. 169—170 ; cf. și id., *Marea invazie tătară și Sud Estul european*, București, 1933, p. 70 n. 2.

fie că veneau pe uscat, pe acel drum care s'a făcut cunoscut sub numele de drumul tătarăsc.

În toate aceste părți se știe, că apar de timpuriu Vlahii noștri, nu întotdeauna în situații prea bune. Nu știm dacă în anul 976, Vlahii aceia blestemați nu au ucis pentru bani, la Stejarii Frumoși, pe revoltatul David, căci Cedren nu precizează. E mai probabil că nu. În drumul Varegilor, ostași renumiți în Bizanț, Români apar pe la sfârșitul sec. XI, sau începutul celui următor, în aceeași situație :ucid pe unul dintre acești soldați. Și Blökumenland a inscripției ce i se pune pe mormântul săpat tocmai în Gothland, nu poate fi decât în nordul Dunării, ținutul cel mai apropiat de Baltica, iar motivul pentru care putea fi ucis un mercenar, nu era decât solda lui. Nici Benjamin de Tudela, pe la 1170, nu spune ce anume jefuiau Vlahii, pe care i-a întâlnit și el în cale, dar fiindcă mărturisește că nu ucideau pe Evrei, bănuim că erau cruțați deoarece vor fi avut cantități pecuniare mai mari, de care erau mulțumiți. Această ieșire la drumul mare e sigur că nu o făceau Români pentru lucruri imediat utile, ci pentru acelea care tentau : moneta și bijuteria. Că erau strângători de bani, sau că le simțiau utilul, ne-o dovedește în aceeași Vlahie eladică, mișcarea pornită — și atunci — împotriva impozitelor excesive puse de Constantin X Ducas împăratul, de către Vlahul Berivoiu. În Balcani, din același motiv financiar, ridică steagul revoltei și frații Asănești. Iată deci câteva informații în care moneta joacă un rol important.

Pe de altă parte și Români erau ostași bizantini. Și ei deci ca și ceilalți, erau plătiți, aveau soldă. Vedem aceasta încă din 1027, când îi găsim mergând în Sicilia în oastea lui Constantin VIII. Însă mai clar apare această situație în timpul lui Alexis I Comnen, care adună importante contingente dintre Români tocmai în momentele cele mai critice ale existenței tronului său. Aceasta dovedește chiar că ei erau ostași de elită. Unii dintre aceștia luptă la Vardar și împotriva cruciaților. De acum înainte situația lor militară în imperiu se lămurește și mai bine. Dacă Români ar fi fost lipsiți de această însușire, ar fi inexplicabilă puterea armată a Asăneștilor, cari pe la 1186—1190, puteau dispune de peste patruzeci de mii de ostași. Dealtfel Ansbertus, care ne dă această informație, ține să precizeze că e vorba de „opulenta Flachia”. Ori toată această armată asănească nu se putea ține decât cu mare cheltuială, deci cu bani.

Românii au fost și ostași de pradă, în cetele briganzilor de după marea invazie tătară, când ajung până în Cehia și până în Italia la Assisi. Au luptat și în rândul armatei regilor Ungariei. Sunt știute cazurile când Bela IV i-a luat împotriva lui Ottokar regele Boemiei, și se pare că în aceeași situație au mers și împotriva Rutenilor la 1277, ca să nu pomenim existența lor și la 1210, în oastea comitelui Sibiului îndreptată spre Vidin.

Dar și în alt mod ei știu să capete banul : fac neguțătorie. Pe la anul 1110 își vindeau produsele ocupațiunii lor păstorești călugărilor dela Sf. Munte. Aici însă nu știm dacă era la mijloc numai dorul de câștig, sau și altceva, întrucât vedem că fetele și nevestele Vlahilor calcidieni, care „aveau pe diavolul în inima lor”, întorseseră mințile călugărilor atoniți dela cele sfinte. Oricum, ele vindeau acolo mult lapte și destul caș vestit de Athos, în timp ce bărbații pășteau turmele în munți <sup>1)</sup>.

În toate aceste ocazii bănuim ca agent provocator banul, sau, vulgar, „ochiul dracului”. Că nu ne putem de loc gândi la lipsa lui, ne stă dovadă interesul deosebit care s'a pus totdeauna pentru comerț în aceste părți. Deci, logic, trebuie să se admită circulația monetei pe întregul ținut locuit de Români. Însă, ca să putem vedea precis întrebuițarea ei chiar de către Români, avem și mărturii documentare. Vom aminti atâtea câte îngăduie cercetarea noastră acum.

\*

În documentele care ne stau la îndemână constatăm mai întâiu întrebuițarea monetei și sub denumiri precise, dar și sub nume care presupun o evaluare monetară. Menționăm câteva din acestea din urmă, destul de răspândite. În primul rând e numele generic de *moneta*, *nummus* sau *pecunia*, care cuprinde în sine tot felul de bani ; apoi *tributum*, uneori și *telonium* <sup>2)</sup>, care înseamnă o anumită plată, de obicei în monedă ; *pondus* sau *pondera* și *pensum* sau *pensus*, care determină și o cantitate de monedă, însă mai des o cantitate de metal prețios. La acestea de multe ori se adaugă și echivalentul în monedă determinată. Deasemeni tot

1. Cf. A. Sacerdoțeanu, *Vlahii din Calcidica*, București 1934, p. 4—6 (extras din volumul „În memoria lui Vasile Pârvan”).

2. În constituția feudală a Ungariei dată de Andrei III în 1298, se face și acest echivalent : „ut regalia seu reginalia in *tributis* seu *tricesimis*, cum omni integritate percipi possint”, Hurmuzaki, I, 1, p. 535. Actul conventului din Cluj-Mănăstur din 1360 : „*tributa* seu *telonia*”, id., I, 2, p. 67.

moneta trebuie avută în vedere atunci când se vorbește de *summa*, *quantitas* sau *census* <sup>1)</sup>, nu însă totdeauna când e vorba de *decima*, *vicesima*, *tricesima*, *quingagesima*, etc., care presupun în primul rând o contribuție în natură, afară de cazul când e specificat în ce fel se face plata <sup>2)</sup>. Deasemeni tot de monedă e adeseori vorba atunci când se menționează o vânzare, o vamă sau o amendă.

Circulația monetară, după astfel de izvoare, se prezintă în felul următor. Menționăm mai întâiu documentele de caracter extern, spre a completa informația noastră cu aceea ce găsim în cele dintâiu documente interne.

În legătură cu cavalerii Teutoni așezați în Țara Bârsei, care se știe că era vecină cu *Terra Blacorum*, avem cea mai veche informație diplomatică în care e vorba de monedă <sup>3)</sup>. În aceste documente încă din 1211 se vede preocuparea pentru metalul care putea servi la baterea monetei, întrucât se spune că dacă s'ar găsi aur sau argint în ținutul donat, jumătate să se dea fiscului și numai jumătate să rămână cavalerilor. E de presupus că aceea le-ar fi rămas lor din aurul sau argintul care eventual s'ar fi găsit, nu l-ar fi întrebuințat decât pentru baterea banilor. De altfel mai jos se precizează, în același document, că nici un voevod — e vorba de cei din Ardeal — nu are a se amesteca asupra lor, fiindu-le permisă baterea *dinarilor*. Tot atunci se fixează locul târgurilor și *tributul* lor <sup>4)</sup>. Se pare că această formă a donației

1. V. infra, p. 13 n. 1, 16 n. 1 și p. 20 n. 1.

2. Cum e în 1352 când papa Clement VI cere regelui Ungariei „quod ipsa *decima* ad *monetam* currentem communiter in regno et terris eisdem levetur”. id., *ib.*, p. 26.

3. Acesta nu înseamnă de loc că până la această dată Români n'ar fi cunoscut moneta. E destul să amintim că imediat înainte de această dată se formase Imperiul româno-bulgar în care nu se poate presupune inexistența ei. Ansbertus arată clar care erau posibilitățile acestui Imperiu.

4. În 1211 Andrei II spune: „concessimus quod si aurum vel argentum ibi in predicta terra Borza inventum fuerit, una pars ad fiscum pertinebit, reliqua ad eos devolvetur; insuper libera fora et *tributa* fororum eiusdem terre eis totaliter indulsumus. Statuimus etiam quod nullus voivoda super eos descensum habeat, liberos *denarios* et *pondera* eis remissimus et ab omni exactione immunes et liberos eos esse permissimus”, Hurmuzaki, I, 1, p. 57. În reconfirmarea din 1222 precizează: „media pars ad fiscum regium per manus fratrum deportetur, reliqua ad eosdem devolvatur”. Din ceea ce urmează, sfârșitul se prezintă în variantă: „omni exactione et collecta eos esse permissimus liberos et immunes”, id., *ib.*, p. 74—75. Confirmarea papei Honoriu III din 1222 dă o altă variantă: „concedendo nihilominus vobis, ut si aurum vel argentum terre contingeret re-

nu a fost suficientă întrucât, în anul următor, printr'un privilegiu cu adausuri, regele Andrei II, donatorul, ține să precizeze chiar situația monetei, în sensul că nimeni dintre cei care bat moneta nu are a se amesteca acolo, în schimb șeful ordinului are obligația să se îngrijească a fi moneta suficientă <sup>1)</sup>).

Intre timp, din ce motive nu știm, a venit supărarea regelui și confiscarea donației. Revine însă asupra măsurii luate și pe lângă scutiri de seamă ce le acordă pentru transit, de data aceasta precizează mai bine că au dreptul să bată și moneta, cu învoirea regală specială <sup>2)</sup>. De aici avea un venit sigur și Curia Romană. Trebuia să se dea și ei o parte — de altfel destul de mare, fiind vorba de o marcă de aur — care a și fost înscrisă în registrul

periri, una pars ad regni fiscum pertineat, reliqua vero pars vestris usibus deputetur; libera quoque fora et tributa fororum ejusdem terre totaliter vobis indulsit; liberos *denarios* et *pondera* nihilominus remittendo et reddendo, vos ab omni exactione liberos et immunes", id., *ib.*, p. 76.

1. Diploma din 1212 a lui Andrei II: „tantam concessimus libertatem quod nullus *monetariorum* Ultra Silvas terram eorum intret, vel presumat eos in aliquo molestare; sed dicto fratri Theodorico, et sibi succedentibus tantum dent *nummularis* de nova *moneta* pro argento, quod sufficiat populo ibi conversanti et ne populus ibi habitans ab eis in aliquo gravetur; dictus frater Theodicus, vel quicumque magister in loco eius fuerit, pro argento illo dictis *nummulariis* satisfacere et respondere teneatur", id., *ib.*, p. 58—59.

2. Actul regelui Andrei II din 1222: „item concessimus, quod nullum *tributum* debeant persolvere, nec populi eorum cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blacorum, homines quoque nunc terram inhabitantes predictam ad eorundem fratrum servitium et domus eorum utilitatem sine requisitione liberos dimisimus... Preterea talem ac tantam iisdem fratribus concessimus libertatem, quod nullus *monetariorum* Ultra Sylvas terram eorum intret, vel presumat eos in aliquo molestare, et ipsum jus et utilitatem, quam in terra ipsorum percipere deberemus de *nova moneta*, totaliter eisdem fratribus indulsumus, quia ira nostra contra eos provocata eo tempore, cum terra sepedictam eis perciperamus auferri, fuerant non modicum dampnificati quam restaurationem facimus eo, quod in confinio illo tanquam plantatio novella sint positi, et assiduos paganorum patientes insultus, se pro regno tanquam firmum propugnaculum de die in diem opponere non formidant. Verumtamen nullam potestatem habeant cudendi quamcumque *monetam* sine regis licentia speciali", Humuzaki, I, 1. p. 75—76. Papa Honoriu III, în acelaș an recunoaște noua formă a concesiiei: „cccedendo, ut nullum teneamini prestare *tributum*, nec etiam homines vestri, cum per Siculorum terram transierint, aut Valachorum... ea etiam vos concessit libertate gaudere, ut nullus *monetariorum* Ultra Sylvas terram vestram intrare, vel vos in aliquo molestare presumat... verumtamen nullam potestatem habeatis cudendi quamcumque *monetam* absque regis licentia speciali", id., *ib.*, p. 77.

veniturilor <sup>1)</sup>. Cu o sută cincizeci de ani mai târziu papa o cerea încă dela nunțiul apostolic al Ungariei <sup>2)</sup>. Nici Sașii din Țara Bârsei nu au plătit tribut regelui <sup>3)</sup>, dar trebuie să dea pentru scaunul apostolic două mărci de aur, deocamdată concesate cavalerilor <sup>4)</sup>. Actul acesta al lui Andrei II, are pentru noi o deosebită importanță fiindcă întărește pe un altul mai vechi și menționează precis țara Românilor, de aceea trebuie avut în vedere și pentru informațiile relative la monetă, pe care ni le furnizează <sup>5)</sup>. In cele din urmă cavalerii Teutoni au fost totuș alungați, iar papa Grigore IX, dojenind pe rege pentru acest lucru, îi arată

---

1. *Liber censuum Romanæ Ecclesiae*, în Muratori, *Antiquitates italicæ mediæ ævi*, XIV, Arezzo 1778, col. 328 : „In episcopatu Ultrasilvano : nova domus Theutonicorum in Borsa ultra montes Civium (*sic*, i. e. nivium), debet camerae pro censu, unam *marcam* auri”. Alcătuirea acestui *liber censuum*, care începe cu anul 1192, s'a făcut ceva mai târziu, după actele înseși ale arhivei papale. La întâele însemnări s'au mai făcut și adaosuri.

2. In 1273 papa Grigore XI cerea censul din Transilvania pentru „nova domus Theutonicorum in Borza ultra montes nivium, unam *marcam* auri”, Hurmuzaki, I, 2, p. 209.

3. Privilegiul lui Andrei II din 1224 : „nullus *tributariorum*, nec ascendendo nec descendendo” și „mercatores... in regno nostro libere et sine *tributo* vadant... fora eorum inter ipsos sine *tributis*”, Hurmuzaki, I, p. 84 și 85.

4. Bula papei Honoriu III din 1224 : „a sede apostolica libertatis duas *marcas* aurii.. nobis unam et fratribus nostris aliam”, id., *ib.*, p. 86.

5. In 1224 Andrei II confirmă privilegiile Șașilor din Ardeal : „Comes vero quicumque fuerit Chybiniensis nullum presumat statuere in predictis comitatibus nisi sit infra eas residens, et ipsum populi eligant, qui melius videbitur expedire, nec etiam in comitatu Chybiniensi aliquis audeat comparare *pecunia*. Ad lucrum vero nostre camere, quingentas *marcas* argenti dare teneantur annuatim, nullum predialem vel quemlibet alium volumus infra terminos eorundem positum, ab hac excludi reddicione, nisi qui super hoc gaudeat privilegio speciali. Hoc etiam eisdem concedimus, quod *pecunia* quam nobis solvere tenebantur seu dinoscuntur, cum nullo alio pondere nisi cum *marca* argentea quam pijssime recordacionis pater noster, Bela eisdem constituit, videlicet quintum dimidium *ferionem* Chybiniensis *ponderis* cum Coloniensi *denario*, ne discrepent in *statera* solvere teneantur. Nuncijs vero, quos regia maiestas ad dictam *pecuniam* colligendam statuerit, singulis diebus, quibus ibidem moram fecerint, tres *lottones* pro eorum expensis solvere non recusent... Si vero aliquis eorum aliquem convenire voluerit, in causa *pecuniali*, coram iudice non possit uti testibus, nisi personis infra terminos eorum constitutis, ipsos ab omni iurisdicione penitus eximentes”. In acest act e vorba și de „silva Blacorum et Bissenorum”. Hurmuzaki, I, 1, p. 84. Actul în sine cuprinde lucruri mult mai vechi, menționate de cei dintâi donatori, între cari și Geza II (1141—1161).

că cheltuieră mulți *bani* acolo construind și cinci castele în-tărite <sup>1)</sup>).

De acum înainte circulația banilor apare și mai des. Numele general este chiar acela de *monetă* <sup>2)</sup>. Dar tot atât de răspândit este și numele de *pecunie*, care apare atât alături de generalul *monetă*, cât și de alte diferite feluri de *monetă* sau cantități de valori <sup>3)</sup>. Atât *moneta* cât și *pecunia* serveau în primul rând la plata *tributului*, denumire foarte frecventă în documente <sup>4)</sup>.

1. Scrisoarea papei Grigore IX din 1232 : „*numerosam pecuniam expenderunt ibi cum multo labore ac proprii effusione cruoris quinque castra fortia construendo*”, id., *ib.*, p. 123.

2. In legătură și cu țările de dincoace de munți, aceasta apare chiar de la început fiind menționată în diploma Ioaniților din 1247, unde se arată că e un drept regal care se concede : „*nec non de moneta, que illic de voluntate regia et consilio praeceptoris domus illius pro tempore constituti curet, medietatem nobis reservamus sicut de ceteris redditibus est pretactum, medietate alia ad usum dicte domus convertenda, salvis iuribus ecclesiarum*”, Hurmuzaki, I, 1, p. 251. In constituția feudală din 1298, se precizează bine rostul monetei : „*statuimus etiam, ut per totum regnum una regalis et celebris sit moneta, quinquialitate combustum, ad duos annos. In reliquis vero annis ex argento decimae combustionis confecta per omnes regni civitates et villas fora contin. valorem centum currere debeat. Et si qui nobilium, vel potentum in fora suae possessionis, vel etiam altis locis de commissis secundum antiquam consuetudinem monetam eandem currere non fecerint, et tunc iure fori priventur et ipsum ius fori ad alium, vel ad illos devoluatur, qui... odum in hoc et in aliis digno et debito feruntur honore. Et nichilominus si qui eandem non assumserint monetam, ad collectam dimidii *ferionis* per singulas mansiones suae possessionis teneantur. Et si quae personae ausu temerario *monetam* in sua possessione vel domo cudi fecerit, illa possessione vel domo privetur, poenam regis susceptura*”, id., *ib.*, p. 536.

3. Astfel în 1263 regele Bela IV, confirmând drepturile arhiepiscopiei de Gran asupra Românilor și Secuilor, între privilegiile enumeră și „*urburarum auri et argenti ac camerarum monetas eudentium, ac pecudum et pecorum ab Olachis et Siculis, cum proprietate et possessione earumdem sit usa et freta sine diminutione*”; are însă de luat și zecimea „*pro quantacunque pecunia poterunt locari, exceptis ponderibus, quae officialibus archiepiscopi pro ferramenti custodia sunt deputata*”, Hurmuzaki, I, 1, p. 308.

4. In 1236 Bela IV confirmând privilegiile colonilor din Dej, le spune că „*tam in terra quam in aqua, medium tributum dare teneantur*”, atât voevodului comitatului de Solnoc, cât și fiscului, Hurmuzaki, I, 1, p. 144. Tot așa și regele Ștefan răsplătește în 1270 pe comitele Iacob, care l-a ajutat la Codlea, cu „*medietatem tributii in portu de Soyou proveniente*”, id., *ib.*, p. 345. Deasemeni Ladislau IV dă în 1273 „*totam possessionem de Scynthe cum tributo eius*” magistrului Petru Chak, pentru lupta cu Cumanii la Deva, id., *ib.*, p. 390. Tot el scutește mai târziu pe Bistrișeni încât să dea numai „*tertiam partem tributii de Byzturche*”, fiindcă fuseseră distruși de Tătari, iar „*de duabus partibus tributii*

La acestea e de adăugat *censul*<sup>1)</sup>, *pondul*<sup>2)</sup>, *pensul*<sup>3)</sup>, sta-

sint expediti et absoluti'', id., *ib.*, p. 462. In 1281 regina Elisabeta face și ea donații mănăstirii Sf. Margareta de Meseș a cincea parte „proventuum *tributi* de Zylok annuatim'', I. Marțian, *Țara Năsăudului*, Năsăud, f. a., p. 37. Andrei III în 1291 absolve complet pe colonii din Ocna Dejului încât „de rebus isporum nullum *tributum* nec in Gerlahida, in Balwanus, nec in Deswar dare et solve teneantur'', Hurmuzaki, I, 1, p. 505. In același an tot el concede metalurgiștilor din Ocna Turzii ca „de mercibus eorum nullum *tributum* solve'', id., *ib.*, p. 520. Constituția feudală din 1298 fixează cum trebuie date aceste *tributa* : „statuimus ut omnia *tributa* a tempore regis Ladislau facta, penitus deleantur ; et quicumque res aliqua in huiusmodi deletis *tributis* retinere praesumserint, sententiam excommunicationis incurrant... Item nullus equestris, et homo pedestris, cuiuscunque conditionis existant, aliquod *pondus* non habens secum ad deferendum, impediatur in loco *tributi*, vel alias aliquod *tributum* dare teneatur. Item quisunque homo seu advena de extraneis regnis ad istud regnum se transferret moraturum ab eodem et suis bonis apud ipsum habitis, tempore suae translationis in nullo loco aliquod *tributum* exigatur. Item si quis rusticus seu iobagio alicuius nobilis de ipso domino suo ad alium nobilem se transferre vellet moraturum : ab eodem rustico modo simili tempore translationis suae, seu iobagione, nullum aliquod *tributum* accipiat. Item de victualibus praelatorum et baronum aut nobilium quoruncumque per quoscunque fuerit, per quaelibet *tributa* deferendum, nullum *tributum* exigatur'', id., *ib.*, p. 535 și 539. La 1357 Ioan, Banul Croației, dă un privilegiu Sebenicului prin care se interzice Românilor pașterea vitelor fără învoirea orașenilor, iar ca impozit să nu se mai adune altceva „praeter ius regiarum portarum, quod *tributum* appellatur'', id., I, 2, p. 48. In 1360 conventul mănăstirii Cluj-Mănăstur arată că Nicolae de Zombor și-a însușit „*tributa* seu *telonia* ab hospitibus de Klusvar, per villam Sumbur praedictam transeuntibus'', pe mai mulți ani, id., *ib.*, p. 67. Și Ludovic de Anjou scutește pe Sibieni la 1367, pentru comerțul în Apus : „per loca *tributorum* vestrorum faciendis, solutis eorum, veris et consuetis et iustis *tributis*'', id., *ib.*, p. 140. Peste trei ani concede și Brașovenilor ca să plătească tribut numai la Buda „excepta tamen *tricesima*'', iar incolo „nullum *tributum* recipere et exigi facere'', id., *ib.*, p. 153. Revine și asupra Sibienilor în acelașan 1370, încât și ei „nullum *tributum* praeter *tricesimam* Budae'' să nu dea, id., *ib.*, p. 157 ; cf. și anul 1372, id., *ib.*, p. 197. *Tributarii* erau însărcinați cu încasarea acestui tribut luat în anumite locuri determinate : „per loca *tributorum*''.

1. In 1287 Lodomer episcopul de Gran cere episcopului de Alba Iulia să ajute funcționarilor reginei „ut ipsi proventus reginales tam in *tricesimalibus* locis, quam in *teloniis* et *tributis*, *censibus* et *terragiis*'' și „quatenus *census* et *tributa*'' din ținutul Bistriței, Hurmuzaki, I, 1, p. 469.

2. Apare mai adesea însoțit de o monetă denumită, sau de un metal prețios. Iși are însă și valoarea sa întrucât în 1365 Ludovic dă Latiniilor din Gran să plătească bisericeii locale „duo *pondera*'', pentru vin, Hurmuzaki, I, 2, p. 103.

3. Palatinul Julia în 1222 vorbește de libertatea Bissenilor din Arpaș, însă „quod revoluto semper tertio anno comiti eorum debent dare pro novitate sex *pensas denariorum* de Mantua, de duobus equis'', id., I, 1, p. 78.

terul, cantitatea, suma <sup>1)</sup>, zecimea și multiplele sale <sup>2)</sup>, care reprezentau deasemeni valori-monetă. Menționând acestea ajungem să înfățișem înseși monetele care circulau în Ungaria, deci și în Transilvania, sprijinindu-ne pe materialul referitor la ținutul românesc al acestei provincii.

Cea mai răspândită monetă, care este tot numai o valoare, este *marca*, pe care o găsim chiar în cele dintâiu documente amintite. La acestea se adaugă încă foarte multe referințe de mare importanță pentru subiectul nostru <sup>3)</sup>. Nu rareori *marca* apare

1. V. infra, p. 19 n. 1 și p. 20 n. 1.

2. Papa Clement VI concede lui Ludovic al Ungariei în 1351: „de quota *decime* per personas huiusmodi persolvenda, dum tamen quota ipsa infra *tricesimam* subsistat”, pentru bisericile ce le-ar face spre convertire, id., *ib.*, p. 16. Tot el către același în 1352: „*decimam* predictam omnium ecclesiasticorum proventum et redditum per quadrennium”, și „quod ipsa *decima* ad *monetam* currentem communiter in regno et terris eisdem levetur”, ca să aibă cu ce lupta împotriva Tătarilor, id., *ib.*, p. 25 și 26. Ludovic însuși concede Sibiienilor în 1370, să nu plătească nici un tribut „*praeter tricesimam*”, id., *ib.*, p. 153.

3. Astfel în actul din 1240 regele Bela IV cedând mănăstirii Cârța mai multe biserici din Ardeal și în special din Țara Bârsei, se spune: „percipiunt Fratribus Cisterciensibus, vel eorum nuntio, unam *marcham* argenti de qualibet ecclesia singulis annis”. Numărul bisericilor era de cel puțin o sută întrucât regele până la intrarea în posesie, oferă el din tezaurul său „centum *marchas* argenti”, pe care nu le va mai da când va intra mănăstirea în posesie, Hurmuzaki, I, 1, p. 185. În 1288 Banul Mykud dăruiește o moșie episcopiei din Alba-Iulia pentru 50 de *mărci* promise, id., *ib.*, p. 417. În același an Ladislau, Vovodul Ardealului, sechestrează trei moșii din Ardeal ale familiei Mykula pentru 160 de *mărci* datorite capitolului de Alba Iulia, id., *ib.*, p. 474. În 1291 se vinde „terra Kur” lângă Sebeș „pro viginti *marcis*”, id., *ib.*, p. 516. Tot atunci mai mulți Secui vând „terra Bothteluk... pro viginti *marcis* fini argenti”, id., *ib.*, p. 517. Episcopul Transilvaniei concede, patru ani mai târziu, colonilor germani din Sard, ca „singulis annis tredecim *marcas* terrestres argenti pro terragio solvere teneantur”, id., *ib.*, p. 525. Tot atunci se vând Mokoutelukey, Silva Sumus și terra Hasag „pro triginta *marcis* fini argenti” id., *ib.*, p. 528. În 1297 Banul Mykud vinde Iobusteluke în Alba „pro triginta *marcis*” parte „in argento decimo combustionis, partim vero in estimatione condigna”. id., *ib.*, p. 530. Pentru a se satisface un schimb de moșii ale episcopului Transilvaniei cu Banul Mykud în 1298, se mai adaugă „centum *marcis*”, id., *ib.*, p. 531. În 1300 Elisabeta Hærbord din Vințul-de-Jos dă un ex votum capit. Transilvaniei cu condiția ca el să dea până la intrarea în posesie „quadraginta *marcas* fini argenti”, id., *ib.*, p. 551. E interesantă împărțirea ce se face din acești bani, arătându-se importanța ordinelor religioase din Ardeal, cărora li se dă: Predicatorilor din Alba, Vinț și Sighișoia câte 10 mărci, și tot 10 fraților dela Candela, iar Augustinilor Ierosolimitani, Predicatorilor din Sibiu și Minorilor câte 5 mărci, restul de 5 dându-se

și alături de alte denumiri generale <sup>1)</sup>. Alături de aceste monete sau cantități de monete, apare des și *dinarul*, căruia uneori i se arată și proveniența <sup>2)</sup>. Nu mai puțin răspândit este

---

la diferiți. O posesiune din Poszony se cumpără la 1329 „pro centum *marcis* argenti plene”, id., *ib.*, p. 610. La 1344 Ludovic concedând bisericii dreptul de tribunal în Transilvania, hotărăște ca impricinatul în fața arhidiaconului „*ultra unam marcām* în aliquibus causis convincatur”, id., *ib.*, p. 694. În 1358 Chinezii Basarabi, în judecată pentru o moșie din Banat, au ars casa adversarilor făcându-le pagubă „plus quam quadraginta *marcarum*”, id., *ib.*, p. 53.

1. În 1268 jurații Rodnei mărturisesc o vânzare făcută „pro centum et quinquaginta V *marcis* fulminati argenti cum *pondere* de Rodna”, pentru care se dau : o casă de lemn, un turn de piatră, curte întărită, moară pe Someș, o altă casă cu două curți cu tot pământul pendinte, și „*medias partes argenti fodinarum undique locorum*”, pentru că „*pecunias... recepisset*”, Hurmuzaki, I, 1, p. 337. În 1279 Ladislau IV întărește „*possessio Kendteluk*” din Dobâca vândută de Laurențiu Banul de Severin „pro centum et quinquaginta *marcis* fulminati argenti”, și „*ipsam pecuniam... plenarie recepisse*”, id., *ib.*, p. 420. În 1290 în Ung doi cetățeni vând „*ancillam eorum Fata... pro sex marcis... quam pecuniam... persoluit plenarie coram nobis*”. id., *ib.*, p. 490. În 1298 constituția feudală a Ungariei prescrie și modul de judecare pentru posesiuni : „ad exhibitionem instrumentorum, tres termini et non plures assignari debent : unus videlicet sine gravamine et duo cum gravamine ; quilibet scilicet cum iudicio trium *marcarum* assignari debeant ; et sic per unius anni revolutionem quaelibet causa finaliter terminetur... et si cum *pecunia* vel rebus deponere nequiret, tunc possessione cum fructuosa et populosa, iudici et parti adversae satisfacere teneatur”, id., *ib.*, p. 538.

2. În 1222 e vorba de dinari de Mantua (v. pasajul mai sus, p. 16 n. 3). La 1256 Bela IV confirmă arhiepiscopului de Gran „*similiter în decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus, animalibus*”, și „*item in lucro camerae... saluo eo, quod de qualibet marca in camera, ubi denarii cuduntur, unum pondus argenti fini sibi persolvi deberet nomine suae ecclesiae*”, Hurmuzaki, I, 1, p. 276. Coloniștii din Dej, la 1291, aveau să dea la fiecare „centum salibus... quatuor *pondera* în *denarijs*, prout tunc in provincia current” ; deasemenea camerei regale „pro septem *marcis* cum extimacione”, și șase zile pe an „pro se sales incidere absque *decima* et ab aliquo *tributo* liberam habent facultatem”, id., *ib.*, p. 505. Pentru scrierea actelor posesionare, constituția din 1298 fixează taxa : pentru colaționarea „*ipsorum litterarum, duas marcas*” ; pentru confirmare „*cancellarius unam marcām et scriptor suos centum denarios*” ; pentru cele de alt soi „*unam marcām cum scriptore possint extorquere*”, iar „de *patentibus* viginti quatuor *denarios*, de *clausis* quindecim *denarios*”, id., *ib.*, p. 540. Tot acolo se fixează și alte prețuri, ca pentru „*unum aratrum terra*” care s’ar putea vinde părții adverse în timpul procesului „*protribus marcis, ecclesiam cum campanili pro 15 marcis et sine campanili pro decem marcis*” ; anchetatorilor la fața locului pe fiecare zi li se vor da „*viginti quatuor denarios*”, iar martorilor „*duodecim denarios*”, id., *ib.*, p. 539. În 1329 Carol Robert fixează și drepturile colonilor din Maramurăș, care sunt : „*sacerdotes*

în Transilvania și *fertunul*, care apare odată împreună și cu *staterul*<sup>1)</sup>. Tot acolo era destul de răspândit și *florinul*<sup>2)</sup>, alături

eorum de quinquaginta fundis integris, terras arabiles habentibus, ratione *decimarum* soluant suo episcopo diocesano unam *marcam denariorum*, tempore currentium in termino consueto... homicida pro homicidy iudicio solvat duas *marcas denariorum*... pro mortali vulnere unam *marcam*, et de percussione quae fit cum sanguinis effusione, dimidiam *marcam*; de simplici percussione, absque sanguine, sexaginta *denarios* soluat reus", id., *ib.*, p. 611. Mai târziu, în 1344 chinezul Dobrotă din Banat prinde un jobag care luase „unam *marcam denariorum*” id., *ib.*, p. 688. În acelaș an Ludovic conferând dreptul de judecată episcopului Transilvaniei, îi hotărăște modalitatea : „item, pro decimis regnicole nostri partis Transsilvane, dicto domino episcopo de singulis decimalibus capecys soluent unum *pondus denariorum*, camere nostre ad comptum *denariorum*. Si vero dictus dominus episcopus hoc non attemptaret (*sic*) extunc capecias suas decimales in campo, sive in rure prediali soluere et relinquere debeant, ydem regnicole Transsilvanenses, excepto anno presenti, pro eo quia dicti *denarii* nostri cambio partibus in prescriptis nostri Transsilvanis adhuc non existunt”, id., *ib.*, p. 693.

1. La 1248 Laurențiu Voevodul Transilvaniei concede avumite drepturi Sașilor din Vinț și Vurper, iar „praeterea eisdem indulgemus quatenus de plena curia nobis quilibet annuatim tria *pondera* argenti decime combustionis, et cum magna *statera* solvere teneantur, seldenarius vero habens pecora, *pondus* et dimidium, non habens autem pecora, unum predicto modo persolvat. Concedimus etiam ut de navi que Kerep dicitur ultra Morisium secatur solvat *fertonem*, et de navi Olch dimidium, de naviculis vero tria *pondera*, de argento terre, sed cum *statera* supradicta, sicut consueverunt canonici accipere Albenses, super aquam”, Hurmuzaki, I, 1, p. 245. Apare și în constituția feudală din 1298, dar și mai târziu, ca sub Carol Robert la 1329 pentru colonii maramurășeni : „quod fora habitata... sub constitutis diebus, libere et absque *tributo*.. quod de singulis curiis sive fundis, agros non habentibus, non nisi tria *pondera* pro terragio nobis solvere teneantur... praeterea ipsi hospites nostri pro terragio de singulis fundis integris singulos dimidios *fertones*...”, id., *ib.*, p. 612. La 1353 Ludovic confirmând privilegiile Brașovenilor fixează pentru fiecare an „pro collecta eorum regali CL. *marcas* fini argenti rationis Scybiniensis dent et solvant nostrae Maiestati... donec ipsa collecta plene fuerit persoluta, unum *fertonem* argenti pro expensis suis, praeter *summam* dictae collectae, dare tenebuntur.. Pro iudicio habitae pacis quinque *marcas* dicti compoti Scybiniensis dare teneantur” judecătorului regal care judecă un omucid, id., *ib.*, I, 2, p. 31.

2. Pe care nu-l găsec decât în sec. XIV. Astfel la 1317 într'o judecată între Bethlen și Apafi cu Nicolae de Apanagyfalva, oamenii regali și juzii puși pentru alegerea moșiei Bârgău „subjicientes se se vinculo 500 *florenorum aureorum*” decid pe conștiința lor. Teutsch însă declară actul ca neautentic sau măcar cu altă dată, Hurmuzaki, I, 1, p. 577. În 1340. Ungaria fiind turburată de zvonul că au năvălit Tătarii în Polonia *Collectura decimae pontificiae* hotărăște : „comutavi subito *pecunias* quas tunc habebam, et per Fratrem Thomam de Zothmar, Priorem provincialem ord. Praedicatorum, nisi ipsas *pecunias* ad valorem 1300 *flor.* auri ad civitatem Zagrabien. in Slavonia, et dedi dicto Priori unum ciphum

cu *grosul, uncia și ortul*<sup>1)</sup>. Din cele care sunt arătate cu proveniența, am găsit monete de Mantua, Friesach și Roma. Evident

---

argenteum, valoris quinque *floren. auri*”, id., *ib.*, p. 657. La 1360 Teodor Coriatovici înzestrază mănăstirea sa de rit grecesc din Muncaci și cu „centum *florenos longos*” anual, id., *ib.*, I, 2, p. 63. În sfârșit chinezul Dumitru vroind să ucidă pe Andrei Torma, nu reușește decât să omoare „*ictu sagitte*” un cal „*quadraginta florenos valentem*”, id., *ib.*, p. 89.

1. În 1351 Ludovic I confirmând vechile privilegii ale nobilimei, hotărăște : „*integro fundo curie tres grossi soluebantur, sic et nunc cum tribus grossis in nostra camera cudendis, quorum grossorum unus sex denarios camere nostre in valore et quantitate sex laforum Wyennensium valeat, et ipsorum grossorum quatuordecim unum fertonem faciant, persolvatur... Videlicet de possessione proventus decem marcarum facientibus vice Cancellarius noster unam marcam et scriptor unum fertonem, et de maioribus possessionibus proventus viginti marcarum facientibus duas marcas et scriptor similiter unum fertonem recipere possint habere... Tributa eciam iniusta super terris suis et fluviis ab infra descendenti-bus et supra euntibus non exhibantur, nisi in pontibus et navigiis ab ultra transeuntibus, persolvantur*”, Hurmuzaki, I, 2, p. 18 și 19. La 1365 tot el fixează ce să plătească Latinii din Gran : „*id est duas partes medietatis totius tributi*”, însă pentru un negustor care vine din Rusia cu un singur cal „*solvent dimidiam marcam*”<sup>2)</sup> din Marchia pentru vin „*solvent duo pondera*”, iar pentru 20 de butoae „*solvent unam marcam*”; pentru „*pastuali bove, quinarum marcarum emptor debet unum frisaticum... item si aliquis centum cutes emtas sive in curru, sive in navigio de Strigonio transferat dat unciam*”, id., *ib.*, p. 103 și 104. Tot astfel se concede Sibienilor la 1370 liberul comerț în Apus, anume : „*nullum tributum dare et solverè teneantur, praeter tricesimam... nec iidem tributarii aliquid exigere vel extorquerè praesumant ab iisdem*”; au de plătit de un car mare „*quatuor grossos bohemicales*”, de unul mic „*duos grossos similiter bohemicales*”, Pentru trecerea Dunării „*in locis tributorum in descendendo dimidium florenum, in ascendendo quartale unius floreni persolvant*”, id., p. 153 și 152. În același an statutul capitulului Oradea fixează : „*pro fertone autem integro singulis annis... consuevimus percipere quatuordecim grossos, id est quartam (partem) unius marcae denariorum, quorum (centum) faciunt florenum unum auri*”, Bathiany, *Leges eccles.*, III, p. 234, apud Nistor, *Handel und Wandel*, p. 117 n. 4. Și papa Grigore XI preciza, la 1373, ce anume au de plătit locuitorii Țării Bârsei : „*que nobis et ecclesie Romane ex diversis causis census tam in pecunia quam in certis auri quantitatis ac summis singulis annisolvere tenentur, prout in regestris seu libris Romane ecclesie ac predecessorum nostrum Romanorum pontificum plenius continetur*”. Aveau de dat : regatul „*unam unciam auri*”; mănăstirea Sf. Salvator de Scaleza „*duos romanatos*”; biserica sf. Ștefan din Veszprem, la castrul Bellegrane „*unam marcham auri*”; mănăstirea „*Simigiense*” un „*fer-tonem*” aut două *uncias* auri în rigellis ad pondus Ungarie”; în Transilvania Teutonii „*unam marcam auri*”; altele dau „*unum romanatum*”, „*quatuor marchas auri ad pondus Polonie*”, „*singulis annis fertonem auri*”. De la toți se ia „*census seu pecuniarum et auri aut aliarum rerum quantitates*”, Hurmuzaki, I, 2, p. 209. În sfârșit de mare interes sunt statutele corporațiilor industriale

că mai erau și din alte părți. Se pare totuși că nu circulau toate monezile în deplină liberate, fiindcă unele trebuiau schimbate în moneda locului, cu care ocazie zarafii marghiari profitau peste măsură de mult <sup>1)</sup>. În adevăr, am spus că dreptul de a bate moneda era un drept regalian în principiu, dar el putea fi acordat și altora. Pe lângă cele amintite, cazurile nu sunt rare <sup>2)</sup>.

Am menționat toate aceste monezi care circulau în Ungaria, deci și în Transilvania, după documentele referitoare la această provincie. În multe, din câte am folosit, Români sunt menționați în mod precis. Deci luau și ei aceeaș parte în traficul monetei, ca oricari alți cetățeni. Dar dacă totuși s'ar nega acest amestec al lor în ansamblul general, ținem să menționăm mai multe informații de și mai mare preț întrucât circulația monetei se evidențiază pe întâiul plan și numai în mâna Românilor. Ca informație care nu poate fi lipsită de interes menționăm atât folosirea metalului prețios, cât și circulația monetei în această regiune, chiar în vremea venirii Ungurilor. În adevăr, Notarul Anonim al regelui Bela, oricare ar fi epoca în care a scris, ne dă în acest sens unele mărturii, care ar putea fi luate din acele *Gesta Ungarorum* pe care le citează și care sunt, evident, mult mai vechi decât vremea scriitorului. Într'un loc el spune că Menumorut a încărcat pe trimișii lui Arpad cu multe *daruri*. Altădată, când vor Ungurii să cucerească țara lui Gelu, Transilvania, informatorii Ungurilor le-au spus că țara e foarte bogată, că din nisipul râurilor ei se culege aur și „că aurul din acea țară ar fi cel mai bun aur”. În

---

din Ardeal, care fixează ca fiecare industriaș să exercite numai o singură meserie „sub poena viginti *marcarum fini argenti*”, măcelarului incorect i se va aplica „poena unis *ortonis*”, iar brutarului care nu face pâne bună și suficientă „poena unius *florini* et prohibitione pisturae per octo ebdomadas puniatur”, id., *ib.*, p. 233. Nu știm ce va fi însemnând și de ce pentru uncie *Liber censuum*, l. c., cl. 327, dă echivalentul unguresc *olon*, când se spune că arhiepiscopul de Strigona are de dat „unam *unciam* auri, que dicitur *olon*”.

1. Ansbertus, *Ystoria de expeditione Friderici imperatoris*, în *Fontes rerum austriacarum I. Scriptores*. V Viena 1863, p. 19: „In sola igitur commutatione *denariorum* vel argenti Ungari graviter nostros angariaverunt, quippe qui pro duobus *Coloniensibus* quinque tantum suos et pro duobus *Frisacensibus* quatuor dabant *Ungaricos* et pro *Ratisponense* unum tantum *Ungaricum*, qui vix *Veronensem* valebat”.

2. În 1263 Bela IV concede acest drept și arhiepiscopului de Gran: „item quod ubicunque in possessionibus ipsius ecclesiae Strigoniensis et intra has metas metallum auri vel argenti, vel quodcumque aliud inveniatur, ipsi ecclesiae discernitur pertinere in tota urbura percipienda”, Hurmuzaki, I, 1, p. 309.

sfârșit când Salanus, cu ajutor bizantin, a vroit să scape de supremația ungurească, Arpad și ai lui au răspuns solilor lui Salanus, că țara și Dunărea „le-am cumpărat cu banii noștri, în timpul când eram abia veniți și ca preț i-am trimis doisprezece cai albi și altele <sup>1)</sup>”. Este deci evidentă măcar ideea de pecunie, care servea de echivalent.

Lăsăm apoi la o parte diplomele referitoare la cavalerii Teutoni <sup>2)</sup> și Ioaniți, și trecem astfel la anul 1253, când călugărul Rubrouck mărturisește că Românii plăteau *tribut* Tătarilor <sup>3)</sup>. Apoi după lupta din 1273, când a căzut Litovoiu, iar fratele său Barbat ajuns prizonier se răscumpără, cum spune documentul „nu cu sumă mică de bani”, s’a restabilit și tributul Românilor către coroana maghiară <sup>4)</sup>. În 1330 ni se indică și valoarea înseși : 7000 de *mărci* oferă Basarab Marele Voevod, lui Carol Robert Angevinul, pentru trista lui oboesală, pe deasupra *tributului* pe

1. Ladislaus Juhász, *Saec. XII—XIII, P. Magister quondam Bele regis Hungarie Notarius Gesta Hungarorum*, editit — Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, redigit Ladislaus Juhász, Szeged-Hungaria, Budapesta-Bologna-Lipsca 1932, p. 15 : „Memoravit eos benigne recepit et diversis donis ditatos”; p. 19 : „quod terra illa irrigaretur optimis fluviis... et quod in arenis eorum aurum colligerent et aurum terre illius optimum esset”; p. 25 : „Terram... et aquam Danubii... pecunia nostra comparavimus, tunc tempore, quod novi fuimus, et pro precio ei misimus XII albos equos et cetera”. Această ediție a fost reprodusă acum de Curând de G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor, I. Faptele Ungurilor*, București 1934, cf. p. 41, 44 și 52.

2. Pentru discuția care s’a ivit acum în urmă asupra acestora, v. o minuoasă analiză și clasificare, la Emil C. Lăzărescu, *Notă despre documentele Țării Bârsei și cavalerii Teutoni*, Școala superioară de arhivistică și paleografie, Cursul de diplomatică, III, extras din *Țara Bârsei*, VI (1934), Brașov.

3. Interpretarea la Sacerdoțeanu, *Rubrouck*, p. 42, 90, 97—101, 158 (*tributum conductum*); și Id., *Marea invarie tătară*, p. 70—72.

4. Actul e din 1285, dat de Ladislau IV către magistrul George, cu răsplata ce a socotit să-i dea în urma buneii lui purtări atât în timpul războiului cu regele Boemiei și alții, cât și cu Românii : „Demum eciam cum nos in etate puerili post obitum karissimi patris nostri regnare cepissemus, Lython Woyuoda una cum fratribus suis per suam infidelitatem aliquam partem de regno nostro ultra alpes existentem pro se occuparat, et proventus illius partis nobis pertinentes nullis admonicionibus reddere curabat, sepedictum magistrum Georgium contra ipsum missimus, qui cum summo fidelitatis opere pugnando cum eodem ipsum interfecit, et fratrem suum nomine Barbat captivavit et nobis adduxit; super quo nos non modicam *quantitatem pecunie* fecimus extorquere; et sic per eiusdem magistri Georgij *servicium tributum* nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum”. Hurmuzaki, I, 1, p. 454—455.

care îl va da mai departe <sup>1)</sup>). În sfârșit mai târziu papa interzice *să se vînză* arme Românilor <sup>2)</sup>). Toate acestea arată clar, cred, circulația monetei la Români din nordul Dunării.

Rămâne să vedem care era situația și la Români din sudul fluviului. Pentru partea mai veche informațiile pe care le avem asupra lor și relațiile lor cu atâtea centre importante, ne fac să nu ne mai îndoim asupra faptului că moneta, socotită în *perperi*, le era foarte obicinuită. Aici însă circula renumita monedă bizantină atât de mult prețuită <sup>3)</sup>). Apoi la aceasta s'a adăugat alta, sârbească, bulgărească <sup>4)</sup> și italică. Ținem totuș să precizăm câteva date, care ne vor ajuta să înțelegem și cam care era prețul lucrurilor.

Mai întâiu amintim privilegiul dat de Ioan Asan II negustorilor din Ragusa pe la 1230 spre a face comerț în numeroase centre ale imperiului, ducând și aducând marfa fără nici un impediment, ca niște oaspeți ce sunt. Dacă funcționarii le vor face undeva dificultăți „împotriva legii negoșului”, aceia vor avea să suporte mânia împăratului <sup>5)</sup>). Deci dintr'odată se precizează și aici o organizație fiscală dezvoltată. Păcat că nu ni se spune și regimul pe care îl vor fi avut diferitele mărfuri în cece privește *vama* care trebuia plătită „după lege”. Oricum și unii și alții vor fi tras bune foloase. Apoi într'un hrisov al țarului sârbesc Ștefan

1. *Cronicon pictum Vindobonense*, în Florianus, *Historiae hungaricae fontes domestici*, II. Pécs 1883, p. 242 : „Quia vos domine mi rex laborastis in convocacione exercitus, laborem vestrum recompensabo VII milibus *marcarum* argenti... Insuper *censum* quo teneor vestre corone, fideliter persolvi faciam omni anno”. Acum v. și G. Popa-Lisseanu, o. c., XI : *Cronica pictată dela Viena*, București 1937, p. 109.

2. În 1373 papa Grigore XI cere episcopului Transilvaniei să excomunică pe toți locuitorii diocesei cari „arma, ferrum et alia... ipsis Turchis seu Walachis scismaticis... *vendere*”, Hurmuzaki, I, 2, p. 207. E probabil că Valahii aici pomeniți sunt Români, mai de grabă cei din Țara Românească, atunci în luptă cu Ungaria, care își procurau deci arme din Ardeal. Cât despre Turci, trebuie să se înțeleagă fie Turcii, fie Tătarii, cece ar însemna că făceau comenzi de armament în același loc.

3. Aceasta nu înseamnă că nu se falsifica și acolo moneta, cum s'ă întâmplat în mai multe răstimpuri. Oricum însă, moneta bizantină tot era mai bună decât moneta din alte părți.

4. Hasdeu, *Archiva istorică*, III (1867), p. 167, dă explicația următoare asupra baterii acestor monete : „Deja D. Ivanco Șafarik a observat, într'un articol despre numismatica bulgaro-sârbă, cum că fabricarea monedelor sârbe și bulgare în evul mediu era datorită Venețianilor. Aceasta explică introducerea cuvântului *denaro*, ДЕНАРЪ, în legislațiunea Serbilor”.

5. Hurmuzaki, I, 2, p. 781 : ПРЪЗЪ ЗАКОНЪ О КЪМЕРКЪ.

Uroș II pentru Chilandar, dat probabil între 1293 și 1302, se spune că Vlahii care vor paște caii pe îmașul de pe pământul acordat bisericei „vor avea de dat bisericei pentru un cal 30 de *perperi*, iar pentru o iapă 20 de *perperi* 1)”.

Dar pretutindeni pe unde există Vlahi situația e aceeași. Astfel Vlahii din împrejurimile Ragusei vindeau caș, cu preț fixat de orășeni, încă din 1326, dată care nu este un început ci o continuare. Tot ei erau și cărăușii sării dela mare, pentru care aveau chiar credit încă mai dinainte 2).

Însă cele mai multe știri ne sunt furnizate de vestitul zakonic al țarului sârbesc Dușan, dat în 1348 fundației sale 3). În el se spune că și Români de pe moșile închinat „să dea la sfârșitul fiecărui an un cal sau treizeci de *perperi* 4)”. Intrucât actul este important și pentru alte corespondențe de valori, stăruim asupra lui arătându-le chiar când nu e vorba de Români intrucât fiind și ei în aceleași comunități, aveau obligații similare. Astfel venitul țarului la Bar e socotit „o sută de *perperi*”, pe cari îi lasă orașului cu condiția de a transporta orășenii pe speșele lor, câte patruzeci de sextare de sare pentru biserica lui 5). Albanezii sunt obligați și ei „să dea câte un *dinar* la fiecare pat sau câte o jumătate bucnă de grâu 6)”. Se dă și un sat pentru păscut vitele în izlaz, însă să nu are „căci la din potrivă vor avea să plătească stăpânului ținutului 100 de *perperi*” ca amendă 7). Și preoții latini din Șiclea sunt obligați să dea un ciubăr de vin, însă nu vor face corvoadă; dar din Pilotul-de-jos să se dea „sau o sută de legături de mătase, sau o sută de *perperi* 8)”. Nu se dă voie nici să se facă moară

1. Id., *ib.*, p. 798: **ДА ПЛАКІАЮ УТЬ СЕБЕ КОНЬ ПО Л ПЕРЬПЕРЬ А КОВИЛА ПО К ПЕРЬПЕРЬ ДА ПЛАКІАЮ ЦРЬКВИ.**

2. Cf. Silviu Dragomir, *Vlahii și Morlaci*, Cluj 1924, p. 3—4. Alte informații în cuprinsul acestei lucrări.

3. Informații prețioase asupra acestei epoci și despre Români, sunt la Stoian Novaković, *Prilep i prvoj polu XIV veka po treskavačkim poveštima crala Stefana Dušana*, în *Glas*, vol. 80, an. 1909, p. 1—24.

4. Hasden, *Archiva istorică*, III, 1867, p. 168: **И ДА ДАЮ ГОДИЦЕ ПРЪСТОУПАЮКІЕ КОНЬ ВОЛА ТРИН ДЕСЕТИ ПЕРПЕР.**

5. Id., *ib.*, p. 103—104 (**СТО ПЕРПЕР**).

6. Id., *ib.*, p. 117: **ДА ДАЮ УТ ОДРА ДИНАРЬ ВОЛА ПОЛОУНИЦОУ ТИТА.**

7. Id., *ib.*, p. 91: **КТО ЛИ ПОУРЕ ДА ПЛАТИ ЗЕМЛЬСКОМУ ГОСПОДИНОУ Р ПЕРПЕР.**

8. Id., *ib.*, p. 102: **ДА ДАЮ ЦЕРККИ СВИЛЕ СТОТИ СОУКЪ ВОЛА СТО ПЕРПЕР.**

la Copelnic pe pământul bisericii; contravenientului „i se va confisca moara și va mai plăti și cinci sute de *perperi*” pe deasupra <sup>1)</sup>. Din Prizren „să se dea bisericii pe an câte o mie de *perperi*” din venitul țarului <sup>2)</sup>. Pe pășunea din dealul Orgadenic, cu știrea egumentului se poate paște iarba, după cum este legea, iar cel care va paște neînvoit „să plătească țarului 300 de *perperi* iar bisericii plata cea după lege <sup>3)</sup>”.

În sfârșit ni se dă și acest tarif pentru vizita superiorilor ierarhici, precizând că dacă vine patriarhul însuși să slujiască la hramul mănăstirii, atunci să i se dea în dar un cal, iar dacă vine mitropolitul „să i se dăruiască doisprezece *perperi* sau un mânz <sup>4)</sup>”. Bănuim că acestea sunt prețuri exagerate, puse înadins ca să atragă fețele bisericești. La sf. Dumitru să se dea egumentului pentru binecuvântare opt *perperi*, bisericașilor câte patru *perperi*, iar călugărilor celorlalți câte trei *perperi* <sup>5)</sup>. Ca și pentru Români și Albanezi există o lege și pentru Sârbi, cari au de dat și ei „o măsură de grâu în valoare de doi *dinari* în bani sau în natură”, aceleiași biserici <sup>6)</sup>.

Că situația Românilor nu era deosebită, o dovedește tot un document dela Dușan, din 1345, când ordonă boierului Dabizin din Trebinje să nu ia „nici o *vamă*, nici vreo altă *taxă*, nici negustorilor ragusani, nici Vlahilor și nici Sârbilor” <sup>7)</sup>, ceea ce arată o egalitate de tratament <sup>8)</sup>.

1. Id., *ib.*, p. 103: КТО ЛН ГА ПОСТАВИ ДА ПЛАТИ ПЕТЪ СЪТЪ ПЕРПЕР И МЛАНЬ ДА МОУ СЕ ОУЗМЕ.

2. Id., *ib.*, p. 103: ДА СЕ ДАЛЕ ДОХОДЪ ЦЕРКВИ ВСАКА ГОДНИЈЕ ТИСОУКИА ПЕРПЕР,

3. Id., *ib.*, p. 114: ДА ПЛАТИ ЦАРОУ Т ПЕРПЕР А ЦРКВИ ДОХОДОКЪ ПО ЗАКОНОУ.

4. Id., *ib.*, p. 118: ДА СЕ ДАРОУЈЕ ДВА НА ДЕСЕТЪ ПЕРПЕР ВОЛІА ЖДАРЪБЦЪ.

5. Id., *ib.*

6. Id., *ib.*, p. 117: И ДА ДАЮ БИРЪ ДОУХОВНОУ НА ВДРЦОМЪ ЛОУКНО ЖИТА ВОЛІА ДВА ДИНАРА.

7. St. Novaković, *Zakonski spomenici*, p. 306—307, apud Dragomir, *o.c.*, p. 53.

8. Această egalitate se observă bine și în alte hrisoave ale lui Dușan. Astfel în *Zakonic* (ed. Stoian Novaković, *Zakonik Stefana Dušana țaria srpskog* 1349 i 1354, Belgrad 1870, p. 55), se arată la fel Români și Albanezii: § 179: ПОТЪКА МІГЮ СЕЛЪМИ Н ПЕРПЕРЪ, А БЛАХОМЪ И ЯРЪБАНАСОМЪ Р ПЕРПЕРЪ И ТЕЗИН ПОТЪКЕ ЦАРЪ ПОЛОВИНА А ГОСПОДАРОУ ПОЛОВИНА ЧІЕ БОУДЪ СЕЛО; § 180: ГДЪ ПРЪСТОН ПЛАХЪ ИЛИ ЯРЪБАНАСИМЪ НА СЕЛЪ, НА ТОМЪЗИ СЕЛЪ ДА НЕ ПРЪСТОН ДРЪГЪ ИЛИ ЗА НИМИ. ЯКО ЛИ ПО СЕЛЪ СТАНЕ, ДА ПЛАТИ ПОТЪКЪ И ШТО ІЕ ИСПАСЕЛЪ.

Tot ca monetă utilizată de Români între străini, e și mențiunea din 1367 a socotelilor expediției lui Amedeu VI în Orient <sup>1)</sup>. În felul acesta ajungem să cunoaștem circulația monetei dintr'o vreme destul de veche până în sec. XIV.

Dar în sec. XIV începem să cunoaștem moneda românească proprie, întrebuințată în țările noastre bine determinate. Care era circulația acestora se vede și din tezaurele aflate, însă și din mențiunile documentare, căci aproape în toate documentele acestui secol, câte le avem, se menționează și moneda. Vom vedea aceasta chiar din mențiunile lor, însă vom merge până la 1430, dată către care se sfârșește ascensiunea puterii românești a începutului.

Astfel în Țara Românească vedem încă din privilegiul Brașovenilor că e vorba de o reglementare a veniturilor bănești prin menționarea *tributului* și a *tributarilor* în legătură cu *vama* <sup>2)</sup>. În actul Vodiței se spune iarăși, să fie „satul Jidovștița slobod de toate *dările* și slujbele domnești”, iar mai departe, să se dea la praznicul sf. Antonie „1000 de *perperi* din casa Domniei mele și săracilor să se împartă 300 de *perperi* <sup>3)</sup>”. Privilegiul e reînnoit de Dan I, când pe lângă Jidovștița se adaogă alte sate care și ele „să fie libere de orice muncă, *dări* și venituri domnești <sup>4)</sup>”.

În actul Coziei dat de Mircea se vorbește de *gloabă*, *dușegubină* și de *vama* albinelor, ordonându-se către „cei cari vor fi

1. Când se face plata ca ostaș a lui Johannes de Vallaca „ad stipendia imperatoris”; e plătit cu „sex decim *perperis*”, Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 1.

2. În mai multe ediții și în Zimmermann, II, p. 306—307. Cităm lectura Iorga în Hurmuzaki, XV, 1, p. 2 : Brașovenii au de plătit două *tricesima*, iar „ipsis mercatores bona mercimonia infra terram nostram vendiderint aut mercati fuerint, nullum extunc *tributum*, nec *tricesimum* de eisdem bonis nisi in Longo Campo vel iuxta, non *tricesimum*, sed tantum iustum et *antiquum tributum* nobis solvere tenebuntur”. Pentru executare se adresează și către „tributariis officialibus”. Actul e și în Hurmuzaki, I, 2, p. 145.

3. Databil între 1369—1374. Facsimil la Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, IV, București, 1898; ed. de Venelin, *Vlahobolgarskita gramotă*, St. Petersburg, 1840, p. 5, și Al. Stefulescu, *Mândstirea Tismana*, București 1909, p. 47 : **село Жидовщицъ сlobодно въ всѣхъ дѣлѣхъ и работѣхъ господскихъ... хиліада перпирѣхъ въ домахъ господства мн и оубогымъ да са раздаст тѣ перпирѣхъ**. Cf. și P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, București, 1938, p. 36.

4. Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, I, ed. II, București 1874 p. 127—128, numai traducere, deosebită de aceea pe care o dă Ștefulescu, *Tismana*, unde e și textul, p. 169 : **сlobодна въ всѣхъ работѣхъ и данкѣхъ и доходѣхъ господва мн**. Panaitescu, *o. c.*, p. 39.

judecători și globași” să se ferească de acestea <sup>1)</sup>. Aceleiaș mănăstiri se mai dau de către Mircea și alte sate care „să fie slobode de toate *dăjdiile* și lucrările Domniei mele <sup>2)</sup>”, cum și scutiri de vama oilor și a porcilor, de *gloabe* și „cu un cuvânt de toate slujbele și *dăjdiile* mai și mici <sup>3)</sup>”. De asemeni în privilegiul lui Mircea pentru Lioveni se prevede ca la Târgoviște „acolo să plătească vamă” întrucât și „Domnia mea își va *cumpăra* ce-și va alege <sup>4)</sup>”. Mai târziu satul Polcouți al mănăstirii Strugalea e scutit, între altele, și de *gloabă* și „mai pe scurt, de toate slujbele și *dările* mari și mici <sup>5)</sup>”. În acelaș fel se vorbește și într’un alt act din 1428 de la Dan Vodă <sup>6)</sup>.

În privilegiul Brașovenilor se specifică și mai bine moneda întrucât se plătește în *fertuni*, *perperi*, *ducași* și *bani* <sup>7)</sup>. De scutire de *vamă* și de *gloabe*, e vorba și în actul lui Mircea dat lui Vlad pentru Beala și Prislop <sup>8)</sup>, iar alte privilegii ale Coziei, de *globaș*

1. C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân*, AR. Mem. Sect. Ist., seria III, vol. VII, 1927, p. 56. Panaitescu, *o. c.*, p. 51—52.

2. Hasdeu, *o. c.*, p. 131, v. și Tocilescu, *Foia societății Românismul II* (1871), p. 28—29. Panaitescu, *o. c.*, p. 46.

3. Datat 1389 (6898) Sept. 4; v. C. Giurescu, *Despre boeri*, București 1920, p. 27—28, și C. C. Giurescu, *o. c.* p. 56. Panaitescu, *o. c.*, p. 51—52.

4. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, p. 3: **ТЪ ДА СЯ ПЛАТЯТ ВЪМ...А ГОСПОДСТВО МИ СИЩЕТ КЪСННТ**. Actul e nedatat; probabil să fie din 1391, când Mircea are legături cu Vladislav Jagello, v. doc. din 20 Ian. 1390 și 6 Iulie 1391, în Hurmuzaki, I, 2, p. 315 și 323.

5. Hasdeu, *o. c.*, p. 97 (traducerea); e datat 1399; Venelin, *o. c.*, p. 18—19 (textul). Panaitescu, *o. c.*, p. 105—106 (an. 1409).

6. N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, în *Studii și documente*, XVIII, București 1908, p. 70—71. P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 153—154.

7. 1413 (6921) August 6, la I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București 1905, p. 4—5; plata e fixată astfel: 1 *fertun* pentru vilarul de Ipriu, 1 *perper* pentru cel de Luvia, 12 *ducași* pentru cel de Colonia, 3 *bani* pentru trecerea unui călăreț și 1 *ban* pentru pedestraș. În traducerea latină din 23 Aug. 1413 (id., *ib.*, p. 37 și Hurmuzaki, XV, p. 8—10) se menționează numai *ducași* și *dinari*. Privilegiul e întărit și de Radul Voevod la 1421 (6930) Nov. 21, când se menționează *fertunul*, *perpera*, *ducatul* și *bani*, Bogdan, *o. c.*, p. 12; aceleași monezi în reconfirmarea din 1422 (6931) Oct. 23, a lui Dan Voevod, id., *ib.*, p. 15—16, reînțoit tot de el la 1431 (6939) Ian. 20, când dispăre însă *fertunul*, id., *ib.*, p. 32—35.

8. I. Bogdan, *Un chrisov al lui Mircea-cel-Bătrân din 10 Iunie 1415*, în A. A. R., Mem. Sect., Ist. seria II, tom. XXVI, 1903—1904, p. 113—114. Panaitescu, *o. c.*, p. 110—111.

și *dajdie* 4) și „să fie slobozi de toate *dăjdiile* mici și mari”, iar un sat să nu fie supărat nici de vameși<sup>2)</sup>. În privilegiile lui Sigismund pentru Vodița se decide ca „în nici un loc *vamă* să nu *plătească* 3)”. În privilegiul lui Dan II pentru Târgovișteni se spune iarăși „*florini* să nu fie 4)”, iar în al Tismanei „40 de sălașe de Țigani să fie slobozi de toate slujbele și *dăjdiile* și de venitul Domniei mele 5)”. Ca noutate, în alt act pentru Brașoveni se arată că i s'a „dăruit *haraghie* de bani”, specificând ca monetă *banii și dinarii* 6). Sfârșim mențiunile cu acelea făcute tot de Dan II într'o scutire generală și „alte slujbe și *dăjdii* mari și mici pentru care „să nu cuteze a-i bântui nici jude, nici globași, nic' *birar*, nici alte slugi și împiegați ai Domniei mele 7)”.

Tot în documente se vede însă și plata în natură pentru facerea documentelor, care de altfel este obicinuită. Amintim mențiunea din hrisovul lui Mircea pentru Vlad: „și-mi deteră Domniei mele un cal și o cupă 8)” în care, pe lângă obicinuitul cal, care ar fi *timbrul fiscal*, se adoagă o cupă ca *cheltueli de imprimare*, am zice azi. Plata se mai poate face în bani și în natură, după cum ordonă Dan II într'un act nedatat pentru Brașoveni, să se ia „dela maja de morun 9 *perpere* și 2 *curele* 9)”. O tranzacției

1. Pentru Miclăușeveț, Curila și Gărdanovăț, nedatat, la C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 57. Panaitescu, *o. c.*, p. 98—100 (a. 1408—1418).

2. Pentru satul dela Gura Ialomitei [Cărărenii], nedatat, C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 57. Panaitescu, *o. c.*, p. 113.

3. 1418 Iulie 14, Venelin, *o. c.*, p. 36—38; fragment la Ștefulescu, *Tismania*, p. 175—176; iar la 1419 Oct. 28, Venelin, *o. c.*, p. 52—54. Ștefulescu, *o. c.* p. 176—177: **НИ НА ЕДНОМЪ МЪКСТЕ ВЪМЪ ДА НЕ ПЛАТЕ**. Panaitescu *o. c.*, p. 117, 121, 123—124.

4. Bogdan, *Relațiile*, p. 28: **ФЛОРИИ ДА НЪСТ** (nedatat). Panaitescu, *o. c.*, p. 131—132.

5. 1424 August 5, Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 20; fragment la Ștefulescu, *o. c.*, p. 179: **И ЦИГАНЕ МЪ ЧЕЛЪДИ ДА СЪ СЛОВОДНИ ШТ ВЪСЪКНИХЪ РАБОТ И ДАИКОВ И ДОХОДОК ГОСПОДЕВА МИ**. Panaitescu, *o. c.*, p. 135—137.

6. [1424] Nov. 10, Bogdan, *o. c.*, p. 21: **И ДАРОВА ХАРАГИА ШТ БАНОВЪ**; în traducerea latină, *id.*, *ib.*, p. 24: „quod nos in camera nostra fillerenes vulgariter et parvos denarios faceremus”.

7. Hasdeu, *o. c.*, p. 73: **И ДА НЪ СМЪКЕТ БАНТЪВАТИ НИ СЪДЪЦ, НИ ГЛОБЕНИК, НИ БИРЧИ, НИЖЕ ШТ НИИХЪ СЪВЪГАХЪ И РАБОТНИК ГОСПОДЕВА МИ**.

8. Bogdan, *Un hrisov al lui Mircea-cel-Bătrân*, p. 113: **И ДАДОШЕ ГОСПОДСТЕШ МИ ДЪ КОН И ДЪ ЧЪША**. Panaitescu, *o. c.* p. 110—111

9. Bogdan, *Relațiile* p. 8: **ШТ МОРЪНИТА МАЖА ШЪ ПЕРПИР И БЪ РЕМЪЖКА**.

oarecare trebuie să fie existat și între Mihail Voevod și coloniștii din Heltau, pentru dreptul de păscut în munții Țării Românești <sup>1)</sup>. În sfârșit Românii expatriați întrebunțează, când li se dă, moneta locului unde se află, ca acel Radu Ban al Craiovei, căruia regele Angliei îi acordă anual „40 de *libre* de argint <sup>2)</sup>”.

Nu trebuie să uităm însă nici acea prețioasă informație a Maseriilor din Pera, unde se amintesc *perpererele* de Valahia <sup>3)</sup>.

Acestea pentru Țara Românească. În Moldova, pentru epoca pe care avem să o cercetăm, în documentele de caracter intern găsim destul de târziu o mențiune despre târgueli cu monedă. Anume în actul mitropolitului Iosif, care a *cumpărat* una din viile date mănăstirii Neamț <sup>4)</sup>. Nu ni se precizează însă nici suma, nici în ce fel de monedă s'a făcut cumpărătura. În acelaș sens neprecis sunt informațiile din 1414 și 1423, când e vorba de „uric cu tot venitul <sup>5)</sup>”.

Că aflarea banului era relativ rară o arată un alt act din ca. 1415, în care se vede un fel de schimb în natură : Voevodul dă două sate zugravilor Nichita și Dobre în schimbul zugrăvitului a două biserici <sup>6)</sup>.

È drept că alături de aceste mențiuni, însă abia dela 1415 înainte, avem acte care arată chiar întrebunțarea monetei în

1. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 118 (traducere). Gündisch, *Urkundenbuch*, IV, p. 79.

2. Hasdeu, *o. c.* p. 88 (rezumat).

3. În 1392 : „sunt pro perperis X de Velachia, datis per eum in Velachia cuidam nuncio pro Communi pro novis habendis, de racione Petri de Groto bancheri de CLXXIII perperi III, h. XII”, la Iorga, *Acte și fragmente*, III, 1, p. 3, unde se spune totuș că e vorba de „monede bizantine”; reproducere și în Iorga *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siècle*, I, Paris 1899, p. 54.

4. M. Costăchescu, *Documente v moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p. 53 : И ДВѢ ВОДѢНИЦИ И ВЪ ЛОВІН, ЕДИННО ЦО ЕСТ ДАЛЪ ПЕТРУ БОКОВОДА, А ДРУГО ЕСТ КЪПИЛО ВЛАДИЧЬСТВО МН, adică „și două mori pe apă și 2 vii, una care i-a dat-o Petru Voevod iar alta a cumpărat-o Vlădicia mea”, *ib.*, p. 54.

5. 1414 (6922) Dec. 20, pentru panul Crăciun Belcescu, căruia i se dau două sate pe Pârâul Alb, uric cu tot venitul”, trad. dir 1815, la Arhivele Statului, București, *Copii*, pachet I No. 1. 1423 (6932) Sept. 4, pentru un sat pe Șomuz „uric cu tot venitul” (ОУРНКЪ СЪ ВЪСЪМЪ ДОХОДОМЪ) *ib.*, necatalogat, orig. pergament. Ultimul e editat acum de D. P. Bogdan, *Acte moldovenești dinaintea de Ștefan cel Mare*, București, 1938, p. 19—20.

6. Costăchescu, *o. c.*, p. 121—122.

țară. Astfel odată Domnul pune zavească „50 de *ruble* de argint curat” pentru un sat dat mănăstirii dela Homor <sup>1)</sup>; tot astfel pentru hotar la Solca fixează zavească „80 de *ruble* de argint curat” care, ceva mai jos, devin „80 de *ruble*”, fără specificare de ce material să fie <sup>2)</sup>; dar în actul pentru hotarul dela Rotom-pănești se vorbește de „o sută de *zloři ungurești*” puși zavească <sup>3)</sup>. Altă dată mai e vorba de „60 de *zloři tătărești*” pentru anul 1424, însă mențiunea e dintr'un document din 1497 Martie 8, dela Ștefan cel Mare, care amintește faptul <sup>4)</sup>.

Dar dacă acestea sunt mențiunile pentru circulația monetei în interior, pentru relațiile externe avem mai vechi și mai interesante referințe. Cea dintâiu informație o avem din 27 Ianuarie 1388, în chitanța semnată de regele Vladislav al Poloniei către Petru Mușatin, în care se spune că acesta din urmă „ne-a împrumutat patru mii de *ruble* de argint frâncesc <sup>5)</sup>”. Voevodul însă neputând să-i dea suma întreagă, îi comunică la 10 Februarie acelaș an, că i-a dat numai „trei mii de *ruble* frâncești de argint, în acea greutate cu care am început să dăm dela Luck <sup>6)</sup>”. Aceste *ruble* devin pentru Ivașco „suma de bani ce tatăl meu Petru Voevod, a împrumutat” regelui <sup>7)</sup>. În privilegiul Liovului, numărul mone-

1. Id., *ib.*, p. 116: **Н РЪБЛИ ЧИСТОГО СРЕБРА.**

2. Id., *ib.*, p. 127: **ОСЫМЬ ДЕСАТЬ РЪБЛИ ЛНТОГО СЕРЕБРА, ШИ ТЪКХЪ ПЪ РЪБЛИ,** în 1418 Ianuar

3. Id., *ib.*, p. 159: **СТО ЗОЛОТЫХ ОУХОРСКОУХЪ,** în 1423 Aprilie 15. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 153, arată că la Români „amenzile penale aparțineau comunității nu fiscului”, după un act din 1420 păstrat într'o confirmare din 1568 a principelui Ziemowit de Mazovia.

4. Costăchescu, I, p. 167—168. Actul a stat la îndemână lui R. Rosetti, și nu e cunoscut lui Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București 1913; deci mențiunea se ia sub beneficiu de inventar. Tot ca venit în monetă putem considera și informația actului lui Petru Mușatin din 1384, prin care dă dreptul de cântar Predicatorilor din Siret, Costăchescu, I, p. 4: „quatenus libram seu pensatorium”.

5. Costăchescu, II, p. 605: **ПОЖИЧНЫЯ НАМ ДЪ ТИСАЧКЪ РЪБЛИ ФРАЖЬСКОГО СЕРЕБРА.**

6. *ib.*, *ib.*, p. 603: **ГЪ ТИСАЧКЪ [РЪБЛИ] ФРАЖКОГО СЕРЕБРА ТЪКМЪ ВЪСОМЪ ШТО ЕСМИ ПОЧАЛИ ДАВАТИ УТ ЛУЦКИ.**

7. Id., *ib.*, p. 619: **ТЕЖЬ ШТОЖЬ МОН УТЕЦЬ ПЕТРОУ БОЕВОДА ПОЗЫЧНА.** Cu referire la aceeaș sumă, avem însă mai târziu în 1411, completarea sumei de către Alexandru Vv. cu „o mie de *ruble* de argint frâncesc”, pentru a căror rambursare Vladislav mărturisește că „dacă cumva nu va fi argint frâncesc atunci să le dăm *ruble* litvane sau argint topit” sau „să plătim cu groși, după cum va merge argintul frâncesc”, adică: **ОДИННУ ТЪСАЧЮ**

zilor se adaogă cu *grivna*, ceea ce este *marca*, cu *groși* și „*o rublă de argint* 1)”. În sfârșit, în actul cu donațiile făcute Doamnei Rângala, la despărțirea ei de Alexandru, se vorbește de „șase sute de *ducați* de aur sau *galbeni* de aur ungurești”, numiți și „acești *zloți*”, ceea ce arată echivalența acestor denumiri 2).

Alături de acestea sunt și altfel de mențiuni comerciale de deosebită importanță. Astfel în 1382 se cunoaște cea mai veche transacție internațională a Moldovei. Neamțul Klepl, originar din Cracovia însă cetățean în Lwów, are legături cu un Zimmermann din Siret 3). Apoi în 1385 un Hernic din Polonia dă marfă fierarului Henselm din Baia pentru patru *șezine* 4). La 1404 apare și *scotul* 5). În sfârșit la 1421 Nicolas Hecht din Baia lasă orașului Lemberg averea sa de trei *mărci* de Lemberg, pentru opere caritabile; banii trebuie obținuți dela concetățeanul Wittram, că-

РЪБЛЕВЪ ФРАЗЬСКОГО СЕРЕБРА, ꙗко: ни не бѹдетъ фразьскаго серебра а мзи литовьскыя рѹбли да мзи а любо литое серебро; sau: мы заплаати мы грошми по чѣмъ фразьско серебро идеть, *id., ib.*, p. 640.

1. *Id., ib.*, p. 630—631; Гроши, грошъ, ꙗко: одинъ рѹбелъ серебра. La bibliografia lui Costăchescu, *ib.*, p. 637, trebuie adăogat B. P. Hasdeu, *Negoțul moldovan sub Alesandru Bunul*, în *Foaa de storiă română*, I, Iași, Anul Unirei I [1859], p. 3—9, 17—29, 33—39, 49—57, cu atență urmărire și a altor izvoare. La ediții deasemeni, în latinește, datat 1408, la Zubrzycki, *Hist. miasta Lwōwa* p. 75—77, citat de Hasdeu.

2. Costăchescu, I, p. 142: ШЕСТ СОТ ЗОЛОТЫХЪ ДУКАТОВЪ А ЛИБО ЧЕРЛЕНЫХЪ ЗОЛОТЫХЪ ОУГВРСКЫХЪ = „șase sute de *ducați* de aur sau *galbeni* de aur ungurești”, Alexandru Vv. se obligă și către regele polon cu încă șase sute de *ducați*, și dacă nu va plăti „acești adevărați *zloți* și ceilalți șase sute de *zloți* adăogați” (ИСТИННЫИ ЗОЛОТЫХЪ И ДРУГИХЪ ПРИШЛЫХЪ ШЕСТИ СОТЪ ЗОЛОТЫХЪ) atunc regele e liber să ia dela negustorii moldoveni „aceste dousprezece sute de *zloți*” (ТЫХЪ ДВАНАНЦАТ СОТЪ ЗОЛОТЫХЪ). Documentul este tradus tot atunci și în latinește și acolo e vorba de „sexcenta *ducatos* aureos, aut *florenos* rubeos ungaricales”, și de „eisdem XII centis *ducatis*”, *id., ib.*, p. 145.

3. Al Czolowski, *Pomniki dziejowe Lwōwa z archiwum miasta*, I, Lwów 1892, p. 8, apud P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au moyen âge*, extras din *Rev. Ist. Rom.*, III (1933), București 1934, p. 5.

4. Czolowski, *o. c.*, p. 41, apud Nistor, *Händel und Wandel*, p. 121: „4 *Schock Groschen*”, monetă amintită și în 1406, când se trimit două coșuri cu zmochine lui Alexandru cel Bun, în aceeaș valoare. *Schock* este *sexagena*, pe românește *șezina*, Nistor, *o. c.*, l. c.

5. Hasdeu, *Foaa de storiă română*, I, p. 54: „quinque scotos seu decem grossos”, apud Nistor, *o. c.*, p. 118.

ruia îi fusese împrumutați <sup>1)</sup>). Comerțul cu Liovul e făcut și de Români, nu numai de străini <sup>2)</sup>).

În sens general avem o singură mențiune de operațiuni bănești, în actul din 1400, al lui Ivașco și Vâlce : „punem chezașie și *am răscumpărat*” zice actul, pe Roman dela regele Poloniei, răscumpărare care nu s'a putut face decât cu bani, dela regele atât de lipsit de bani <sup>3)</sup>). Existența *ortului*, ca atestare documentară, o punem la îndoială pentru această vreme <sup>4)</sup>), deși trebuie să fie una dintre cele mai vechi monezi, de s'a putut împământeni vorba „a dat ortul popei”.

Acestea sunt mențiunile. Totuș circulația monetei era destul de frecventă. Astfel cavalerului Guillebert de Lannoy i se fură 100—120 de *galbeni* lângă Cetatea Albă <sup>5)</sup>), iar ierodiaconul rus Zosima știe că trebuie să plătească vamă la trecerea Nistrului, care vamă se împarte pe îndouă cu Polonii <sup>6)</sup>).

Dobrogea însă, atât de larg deschisă spre mare, era o piață internațională, deci unde circula în voe tot felul de monete, în primul rând bizantine și italiene <sup>7)</sup>). Însă nu cunoaștem precis pe nume nici una. Ținem totuș să amintim că în tratatul lui Ivanco fiul lui Dobrotici cu Genovezii, semnat în 1387, se prevedea o

1. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, p. 108—109, apud Panaitescu, *o. c.*, p. 5. și Nistor, *o. c.*, p. 121.

2. Panaitescu, *o. c.*, p. 6.

3. Costăchescu, II, p. 617 ПОРУЧАЕМЪ И ВЗИРУСНАН ЕСМО.

4. Id., *ib.*, p. 627, actul german din 1404 Nov. 1 al pârgarului Ulrich și vistiernicului Giurgiu către Fabian județul Bistriței, în care e vorba de 22 *florini* ungurești și 1 *osi* (în orig. : „2 ung. Flor., 1 Orth”), întrucât datarea ar fi mai degrabă 1504, trebuie lăsat la o parte.

5. Hasdeu, *Archiva istoricâ*, I, 1, p. 130 : „paguba mea era de 100 până la 120 de galbeni, afară de alte lucruri”. Cf. și C. C. Giurescu în *Rev. Ist. Rom.*, IV (1934), p. 286—287.

6. Id., *ib.*, II, p. 4), Zosima, care merge la locurile sfinte, ajungând la Nistru spune : „aci fu trecătoarea și granița moldovenească ; din cealaltă parte a Nistrului se plătește pentru trecătoarea Moldovenilor, iar de această parte marelui duce litvan Vitold, adecă totalitatea dării se ia din partea din care se începe trecerea și apoi Moldovenii și Litvanii ș-o împart pe jumătate”. Dela locul trecerii până la Cetatea Albă se merge pe teritoriul Nistrului cale de trei zile. Hasdeu a publicat relația după Saharoff, *Shazanita Rugshago Narodâ*, Vol. II, cartea 8, țt. Petersburg 1849.

7. V. Bibliografia numismatică dobrogene la C. Moisil, *Introducere în numismatică Dobrogei*, în 1878—1928. *Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 145—156.

amendă de 100.000 de *perperi* de aur după cursul din Pera <sup>1)</sup>. Această sumă ridicată arată ce sume frumoase puteau circula acolo și ce organizație fiscală bună trebuie să fi fost, mai ales în porturile dela mare, de se putea vorbi de o astfel de sumă <sup>2)</sup>.

Am arătat care au fost monezile care circulau în Ardeal. La *marcă* ținem să scoatem în evidență că era de două feluri : de aur — pondus Polonie, spun documentele noastre — și de argint — pondus de Rodna și ratio Scybiniensis, se spune în aceleași : *fertunul* deasemeni apare cu pondus cybiniensis și Ungarie, iar *groșii* ca bohemicales. Tot din aceleași documente afară de monetele și valorile monetă amintite, apar : *lotozul*, *cițul* și *capetia* <sup>3)</sup>.

În Țara Românească circulau *fertunii*, *perperii*, *ducații*, *banii*, *florinii*, *dinarii* și probabil *perperii de Valahia*, ca monezi și valori monetă. În Moldova, în acelaș sens erau : *grivna* adică *marca*, *rubla*, *zlotul*, de diferite origini, *grosul*, *ducatul* sau *galbenul* ori *florinul* și *sexagena* sau *șezina* <sup>4)</sup>. Care erau monezile, contemporane acestei vremi, găsite în tezaure, fie că sunt menționate

1. Tratatul e analizat de Baron Silvestre de Sacy, *Mémoires sur un traité fait entre les Génois de Pera et un prince des Bulgares*, în *Mémoires de l'Acad. Royale des Inscriptions et Belles-Lettres*, VII (1818—1822), Paris 1824, p. 292—318. Cf. deasemeni N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetățâkii-Albe*, București, 1899, p. 54—55 ; C. R. Beazley, *The Dawn of Modern Geography*, III, Oxford, 1906, p. 475 ; C. Moisil, *Dobrotici și Mircea cel Bătrân*, în vol. comemorativ *Dobrogea*, p. 309 ; St. Nicolaescu, *Despre perperi*, trad. din bulgărește după N. A. Mumșov, în *Bul. Soc. Num. Rom.*, XIX (1924), p. 16.

2. De altfel chiar la Vicina se băteau monezi de aur după cum dovedește informația care se referă la perperii „după măsura de Vicina”, relevată de G. I. Brătianu, *L'Hyperpère byzantin et la monnaie d'or des républiques italiennes au XIII-e siècle*, în *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris 1930, p. 44.

3. Pentru *lotho*, A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Lipsca 1901, dă, s. v. : „domus numeralis, domus quae pecuniam pendebat in usum communitatis”, și „semiuncia” ; după Du Cange „sexta decima pars marcae”. *Ciphus* : „Ciphis vel allis vocalibus (rectius pocalibus) argenteis ultra duas marcas argenti singulariter ponderantibus”, la Bartal. *Capetia* sau *capetia*, la fel cu *sexagena*, și „cum igitur capetiae 14. uno auri floreno contineantur. Singula = lis erat, vel  $\frac{7^2}{14}$  den. vel. obolis”.

4. Asupra valorii lor și raportul dintre unele și altele, v. Hasdeu, *Negoșul moldovan sub Alesandru Bunul*, l. c., p. 54 ; Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, III, ed. I, p. 212—226 ; Nistor, *Handel und Wandel*, p. 116—136. v. și G. Zane, *Sisteme monetare și monete principale din veacurile trecute*, în *Cercetări istorice*, IV, 1, 1928, Iași, p. 4, unde se adaogă pentru sec. XIV, *obolul*, *groșii moldovenesti* și *bulgărești*.

sau nu în documentele amintite de noi, se poate vedea din abundența materialului cunoscut. E destul să spunem aici că sunt cazuri când cunoaștem Domnii numai după monetele pe care le-au bătut <sup>1)</sup>. A evidenția aceea ce se găsește pe teren și a completa cunoștințele noastre cu aceea ce nu se găsește, e de datoria izvoarelor scrise, în primul rând a documentelor care sunt totdeauna contemporane cu faptele înseși. De aceea credem că nu exagerăm afirmând că informațiile diplomatice sunt auxiliarul cel mai prețios al numismaticei. De altfel numai prin ajutorul acestor informații se poate preciza cursul valorilor și corelația care există, dela timp la timp, între monezi.



Și acum trecem la concluzia acestei comunicări. Poporul român a cunoscut banul, i-a văzut importanța și a făcut larg uz de acest mijloc expeditiv al schimbului, în evul mediu ca și acum. Din antichitate încă uzul banului nu a încetat niciodată, căci altfel nu s'ar putea explica nici acea credință populară, introdusă fără îndoială din vremi cu totul depărtate și păstrată în delungul evului mediu — întrucât cred că e vorba de o practică păgână adoptată de creștinismul medieval — de a pune totdeauna un ban în mâna mortului pentru plata vămilor pe care trebuie să le străbată până la locul cel bun ce i se cuvine.

Atunci acest singur element, moneta, poate dovedi un lucru foarte important pentru noi: poporul care a întrebuințat-o a putut fi într'un grad apreciabil de civilizație pe de o parte, iar pe de alta, că nu a fost niciodată un ținut nelocuit acesta pe care îl locuim noi astăzi și acela pe care nu-l mai locuim. Deci acele mențiuni care pomenesc de „terra deserta et inhabitata” nu pot fi luate în înțelesul de pustiuri, ocupate de oameni noi, cărora li s'ar datora totul acolo. Pretutindeni a fost cineva care, neîntrerupt, a putut da ceva în schimbul monetei ce primia<sup>2)</sup>,

**Aurelian Sacerdoțeanu.**

---

1. C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, l. c., și id., *Monete vechi românești, inedite sau puțin cunoscute*, în *AAR. Mem. Sect. Ist.*, XXXVIII, 1915, unde se dă și bibliografia mai veche.

2. Comunicare la primul *Congres de numismatică și arheologie*, făcută în ziua de Vineri 20 Oct. 1933. La notele inițiale s'au adăugat numai edițiile de documente apărute între timp.

# CATALOGUL MANUSCRISELOR LATINEȘTI ȘI ÎN LIMBI MODERNE DELA BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN BLAJ

MOTTO — „In starea actuală a științei nu este muncă mai urgentă decât catalogul critic al manuscriselor din diversele biblioteci”.  
(E. Renan, *L'avenir de la science*, p. 217).

## 1. — Manuscrisele latinești

1. — *Incipiunt* meditationes Beatissimi Patris Augustini Summi Doctoris Ecclesiae. Pergament-ligatum, format mic, în octavo. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. E scris cu caractere unciale, executate artistic. Are 394 de pagini. În afară de textele augustiniene mai conține și rugăciuni ale Sfântului Toma din Aquino, Bonaventura, Atanasie, Ambrozie și Beda Venerabilul, precum și textul Simbolului Apostolic, al Simbolului din Misa Latină (Niceo-Constantinopolitan), Simbolul Atanasian (Quicumque vult salvus esse), Imnul Te-Deum, cu titlul Hymnus S. S. Ambrosii et Augustini, Hymnus in Coena Domini și se încheie cu o rugăciune a lui Beda Venerabilul. Pe prima pagină o litogravură minunată a literei D (dela cuvântul Dominus). Sunt și în text inițiale cu înfloritui.

2. — *Codice latinesc*. Un ligatum cu mai multe feluri de scrieri, ce par a fi din diverse epoci. Sunt culegeri de sentințe, scrise pe diferite feluri de hârtie. Are format mic, în 16. Are în total 446 de pagini.

3. — *Cinosura* seu Dictionarium Juris Hungarici. Aucthore P. B. 1785. E legat în piele. Pe foaia de titlu citim că e copie și următoarea notă latină : — „Nr. 11052/785. Vienna 16 Aug. 1785 e Cons. Minis. Sua Mattis. Imprimi vetatur. Il Korinzky. Secret.

Minis.” — Are 494 de pagini. Pe ultima pagină citim — „Finis, Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. Descriptum Pestini 7-ma Iunii. Anno Domini 1727.”

4. — *Manuscris pe pergament*. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Lipsește începutul. Are 303 pagini. Cuprinde fragmente din Breviarul Roman.

6. — *In Sacram Theologiam Moralem*. Introductio et Prolegomena. Are 353 de pagini, plus un adaos. — De subjecto Baptismi — de 44 pagini. Pare a fi un curs universitar de morală. M. B. SS. T.<sup>1)</sup>.

5. — *Tractatus Theologicus* de virtutis et sacramento penitentiae. Are 292 pagini, scrise mărunț. B. B. SS. T.

7. In nomine Domini. Amen. Incipit Tractatus Theologicus de Jure et Justitia. Sub R. P. Iucundiano Ambruo, Ord. Min. S. P. A. Franc. Str. Obs. Prov. Transylv. S.R. Stephani... S-a Theologiae Lectore Ordinario Anno 1754 M. Martii.

Hic Liber est meus. Testis est Deus, etc. Are 282 pagini.

8. — *Tractatus primus contraversisticus*: a) De Ecclesia Christi militante et ejus Capite. Are 20 pagini. Urmează: b) *Dialectica seu Logica Minor*. Auctore Reverendo Patre Michaelae Szalbek. Anno 1743. *Institutiones Dialecticae seu brevis in Philosophia Aristotelis Introductio*. Prolegomena. Quid sit dialectica, quod ejus officium. Are 270 p.

9. — *Dialectica* până la pagina 112. Urmează *Philosophia rationalis directiva intellectus humani sive Logica ad mentem Authoris sui Principis Philosophorum Aristotelis*. Ab admodum Reverendo Patre Michaelae Szegedi secundum jam philosophia cursum docent dictata. Anno Salutis reparata 1741—până la pagina 598.

10. — *Phisica particularis*. Conține diverse rețete medicale. Are 309 p. (Sunt multe pagini libere).

11. — *Tractatus in physicam universalem in octo libros Aristotelis*. Are 720 p.

12. — *Epistola de jejunis Ecclesiae Graecae Orientalis ex lingua Daco-Romana seu valachica in latinam traducta*. Are 137 de pagini. Până la pagina 121 e despre post. Urmează foi libere până la pagina 135. Pe paginile 136—137 găsim o notă. S. Scriptura in Levitico lib. 10.

---

1. Ms. B. SS. T. = Monasterium Balasfalvensis Sanctissimae Trinitatis.

13. — In sac. C. Monasterii Sanctissimae Trinitatis. Tractatus de Angelis Beatitudine et actibus humanis disputatio prima de existentia, essentia et intellectu Angelorum. Are 257 de pagini. La sfârșit scrie : „26 Aug. 745”, ceea ce înseamnă că a fost copiat în 1745.

14. — Logicometaphysica seu Tractatus de arte vivendi ad methodum Aristotelis explanata per admodum Reverendum Patrem Stephanum More, Societatis Jesu, AA. SS. Th. Philosophiae Doctore ac in Logicam Professore. Foaia de titlu e executată cu multă artă. E precedată pe o altă foaie, tot artistică, ce are și versuri latinești și o inscripție, dar sunt în bună parte mâncate de șoareci. Are 360 pagini numerotate, plus cuprinsul, de două pagini. — „Inceptam hanc Logicam Quinta Decembris. Terminavimus 17 Julii.” — „Anno 1750”.

15. — Libri Tertii Institutionum. Termio juscompletitur. Titulum primum. De haereditate quo ab intestato. Titulum secundum. De legitima agnatorum successione. Titulum tertium De sancto Tertulliano. Titulum quartum. De senat. Orpshitano. Titulum quintum sextum, septimum. Titulum nonus. De asigna. Lib. Titulum decimum. De possessione bonorum. Titulum undecimo, duodecimo, tredecimo. De successione ab intest. sec. Titulum quator decim. De obligationibus. Titulum quindecimo. Quibus modis recontract. oblig. Titulum sexdecimo. De verborum obligationibus. Partem tituli 22-di. De litterarum obligat. Titulum 23. De oblig Titulum 24. De emption. a ven. Titulum 25. De lo. Titulum 26. De Societate. Titulum 27. De mandato. Titulum 28. De obligationibus quo et quasi. Titulum 29. Per quas personas nobil. obligas? Titulum 30. Quibus modis tollitur. Are 161 pagini.

16. — Patrologia. Pars practica. Are 136 de pagini.

17. — a) Constitutiones Inclytae Sedis. Pe ultima pagină este o poezie latină despre regele religios, cu traducere ungurească. Articolele de lege sunt în ungurește. Are 58 de pagini  
b) Articuli interimales de Anno 1792. Extractus. Are 120 de pagini.

18. — Problemata Feketeiana. Anno 1770 conscripta Tyrnaviae. Joannes Sinkai de Eadem. Are în total 256 pagini. La pagina 281 găsim semnătura — Joannes Sinkai de Eadem mp. Tyrnaviae Anno 1770, Juris Patriae primum annum auditore mp. La pagina 283 încep excerptele—„exopere Gregoriano,

Annò 1769 Diebus Iulii. La paginile 305—306 o petiție latină din 1671. Urmează rugăciuni ungurești ale lui Rakoczi, un tablou genealogic al nobililor din vechea Ungarie, o petiție latină și apoi o poezie românească în stil popular (p. 317—325), iar la pagina 326 notițe latinești despre familia Corvineștilor.

19. — *Historia Ecclesiastica Periodus 3-0. A Carolo M. usque Gregorium 7-mum sive ab anno 800 usque ad annum 1073.* 164 p.

20. — *Introductio in Technologiam.* Pe prima pagină găsim o notă — *Insumptus Catalogo Libr. Monast. Stsimaie Trinitat. Balasfalv. per Benedictum Foggarass. donatus tanquam proprius.* 1807. Are 252 p.

21. — *Selecta es Lucii Am. Seneca Operibus Sententia.* p. 1—160. Până la pagina 194 sunt foi libere. La pagina 195 începe — *Selecta res et sententiae ex Joenne Stobreo quasidem collegit et thesauris Graecorum quorum aucthores circiter 250 citat* — și ține până la pagina 233. După mai multe foi libere începe o nouă numărătoare în care sunt : — *Selecta ex Horatio Carmina, quae cum alter sententiarum gravitatem moralem insuper doctrinam et pulcherrimas ad vitae usum spectantes expressiones contineant unitibus et legenti delectation.* p. 1—14. *Selecta ex Publii Virgilio Maronis operibus Carmina.* p. 14—16. *Selecta ex Decio Iunio Juvenale Satyra.* p. 16—22. *Selecta ex Aulo Persis Carmina* p. 23—24. *Selecta ex Claudiano Carmina* p. 25—26. *Selecta ex Lucretio Caro Carmina* p. 26—27. *Selecta ex M. Armeo Lucano Carmina* p. 27, *Ex Marci Manilli Lib.* p. 27—29. *Selecta ex Ovidio Carmina.* p. 30—54. *Selecta ex Albio Tibullo, Sexto Aurelio Propertio, u. Valerio Martiano Epigramata, ex Cornelis Gallo Carmina de Senectute, ex libro 90 praeceptorum moralium Catonis Carmina, ex Odis Horatianis Carmina, ex diversis poetis* p. 44—59.

*Elementa Arithmeticae, numericae.* p. 1—57. Urmează foi libere, apoi — *Nomina et cognomina Rethorum Balasfalvensis Anni 1781.* La sfârșit pe 5 pagini e — *Tabula seu Norma Aureor juxta recentissimum valorem computandotum.*

22. — *Historia Transylvaniae (Tratează de pe la 1000 până la 1800).* Are 256 pagini.

23. — *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus praecique vero Unionis*

cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698-0 adtentatae et ad praesens usque tempus magno nisu, variis modis procurantae momenta enaratur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felső-Tsernaton, Verbi D Ministro. Copie făcută în 1890, după manuscrisul original aflător în Biblioteca Muzeului din Cluj. Are 558 pagini, plus trei pagini în cari sunt înșirați — Series Instrumentorum in negotio Unionis Valachorum.

24. *Jus canonicum*. Pare a fi curs univêrsitar. Are 194 pag.

26. *Prolegomena Theologiae Moralis*. Pare a fi curs univêrsitar. Are 224 pagini.

25. — *Historia Ecclesiastica per Nicolaum Hulle*. — „1824, 26 Februarie.” — Are 142 pagini.

27. — *Tractatus de beatitudines, Actibus Humanis et Angelis*. Are 196 pagini. La sfârșit sunt literile: M. B. SS. T.

28. — *Tractatus Theologicus de Misterio Incarnationis*. La sfârșit citim data — Die 28 Augusti anni 1745, apoi literile — M. B. SS. T. Are 207 pagini. Două volume. Volumul 2 are 243 de pagini. E tot din 1745.

29. — *Compendium Logicae Minoris seu Dialectia summatim sub auspiciis Verbi abbreviati ad usum et utilitatem. Rosiacaе juventutis que his studiis ama intuitur Collegio in orthodoxo Collegio Ilesquiensi Augustissime Imperatricis Catharinae Alexiandis. Anno Domini 1726 Die 7. Septembris M. B. SS. T.* Are 568 pagini.

30. — *Triennalis cursus philosophici annus primus*. Are 820 pagini.

31. — *Phaebus Triangularis, Anno quo salutem humanam ...illustravit 1722 16 Noemvris M. B. SS. T.* La început e un desemn simplu dar interesant al Sfântului Ioan Hrisostomul cu inscripție românească. Are 239 de pagini. Urmează — *Oratio im promulgatione scholar. dicta. p. 1—100.* La pagina 101 începe — *Narratio de Coronatione Serenissimae Imperatricis Rosorum Catharinae Alexiadis p. 101—103.* Urmeară — *De confirmatione — p. 1—141.* O fabulă — p. 1—10 Praxis — p. 1—132. Varia — (note) — p. 1—102.

32. — *Tractatus in Physicam particularem disputatio — p. 1—803.* La p. 807 începe — *Tractatus Ethicus in Libro Duum Ethicorum Aristotelis. De Virtutibus Proemium — până la pagina 864.* E scris Claudiopoli, Die 16 Iunii Anno 1724.

33. — *Jurisprudentia Natalis. Donum A. R. D. Gabrielis Ferentzi Parochi Musinaiensi de anno 1836.* Are 399 p.

34. — *Antiquitatum Graecorum praecipue Atticarum brevis descriptis.* Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Are 633 pagini.

35. — *Tractatus canonicus. Pars II. De rebus Ecclesiae.* Are 182 pagini.

36. — *Per ipalon sive tractatus brevis de rebus... Ex praelectionibus admodum Reverendi ac Doctissimi Societatis Jesu... Alexius Szereday de Szent- Hárómság AA. physice auditor, nec in Bacalareus formatus.* Are 436 pagini.

37. — *Tractatus theologicus de peccatis gratia et merito.* Pare a fi curs universitar. Pe prima pagină citim — *Monasterii Balasfalvensis Sanctissimae Trinitatis.* Are 226 p.

38. — *Collegium logicum in logicam contractam Johannis Gaubergii a Viro Celeberrimo Iacobo Ode A. L. M. Philosophiae et SS Theologiae Doct. Proffessore in Academia Trajectina illius Facultatis ordinario, hujus vero extraordinario habitum.* La sfârșit citim — 20 Iunii 1729. Are 514 pagini. (Biblioteca Cipariu).

39. — *Collegium physicum a Viro Celeberrimo Iacobo Ode A. L. M. Philosophiae et SS. Theolog. Doct. illius Facultatis Ordinario hujus vero extraordinario in Academia Trajectina Professore in Philosophiam Naturalem a se conscriptam habitum.* E din bibloiteca lui Timoteiu Cipariu. E din 1729. Are 534 pagini.

40. — *Collegium in antiquitatis Romanas secundum brevem casum descriptionem Petri Burmanni a Viro Celeberrimo Arnolde Drakenborch I. U. D. et histor. ac eloquent. in Acad. Traject. Prof. Ord. habitum.* E din 1730. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 720 pagini.

41. — *Collegium in antiquitates graecas secundum descriptionem casum brevem Lamberti Bos a Viro Celeberrimo Tiberio Hemsterbuis habitum.* A aparținut lui Timoteiu Ciupariu. E din 8 Iulie 1731. Are 355 pagini, plus un Index locorum de 5 pagini.

42. — *Observationes in Proverbia Salom. in Zachariam et in Hoseam... Excerpte ex ore Celeberrimi Alberti Schultens... per Ladislaum Ts. Révyi aut potius per Demetrium Veres de Dahok.* A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 620 de pagini, plus — *Voces Hebrae in hoc Mss. dilucidato.*

43. — *Collegium Theologicum juxta fundamenta Theologiae Didascalicae a Johanne Melchioris concinata a Viro Cele-*

berrimo Johanne Van den Honert SS. Theologiae Doct. ejusdemque Facultatis in Academia Trajectina Professore ordinario habitum. E din colecția lui Timoteiu Cipariu. A fost scris în 23 Iunie 1730. Are 812 pagini.

44. — Collegium Typicum juxta institutiones Theologiae Typicae proprias a Viro Celeberrimo Johanne Van den Honert SS. Thelo. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Traj. Prof. Ordin. habitum. E din colecția lui Timoteiu Cipariu, scris în 24 Iunie 1729. Are 843 pagini, plus un Index locorum de trei pagini.

45. — Collegia Prophetica juxta Institutiones Theologiae Propheticae proprias a Viro Celeberrimo Johanne Van den Honert, SS. Theol. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Traj. Prof. Ordin. habitum. A fost scris în 23 Iunie 1780. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 764 pagini, plus un — Index locorum — de patru pagini.

46. — Collegia philologica et practica ultrajectensia. Viri Carissimi Hieronymi Van Alphen SS. Th. D. et in Acad. Traject. Prof. Pub. Ordin. Specimen analyseos philologico — exegeticae. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. A fost scris în 24 Martie 1731. La pagina 75 începe o altă lucrare :

— „Viri Carissimi Hieronimi Van Alphen SS. Th. D. et in Acad. Traject. Prof. Pub. Ord. Institutiones Practicae de cura animarum.” La p. 95 începe — Methodus Concionandi in Fabulis Analyticis proposita. La 247 începe — Commentarius in methodum concionandi conscriptam a Salomone Van Til.

Are 704 pagini.

47. — Collectanea Theologica in variis exegesiis systematicis ad ductum variorum habitis praecipiti calamo chartis illita in Ultrajectina et proningana Academia. A fost scris în 22 Iunie 1729. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 704 p.

48. — Collectanea mathematica, physica et phylogica Ultrajecti et Groningae sublata. Collegium geometricum a R. D. Petrus Van Musschenbrock in Elementa Geometriae Andrea Tacquet habitum. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 826 pagini.

49. — Commentarius in Joh. Melchioris Verdries Physicam a Viro Celeberrimo Nicolao Ergelhard Phil. Doct. ejusdemque et mathematum Proffessore Ord. in Acad. Grom. Omland. in calamum dictatus. Introductio in universalem philosophiam.

Explicationi phisice Jo. Melch. Verdmiet. praemissa. A aparținut lui Timoteiu Cipariu.

Are 830 pagini.

50. — Dictata Theologica. P Antonii Driessen SS. Theol. Doct. eo Profes. Commentarius in Tractatum suum qui inscribitur lumen et doctrina Scripturae. S. A fost scris în 20 Iunie 1732. E din colecția lui Timoteiu Cipariu. Are 688 p. La sfârșit, Theologia Universa per tabulas analiticas.

51. — Dictata et excerpta singularia. Viri Clarissimi Antonii Driessen SS. Th. D. et in Acad. Groning. Prof. Pub. Ord. Tractatio de Reditu Salvatoris ex coelo. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 682 pagini.

52. — Dispositio analytica quarundam Apostoli Pauli Epistolarum a Viro Celeberrimo Antonio Driessen SS. Theol. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Gron. Prof. Ordinario in Calamum dictata. Conține : 1) Diatribe de argumento, scopo, rationciniis rationorum vi et nexem in sing. bis Eplis. Aplicis. 2) Christus seu Rex eo Sacerdos super Throno sive verus Melchisedecus ex. Heb. V ss. eo VI, 20, VII. Psal. C. X. Demonstratus a C. A. Driessen. 3) Cl. A. Schuloens Commentatio ad Hol. II et III. La sfârșit găsim data — 12 Mai 1732. Are 702 pagini.

53. — Collegia exegetica ultrajecti Igroninge in calamum dictata. Comentariu de David Millio. Are 698 pagini. Din colecția Cipariu.

54. — Fragmenta historico-chronologico Groningana. Viri Antonii Driessen SS. Th. D. et in Acad. Groning. Prof. Pub. Ordin. Commentarius ad Fabulam Historico-Chronologicam, Theologiae, Jure Revel Subnexam. Are 706 pagini. Din colecția Cipariu.

55. — Historia universalis a Celeberrimo Viro Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Tursellini descripta per Sigismundum Pap Szathmari Tomus Primus. Are 637 pagini. A aparținut lui Timoteiu Cipariu.

56. — Historia Universalis a Viro Celeberrimo Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Turssellini descripta per Sigismundum Pap Szathmari Michaelis Patrem Tomus secundus Anno 1731. Are 658 pagini. E din colecția lui Timoteiu Cipariu.

57. — Historia Universalis a Viro Celeberrimo Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Turssellini descripta per

Sigismundum Pap Szathmári Michaelis Patrem, Tomus Tertius. p. 1—293. Urmează un indice de 36 pagini, câteva file goale, apoi două pagini de note nemțești și ungurești. Urmează — Collegium psysico-geographico-politico-medico-theoretico experimentale traditum a Viro Magnifico arque Celeberrimo Dno Friderico Hoffmanno Facultatis Medicae V. V. Seniore Anno M. D. C. C. XXX. (pag. 1—23). Urmează câteva pagini libere, apoi note latinești. E din colecția lui Timoteiu Cipariu.

58. — Tractatus de Deo Trino. A fost scris la Roma în 1740. Are 464 pagini.

59. — Theologia Dogmatica. Lipsește și începutul și sfârșitul. Sunt în total 530 p.

60. — Sumaria pretentionum Dominorum Saxorum vel Controversio de negotio Portarum Descriptio et quae Dominis Samuelis Keresztésy et Stephano Apor, loco institutionis esse possint — de anno 1692, 27 Iunie. Are 211 pagini de documente despre Sași și Armeni. A aparținut lui Cipariu. Are 221 p.

61. — Psaltire latină, scrisă pe pergament, cu caractere unciale. Are 264 pagini. Lipsește și începutul și sfârșitul. A aparținut lui Timoteiu Cipariu.

62. — Institutiones... sive compendiam in phisicam Aristotelis Introducendi. E din 1704 scris de Ioan Constantin, alumn la Institutul Pazmanian. La început citim: Monasterii SS.. Trinitatis. Are 362 pagini.

63. — Tractatus Theologici de virtute et Sacramento Poenitentiae. E din — M. B. SS. T. Are 504 pagini.

64. — Physica generalis seu tractatus zdus (!) Philosophicus. Ad mentem Aristotelis et Doctorum Societati Jesu explanatis. Are sigiliul M. B. SS. T. Sunt 436 pagini.

65. — Libri primi Institutionum. Termio primus. Completitur: De justitia et jure, De jure naturali gentium. Are 187 pagini.

66. — Cynosura Juris Decreti Tripartiti Werbötzii cum notis in usum proprium Francisci Kiblinga R. D. C. de Löven... R. Tabula Regia Trann. Assessoris referentis A. 1786 complicata et superioribus an. congeta. Are 381 pagini.

67. — Fundationales Capitulu Bobbiani. Documente despre Capitolul din Blaj dela 1807 până la 1855. E scris de Cipariu. Are 93 pagini.

68. — Sumula Canonistica in Librum jurum secundum Gregor. Nov. Pontif. Maxim. Are 308 pagini.

69. — De Pontificis Septimi Saeculi. M. E. de Honorio et Martino. Are 128 de pagini.

70. — Introductio generalis in Libris Novi Federis. (până la pagina 136). E copiat în 1822. Dela p. 137 începe Introducerea specială. La pagina 275 semnează — Simeon Doria, primi anni theologus 1820. Mai jos N. Densușianu notează în 1879 — Hic fuit meus Pater. La pagina 276 găsim o notă grecească.

71. — Excerpta ex Historia Ecclesiastica. Ex Historia Primi Saeculi. Paragraphus Primus. De Sancto Petro. Are 150 pagini. Lipsește sfârșitul.

72. — Testamentul lui T. Cipariu (patru variante și codiciluri).

72 a. — Flores phrasium ex Pantheo Mytuo excerptii De origine Bolatrio. Are 116 pagini. Sunt și texte ungurești.

73. — Dialectica. Are 435 pagini. O figură artistică reprezentând împărțirea științelor după Porfirie.

74. — Ex Historia Ecclesiastica. De jejuniis Montanistarum et Arianorum. Are 102 pagini.

75. — Breviarium Romanum. Din colecția lui Timoteiu Cipariu. Are 622 de pagini.

76. — Körösi. Historia Hungariae. Vol. I—II. Din colecția lui Timoteiu Cipariu. Are 552 pagini.

77. — Körösi. Historia Hungarica. (1000—1457). A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 650 pagini.

78. — Fragment dintr'o colecție de canoane. E scris cu caractere unciale, pe hârtie foarte fină. A aparținut lui Timoteiu cipariu. Are 30 de pagini.

79. — Compendium Bibliothecae Concionatoriae, in quo de Virtutibus, de vitiis, Sacramentis, novissimis aliisque similibus materiis in Ecclesiastica Cathedra tractari solitis, selecta. Are 440 de pagini. E compactat împreună cu o carte românească a lui Samuil Micu — Propovădaniile sau învățăturile la îngropăciunea oamenilor morți. Acuum de Preotul Samoil Micu Clainnu de Sadu făcute. Cu bunăvoința celor mai mari. Tipăritu-s'a în Blaju. Cu tipariulu Seminariului, 1784.

80. — Concordanță Biblică. Lipsesc foaia de titlu și primele două pagini. Incepe la pag. 3 cu cuvântul — Deus omnia regit — Are 483 de pagini. Pe ultima pagină scrie cu altă cerneală

— Scriptus est anno 1798. Paulus Simon, praefectus et rector, Urmează primele 18 pagini nenumerotate din Index.

81.— De vita et honestate clericorum. Are 24 de pagini. E scris cu caractere unciale. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 28 de pagini.

82.— Selecta res et Testimonia ex diversis SS. Patribus quae et meditationibus et exortationibus et cincionibus pulcherrimas et ut illissimas materias suppeditant. Anno 1783. †videlicet S. Dorotheo Joanne Cassiano, S. Bernardo, S. Ephrem Syro. Tomus secundus. Are 2109 pagini scrise. Mai sunt multe pagini libere.

83.— Miscellanea quae complectuntur articulos diaetales privilegia, decreta, supplices libellos, et alia acta in negotiis ad Romanos Tranniam incolentes pertinentibus emanata. Are sigiliul lui Ioan M. Moldovan. Are 430 pagini, plus 6 pagini de Indice.

84.— Extractus Csercicianus, Ex inscriptis Joannis Czinkora, Jurista Tyrnaviensis. 1772. Are 390 pagini.

85.— Humillimae reflexiones. Diplome împărătești. Pe prima pagină citim : In nomine Domini. Natus ad quarta Aprilii 1738 veteri stilo. Soror Eva, quinta Feb. 1739 Frater Nicolaus, Octava September. 1741. Are 320 pagini (sunt și foi libere).

86.— Protocolum Dietale pro anno 1737. Are 363 pagini.

87.— Aprobatae Constitutiones Regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, ex articulis ab anno millesimo quingentesimo quadragessimo, ad praesentem huncusque millesimum sexcentessimum quinquagesimum tertium conclusis, compilatae. Ac primum quidem per Dominos Consiliarios revilae, tandemque in generali Dominorum Regnicolarum, ex dicto Celsissimi Principis D. D. Georgii Rakoci, Dei gratia Principis Transylvaniae, Partium, regni Hungariae Dni et Siculorum Comitum, sec. Dni eorum Clementissimi, in Civitatem Albam Juliam ad diem decimum quintum mensis Januarii Anni praesentis congergatorum, conventu, publice relectae, intermixtis etiam Constitutionibus sub eadem Dieta editis. Claudiopoli. Impressit : Michael Szentyel Veres- Egyhazi 1677. Are 335 pagini. După 5 pagini libere urmează — Complitatae Conctitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum, Ex articulis ab anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto ad praesentem huncusque millesimum sexcentessimum sexagesi-

num nonum conclusis excerptae. Claudiopoli. Apud Michaellem Szentyel Veres-Egyhazi. 1671. Are 166 pagini.

88. — *Procesus super bona deficientis et translatis eorundem in Fiscum dein donatio jacta per Principem Georgium Rákotzi Joanni Kemény. 1780. Are 665 pagini. La sfârșit e o copie a sigiliului. La sfârșit 5 pagini nenumerotate — Errata-correcta.*

89. — *Diarium naturalium Perceptionis Domini Kuttensi pro anno 1830 a prima Januario. p. 1—52. După mai multe pagini libere urmează alte 14 pagini; după alte foi libere mai sunt 7 pagini scrise.*

90. — *Instructio pro Gubernatore Nostro Transylvaniae Leopoldus Divina favente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, până la p. 122. Urmează — Casus recensendi in opibus per resolutionem Decreta R. seq diaetaliter, dela pagina 126 până la 132. Dela pagina 133 începe — S. Stephani regis et aliorum Regum Hungariae Decreta circa acceptionum exteriorum et nutrimentum hospitem. S. Stephani Regis et aliorum Regum Hungariae Decreta circa jura et imunitates celestas tiarum personarum in Hungaria — până la pagina 267.*

91. — *Compendium Legum Transylvanicarum — dela pagina 1 până la pagina 98 unde începe — Poenales Transylvanorum Leges — scrise în 1725 —. Are în total 314 pagini.*

92. — *Articuli Diaetales ab anno 1600 usque 1630 sub nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus II. Are 356 pagini.*

93. — *Articuli Diaetales ab anno 1630 usque 1660 sub nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus III. Are 331 pagini, plus o mulțime de pagini libere.*

94. — *Articuli Diaetalis ab anno 1660 usque 1690 sub nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus IV-us. Are 468 p. (+p. libere.).*

95. — *Projectum juris criminalis transylvanici. Are 185 pagini. (+ foi libere).*

96. — *Acta Diaetalia anno 1757. Are 311 pagini, plus un Indice de 29 pagini. Donată de Ioaniu Germanu, preotu rom. gr. cat. în V. Cămarasiu. 1893. 3/5V.*

97. — *Acta de Capitulo erigenda ab anno 1802 usque 1807 quod erectum est. Cuprinde 174 de acte, scrisori și documente bobiene din Blaj.*

98. — Colectio. Acte și documente din secolele XVIII—XIX. Cuprinde și o tipăritură ungurească din 1802 —Extractussa — (cu Nr. 6192).

99. — Pars posterior sine specialis Magni Transylvaniae Principatus cognitio specialis. Are 666 pagini.

100. — Liber secundus de Terra Sicullorum caput I De Sicullorum Terra. Are 708 pagini.

101. — Selectae res testimonia ex operibus S. S. Joanni Climaci, quod cum orationii mentali sive meditationi tum vero exortationibus et concionibus plurimum inferiore prossunt. Collecta Anno 1783. Prefatiuncula in Opera S. Joannis Climaci, alias cognomento jam Sinaitae, jam Scholastici, qui fuit abbas S. Montis Sinai. Tomus primus. Are 399 pagini.

102. — Acta Foundationes Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini, D. Joannis Babb de Kapolnok Monostor, quondam Episcopi G. Catholicorum Fogarasiensis, Sacrae Caesaro-Regiae et Apostolicae Majestatis Consilarii Actualis Intimi Ordinis Leopoldini Commendatoris, ad plures pias causas specificae in sublevamen sui Cleri factas, nec non Excellentissimi D. Georgii Maior pariter Episcopi quondam Fogarasiensis, prout et quorundam privatarum nonnulla substantiae Cleri commassata pia legata, continentia ex Archivis respectivis collecta in ordinem redacta ex genuine descripta Blassi 1838. Per Basilium Ratz. Canonicum Lectorem. Are 326 de pagini.

103. — Acta et documenta. 1283—1570. Cuprinde 142 documente.

104. — Collectio operum miscillaneorum Excellentissimi Comitis Joannis Lazar L. Baronis de Gyalakuta Sacrae Caesaro-Regiae et Apostolicae Majestatis Status et Excelsi Regni Gubernii Consilarii, utrobique actuali intimi, nec non Inclytorum Statuum et Ordinum Trium Nationum Principatus Transylvaniae Praesidentis et Supremi pereundem M. : Principatum Venator Regalium Magistri duae quindem reliquis majori ex parte deperditis, salva, ne exemplo socior dispersa perirent ab interitu vindicantur. Anno Domini M. D. C. C. LXXI, Cibinii. Are 214 pagini. Volumul cuprinde mai multe poezii latinești în legătură cu evenimentele din Ardealul secolului al XVIII-a. Din cuprins remarcăm — Anno 1756 Joannes C. Lazar admodum Reverendo et ad S. Basilium Canonico Gregorio Major S. P. D. (p. 79—81). E vorba de Episcopul Grigore Maior al Blajului.

105. — Articuli Dietales ab anno 1540 usque 1600 sub Nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus I. Are 451 pagini, plus foi libere.

106. — Collectio. Manuscrisul conține reprezentațiuni de ale nobililor, sentințe și decrete regești de sub Carol și Iosif al doilea. Extrase din actele dietale și alte lucruri însemnate pentru istoria Austriei și a Ardealului. Are 436 pagini, plus un tablou statistic.

107. — Articuli Diaetales ab anno 1690 usque 1707 sub nationalibus et subseque usque ad annum 1733 sub Austriacis Transylvaniae Principibus conditi. Tomus V-us. Are 244 pagini (plus foi libere).

108. — Adnotationes ex operibus variorum auctorum in omni scientiarum genere disputationum excerptae ab anno 1847. E împărțit după literele alfabetului. Sunt multe pagini libere.

109. — Exercitia S. P. Ignatii Societatis Jesu Fundatoris tradita in Novitiatu Trenchinij. Anno M. D. C. C. LV. Are 578 pagini.

110. — Summa Legum Civilium Raymundi. — „Hunc librum quodam Henricus Hontz pro bibliotheca Adami Cunitzchy circa annum 1601.” — E copie dela 1730 (Anno Domini 1730) după opera lui Raymond de Pennafort. La început se face biografia acestui filosof și teolog. Are 342 pagini.

111. — Tractatus Theologicus. A aparținut — Monasterii Sanctissimae Trinitatis. Are 282 pagini.

112. — Tractatus in octo libros Physicorum. A fost scris în 1743 (anul e notat pe ultima pagină). Are 854 pagini.

113. — Tractatus Physica in octo libros Aristotelis. Are 369 pagini.

114. — Tractatus de virtutibus theologicis. Are 537 pagini. cu sigiliul M. B. SS. T. A fost scris de Episcopul Patachi. (1706).

115. — De beatitudine et actibus humanis in primam 7-da Divi Thomae Disputationes Scholasticae. A aparținut Mănăstirii Sf. Treimi. Are sigiliul — M. B. SS. T. La pagina 371 începe — Tractatus de jure, justitia. Disputatio de jure, justitia et Dominio. La sfârșit citim: Anno 1708, 30 Ianuarii. Scriptore Joanen Pataki, Collegii Germanici et Hungarici Allumno. Are 474 pagini.

116. — Tripartitus de Incarnatione Tractatus. Are sigiliul M. B. SS. T. — La sfârșit citim că e scris de Patris Ioan-

nis Constantini Pataki Collegii S. Apollinariis Allumni. Romae, 1709. Are 467 pagini.

117. — Logica Major. Monasterium Balasfalvensis Ssme Triados. La început 6 pagini scrise cu chirilice românești (fable diverse). Manuscrisul are 245 pagini.

118. — D. O. M. A. Jurisprudentia Ecclesiastica sine fundamenta jurisdictionis Ecclesiasticae externae Saxonum in Transylvania inde a Reformationis Ecclesiarum ac Religionis tempore observatae, succinta methodo comprehensa et in usum privatum collecta opera et industria Davidis Hermanni Mediensis. Anno Incarnationis M. D. C. LV. Face parte din colecția lui Timoteiu Cipariu. Are 99 de pagini.

119. — Notae in Aristophanis Plutum, dictatae ad Colomum a Carissimo et celeberrimo linguae Graecae Professore Tibeio Hemsterhusio ac proprio manu descriptae per Clarrissimum ac Celeberrimum mot. SS. Theol. Professore Franciscum Turkovicz Tsepregy accedum sequentia : 1) Notitia vitae, scribi et Ar. Script. Hist. Graecia, 2) Phrases N. T. insigniores expliciti. 3) Herodotes ; 4) Observationes in orationem I. ad D. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 425 pagini.

120. — Benkö Historia Transylvaniae. A fost a lui Timoteiu Cipariu. Are 475 de pagini.

121. — Jus Transylvanicum. Postscriptum a Joanne Bapt. Winklez, Juris Patriae Professore Publico Ordinario. Are 415 pagini.

122. — [Historia Ecclesiastica]. Periodus tertius a Carolo Magno usque ad Gregorium septimum seu ab anno 800 usque ad annum 1079. Are 334 pagini. La început găsim o notă românească — Cuscre Alexandre, Omul înțelept.....

123. — Praelectiones Exegeticae in S. Evangelium Matthaei in usum auditorum suorum elucubratae a Theodoro Papp Canonico Professore S. Scripturae et Parocho Balasfalvensi die 1-a Januarii. Anno 1830 pars 1-a. Legato Seminario Dioecetano Balásf. Anno 1835. Are 418 pagini.

124. — Physica particularis. Are sigiliul M. B. SS. T. E din 1743. Are 426 pagini.

125. — Tractatus Physicus. După nota dela sfârșit a fost scris în 1742. Mon. B. SS. Tri. Are 546 pagini.

126. — Explicatio Epistolae ad Hebraeos rerum ob sublimum inibi comentarum encicleationem curatam, ingenua et

judicio satis. Clariss. Domine Samuelis Sz. Nemethi Cole R. Claud. Prof. acutissimi. Anno 1690 Die 29 April ad umbilicum perducta. Are 629 pagini.

127. — In nomine D. Nostri Christi. Anno 1766 Die 29 Aprilis. Pars II. De mediatore Religionis Jesu Christo D. Nostro. Are 374 pagini.

128. — [Gramatica și poetica latină] Are 468 pagini.

129. — Tractatus in universam logicam Aristotelis. Scripta per me Alexandrum Rednik. Anno 1740. La sfârșit are sigiliul M. B. SS. T. Are 252 pagini.

130. — Tractatus Canonicus in librum quartum Decretalium. Are 162 pagini.

131. — Theologia Moralis Monasterii Smae Trinitatis Balassfalv. Are 504 pagini. Pare a fi curs universitar.

132. — Tractatus Theologicus de Deo Uno et Trino. Ex libris Monasterii SS. Trinitatis. Are 242 pagini.

133. — In Aristotelis libros de ortu et interitu. Monast. Sanct. Trinitatis. Balas. Are 596 pagini între cari și foi libere, nepaginate.

134. — Tractatus in Physicam generalem aetatis. Dissertatio oetalis. Dissertatio poemalis. A aparținut Mănăstirii Sfintei Treimi. Are 376 pagini. Pe ultima pagină citim : Ex libris Joannis Constantini Patachi, Collegii Germani Alumni 1705.

135. — Physica generalis seu in Philosophiam Aristotelis Tractatus II. Pe prima pagină găsim sigiliul M. B. SS. T. Are 424 pagini.

136. — Saeculum V-um .De Pontificibus. Are 257 pagini. La început găsim o notă românească din 1832. Altă notă „Arătorul acestora M. L. lucrători în satul N. luându-și sieș soț de căsătorie pe N. N. și cununându-se pe lege au trăit la olaltă vare câtă vreme cum se cuvine, întâmplându-li-se înainte de puțină vreme ceva mestecare cu numiții mai sus muieri mai înainte dece ar fi cercat preotul locului sau forumul protopopesc unde având pricină de nu vă v'ar fi făcut destul au fugit 77 protopopi și preoți într'acărăra eparhie s'au popoară s'ar afla numita N. din dragoste frățească și ca să nu fie părțile fără nici o mai înainte îndoială și îndreptare a celor mai mari împăștiare cu stricarea sufletelor sale, veți face bine de o veți da cu bun cumpăt în mâna bărbatului său ca s'o aducă înaintea noastră ca cunoscând tot lucrul să facem între dânșii și rânduială desăvârșit cum să cuvine. Pentru care

facere a frățiilor voastre și noi întâmplându-se cînva au și almintrele frățeste ne vom sîrgui a sluji. Cu aceasta sînt locus dies mensis de binevoitoriu”.

— „Anul 1784, 15 Noemvrie fiind rînduiți reghiuși dela Ci. Părintele protopop Ștefan al Abrudului în cauza de căsătorie a lui N. cu.....

După terminarea textului găsim 3 cazuri matrimoniale, dintre care am copiat primul și începutul celui de al doilea. Mai e și o notă din 1784 în legătură cu salariul.

137. — Patrologia Sacra. Pe copertă citim : „Pro anno 1788 et salario accipi rs. 30, Ani 48. Pe foaia de titluri citim : A. R. D. Gabriel Ferentzi Seminario legavi 1836. Are 302 pagini (plus foi nepaginate, libere).

138. — Pars practica Theologiae Moralis. La început o notă medicală românească cu caractere chirilice. „*Medicină*. 3 grăunțe de dafin și untdelemn să mestecă împreună să se ungă și să se afume, cu aceste că-i foarte bun și de folos leac. *Medicina ad vulgum*. Atroczalevél înmânește in uscat să-l sdrobești și să bagi albuș de ou și patră acră. Urmează 3 pagini despre monețele din Ungaria. Manuscrisul teologic are 345 de pagini. La sfârșit citim : Omnia ad majorem Dei gloriam et usum R. Gabrielis Ferentz per Rm. Joannem Fabrik conscripta anno 1781”. La sfârșit 3 pagini de note românești medicinale și porunci guberniale. După câteva foi libere, iarăși găsim 4 pagini cu rețete medicale latinești și ungurești.

139. — [Hermeneutica Biblica]. Are 78 de pagini. E numai fragment.

140. — Cuprinde o carte tipărită și un manuscris, compactate împreună. A aparținut lui Ioan Micu Moldovean. 1). Martini Schmeizel Corona — Transilvani Saxonis. Amplis. Facult. Phil. Jenensis adjunctit De Statu Ecclesiae Lutheranorum in Transylvania ad virum magnificum summe reverendum, doctissimumque Dominum Ernestum Salom. Cyprianum SS. Theologiae Doctorem Celeberimum deque Republica Ecclesiastica et Litteraria meritissimum Serenissimo Duci Saxo-Gothano a consiliis ecclesiasticis Dissertatio Epistolica. Jenae, Apud Joann. Bernhard Hartung Bibl. Avi. Isenac. 1722, in — 8<sup>o</sup>, 112 pagini. Manuscrisul adăugat se întitulează : Collegium de historia dulcis nostrae patriae. Anno 1724 ab Excele. ac celeb. Domino Martino-Schmeizel Prof. Publ. Philos. Civi nostro in eternum colendo

explicare inceptum. Anni praedicti die 24 Octobr. Are 624 de pagini.

141. — Historia Eccl. sacculum decimum sextum in quo Historia Reformationis tradituri separatim agimus. A fost a lui Timoteiu Cipariu. Are 588 de pagini. La sfârșit citim : „Deo sint laudes in aeternum. Die 23-trae Decembris 1765. Trajecti ad Rhenum. Se mai adaugă Indice și erată.

142. — Collegium Historiae Transylvaniae per Magnificum Prorectorem Marthinum Schmelzel Prof. : Historic. Corona. Transylv. calamus exigit a Johanne Wagnero Cib : Transylvania Anno 1744. Hallae Magdenburgicae Mense Maji. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 533 de pagini. Mai sunt 3 petiții latinești și se adaogă : De Statu Ecclesiae Lutheranorum in Transylvania de M. Schmeizel Jenae, 1722.

143. — Prolegomena Juris Canonici. Urmează și Juris Civilis. Are 712 pagini. La sfârșit semnează — Impositus per R. D. Samuelem Papp, I anni theologum. 8-a Martii. 1832.

144 — Dictata ab Arn. Drakenborgii in II-dam Terentii Comoediam Eunuclus vocatam. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 229 pagini.

145. Jus Civile. Digestorum pars prima seu Prota liber primus. De justitia et jure Collegium. Are 400 pagini.

146. — Libri 4-ti Institutionum. Are 160 pag.

147. — Praelectiones Exegeticae in S. Evangelium Mathaei in usum audirorum suorum elucubratae A Theodoro Papp Canonico, Professore S. Scripturae et Parocho Balasfalvensi die 1-a Januarii. Anno 1830. Pars Secunda. Are 462 pag.

148. — Index Aprobatorum et compilatorum Regni Transylvaniae Constitutionum. E din biblioteca lui Timoteiu Cipariu. Are 577 de pagini.

149. — Sermo. Caput secundum ex Metaphysica, p. 1—121. Urmează — Phylosophia Moralis până la pag. 213.

150. — Jus publicum universale et gentium. Are 260 pagini. La sfârșit găsim data scrierii : 1796.

151. — Jus publicum. De proscriptionibus. Prolegomena Are III pag.

152. — Praelectiones in studium introduction. special. Novi Testamenti a Theodori Papp, Canonico et Proffessore S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum auditorum Balasfalva, Anno 1816. Are 616 pagini.

153. — Parthenii Jakabb, Profesoris Blasiensis (1781). Sententiae selectae. Orationes Chiabergae, etc. Cuprinde părți alese din : 1) De officiis, 2) De senectute, 3) De philosophia academicarum, 4) Ex. L. Annaei Senecae Libro de Providentia Divina, 5) De paupertate, 6) De quator virtutibus, 7) De tranquillitate vitae, 8) De vita beata, 9) De remediis fortuitarum, 10) De finibus bonorum et malorum (Cicero), 11) De amicitia, 12) Ex. M. T. Ciceronis Paradoxis, 13) De oratore, 14) Ex oratione pro Plaucio, 15) Ex Verrina, 16) Ex oratione pro P. Sylla, 17) Ex oratione pro domo sua ad Pontifices, 18) Pro Quintio, 19) Ex Philippica, 20) Pro Sextis, 21) Pro Archia Poeta, 22) Pro M. Coclia, 23) Pro L. Conelio Ballo, 24) Pro Rabirio Postumo, 25) Ex libro Tusculanarum. 26) De natura Deorum, 27) De legibus, 28) Ex fragmentis Epistolarum M. T. Ciceronis, 29) Ex Sallustio — De Bello Catilinario. Dela p. 291 până la 301 sunt foi libere. Urmează Graviora et magis sententiosa Carmina ex diversis excerpta ex descripta Poetis. Anno 1781 : 1) Ex Horatio de arte poetica, 2) Ex Ovidio. Elegiis Tristium, 3) De Ponto, 4) Heroidum Epistola, 5) Ex Albio Tibullo, 6) Ex Martiales, 7) Ex Juvenale. 8) Ex Claudiano, 9) Quatuor orationes P. Josephi Ignatii Chiaberge, Societatis Jesu [la requiemuri pentru : Papa Clement XI, Papa Inocențiu XII, Ludovic XIV, Ducele M. Joanne Baptistae]. 10) Ex Lucano, 11) Ex Seneca, 12) Ex Virgilio 13) Ex Catone 14) Ex Epicteti Enchiridione. 15) Ex Pythagoreis, 16) Ex Epistolis Ciceronis ad Atticum, 16) T. Livio, 17) Joannis Stobei Sententiae, 18) Oratio panegyrica in laudem trium Sanctorum Basillii Magni, Gregorii Nazianzeni et Joannis Chrisostomi facta nomine Scholae Theologicae Balasfalvae per Partenium Jakabb, Ord. S. Basil. M. Rectorius professorem. Anno 1781. Monse Januarii. p. 605—619. Fiind unul din cele mai vechi discursuri dela patronul școalelor din Blaj, cred potrivit a-i face și rezumatul. Incepe cu considerațiuni asupra sfințeniei. Face biografiile celor 3 sfinți și ai lumii mari dascăli și ierarhi. Trece apoi la seminarul din Blaj ai cărui patroni cerești sunt cei 3 sfinți, 19) Cuvânt rostit de acelaș dascăl blăjan cu prilejul vizitei Episcopului Ladislaz Kolonich dela Alba-Iulia, în 17 August 1781 (p. 620—624). 20) Cuvânt cu prilejul numirii Guvernatorului Kolonich (p. 624—632). 21) Ex Senecae Operibus. Are în total 673 de pagini.

154. — Tractatus de jure et justitia. Are 217 pagini. La sfârșit găsim sigiliul — M. B. SS. T.

155. — *Institutiones Hermeneuticae utriusque Testamenti a Theodoro Papp, Canonico et Professore S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum auditorum. Balasfalvae 1816. Are 192 pagini.*

156. — J. Pletz. *Institutiones Theologiae Dogmaticae. Finit Joannes Ruzs, anno 1830, 10 Octobris. Are 659 de pagini.*

157. — Caet de note al lui Timoteiu Cipariu. Semnătura lui o găsim la pagina 123. Caetul are 173 de pagini. Incepe cu — *Adversaria* — cu mici studii filologice. Face etimologia cuvintelor : carte, amiaz, numai atât, sau, răpui, despre litera m. Se ocupă de toponimie și de câteva limbi vechi : gotică, dacică. Urmează însemnări despre articole, despre consonantele aspirate, etc. La p. 105 începe o petiție românească în legătură cu fondul bazilian. Se termină la p. 113 unde găsim și data — Blasiu, 22 Jan. 1865 T. C. Can. și dir. gimn. La pagina 114 încep notele din Anuarul Pontifical pe 1865. La p. 119 începe un nou proiect românesc în legătură cu fondul bazilian și alte reforme necesare în Blaj. Dela p. 134 continuă notele filologice în limba latină.

158. — *Praelectiones in studium Introductionis generalis Novi Testamenti a Theodoro Papp, Canonico et Professore. S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum studiorum. Blasfalvae, Anno 1816. Are 347 pagini.* La sfârșit găsim o notă românească — o rețetă medicală — : pune camfor în vinars de drojdii, apoi albuș de ou și o ceapă verde... în vinarsul acela, până se va face spume, apoi ia câlț și bagă în vinarsul acela până se va bea tot și câlții îi pune la locul în care te junghie câtva vreme.

159. — Benkö. *Transylvania specialis. Liber .III. Are 420 pagini.*

160. — *Index in Tripartitum Aprobates et Compilatas. Are 426 pagini.*

161. — *Index. Juris Patriae. Are 332 pagini.*

162. — *Notationes et Theologia Morali. Are 185 de foi numerotate, plus câteva foi libere între diversele capitole.*

163. — *Introductio in Theologiam morum. Are 131 de pagini.* La sfârșit găsim data — 12 August 1795.

164. — *Acta Apostolorum. Are 146 pagini.*

165. — *Institutionum Juris Transylvanici. Pars primus Continens partem prolegomenalem. Scripta per me Alexium Gath*

ejusdem studii auditorem. Anno 1798, 8 Oct. (în posesionem Joannis Lemeny Archidiaconi Claudiopoli). Are 106 pagini.

166. — Tractatus V. De gratia Christi. Are 43<sup>1</sup> de pagini. E scris de Nicolaus Sadovschi, theologus II an. E compactat împreună cu un tratat despre Sfânta Treime — Trinitas — (p. 89—412). Urmează : Auditores II anni S. Theol : a 1890/1 — pe 3 pagini numerotate. La sfârșit găsim o notă cu creionul. Alfată prin Nicu Pop cadet. La început citim : „Cartea aceasta s'a aflat în comuna Warona Cînga Stanislau (Galiția) în locuința preotului refugiat în tabăra dușmană. Comuna susnumită din motiv de tactică s'a incendiat întreagă. Câmpul de luptă 18/IV-915. Donator Victor Muntenau Oblt. Nicolae Pop, cadet.

167. — Ex libris Joannis Lemeny, Archidiaconi Claudiopol. Are 137 pagini.

168. — Panegirici Veteres. Lipsește începutul. Are 163 pagini. Caractere unciale.

169. — Aristotelis Rethorica ab Alexandro Francisco Philelpho interprete. Are 433 de pagini. E scris cu caractere unciale.

170. — Copie. I) Cicero, De Officiis. II) Epigramata varia in cadem. III). Epistolae Casperini Barsirii. Iv). Cato Major seu de senectute. V). Laelius sive de amicitia. E scris cu caractere uncale. Are 416 pagini.

171. — [Historia Romana]. E numai un fragment de 131 pagini, compactat în pergament tipărit.

172. — Baroni Klein Episcopi Fogarosiensis. A aparținut lui I. M. Moldovan. Cuprinde : I) Cathologus pagorum in Transylvania, II) Decreta Pontificia in favorem Graeci Ritus Uniti. (Dela : Urban VIII, Paul V, Decrete ale Congregației Orientale). Are 146 p.

173. — Catalogus locorum in Transylvania. 1733. E alcătuit de Episcopul Inocențiu Micu Klein.

174. — Universarum Poenaliarum in Decreto Tripartito Aprobata et Compilata Constitutionibus existentium cum additis notis observationibus et exceptionibus... laborata anno MDCCLIV. E dedicată lui Hallerstein, guvernatorul Transilvaniei. Are 132 pagini. La început e o dedicație, nepaginată, iar la sfârșit un Index Caputum de 26 pagini.

175. — [Vita Sanctorum]. Are 232 pagini. E scris cu caractere unciale vechi.

**176.** — Continuatio Protocolli Foundationem Cleri Magni Dioecesis Fogarsiensi respicientem. Are 32 pagini, plus foi libere.

**177.** — [Leges Transylvanici]. Are 194 pagini, plus Index de 31 pagini nenumerotate.

**178.** — Extractus, Articulorum Dietalium post separationem Principatus Transilvaniae a Regno et Regio Hungariae adusque praesentia tempora conditor per comissionem in re rusticaria ordinata subsidio operandum suarum concinatus et observata annorum serie secundum materiam digestus. Are 283 de pagini.

**179.** — Gravamina Magni Magni Principatus Transilvaniae Imperatori Iosepho 2-do substrata. Are 140 pagini. (Documente în copii).

**180.** — Acta Resignationis D. Exp. Eppi. Gregorii Maier ab inaugurationis D. Epp. Joannis Bob. A fost în biblioteca lui Ioan Micu Moldovan. Are 127 de pagini. Se mai adaugă 13 foi nepaginate cari cuprind jurământul lui Ioan Bob cu prilejul alegerii sale de Episcop al Transilvaniei și călătoria sa la Blaj.

**181.** — Procese verbale latinești din epoca 1740—1763. Are 169 de pagini.

**182.** — Copie autentică a procesului verbal din 1770—1772, în care figurează și Episcopul Atanasie Rednic. Are 191 pagini.

**183.** — Descriptio Civitatis Claudiopolis ab origine... Perdeputatos pro hoc negotio Civitatis Amplissimos Dominos Paulum Pater Stephanum Pataki Seniore Paulu Gergyai, senatores et Georgium Fizeri Juratum Civitatis Notarius, Georgii Wercher. Are 67 pagini. La acest manuscris s'a mai adăogat o tipăritură germană : Gravamina religionis catholicae et in specia Archi-Dioeceseos Viennensis contra haereticos accrescentes et ab Eminentissimo Cardinalo et Archi-Episcopo Viennensi Sigismundo a Kollonitsch Augustissimo Imperatori Carolo V praesentata anno 1736 și un manuscris germanic de 20 pagini.

**184.** — Formule diverse de proceduri juridice din Transilvania. Are 327 de pagini numerotate, plus pagini libere, până la 445. La sfârșit — Index Rerum — de 8 pagini.

**186.** — Protocolum Capituli Ecclesiae Cathedralis Balasfalvensis Almae Dioecesis Fogarasiensis G. Catholicorum in Transilvania Utilissima notitiae Religionis G. Ritus in Transilvanie primorum eius Archi-Episcoporum, Episcoporum ab amplexa Sacra Unione cum Ecclesia Romana et tandem erecti Capituli ejusdem — que sibi succedentium individuorum et alio-

rum ad id pertinentium negotiorum. Cuprinde și autobiograffile câtorva canonici. Are 220 de pagini.

**187.** — Copii de acte și documente relative la Istoria Transilvaniei în secolul al XVIII, mai ales din epoca Mariei Terezia. Sunt mai multe foi roase de șoareci. Are 224 pagini.

**188.** — Extractus ordinationum inde ab anno 1781 usque ad anum 1784. Libro Regio insertarum. Are 89 pagini.

**189.** — Protocollum Capituli Cathedralis Ecclesiae Balasfalvensis ab anno 1808. Protocollum Capituli hunc Dioscesis Fogarasiensis Gr. Catholicorum in Transylvania praeter Cathedralam Ecclesiae Balasfalvensis sub invocatione SSmae Trinitatis per Excellentissimum ac Rem. D. Joannme Bobb Arch. Ep. Fogarasiensem, Are 49 pagini.

**190.** — Inventarul Tipografiei și Librăriei Arhidiecezane. 1795—1820.

**191.** — Manuscris medieval. Comentat biblic. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 73 pagini.

**192.** — Insemnări în diverse limbi. După o notă ce pare a fi scrisă de Ioan M. Moldovan ar fi scrise de Eotvös în 1826. Cuprinde: reprezentațiuni ale cancelariei Ungariei, ținute în dietă, acte dietale, extrase din socotelile averilor națiunii săsești, lista boierilor români aflați la Brașov în 1823, în luna Ianuarie, extrase din socotelile Brașovului, o descriere germană a mozaicului din Grădiște,, planuri pentru institutul metalurgic din Schemnitz. Are 211 pagini.

**193.** — Lusus Mundi ejusdem actus scenicus prout in Humillima Familia Aporiana ab exitu quidem ex Scythia non interrupta serie vere nobili. Sic in reliquis eidem sanguine junctis Inclytis Familiae opere et veritate Petri Apor I. U. L. Bar. de M. Torja. Anno 1727. Genealogia Aporiana. Are 52 pagini.

**194.** — Institutiones Hermeneuticae Biblicae Generalis in usum auditorum suorum scripsit Timotheus Cipariu, In Lyceo Eppali Blasiensi studii biblici utriusque foederis ac religionis professor, SSedis Consistorialis 'assessor. Blassii, 1837/8. Are 433 pagini.

**195.** — Variis gemmantium florum fragrantiumque pomorum amoenitalibus refertissimum Viridarium poëticum, quod alphabetico vocum septo cinctutum Poëtarumque partim sub felici bonoque Rege Saturno, partim vero Regnante Divum homi-

nunquē Rege viventium... Studio ac opera Michaëlis P. Szathmari. Anno M. D. C. D. LVI. Are 151 pagini.

196. — Diplome : 1) Mihail Apafi — 1663, 2) Maria Theresia 1743, 3) Iosif, 1708, 4) Leopold 1699, 5) Leopold 1701. Sunt copiate de Timoteiu Cipariu. (Se poate vedea după scris). Are 66 pagini.

197. — Sigismundus Hungariae Rex. Piesă istorică. Are 44 pagini.

198 — Corpus Historicae Byzantinae Historiae excerpta de legationibus. A făcut parte din Biblioteca Mănăstirii Sfintei Treimi. Are 30 pagini.

199. — Theologia Moralis. E scrisă la Viena, în 25 Mai 1867 de Ștefan Cămpianu, teolog în anul al treilea. Are 257 pagini.

200. — Formularum legale practicum fori ecclesiastici. Are 164 pagini.

201. — Orationes Celeberrimi. Oratores. Are 199 pagini. E din anul 1703.

202. — Prelegerile din Introducerea în Noul Testament a lui Teodor Popp. Decopiate de alumnul Alexandru Șuluț la anul 1814. (nota aceasta o găsim la p. 71). Manuscrisul are 236 pagini.

203. — Ex libris Joannis Lemény. Jus Transylvanicum. Liber III. Are 190 pagini. La sfârșit citim data : Anno 1797 Die 2-dae Febr.

204. — Liber De Terra Sicularum. Are 441 pag.

205. — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1827/28 sub Rectore Ratz Basilio. Vice rectore Ramonczai Gregorio. Are 42 de pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

206. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensi. De anno 1799/1800. Praefecti Demetrio Vajda, Joachimo Dobra. (Cuprinde și socotelile Tipografiei Seminarului). Are 50 de pagini.

207. — Rationes Seminarii Regio Dioecesani Clericorum Balasfalvensis de anno 1802. Are 80 de pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

208. — Rationes Seminarii Dioecesani de anno 1801—1802 sub praefectis Georgio Demetrian et Georgio Fejer. Are 80 de pagini, plus anexe documentare.

209. — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno militari sub Rectore Demetrio Jun. Are 41 pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

210. — Rationes Seminarii Regio-Dioecesani Balasfalvensis de anno militari 1811. Are 58 de pagini, plus anexe documentare.

**211.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis pro anno 1797—98 sub Praefectis Cyrillo Popa et Joanne Dombi, Are 70 pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

**212.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis ab anno 1808—1809, Sub praefecto Joanne Nobili. Are 57 p. plus anexe documentare.

**213.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis de anno 1793/94. Are 21 de pagini, plus 30 de acte justificative în copie.

**214.** — Rationum Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1834—35. Sub praefecto Stephano Boer et V. praefecto Joanne Moldovan. Are 51 de pagini, plus anexe documentare.

**215.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis de anno militari 1819 sub rectore Seminarii Theodoro Papp, Vice Rectore Basilio Kertész. Are 91 de pagini, plus anexe documentare (acte justificative).

**216.** — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1822/23 sub Rectore Gabriele Stoika et V. Rectore Efreem Petruța. Are 60 de pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

**217.** — Lipsește titlul. Cuprinde socotelile pe 1840—41. Are 53 de pagini, plus anexe documentare (chitanțe).

**218.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis de anno militari 1820. Sub rectore Theodoro Papp et Vice Rectore Basilio Kertész. Are 77 de pagini, plus anexe documentare, chitanțe

**219.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis pro anno militari 1812. Sub Rectore Demetrio Junior Kajan. Are 51 de pagini plus anexe documentare.

**220.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis pro anno 1795/6 sub praefectis Ladislao Nemes et Cyrillo Czopa. Are 37 de pagini, plus 27 de documente.

**221.** — Rationes Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis de anno 1796/7 sub praefectis Cyrillo Czopa et Joanne Dombi. Are 46 de pagini, plus 26 de documente.

**222.** — Rationes Seminarii Balasfalvensis 1796—1797.

**223.** — Socotelile tipografiei Seminarului din Blaj pe 1782. Nu are titlu. Sunt 90 de pagini.

**224.** — Consignatio statistico topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae existentium, Locorum, Civitatum item et oppidorum ut et Ecclesiarum ad nutum Benigno-

rum Decretorum Aulicorum sub No Aulico 1179 Anno 1833 No 13, Anno 1825 et Guberniali sub No 6677, Anno 1829 emanatorum juxta Altissime praescriptum formulare e sub missis jurisdictiones Tabellarum Conspectibus ordine alphabetico efformata. Are 203 pagini.

225. — Collegium in Antiquitates Romanas secundum brevem earum descriptionem Petri Burmanni a viro celeberrimo Arnaldo Drakenborch J. U. D. et Histor. ac eloquent. in Acad. Trajec. Prof. ord. habitum. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Sunt în total 610 pagini.

226. — Exegezis. Poartă sigilul din Blaj. Are 471 pagini. Comentează Evanghelia Sf. Mateiu.

227. — Regestrum Sacerdotum alibi consedatorum et hic praemissa S. Unionis professione taliter expeditorum. 21 Sbris secundum veterum Calendarium. Anno 1754 (până în 16 Mai 1755). Conține și alte documente din 1754. La p. 245 începe — Protocollum super subsidio militari et causis per agentem Viennae... ab anno 1756 et 1757. Are 391 pagini.

228. — Copia Caesaro-Regii Rescripti. A 23 Mart. usque a 12 Aug. 1761. La p. 221 începe Manuale litteratum missilium a 7-a M. 1762—26 Jul. 1762. Are 351 pagini.

229. — Acta ad visitationem canonicam pertinentiam : 1) a 20 Nov. 1767—3 Sept. 1768, 2) Acta synodi generalis de anno 1767 item alia usque 15 M. 1769, 3) A 5 M. 1768—14 Iunii 1769, 4) 14 April 1769—3 Apr. 1772. 5) Documenta de Ep. Rednik. Are 390 pagini.

230. — 1) Diploma Acacii Barcasy 1659 in gratiam sacerdotum Valachicorum, confirmatus per M. Apafi 1660, 2) Varia Diplomata Leopoldi et M. Theresiae. 3) Varia Diplomata, 4) Rescripta Regia et Decreta Gubernialia 1699—1776, 5) Copiae Diplomatum, 6) Varia Rescripta Regia de 1777, 1782, 1783, 1790. Are 4+164+88+foi nenumerotate + foliante tipărite românești și latinești din secolul al XVIII-a.

231. — Protocollum Anno 1763—1772. Are 400 de pagini.

232.—Protocollum Consistoriale pro anno 1849. Are 143 pag.

233. — Urbarium sive Conscripção fiscalis dominii Balasfalvensis. Anno 1726. (După Șt. Manciulea).

234. — Urbarium sive Conscripção dominii, fisco Episcopalis Balasfalvensis de anno 1722—1723. (După Șt Manciulea).

235. — Monasterii Balasf. SSma Trinitatis Urbarium sau Conscripção de anno 1747. (După Șt. Manciulea).

236. — Conscriptio Domini Balasfalva anno Domini 1681 conscripta. Are 117 pagini.

237. — Procesus productionalis Spectabilis ac Perilustris Domini Stephani Rednik de Gyulafalva. Are 139 de pagini.

238. — Copii depe diverse documente. A fost al lui Timoteiu Cipariu. Are 48 de foi. Pe copertă scrie — Siebenbürgisches — Formelbuch. 1614.

239. — Agenda Cenobialia. Are 59 pagini.

240. — Memoriu latin. Lipsește și începutul și sfârșitul. Sunt numai 48 de pagini.

241. — Note, proverbe, texte biblice. Lipsește începutul. Are 172 pagini.

242. — Propyleon dissertationis dogmatico-liturgicae de S. S. Eucharistiae forma Fontibus Ecclesiae greco-orientali propriis superstatum. Studis et labore unius [numele autorului e decupat] laureati presbyter. Szathmarini 1864. Are 123 pagini. In acest manuscris e și o scrisoare trimisă revistei Sinodul Românesc dela Viena, despre cartea Episcopului Iosif Sălăjan. Enchiridion Juris Canonicae.

243. — Scriptorum ex Regno Sclavoniae a saeculo XIV usque ad XVIII inclusive Collectio... D. Mathias Rerchelich et D. Joannes Smendrovich... Regia Zagradiensi die Mense Augusto 1774. (Copia după exemplarul tipărit în Varadini). Are 43 pagini.

244. — Curs de drept bisericesc. Impositus per R. D. Samuelem Papp, primum in annum Theologiae, 30 Majii, anno 1832. Are 230 pagini.

245. — Exegesis in Evangelia. Are 256 pagini.

246. — Juris Transylvanici Theoretici. Are 296 pagini. A fost a lui Ioan Lemény, Archidiaconus Claudiopolitanus. E după cursul din 1799.

247. — Formula Dimissionalium. Chestiuni practice de drept bisericesc. Are 88 p.

248. — Theses ex Dogmatica Speciali. Alumnis in Seminario 1. M. Varadinensi SS. Theologiae studentibus Biemii II in examine publico primo semestriali die 26-a Februarii 1861 habito propositae. Are 6 pagini.

249. — Summa Archeologiae Biblicae in Lyceo episcopali Magno-Varadiensi semestri hyberna 1861/1 Dec. Francisco Lopussny Auditoribus Theologiae in anum II-um et I-am explanatae. Examen die 27-a Febr. 1861 institutum. „Donațiunea Mertop. Vancea”. Are 8 pagini.

250 — *Philosophia Moralis*. Claudiopoli, 1802. Din biblioteca Mitropolitului Victor Mihaly de Apșa. Are 120 pagini.

251. — *Mozes Ebraizans sive elegantiarum Ebraicarum et Genesi Mosis, cum versione graeca et latina, collectus libellus in usum privatum a M. Christiano Döbbero*. E din colecția lui Timoteiu Cipariu. Are 138 p.

252. — *Ingressus in Jus Ecclesiasticum privatum*. Are 410 pagini.

253. — *Curs de teologie. Fragment de dogmatică*. Are 118 pagini.

254. — *Teologia dogmatică. Curs din 1802*. Are 205 p.

255. — *Tractatus de religione*. Are 171 pagini.

256. — *Dogmatica generalis*. A fost a Mitropolitului Ioan Vancea. Dl. Manciuța îi zice tratat de teologie.

257. — *Introductio generalis et specialis in LL. Novi Testamenti*. Are ca anexe tabele sinoptice ale Noului Testament și ale călătoriilor misionare ale Sfântului Pavel.

258. — *Juris publici et privati*. Are la sfârșit semnătura Mitropolitului Ioan Vancea. Sunt 192 pagini.

259. — *Poezii latinești ale Mitropolitului Ioan Vancea*. Sunt ode ocazionale dintre cari una e dedicată Episcopului Vasile Erdeli dela Oradea. E și o cuvântare latină. Sunt 19 foliante.

260. — *Jus publicum Regni Hungariae*. E scris în 1838. Are 52 pagini.

261. — *Acte originale din 1706*. Sunt 63 de foi.

262. — *Colecție de acte*. Sunt 61 de foi.

263. — *Colecție de documente ardeleno din 1762*. Sunt 84 de foi. Lipsește începutul.

264. — *Colecție de documente ardeleno din secolul al XVIII-a*. Sunt 99 de foi.

265. — *Claudiani Mamerti contra poetas vanos ad Collegam*. A fost copiat de Timoteiu Cipariu. Are 18 pagini.

266. — *Brevis notitia rerum Dacicarum aliorumque motu revclutionum quo recentioribus temporibus Europam infestarunt*. Collecta atque in ordinem per Joannem Monorai Parochum Romanorum Cossessionis Nagy-Csergö. Anno 1820. Are 316 pagini. A fost a lui I. M. Moldovanu. La început e o notă biografică a lui Alexandru Lupeanu-Melin despre Ioan Monorai sau Popa Iancu.

**267.** — Copii de pe documente din secolul al XVIII-a, dela 1741, copiate din Procolul Metropolitan din Blaj. Are 184 pagini.

**268.** — *Lythurgica Sacră. Ave Maria.* 1888. Romae In *Canonicum. Cinci caiete. Urmează Jus Canonicum. Historiae Ecclesiasticae adnotationes. Loci Theologici. Theologia fundamentalis. Historiae Ecclesiasticae. Notițe dela Roma ale fostului Canonic Sâmpălean dela Blaj.*

**269.** — *Theologia Moralis.* Note din 1888—1891, ale Canonicului Sâmpălean dela Blaj. Sunt în total nouă caiete.

**270.** — *Theologia Dogmatica de Sacramentis et generalis et specialis.* Note ale canonicului Sâmpălean. Sunt 10 caiete.

**271.** — *Theologia fundamentalis Dr. Basilii Hossu.* Romae. Curs al Canonicului I. Sâmpălean.

**272.** — *Philosophia Moralis.* Note dela Roma ale Canonicului I. Sâmpălean.

**273.** — *Criteriologia. Metaphysica generalis et specialis.* Curs dela Roma. Note ale Canonicului I. Sâmpălean. Opt caiete.

**274.** — *Physico-Mathematica.* Cure dela Roma. Note ale lui I. Sâmpălean.

**275.** — Note de exegeză, scrise de Ioan Vancea în 1842. Are 9 caiete.

**276.** — *Pastoralis Theologia.* Patru caiete scrise de Ioan Vancea în 1844.

**277.** — *Jus publicum ecclesiasticum.* Are 174 pagini.

**278.** — Notițe filologice ale lui Timoteiu Cipariu. Are 160 de pagini înguste și lungi. E numai un fragment. Lipsește și începutul și sfârșitul.

**279.** — *Substituenda pro II-a dimidio paragraphi 8. Pont. I. Inst. lect. Balaszf. De initio religionis christianae apud Dacoromanos.* Autorul e Ioan Bobb profesor de teologie la Blaj. Are 48 de fascicole.

**280.** — Ioan Bobb : *De Judiciis Esticis (Studiu din domeniul dreptului canonic al Bisericii Catolice).* Are 11 fascicole. Nu e terminat.

**281.** — *Conspectus proventuum Seminarii Dioecesanii Balasfalvensis per decursum duodecim annorum ingressorum ab anno videlicet 1768 usque annum 1779 inclusive.*

**282.** — Timoteiu Cipariu. Notițe din cartea lui Benkö (*Transylvania, Sive Magnus Transylvaniae Principatus. Vindobonae, 1778*). Are 40 de pagini.

283. — Insemnări din tractatul despre prea Santa Treime. Note ale lui Victor Mihaly, după cursurile profesorului Smith. Cuprinde 4 fascicole (I, 29 p. II, 60 p. III, 67 p. IV, 94 p.).

284. — De dignitatibus jurisdictionis supra Episcopalis, quae realis dicitur. Note după cursul din 1861—1862. Sunt 52 de fascicole.

285. — Theses ex Historia Ecclesiastica N. I. Periodo 1-a et 2-a in examine publico primo semestriali Alumnorum SS. Theologiae Biennii 1. In Seminario Eppali M. Varadiensis L. R. die 20-a Februarii 1861 propositae. Are 9 pagini.

286. — Dogmatica de Dupanediadi despre Botez a lui P. Ch. Prof. Shmith. Note din 1861—1862 ale lui Victor Mihaly. Sunt 4 fascicole.

287. — Insemnări din Tratatul despre Prea Sfânta Taină a Euharisticeii. Note ale lui Victor Mihaly după profesorul Tuzzi. Cuprinde 5 fascicole.

288. — Insemnări din Sfânta Scriptură. Note ale lui Victor Mihaly după cursul profesorului Arcangeli. Cuprinde 8 fascicole.

289. — Exegeseos linguae graecae inferioris. Două fascicole ale lui Ioan Vancea de Buteasa (note dela cursuri).

290. — Insemnări din Liturgică și Arheologia Sacra. Note ale lui Victor Mihaly după profesorul Accaramboni. Sunt 4 fascicole.

291. — Note dela cursuri : 1) Insemnări din secolul al IV-a al istoriei bisericești după prof. Delicati. Două fascicole scrise de Victor Mihaly în 1862, 2) Theses ethicae a Clarissimo Prof. Simonetti in Collegio Urbano scriptae a Victore Mihaly de Apsa alumno Collegii Graecorum de Urbe. Anno 1859. Două fascicole. Fascicolul al doilea are titlul italian—Notazioni di ethica del Signor Victor Mihaly în 1862, 2) Theses ethicae a Clarissimo Prof. Simonetti scritte per... 3) Tratatul despre Incarnațiunea D. N. Isus Hristos după Prof. Tuzzi, scris de V. Mihaly, 4) Theologia Pastoralis. Fascicolele V și VI, scrise de Ioan Vancea de Buteasa.

292. — Reconciliatio sententiarum theologorum. Fragment incomplet. Cuprinde 24 de pagini.

293. — In hoc volumina continentur : 1) Copia Fundationum Eppatui Fogar. et Monast. a Carolo. 2) Bulla erecti Eppatu, 3) Diploma Leopoldi de 1699 publicatum in Dieta, 4) Copia Rescripti Regii circa deimas et bona Monasterii, 5) Regulatio honorum Eppatum et Monasterii alium, 6) Decretum de ad-stran-

dis bonis Monast. et de redendis rationibus, 7) Decretum de libero praepositi Monasteriali electione, 8) Decretum in eadem materiam ad Eppum, 9) Prescriptum de immunitate Ecclesia fundis parochorum et mobilium Valachorum ad officia aplicationa. Are 39 de pagini.

294. — Scholia in Librum Judicuum. Are 174 de pagini.

295. — Introductio in Theologiam Moralem. Are 152 de pagini. Lipsește sfârșitul.

296. — Fragmente de gramatică a limbei ebraice în limba latină. E din colecția lui Timoteiu Cipariu.

297. — Grammatica Arabica. Lipsește mult din ea. E din colecția lui Timoteiu Cipariu.

298. — Notițe latinești, extrase din diferiți autori de Timoteiu Cipariu : 1) Poetae latini Christiani. 2) Plautus. 3) Luculus. 4) Macrobius. 5) Clemente Alexandrinul (citatele din clasicii greci existente la acest scriitor bicericesc). 6) Ex Stobeo. 7) Photius. 8) Inedita graeca in bibliotheca Menensa. 9) Ex Orellii inscript. Lat. Vol. II, 2 p. 5—273, c. X—XIX, Nr. 3036. — 4350. 10) Millae et una nox, ed. Bulae. 11) Ad Chrestomatiam arabicam.

299. — Recepte medicale dela Facultatea de Medicină din Praga. 1782. Cele mai multe sunt scrise în limba latină, dar mai sunt unele în limba germană. Pe foaia de titlu citim : Ex libris. Caroli Daller 1782.

300. — Theologia Pastoralis. Două fascicole de cursuri teologice scrise de Ioan Vancea de Buteasa în 1845.

301. — De ortu, progressu, conversione Valachorum Eppis item Archiepiscopis et Metropolitibus eorum. La sfârșit semnează Antonius Szeredai. Cuprinde o scurtă istorie a Bisericii Românești până în secolul al XVIII-a. Manuscrisul are 19 pagini mari, in folio.

302. — De sacrosancto sacrificio Missae. S'a păstrat printre notițele lui Dr. Isidor Marciu. Are 32 de pagini.

303. — Fragment de liturgică. Note despre cruce și forma ei. S'a păstrat printre hârtiile lui Dr. Isidor Marcu.

304. — Protocollum litterarum missionarium de anno 1772 c V. Consistorio Episcopali Balasfalvensi u/q etc. Eppi Major. Are 94 de foi. Conține 187 de scrisori și documente numerotate.

305. — Manuale variorum expeditionum, Coresp. et Conc. provisorialium Domini Balasfalv. 1784 inchoatum. Are 59 de foi.

**306.** — Timoteiu Cipariu. *Notitia librorum qui a Valachis vel de Valachis scripti sunt*. Citează 12 lucrări. Are 4 pagini.

**307.** — De religione revelata. Se încheie cu un citat în limba germană deși e după J. J. Rousseau. Are 53 de pagini. După caracterul scrisului e al lui Timoteiu Cipariu, dar nu-i găsim nicăeri semnătura.

**308.** — Petru Maior. *Memoriu înaintat Episcopului Ioan Bobb în 9 Martie 1802, dela Reghinul Săsesc, de 5 foi și un al doilea memoriu de 3 pagini trimis tot Episcopului Ioan Bobb în 14 Octomvrie 1802, tot din Reghinul Săsesc*. Sunt copii după original.

**309.** — Planul elaborat în 10 Iunie 1850 de Episcopul Iosif Pop Sălăjanul dela Oradea, pentru restaurarea Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș. A aparținut lui Ioan Micu Moldovan. Are 54 de foi.

**310.** — *Iteratus Supplex Libellus al Episcopului Inocențiu Micu Klein (semnătura o găsim la pagina a 25-a)*. După semnătură dela pagina a 25-a începe : *Formula P. Theologi aliosque ad dicasterium Eppale pertinentium*. Are 26 de foi.

**311.** — *Condică de diplome latinești dela 1751 la 1759, date de Impărăteasa Maria Terezia*. Are 61 de foi, și cuprinde diplome regești.

**312.** — *Supplex Libellus alter et tertius Episcoporum Ioannis Bobb et Gerasimo Adamovics. II de 30 Martii anni 1792. III de 1 Iulii anni 1792*. La pagina 41 începe *Copia relationis Statuum et ordinuum super representatione universae Nationis Valachicae in usum regnicolarium jurium reponi presentis ad Augusti Thronum facto in Publico Dioetali Consensu 1781 perlectae, până la p. 51, unde începe Exordium articulorum Dioetalium de anno 1757*. La pagina 57 începe — *Ex Josephi Benkö opere Transylvanica dicto Cap. CLII. Urmează câteva însemnări dintr'un manuscris german, apoi — Extractus manuscripti Historiae Graeci — Ritus Orientalis Ecclesiae in Transylvania*. Mai sunt diplome leopoldine (ultima dela 1 Iulie 1701).

**313.** — *Condică de documente în latinește și câteva pagini ungrești*. Are 36 de foi. Pe ultima pagină citim anul 1750. Are sigil și semnătură în original. Pe ultima pagină sunt două însemnări ungrești dela Reghinul Săsesc din 1806 și 1833. Vorbesc de Ioan Maior și de fiul său Mihaiu.

**314.** — Timoteiu Cipariu. *Corpus poetarum graecorum christianorum*. Are 37 de pagini. La p. 31—36 sunt și texte grecești.

**316.** — *Theologia Dogmatica*. Se păstrează numai fragmente. Incepe cu fascicola 36. Lipsesc fascicolele 58—61. Se încheie cu fascicola 132. Pare a fi curs universitar de dogmatică. Nu găsim nici autorul, nici copiatorul.

**315.** — *Catalogus universorum in Transylvania Sacerdotum et incolarum Valachicorum ad mandarum Excelsae Communionis a Sacra. Majestate deputata et in fine Iunii anni modo labontis in negotio Cleri Unito-Valachici, Cibinii celebrata, confectus emmanatus : qui exhibiter quos in quoquo oppido, pago, villa, locisdemque majoribus ac minoribus degant ac spiritualia administrantes sacerdotes : adhinc omnium nominibus, disu- nione habitatione habilitare ad administranda populo sacramenta : nec non incolarum in quibus vis locis numerica nutritione ac par- citare. Quod cedar ad Majorem Commissionis integram con- testationem ac satisfactinoem. Cleri vero Unito-Valachici desi- deratum solarium et pridem exoperatum incrementum. Szamos- Ujváriní, Anno Domini 1733. Are 68 de pagini. La început e o notiță a lui Ioan Moldovan în care se spune că a fost publicat în Transilvania, 1898, p. 169—213, după un exemplar dela Bru- kentahl, dar nu e identic.*

**317.** — *Brevis Antiquitatum Romanorum Delineatio*. Are 73 de pagini. La sfârșit citim : *Has antiquitatem habet in scriptis Nicolaus Soos, 1798 Mensis Julii 8-va. A aparținut lui Ioan Rațiu.*

**318.** — *Ex opera cui titulus Epistolarum Innocentii III Romani Pontifici Libri XI anedunt Gesta ejusdem Inocentii etc. Steph. Baluziu Tutelensi in unum collegit magnam pârtem nunc primum edidit religva emendarius Tomus I Parisiis, M. D. C. L. XXXII, fol. E* scris de Timoteiu Cipariu. După 94 pagini de texte latine, urmează o pagină liberă apoi 63 de pagini în limba arabă. Pe copertă note românești.

**319.** — Alexandru Șterca Șuluțiu. *Litterare Fundationales in favorem et movimentum Cleri et populi Romani Archidioecoesis Alba- Juliensis*. Are 28 de foi. E exemplarul original. Se mai adaugă un Codicil de o foaie ; e scris în 8 Aprilie 1862.

**320.** — *Verba prolata ab Eminentissimo et R-mo Cardinali Michaele Viale-Prelà Archiepiscopo Bononien. si Pro-Nuntio Apostolico. In Ecclesia Metropolitana Fogarasiensi die 28 Men- sis Octobris 1853. Occasione solennis publicationis Litterarum*

aplicarum quibus Provincia Ecclesiastica Fogarasiensis rit. gr. uniti canonice fuit erecta. Are 6 foi. E compactat în piele roşie, cu chipul Sfintei Treimi înaurit.

## 2. — MANUSCRISE FRANCEZE.

1. — Chansons historiques françaises. Are în mai multe locuri sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Pare a fi scris de Cipariu. Cuprinde : 1) Chanson badine, 2) Chanson badine, 3) Autre chanson badine, 4) Chanson d'amour, 5) Pastourelle, 6) Pastourelle, 7) Pastourelle, 8) Pastourelle, 9) Cent quatre-vingt-quinzième air. 10) Cent quatre-vingt onzième air, 11) Cent quatre vingt quatorzièmè air, 12) Quinzième air, 13). Trentième air. 14) Soixante-sixième air, 15) Soixante-onzième air, 16) Soixante-quatorzième air. 17) Quatre vingt deuxième air. 18) Quatre vingt-cinquième air. 19) Quatre vingt-neuvième air. 20) Quatre-vingt-septième air, 21) Centième air, 22) Cent quatrième air. 23) Cent quatorzième air. 24) Cent- vingt-deuxième air, 25) Cent trente-septième air. 26) Cent trente-neuvième air. 27) Cent quarant-deuxième air. 28) Cent quarent-troisième air. 29) Cent soixante-onzième air. 30) Cent soixante-quatorzième air, 31) Cent soixante-dix-huitième air, 32) Cent quatre vingt-septième air, 33) Cent quatre-vingt-neuvième air, 34) Cent quatre-vingt-deuxième air, 35) Troisième air, 36) Sixième air, 37) Autre sur la même air, 38) Chanson faicte sur le triomphe que les Diepois ont faiet sur la mer et se chante sur le chant de Marceille la Jolye, 39) Chanson des Anglois sur le chant : De ma bien acquise, 40) Vaudeville, 41) Collection de Noels, 42) Noel sur le chant : Je my tenay par ung matin que iour nestoit mye, 43) Autre noel, 44) Sur la chanson de la grue. 45) Sur han margot liene la cuisse sur cagot, 46) Sur dieu te gard bergiere en poytou, 47) Chanson de poetenin fort ioyense, 48) Chanson de noel sur voicy lamant helas voicy lamant guient mon couour, 49) Austre noel sur tire les chansses guillementte, 50) Aguileneuf sur le chant puis quen amours, 51) Sur le chant de Bastienne, 52) Aultre Noel sur la chanson de la belle chamberiere, 53) Or sus ou sus bonnier. Dieu te doint bonne estraine, 54) Susa la fontaine du pre, 55) Austre Noel sur faulse trahison 56) Sur que dict on en France, 57) Sur Vous perdez temps, 58) Aultre chanson nouvelle, 59) Aultre chanson nouvelle, 60) La chanson maistre pierre de guiguet, 61) Aultre chanson nouvelle, 62) Aultre

chanson nouvelle, 63) Aultre chanson nouvelle, 64) Chanson nouvelle 65) Chanson nouvelle, 66) Aultre chanson nouvelle, 67) Aultre chanson nouvelle, 68) Aultre chanson nouvelle, 69) Chanson nouvelle, 70) Aultre chanson nouvelle, 71) Aultre chanson nouvelle, 71) Chanson de la verolle, chastiant lamoureux qui ne la voulut a damerecongnoistre sur le chant, La seurte ny sera plus. Are 244 pagini.

2. — Memoire sur les peuples qui habitent aujourd'hui la Dace de Trajan. Par M. Dr. Anville. E copiat de Timoteiu Cipariu. Nu copiază întregul memoriu ci numai anumite texte, pe șapte pagini și opt rânduri. Urmează câteva extrase din Recueil des voyages et memoires publié par la société de geographie. Tome IV-e, Paris, 1839, in 4<sup>o</sup> (trei pagini). Mai sunt două pagini ce cuprin note din opera — Histoire généalogique de Tatan traduit du manuscrit tartar par D... a Leyde, 1726, in 8<sup>o</sup>, p. 514. Din faptul că alege mai ales texte în cari e întrebuințat cuvântul *valah* și din faptul că subliniază acest cuvânt, ne credem îndreptățiți a presupune că și-a făcut aceste notițe pentru etimologia cuvântului valah.

### 3. — MANUSCRISE ITALIENE.

1. — Il Canzoniere di Dante Alighieri. Confrontate con leopseve stampate non sia nulla in queste codice che sia inedito. Este un codice cartaceu din secolul al XV-a, bine conservat. Are 48 de pagini. E compactat într'o foliantă latină cu caractere unciale. La sfârșit găsim sigiliul următor : Ex. Mss. Xav. Card. Gentili. Are copertă de piele.

2. — Manuscris teologic de 116 pagini. A aparținut lui Ion Micu Moldovan, fost membru al Academiei Române. Cuprinde material pentru piedici, cu aplicațiuni la anumite abateri de natură morală.

3. — Gramatică a limbei italiene în limba sârbă. Cuvintele italiene sunt scrise cu caractere latine, pe când cele sârbești cu caractere chirilice. Manuscrisul are 224 de pagini, format mic. E compactat în piele. A aparținut Bibliotecii Călugărilor din Blaj.

4. — Da Giacomo furo scritti i fatti dei Genovesi da che ritornaro in libertà sino all'anno 1550, ma da inopinatta morte sopraionto il detto Bonfadio cessó l'andare avanti si lo scrivere io fra incominciati annali come anco la sua vita, ma per quello

che a me ne pari do ditto Bonfadio molte cose di memoria ora lasciate, lequale da me Gio Cybo saranno scritte. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Cuprinde genealogii ale celor mai de seamă familii genoveze, scrise de Gio Cibo, urmarea unor anale scrise de un oarecare Giacomo Bonfadio.

6. — Atti da farsi in principio d'ogni visita al Ss. Sacramento. Cuprinde 7 pagini mici. S'a păstrat printre manuscrisele Mitropolitului Dr. Victor Mihaly de Apșa.

5. — Cântări religioase în limbă italiană, păstrate printre manuscrisele Mitropolitului Dr. Victor Mihaly de Apșa. Cuprind : 1) San Michele Arcangiolo Carme estratto dal Nro 227 dell'armonia del anno 1860, 2) Ognissanti, 3) A Maria Santissima, 4) Al Divino Infante, 5) La purificazione di Maria Santissima, 6) A Pio Nono Pontefice Re (Nel Venerdì Santo 1861), 7) Al Patriarca S. Giuseppe (19 Marzo), 8) Il Mese di Maria, 9) Allo Spirito Santo, 10) Alla Santissima Assunta, 11) Iuno, 12) Exametron (în limba latină). Sunt 48 de pagini.

#### 4. — MANUSCRISE ENGLEZE.

1. — Lectures on Pathology and morbis anatomy by Dr. Macartney. Tsin : Coll : Dub : 1829. Are 267 de foi, scrise pe o singură parte. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are format de carte. Ne surprinde faptul că Timoteiu Cipariu si-a achiziționat tocmai un manuscris de patologie în englezește. Fiind mare bibliofil se vede că îi plăcea să aibă în colecțiile sale lucrări cât mai variate, cecece dovedește spirit enciclopedic.

#### 5. — MANUSCRISE GERMANE.

1. — Roediger, 1) Syrische Grammatik, 2) Arabische Grammatik. Are 82 de pagini format 17×20, compactat.

2. — Profesor Dr. Gesenius. Jesaias nach dem Vortrage des — Scris de Ad. Müller în 1837. Are 147 pagini, formatul : 18×22.

3. — Einleitung in die kannonischer un apokriphischer Bücher des Alten Testamentes nach dem Vortrage des Const. Rats. Dr. Gesenius. Scris de Müller în anul școlar 1838—39. Are 248 de pagini, compactat.

4. — Unterhaltungsblatt, Als Beilage zur Pressburger Zeitung Nr. 76 (din 1817). Articole referitoare la România din Ardeal. Are 94 de pagini, compactat.

5. — Diverse însemnări despre cărți, dialecte, folklor. E din colecția lui Timoteiu Cipariu, iar scrisul e asemănător cu al lui Cipariu. Are 101 pagini (unele pagini sunt mult mai mici). E compactat.

6. — *Ignoti nulla cupido neque metus*. Auszug und Uebersetzung der chronologischen Sammlung Jener Gesetze, so in *Corpore Juris Hungarici...* erhalten sind. Are 515 pagini. E compactat.

7. — *Grunde-Buch über die constitutiv-mässige Sessions-Gründe des Dorffes Egrisch Csanader Districts*. E din anul 1773. Are la început sigil de ceară roșie. Cuprinde 800 de pagini. E compactat.

8. — Abschriften mehrerer hofkriegsrathlichen Archive vorgestundener Aktenstücke. Cuprinde acte germane, latine, franceze, italiene, relative la Țările Române. Unele se referă la crucea lui Cantacuzino ridicată la Viena. Mai menționez câteva memorii ale boerilor și clerului din Muntenia, adresate Impăratului dela Viena, în limba italiană. E scris pe hârtie foarte fină, aurită pe margini. Copia e autenticată și are și sigil. Are 108 foi.

9. — Auszug aus dem *Exercitio für die Infanterie vorrhen*. Die von Zeit zu Zeit heraus gegebene *Remarquen* wie auch einige *Erläutherungen*, eigetragen sind. Pe copertă o figură în formă de inimă cu inscripția S. J. 1796. Urmează un alt titlu : *Zweiter Theil. Revolutiones*. Are 162 pagini numerotate, apoi o pagină liberă și cinci pagini cuprinzând indicele general. E compactat.

10. — Istoria universală a Bisericii Catolice. Incepe la pagina 197. Marea lucrare e paginată după epoci : Epoca I p. 197—481. Epoca II p. 1—321. Epoca III. p. 1—167. Epoca IV p. 1—238 Epoca V p. 1424. Ajunge până la anul 1718. Lipsește sfârșitul. E necompactat.

11. — Timoteiu Cipariu. Insemnări dela Viena din 4 Mai. Nu pune anul. Sunt 10 pagini nelegate.

12. — Timoteiu Cipariu. *Verhältniss des Landmernung zum König, Komitat und Gründgürsten*. Are 30 de pagini.

12+1. — Memoriu în legătură cu revoluția din 1848—49 în Ardeal. Are 28 de foi.

14. — Registru din Noemvrie 1786 până în 8 Octomvrie 1787. despre cheltuielile din comitatele : Ungvar, Bereg-Ugocea, Sătmár, Maramureș, Szatmár-Freist și Baia Mare. E închinat Excelenței Sale Andreas von Rosenfeld. Are 125 de pagini. E compactat.

## 6. — MANUSCRISE UNGUREȘTI.

1. — Istorie universală elaborată și explicată elevilor de Péterfi Ladislau de Kilbed, învățătorul (profesorul) de istorie universală, statistică, drept și politică la colegiul N. M. din Aiud. La Aiud, în 1831 (Közönséges Historia. Kidolgozta tanítványainak magyarázza Kibédi Peterffi László, a M. N. Enyedi Kollegyomban a Közönséges nalk, Statisztikának, Politíának és Politikának K. R. tanítjóa). Are 329 de pagini. Face parte din colecția lui Ioan Micu Moldovan.

2. — Tabla pe care se scrie modul în care se aplică legile existente la Cluj (Tabla melyben a Kolosvári szinen forgando törvényelk ki szolgáltatásának modgya megiratiká). Are 73 de pagini. Pe ultimele 4 pagini sunt însemnări diverse din Cluj.

3. — Andrei Huszt. Vechea și noua Dacie, adică istorie pe scurt a stărilor din Ardeal din trecut și de azi (O és új Dacia az az Erdélynek régi és mostani állapottjáról való rövid Historia) Cluj, 1716. Are 246 de pagini, plus cuprinsul. A aparținut lui Ioan Micu Moldovan.

4. — Adevărata istorie a lui Tserey Mihaiu de Nagy Ajtai despre lucrurile Țării Ardealului începând din anul 1661 până la 1709. Adevărul învinge orce. (Nagy Ajtai Tserei Mihály igaz Historiája Erdély Országának dolgöirol 1661-dél esztendötöl kezdve 1709-dik eszt. Az igazság mindeneket meggyöz). Are 715 pagini.

5. — Prima parte a primei cunoașteri a legilor generale din Țara Ardealului (Erdély Orzági közönséges törvényekekkel való elcösmert et ségeknek eslosö része). Are 363 de pagini.

6. — Urbariul Domeniului dela Blaj din 1681. Incepe cu un document latinesc al Impăratului Leopold al Austriei. Are 219 pagini.

7. — Bethlen Farkas. Istoria Ardealului și a Ungariei (Erdélynek és Magyarországnak Historiaja). Este o ediție îngrijită de Barabas Samuel, asesor reformator dela Aiud. E din 1770. Are 502 pagini, plus cuprinsul pe 26 de pagini. Pe foaia de titlu Ioan Micu Moldovan a notat următoarele — „Cine are pre „Wloffgangi de Bethlen Historia Transylvaniae, de asta nu are lipsă.”

8. — Manifest spre știrea tuturor, care mai întâi s'a tipărit în limba diecească (latină) iar acum din nou s'a tipărit în ungurește, spre știrea tuturor (Manifestum köztudománytétel mely

elsöbben déák, mostan pedig magyar nyelven ujónan közönségesé tétetett). S'a tipărit în timpul lui Rákotzi Francisc. Sunt două manifeste. Primul e datat din 1703, dela Muncaciu. Are 25 de pagini

9. — *Historia Transylvanica ab anno MDCLXI incipiendo elaborata per Michaelem Tserei de Nagy Ajtai et descripta in exilio Coronensi. Anno MDCCIX. Mense Decembri. Veritas omnia vincit.* Are 629 de pagini, plus 24 de pagini de cuprins.

10. — *Metamorphosis Transylvaniae.* Autorul e Altoriai Peter Apor. Et hoc meminisse juvabit. Are 66 de pagini. Manuscrisul e compactat împreună cu câteva documente — 1) Privilegiile Clujului, 2) Un contract, 3) *Puncta Caesareo-Regia a Statibus Transylvanicis observarsi imposita, 1781.* Anexele au 20 de pagini.

11. — Tomul I al colecțiilor Excelenței Sale Domnului Cserei Nicolae Consilierul (*Méltóságos Consiliárius Cserei Miklos Ur Colectioinak I-ö tomussa*). Are 439 de pagini.

12. — *Conscriptia Uıbarială a domeniului aparținător Curții Episcopale din Blaj, Județul Alba Inferioară, în 1820.* (A Balázsfalvi Püspöki Uradalomhoz tartózo Alsó Fehér Vármegyei jorzágók 1820- beli országos urbáriali conscripcioia). Are 278 de pagini, plus indice.

13. — Diferite dispozițiuni privitoare la bunurile materiale bisericesti și la nobilii cari dispun de iobagi. Are 67 de pagini, plus indice, cinci pagini.

14. — Scrisori ungurești și latinești ale unor fruntași unguri dela 1704. Lipsește și începutul și sfârșitul. Are 204 pagini.

15. — Memoriu manuscript al contelui Emeric Mikó despre Români ales Biserica lor. Are dedicația următoare — *Preamăritului Părinte Prepozit capitular, I. M. Moldovan în Blaj în semn de iubire și înaltă considerațiune. Amicul și colegul dela Academie, V. Babeș. Pe foaia de titlu găsim o notă : „Acest manuscript, despre a cărui importanță și proveniență dă seamă precuvântarea din frunte-i fiind multiplicat cu spesele cunoscutului nostru patron al culturii Naționale, să împatre gratuit cunoscuților noștri zeloși cultivatori ai studiului istoriei noastre. Budapesta 1898.”* Urmează o prefață de V. Babeș. Are IX+196 pagini (două exemplare).

16. — Proces verbal din anul 1733 referitor la aniversările religioase din Județul Mureș (După Indicele publicat de Dl. Ștefan Manciulea. In raft nu l'am găsit).

17. — Sintaxă latină (Latin mandattan). Are 87 de pagini. Note după un curs universitar.

18. — Note despre Vergiliu (Yegyzetek Vergiliuszról). Are 43 de pagini.

19. — Schieller Ștefan. Curs de pedagogie (Neveléstan). Note ale lui Augustin Caliani. Cluj, 1898. Are 176 de pagini.

20. — Note de istoria literaturii maghiare (după cursuri universitare). Au fost ale lui Ioan Rațiu, fost profesor la Blaj.

21. — Note după un curs de istoria filosofiei, p. 97—237. Au fost ale D-lui Augustin Caliani.

22. — Curs de compuneri ungurești pe baza gramaticii istorice. Are 96 de pagini.

23. — Alexandru Șterca Șuluțiu, (Sterka Sulucz Sándor). Contracritică la judecățile despre descendența națiunii române (Birálatnak ellenbirálata az oláh nemzet származásáról). Are 14 foi mari. Combate teoriile formulate de N. Ajtai, Șt. Kovács și V. Kövály.

24. — Fragment dintr'un studiu — Adevărata cauză a trecerii Armenilor din Moldova în Transilvania. Se păstrează numai partea dela pagina 15 până la pagina 26. E scris de Mitropolitul Al. Șterca Șuluțiu.

25. — Mitropolitul Ioan Vancea. Cuvântarea ținută în Casa Magnaților în 9 Martie 1891 la proiectul de lege despre azilele copiilor dela 2—6 ani. E scrisă foarte frumos. Are 15 pagini.

Manuscrisele în limbi moderne dela Biblioteca Centrală Arhiecezană din Blaj sunt importante pentru cunoașterea multor aspecte și influențe din trecutul Transilvaniei <sup>1)</sup>.

*Iași, 25 Iunie 1943.*

**Iosif E. Naghiu.**

---

1. Acolo unde nu pun numărul paginilor, înseamnă că nu am găsit manuscrisul la Bibliotecă.



Dominicus Custos din Augsburg. - Portretul contemporan al lui Antonio Albizzi (1608)  
[www.dacoromanica.ro](http://www.dacoromanica.ro)

## ALBIZZI ȘI PALEOLOGII

Șirul dinastiilor bizantine se încheie printr'un neam cu însușiri deosebite, care a domnit două veacuri dearându-l, a determinat caracterele culturii răsăritene, dând un număr considerabil de împărați, strategii și alte personalități importante, ca să-și afle sfârșitul glorios la căderea Constantinopolei. Am numit familia Paleologilor, a cărei cunoaștere are pentru noi o însemnătate cu atât mai mare, cu cât relațiile lor cu primele noastre alcătuiți politice n'au fos încă bine descifrate <sup>1)</sup>.

Deosebit de interesantă în acest sens, mai ales pentru trecutul nostru, este epoca dintre înscăunarea lui Mihail VIII Paleologu (1259) și moartea eroică a lui Constantin XI (1453), care a pus capăt sbuciumatei istorii bizantine și a închis un capitol al luptei creștinătății împotriva cuceririlor aziatice.

Multă vreme istoricii s'au mărginit, pentru studiul Paleologilor, la vestita lucrare a lui Ducange, *Historia Byzantina*, I. *Familiae Byzantinae*, publicată la Paris în 1680 <sup>2)</sup>.

Ducange a fost însă depășit în multe privințe, fiindcă dispunea de un număr restrâns de izvoare, ceea ce explică anumite concluzii greșite și altele pline de lacune. Astăzi, când izvoarele s'au înmulțit prin documente, sigilii și texte noi, când putem folosi lucrări genealogice anterioare și comentarii sa-

---

1) Comunicare făcută Cercului Genealogic Român la 14 Iunie 1943.

2) Charles Dufresne, sieur Ducange (1610—1688), a fost unul din marii învățați ai veacului XVII. Editor al lui Joinville, Kinnamos, Zonaras și alți croniciari bizantini, Ducange a scris *Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs français*, Paris 1657, și *Des Principautés d'Outre-Mer* (apărută abia la 1869 sub titlul *Familles d'Outre-mer*). Operele sale capitale sunt *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, Paris 1678, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Paris 1688.

vante <sup>1)</sup>, identificarea diferiților Paleologi, prosopografia și cronologia lor, în fine așezarea lor precisă în locurile ce li se cuvin în arborele familiei, capătă o importanță științifică.

Asemenea cercetări riguroase îngăduie să se controleze cu exactitate aportul genealogiștilor de pe vremuri, ajungându-se prin metoda comparativă la justa prețuire a eforturilor lor și fixându-se în ce măsură merită să mai fie consultați. Se stabilește astfel între genealogiști o scară de valori, care nu coincide totdeauna cu ordinea lor cronologică, un autor mai vechi fiind uneori mai bine informat, mai sânguincios și mai sever decât unul mai nou, — deci implicit interesant și vrednic de luare aminte.

Pornind dela aceste constatări, ne-am propus să înfățișăm, în lumina cercetărilor moderne, opera unui genealogist aproape necunoscut al Paleologilor. Nobilul florentin Antonio Albizzi sau, cum își latiniza numele, Antonius Albicius, istoric, compilator și erudit genealog, înrudit cu familia Medici <sup>2)</sup>, a conceput în preajma veacului XVII planul vast să strângă laolaltă istoria pricipalelor familii domnitoare din Europa, însoțind-o cu arbori genealogici. Fiind în acelaș timp artist, Albizzi a desenat singur arborii, împodobindu-i cu steme și cartușe, cu portretele principilor suverani și cu vederile orașelor de reședință <sup>3)</sup>.

Pentru ca această îngemănare de știință și artă să fie gustată de public se cerea să fie prezentată în mod ireproșabil și să fie lansată de cineva cunoscut. Este originea prieteniei lui Albizzi cu Dominicus Custos, vestitul gravor și editor din Augsburg, care făcea un mare comerț de stampe. Născut la Anvers între 1550 și 1560, Dominicus era fiul lui Pieter Baltens de Coster, poet, actor, gravor și pictor „de genre” imitând pe Pieter Brueghel cel bătrân. Custos, recte Coster, care fusese crescut de tânăr

1) Cităm printre cele mai de seamă comentarii, acel al lui P. Possinus la ediția lui Georgios Pachymeres, Roma 1666 și 1669, reeditat de I. Bekker, Bonn 1835; adnotațiile lui Ae. Martini la opera lui Philes, *Manuelis Philae Carmina inedita*, Neapoli 1900, însemnările lui M. Treu în marginea lui Planudes, *Maximi monachi Planudis epistulae*, Breslau 1886, lămuririle lui H. Delhaye la *Deux Typica Byzantins de l'épque des Paléologues*, Bruxelles 1927, etc.

2) Ginevra degli Albizzi se căsătorește cu un Medici, cf. Young, *I Medici*.

3) Pentru Albizzi, v. Kronthal, *Lexikon der techn. Künste*, 1848, și catalogul lui Karl Hiersemann din 1923.

la școala de gravură a lui Wierix, se așează la Augsburg înainte de 1584, dată la care ia în căsătorie pe văduva giuvaiergiului silezian Bartholomeus Kilian. Specializat în gravura portretelor, Custos le-a publicat în serii sub formă de în folii, desfășurând o activitate febrilă dela 1593 și până la 1612, când moare. Rând pe rând apar portretele familiei Fugger <sup>1)</sup>, efigiile călugărilor învățați <sup>2)</sup>, icoanele principilor Tirolului <sup>3)</sup>, imaginile ducilor Saxoniei <sup>4)</sup>, planșele gravate după desenele lui J. B. Fontanas pentru cartea lui Schrenck von Notzing, unde sunt reproduse armurile din castelul Ambras de lângă Innsbruck <sup>5)</sup>, pe lângă multe alte lucrări <sup>6)</sup>. În 1607, Dominicus Custos e la Praga, unde gravează după natură portretul lui Rudolf II, intrând totodată în slujba împăratului <sup>7)</sup>.

Un an în urmă, bogatul gravor, ajuns la apogeu, întâlnește pe Antonio Albizzi. El trebuie să fi fost cuprins de un adevărat entuziasm în fața operei acestuia, căci nu numai îi gravează desenele de arbori, dar îi face portretul și scoate întreaga lucrare pe proprie socoteală sub titlul : *Principum Christianorum stemmata ab Antonio Albizzio nobili florentino collecta cum brevibus ejusdem notationibus, pars ex archivius pp. adjecto stemmate Othomannico, opera et impens. Dominici Custodis Antverp. nunc civis Aug: in aeri incisa. Augustae Vindelicor. A. MDCCIIX cum privileg. S. C. M-tis Ad ann. Decem.*

1) *Fuggerorum et Fuggerarum imagines*, Augustae Vindelicorum, 1593, (64 planșe).

2) *Effigies piorum et doctorum olim verorum ad vivum delincatae*, Aug. Vindel. 1594.

3) *Teroliensium principum eicones*, Aug. Vindel. 1599.

4) *Saxoniae ducum imagines*, Aug. Vindel. 1601.

5) Schrenck von Notzing, *Ambraser Heldenbuch*, 1601, (126 planșe).

6) Cităm între altele : *Septem Christi Jesu... effusiones sanguinis*, 1597- (7 planșe) ; *Deliciae urbis Rcmæ*, etc., 1600, (29 planșe) ; *Atrium heroicum Caesarum Regii aliarumque stemmatum ac procerum qui intra proximum saeculum vivere aut hodie suprasunt*, Aug. Vindel. 1600—1601 (trei părți cu 68 planșe ; partea IV apare în 1602). În partea a treia se găsește portretul contemporan al lui Mihai Viteazul, reprodus de A. Sacerdoțeanu și Em. Virtosu, *Unirea Românilor*, București 1938, pl. IV.

7) Pentru Custos, v. Heineken, *Dict. des artistes*, IV, și *Supplém.* 1768, p. 95 ; Le Blanc, *Manuel*, II, 77 ; V. Wurzbach, *Niederl. Künstlerlexikon* ; Benezit, *Dict. des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, 1911, vol. I ; J. Ch. Brunet, II, 453.

Acest splendid în folio trebuie să fi avut un succes neobișnuit, de vreme ce au trecut numai patru ani dela apariție și a fost scos din nou, de astădată în latinește și în traducere germană <sup>1)</sup>.

Ediția întâia, astăzi foarte rară, pe care am găsit-o la Biblioteca Regală din Copenhaga în 1937, pentru ca s'o revăd apoi numai la D-1 George D. Florescu, ne dă, într'o prezentare artistică, 46 arbori, dintre cari 22 pe foi duble. Tendința evidentă e să se dea publicului o istorie succintă a Europei întruchipată prin dinastiile ei, ceea ce corespunde concepției absolutiste a vremii. Astfel, după suveranii Franței (Merovingieni, Carolingieni și Capetieni), ni se înfățișează regii Iberiei (Asturia, Aragonul, Castilia, Novara, Sicilia, Portugalia), împărații Sfântului Imperiu (Saxoni, Franconi, Suabi, Austriaci, Luxemburgezi), marii electori și principii germani (Braunschweig, Bavaria, Saxa, Brandenburg, Pomerania, Württemberg, Hesse, Clèves, Baden, Tirol), după cari urmează domnitorii Angliei și Danemarcei, regii Europei centrale (Ungaria, Boemia, Polonia), ducii Lorenei, stăpânitorii Țărilor de Jos (Flandra, Olanda, Geldre) sau ai Italiei (Savoia, Milan) și, drept omagiu către Vincenzo Gonzaga, duce de Mantova și de Montferrat, neamul Paleologilor.

Care este valoarea acestui arbore, întocmit exact un veac după stingerea în mizerie a ultimei dinastii bizantine? <sup>2)</sup>.

Cum bunica paternă a ducelui Vincenzo era din ramura Paleologilor de Montferrat, suntem îndreptățiți să credem că informațiile lui Albizzi despre Paleologi au fost culese nu numai din arhivele Vaticanului, unde știm că a lucrat, ci totodată la curtea din Mantova.

Din capul locului constatăm că, în linii generale, arborele lui Albizzi se apropie în chip surprinzător de cunoștințele moderne. Sunt însă, firește, erori și mai ales lipsuri. Le vom semna pe rând.

1) A. Albizius, *Christlicher Potentaten und Fuersten Stammabacume mit beygeuegten histcr. Verzeichnissen, sampt Stammen D. tuerkischen Keyser*, Augsburg 1612. Faptul că numele lui Dominicus Custos a dispărut din titlu pare să arate că ediția e posteroară morții sale. Firma va fi trecut în mâna fiilor săi vitregi, Lucas și Wolfgang Kilian, la rândul lor gravori cunoscuți.

2) Nici Paleologii dela noi, nici cei din Anglia, despre cari a vorbit întâi Vyvyan Jago în 1817, apoi D-1 C. Karadja în 1923, n'au nimic comun cu familia bizantină. G. Typaldos a arătat că ultimul Paleologu din Italia, Constantin, fiul lui Andrei și nepotul de fiu al despotului Toma, este menționat în Octombrie 1508. Cf. D. A. Zakythinis, *Le Despotat grec de Morée*, Paris 1932, p. 295—297.

CESARAS ET GRAIOS DOMVS ET  
GONSAGA LATINOS  
IN PPOVNIS GAVDET DINYME-  
BARE SVIS.

Paleologi  
IMPERATORES CON-  
STANTINOPOLITANI.  
ET MARCHIONES  
MONTISFERRATI:

Ser. Princeps Vincenti Gonsaga  
Duci Mantuae et Montisferrati S.R.I.  
Principi et Mariti ca. Marchi Vrbiclianae etc.

Consecrat.

Franciscus Imperator  
filius Caroli Ducis Sabaudie

Ferdinandus.

Vincencius.

Leonora uxor Hieronimi  
Marcianni Tenthis Maritimi.

Anna uxor Hieronimi  
et Margherite Princesse

VINCENTIVS DUX MANTVAE  
ET MONTISFERRATI  
LEONORA FILIA FRANCISCI  
MAGNI DVCHIS SIBYRIAE.

Anna Catharina uxor  
Francisci Senensis Archiepiscopi  
et Aulici

Carolus Dux  
Nepesin.

Franciscus Dux Mantuae  
mortuus 1550.

Vincencius Dux Mantuae et  
Montisferrati mortuus 1550.  
Leonora sibi Ferdinandus Imperator

Leonora Dux Mantuae  
et Montisferrati  
filius Francisci  
Ducis Mantuae

Federicus Carolus  
mortuus 1564.

2) Johannes.

Andreas pater  
et Hieronimi  
Senensis Archiepiscopi

Margherita

Federicus pater  
Ducis Mantuae  
mortuus 1590.

Benedictus Marchio  
Montisferrati Episcopus de  
Lepus mortuus 1590.

Andreas pater  
et Hieronimi  
mortuus

Maurus.

Vincencius Marchio  
Montisferrati  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Gonsaga  
Abbas mortuus 1594.

Theodorus Carolus  
filius et Petrus

Theodorus Imperator  
mortuus 1520.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1550.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1564.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1575.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1586.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Caesarius.

Theodorus Imperator  
mortuus 1520.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1550.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1564.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1575.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1586.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Thomas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Franciscus Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Vincencius Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Johannes Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

Andreas Imperator  
mortuus 1597.  
filius Hieronimi  
et Caroli

ALEXIVS ANGELVS COMNENVS  
SENIOR IMPERATOR CONSTANTI-  
NOPOLIS IMPVLSVS A GALLIS.  
MCCCIII.

Albizzi dă ca stâlp al Paleologilor pe Alexis III Anghel, zis după bunica sa dinspre tată și Comnen, împărat bizantin între 1195 și 1203, exilat la Galipoli și mort la 1210 <sup>1)</sup>. Albizzi știe, ca și Ducange, că una din fiicele lui Alexis III, Irina Comnena, a luat pe despotul Alexis Paleologu, tatăl marelui domestic Andronic și bunicul împăratului Mihail VIII. Dacă el nu menționează pe ascendenții paterni ai lui Alexis Paleologu, este nu numai fiindcă erau mai puțin cunoscuți și mai puțin iluștri ca acei mătnerni, dar mai ales din grija de a dovedi legitimitatea drepturilor Paleologilor la coroana bizantină.

Cercetările lui Laurent — susceptibile încă de rectificări, cum spune el însuși <sup>2)</sup> — arată că primii Paleologi, trăitori între 1050 și 1250, s'au despărțit în două ramuri, reprezentate de nepoții de fiu ai lui Nichifor, strategul și sfetnicul lui Roman IV Diogene, mort la 19 Octombrie 1081 luptând contra normanzilor. Primul nepot, căsătorit cu o principesă Dukas, a avut un fiu care a ținut o Comnen și a fost bunicul heteriarhului Gheorghe Paleologu Comnen; al doilea nepot e tatăl lui Mihail Paleologu, mort la 1145, care la rândul-i e bunicul despotului Alexis Paleologu, însurat cu Irina Anghel Comnen, fiica împăratului Alexis III. Heteriarhul Gheorghe din prima ramură a avut o fată, Irina Paleologu Comnen, căsătorită cu un Alexis Paleologu și care a fost mama marelui domestic Andronic, călugărit sub numele de Arsenie, mort la 1247 și îngropat la Salonic. Andronic s'a căsătorit pela 1210—1212 cu Teodora, unica fiică a despotului Alexis și a Irinei Anghel Comnen, având drept copii pe împăratul Mihail VIII și frații lui, numiți *Diplopaleologii*.

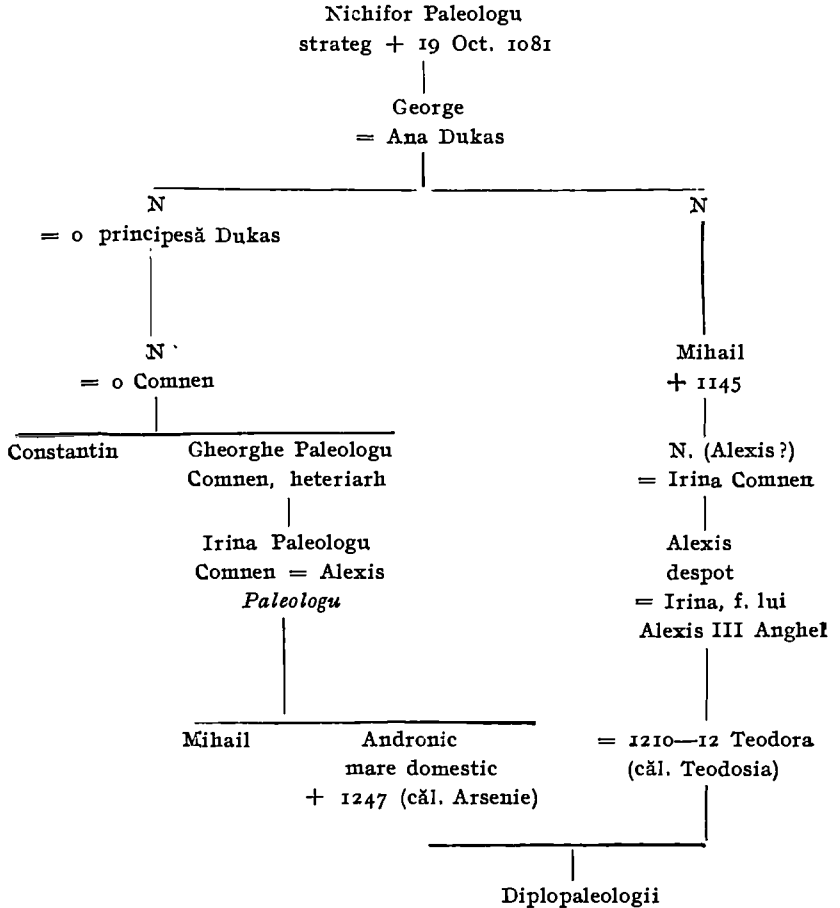
Așadar, primele trei generații din arborele lui Albizzi, în aparență confuze, reprezintă de fapt ascendența maternă a lui Mihail VIII, întrucât Alexis III Anghel a fost tatăl Irinei, bunicul Teodorei și străbunicul lui Mihail VIII.

Iată spița primilor Paleologi :

---

1) Era fiul protosevastului Andronic din 1172 și al Eufrosinei, fiica logofătului Teodor Castamonitul. Bunicul său, Constantin Anghel din Philadelphia (Azia Mică) era prefect în 1152 și ținea pe Teodora, fiica lui Alexis I Comnen, împărat dela 1081 la 1118. Cf. Averkius Th. Papadopoulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Speyer a. Rhein 1938.

2) V. Laurent, *La généalogie des premiers Paléologues*, în *Byzantion*, VIII, 1. 1933, p. 125—149.



Albizzi cunoaște pe frații împăratului Mihail VIII, dar nu pe surorile sale : Maria (mon. Marta), soția marelui domestic Nichifor Tarhaniot <sup>1)</sup>, și Irina, măritată cu Ioan (Ioannikios) Comnen Anghel Cantacuzino <sup>2)</sup>.

Se pare că a treia soră a lui Mihail VIII a luat pe Benedetto Zaccaria, numit de Filip IV cel Frumos amiral general al flotei franceze <sup>3)</sup>.

1) Căsătoria a avut loc la 1237, cf. Ephraemius, ed. I. Bekker, Bonn 1840, (*Corpus Script. Hist. Byz.*) V 8256—64.

2) Pachymeres, ed. I. Bekker, Bonn 1835 (*Corpus Script. Hist. Byz.*) II 13; I, 108, 22; *Nic. Gregorae Byzantina Historia*, ed. L. Schopen, Bonn 1829—35, IV 3: 130, 16.

3) Duc de Lévis Mirepoix, *Philippe le Bel*, Paris 1936, p. 375.

Altă soră a lui Mihail VIII ar fi — după cronică selgiukidă *Oguz-Name* — mama sultanului din Iconiu, Izz (Az)-ed-Din Kei-Kavs (Kaikaus), numit de cronicarii greci Azatin, pe care împăratul l-a luat cu el la recucerirea Constantinopolei în Iulie 1261. Astfel s'ar lămuri dece protohieracariul Dimitrie Sultanos, nepotul de frate al lui Izz-ed-Din, își zicea Paleologu <sup>1)</sup>.

Mihail VIII s'a căsătorit la 1253 cu Teodora, fiica sevastocratorului Ioan Dukas Vatatzes (văr cu împăratul Ioan III Dukas Vatatzes) și a Evdochiei (fiica lui Ioan Anghel) <sup>2)</sup>, domnind între 1259 și 1282. Dintre copiii lor, Albizzi omite pe Manoil, mort tânăr înainte de 1259 <sup>3)</sup>, și trei fete: Irina, soția lui Ioan III Asan <sup>4)</sup>; Ana, căsătorită cu Dimitrie (Mihail) Kutrules <sup>5)</sup>; și Evdochia, măritată cu împăratul Trapezuntului Ioan II Comnen <sup>6)</sup>, — după cum ignorează două fiice naturale ale lui Mihail VIII: Eufrosina, care a ținut pe Hanul tătarilor, Nogai <sup>7)</sup>, și Maria, despoina de Mugulion, măritată la 1265 cu marele Han mongol Apaga (Abaga), fiul hanului Hulagu, care o ceruse în căsătorie, dar muri înainte de nuntă <sup>8)</sup>.

Ca să sfârșim cu ramura lui Constantin Porfirogenetul, mort la 1306, vom spune că Maria, nepoata lui de fiu, a fost a

1) C. D. Balascef, *Împăratul Mihail VIII Paleologul și Statul Oguzilor pe țărmul Mării Negre*, ed. G. I. Brătianu, Iași 1940, p. 19; Martini, *op. cit.* p. 69—72. Eroare la Papadopulos, *op. cit.* p. 22.

2) Pachymeres I 29 : I, 81, 16 f. II 4 : I 96, 15.

3) Idem III 7 : I 183, 15; *Laonici Chalcocondylae Historiarium Demonstrationes*, ed. E. Darkó, Budapest 1922—23, I : I 15, 6.

4) Nunta cu țarul bulgar s'a făcut în 1278, cf. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, p. 277.

5) Pachymeres VI 6 : I 439, 12; Gregoras VI 9 : 204, 5 f.

6) Evdochia s'a măritat la 1281, cf. W. Miller, *Trebizond, The last Greek Empire*, London 1926, p. 28.

7) Pachymeres III 25 : I 231, 17 f. III 5 : I 180, 11 f. — Gregoras V 7 : 149, 15 f. îi spune Irina. — Ea s'a căsătorit la 1266, cf. C. Chapman, *Michel Paléologue, restaurateur de l'Empire Byzantin (1261—1282)*, Paris 1926, p. 80; G. D. Balascef, *op. cit.* p. 18.

8) Pachymeres III 3 : I 175, 1. VII 22 : II 611, 9 f. În 1281 Maria s'a întors văduvă la Constantinopole, unde a zidit mănăstirea de maici Mugulion, astăzi bis. Mugliotisă la Fanar. În 1307 a fost trimisă la Njceea ca să ia pe Charbandan al Persiei, dar nu se știe dacă nunta s'a făcut. Cf. Pachymeres VII 25 : II 620, 15 f. V. și *Oguz-Name* la G. D. Balascef, *op. cit.* p. 15.

doua soție a lui Ștefan Uroš III Dečanski, rege (nu despot) al sârbilor între Octombrie 1321 și Septembrie 1331 <sup>1)</sup>.

Trecând la generația a cincea, constatăm că erorile lui Albizzi se referă de obicei la căsătorii și încuscriri. Astfel, prima soție a împăratului Andronic II cel bătrân, Ana, nu era fata lui Bela IV al Ungariei, ci a regelui Ștefan V, deci nepoata lui Bela, data căsătoriei lor fiind 8 Noembrie 1273 <sup>2)</sup>. A doua soție a lui Andronic, Yolanda-Irina, căsătorită în 1285, n'a fost fiica marchizului Bonifaciu V de Montferrat, ci a lui Vilhelm V cel Mare de Montferrat, rege titular al Tesalonicului, mort la 1292, și a Beatricei de Castilia <sup>3)</sup>.

Afară de fiii menționați de Albizzi, Andronic II a mai avut cu Yolanda de Montferrat o fată, Simonida, măritată cu Ștefan Uroš II Milutin, rege al sârbilor între 1281 și 1321 <sup>4)</sup>. În fine, Andronic a avut două fiice din flori: Maria, căsătorită cu hanul tătarilor Toktai <sup>5)</sup>, și Irina, soția lui Ioan II, stăpânitor la Neopatrai, apoi despot și sevastocrator <sup>6)</sup>.

Dintre fiii lui Andronic, împăratul Mihail și despotul Constantin <sup>7)</sup> s'au născut din prima căsătorie, pe când ceilalți trei au fost copiii Yolande de Montferrat. Yolanda a moștenit marchizatul piemontez, pe care l-a transmis fiului ei Teodor Paleologu <sup>8)</sup>. Născut la

1) Cantacucenus, ed. L. Schopen, Bonn 1928 (*Corpus Script. Hist. Byz.*) I 43 : I 209, 2 f.; Jireček, *Geschichte der Serben*, 360; M. Laskaris, *Vizantinske princeze u srednjevekonj Srbiji*, Beograd 1926, p. 87.

2) Pachymeres, IV 29 : I 318, 2 f.; Gregoras IV 8 : 109, 8 f.

3) Gregoras VIII 5 : 234, 9 f.; Phrantzes, ed. J. B. Papadopoulos, Leipzig 1935, I 4 : 32, 4 f. — Înaintea recăsătoririi sale cu Yolanda de Montferrat, Andronic II ceruse mâna fiicei regelui Iacob II de Aragon, cf. C. Marinescu, *Tentatives de mariage de deux fils d'Andronic II Paléologue avec des princesses latines*, București 1924, p. 5.

4) Jireček, *op. cit.* 340. Nunta s'a făcut la 1299.

5) Pachymeres, III 27 : II 268, 1. Maria s'a căsătorit la 1292.

6) Gregoras VII 13 : 278, 23 f. Căsătoria aceasta, făcută la 1315, s'a sfârșit peste trei ani fără copii, prin moartea bolnăviciosului Ioan II.

7) Despotul Constantin n'a avut decât un fiu natural, Mihail Katharos, fiu al Katharei.

8) În veacul XI, marchizatul de Monferrato (Montferrat) era stăpânit de o ramură a familiei Aledrama. Din acest neam se trăgea Vilhelm cel bătrân, care devine al treilea marchiz de Montferrat în 1140, pleacă spre Locurile Sfinte în 1185 și moare trei ani în urmă. Marchizul Conrad apără în 1187 cetatea Tyr contra lui Saladin, e ridicat la rangul de stăpânitor al Tyrului și se căsătorește cu fata lui Amalric, regele Ierusalimului. Concurent al lui Guy de Lusignan la coroana Ierusalimului, Conrad se distinge în cruciada a treia, dar e ucis

1288, Teodor a fost trimis de mama sa la vârsta de 17 ani în Italia, la fratele acesteia, Ioan I de Montferrat. Teodor a fost primit cu mare cinste, a trecut la catolicism și s'a căsătorit cu nobila Argentina Spinola, întemeind o nouă dinastie de Paleologi, care a domnit acolo peste două veacuri.

Linia colaterală a Paleologilor de Montferrat este bine cunoscută lui Albizzi, datorită prieteniei cu Vincenzo, ducele Mantovei. Dacă în cele șase generații ce urmează pe primul marchiz de Montferrat din neamul Paleologilor nu întâlnim nici o greșeală de filiație, omisiunile nu lipsesc în ce privește femeile și copiii din flori.

Astfel, Albizzi nu știe că marchizul Ioan II (1328—1372) s'a căsătorit întâi la 1337 cu Cécile de Commingues și numai în al doilea rând, la 1358, cu Elisabeta de Aragon, fiica regelui Ioan din Majorca. Sora lui Ioan II, Violante (Yolanda), n'a ținut pe Amedeu V contele Savoiei, ci pe fiul acestuia, Aimone, mort la 1343. S'a omis și fratele natural Ioan.

Dintre copiii lui Ioan II, Albizzi înseamnă pe Otto II, Theodor II și Vilhelm, cu precizarea că acesta a murit la Nicopole în 1396; el sare însă pe Ioan III, marchiz 1378—89, și pe Margareta, căsătorită la 1372 cu contele Pierre d'Urgel. Ioana de Lorena, amintită de autorul nostru, a fost a doua soție a lui Teodor II, însurat întâi cu Argentina Malaspina, iar în al treilea rând cu Margareta de Savoia.

Teodor II a mai avut — afară de copiii menționați de Albizzi — două fete: Sibila, căsătorită la 1413 cu Ioan II de Lusignan, regele Ciprului, și Francesca, măritată la 1434 cu Constantin Comnen, despotul Macedoniei.

mișește la 28 Aprilie 1192. Fiul lui Vilhelm, Bonifaciu II, moștenește atunci marchizatul de Montferrat; este unul din șefii cruciadei a patra, ajunge după întemeierea imperiului latin rege al Tesalonicului (1204) și moare luptând împotriva bulgarilor (1207). Căsătorit în 1197 cu Eleonora, fata contelui Umberto III cel Sfânt al Savoiei (mort la 1188) și a Beatricei de Vienne și de Mâcon (moartă la 1184), a avut fiu pe Vilhelm IV. Acesta moare în Septembrie 1224 ca rege al Tesalonicului, lăsând cu Berta de Gravesane pe Bonifaciu III zis Uriașul. Rege titular al Tesalonicului (1227—1254), Bonifaciu III s'a însurat în 1235 cu Margareta de Savoia, fata contelui Amedeu IV (mort la 1253) și a Anei de Burgundia. Fiul lor, Vilhelm V cel Mare, a fost vestitul condotier și tatăl împărătesei Yolanda-Irina. Cf. H. Baniza von Bazan și Richard Müller, *Deutsche Geschichte in Ahnentafeln*, I, p. 169, tabla 59.

De asemeni, dintre copiii marchizului Ioan-Iacob (1418—1445) Albizzi uită pe Amata, soția lui Ioan III de Lusignan, și pe Isabela, căsătorită cu marchizul Ludovic I de Saluzzo. Din lipsă de spațiu, gravorul a trecut pe Teodor, cardinalul de Paulus în Pont, în dreptul marchizului Ioan IV, așa că Teodor pare fiu al acestuia în loc de frate.

Marchizul Bonifaciu IV (1483—1493) a ținut întâi pe Orventina, fiica lui Petre Fregoso, apoi pe Elena de Brosse și Penhièvre, și numai în al treilea rând pe Mara, fiica despotului orb Ștefan G. Brancovič, nunta având loc la Casale în 1485.

Descendența marchizului Vilhelm VI (1464—1483) — trei fete, Ioana (Ludovic II de Saluzzo), Bianca (Carol I, duce de Savoia) și Lucreția (1<sup>o</sup> Bartolomeo della Canna; 2<sup>o</sup> Rinaldo d'Este), pe lângă fiul natural Anibal — nu este indicată, după cum nu e trecută nici fiica lui Bonifaciu IV, Margareta, soția lui Victor G. Podiebrad, duce de Münsterberg și Troppau, mort la 1500.

Albizzi notează precis că Paleologii de Montferrat s'au stins în linie bărbătească la moartea abatelui Ioan V George în 1534, când marchizatul trece în familia Gonzaga prin căsătoria nepoatei acestuia, Margareta, cu Frederic II, ducele Mantovei <sup>1)</sup>.

Să ne întoarcem acum la ramura imperială a Paleologilor. La cele arătate de Albizzi, adăogăm că împăratul Mihail IX era coregent în 1281, a fost încoronat de tatăl său în 1295, an în care s'a căsătorit, și a murit în 1320. Soția sa Ricta, răsbotezată Maria, în călugărie Xenia, era fiica regelui Leon II al Armeniei, mort la 1288, și a Guiranei de Japubro <sup>2)</sup>.

Dintre copiii lor, Albizzi omite două fete:

1. Despoina Ana, căsătorită întâi la 1313 cu Toma Anghel,

1) Domnul Al. Saint-Georges a binevoit să ne pună la dispoziție un arbore științific al Paleologilor de Montferrat, întocmit de Guelfo Guelli Camajani, *Cenni storici genealogici della famiglia Paleologo*, ed. Primo Riccmi, Livorno 1938, extras din *Storia genealogica delle famiglie nobili e notabili italiane, Famiglia Paleologo (Marchesi di Monferrato)*. V. și Rossi, *Paesi e castelli dell'alt Monferrato*, Torino, f. a.

2) Intre 1288—95, Andronic II negocia căsătoria fiului său Mihail IX cu Ecaterina de Courtenay, moștenitoarea Imperiului latin, care avea să ia în 1301 pe Charles de Valois, fratele regelui Franței. Totodată, Frederic III al Siciliei, fratele lui Iacob II al Aragonului, ar fi vrut să-și mărite sora, Yolanda, cu Mihail IX, dar nici acest proiect nu reuși. Cf. C. Marinescu, *op. cit.* 3—4. Pentru Ricta, v. Pachymeres III 6 : II 206, 9 și Cantacuzino I 52 : I 260, 6 f.

stăpânitor al Epirului și Etoliei <sup>1)</sup>, apoi la 1318 cu asasinul propriului ei soț, Nicolae Orsini, conte de Zakyntos și Cefalonia <sup>2)</sup>, care se convertise la ortodoxie și se proclamase urmaș al mortului.

2. Teodora a ținut pe Svjetoslav, țar al bulgarilor între 1295 și 1322 <sup>3)</sup>, iar după moartea acestuia s'a recăsătorit cu Mihail Șișman, țar bulgăresc dela 1323 la 1330 <sup>4)</sup>.

Relevăm o nouă confuzie când e vorba de soțiile împăratului Andronic III cel tânăr : prima „Ioana, numită de greci Irina (nu Elena), era fiica baronului Heinrich von Grubenhagen, mort la 1332, și a lui Agnes von Thüringen <sup>5)</sup> ; a doua a fost Ioana-Ana de Savoia, moartă la 1345, fata contelui Amedeu V (nu Ludovic) cel Mare, duce de Aosta, răposat la 1323, și a Mariei de Brabant <sup>6)</sup>.

Din această ultimă căsătorie s'au născut șase copii, din care Albizzi cunoaște numai pe viitorul împărat Ioan V și pe despotul Mihail (nu Manoil) ; el omite pe protovestiarul Teodor <sup>7)</sup>, pe Irina, soția lui Ivan Asan, fiul țarului Ivan Alexandru <sup>8)</sup>, pe Maria Francesco I Gattilusi <sup>9)</sup> și pe Teodora Philanthropenos <sup>10)</sup>,

1) Gregoras VIII 1 : 283, 7; Cantacuzino I 1 : I 13, 4; Phrantzes I 5 : 38, 10; Pachymeres III 4 : II 201, 1.

2) Gregoras VIII 1 : 283, 8.

3) Cantacuzino I 1 : I 13, 6. 108, 19; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 289; N. A. Mușmov, *Numismatique et Sigillographie bulgares*, Sofia 1924, p. 88.

4) Cantacuzino, I 38 : I 186, 23; eroare la Jireček, *op. cit.* 290, rectificată în *Geschichte der Serben*, 361.

5) Gregoras VII 13 : 277, 17; Cantacuzino I 24 : 119, 10 f.; Phrantzes I 8 : 44, 14. — Heinrich era fiul lui Albert I cel Mare, duce de Braunschweig și al Adelaidei, fiica lui Bonifaciu III de Montferrat.

6) Gregoras VIII 15 : 383, 23 f. XXVIII 26 : III 149, 4, 198, 21; Phrantzes I 8 : 44, 15; O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varsovie 1930, p. 13.

7) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, ed. F. Miklosich și F. Müller, Viena 1860—90, II 267, 34; Ducange, *Familiae Byzantinae*, 238; Gregoras XII 2 : 576, 22.

8) La data căsătoriei (1336), Irina avea 9 ani, iar Ivan Asan 15 ani. Cf. Gregoras XXXVII 51 : III 557, 20 f. Irina a fost confundată cu sora ei Maria de către Cantacuzino II 14 : I 394, 1. 508, 20, după care s'au luat apoi istorici ca Jireček, Kalligas și patriarhul Konstantios din Sina. Hotărâtoare este observația lui Heisenberg în *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*, 5 (1928), 89, că versurile din introducerea bulgarului Manasse, care sunt un epitalam în cinstea domniței bizantine, o numesc Irina.

9) C. Hopf, *Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit*, Leipzig 1870, VI 448, 465; Démétrius Cydonès, *Corespondance*, ed. G. Cammelli, Paris 1930, p. 208.

10) Phrantzes I 8 : 44, 17; Averkios Th. Papadopoulos, *op. cit.* p. 50.

fără să vorbim de Irina, fiică naturală, căsătorită cu Vasile I Comnen, împăratul Trapezuntului (1332—40), după moartea căruia a domnit singură un an întreg, până a fost răsturnată <sup>1)</sup>.

Se cunosc împrejurările domniei sbuciumate a lui Ioan V Paleologu, născut la 1332, împărat între 1341—1376 și 1379—1391. La moartea lui Andronic II, în 1341, el nu avea decât nouă ani, încât trebile statului au fost conduse de o regență compusă din mama sa, Ana de Savoia, patriarhul Ioan Kalekas și Ioan Cantacuzino, sfetnicul nelipsit al fostului împărat. Intrigile de curte, țesute din umbră de marele domestic Alexios Apokaukos, trebuiau să ducă la un război civil. La 26 Octomvrie 1341, Cantacuzino se proclamă împărat la Dimotica, dar respectând cu severitate principiul legitimității, pune să se citeze în biserici în primul rând numele împărătesei mame Ana și al împăratului legitim Ioan V, iar numai după aceea numele său și al soției sale Irina, ca să arate mai ales că nu luptă împotriva stirpei imperiale legitime, ci împotriva dictaturii lui Apokaukos. Abia la 1347 i se deschid porțile Constantinopolei, după care are loc o nouă încoronare, urmată de o încuscire. Ioan V ia pe fata lui Cantacuzino, Elena, iar învingătorul este sfințit frate de cruce al defunctului Andronic III și totodată naș, deci tutor al lui Ioan Paleologu <sup>2)</sup>.

Orice uzurpație cere încă o legitimare documentară. Albizzi nu desleagă problema, ci trece pe împăratul Ioan VI Cantacuzino cu patru urmași în marginea stângă a arborelui Paleologilor, fără să-i lege de trunchi <sup>3)</sup>. Și totuși, înrudirea între Cantacuzini și Paleologi era triplă :

a) Soția lui Ioan VI Cantacuzino, Irina, a fost fata lui Andronic Paleologu Asan și nepoata de fiu a lui Ioan III Asan și a Irinei, fiica împăratului Mihail VIII Paleologu ; ea purta deci numele bunicii sale paterne <sup>4)</sup>.

1) Gregoras XIII 11 : 678, 22 f. ; Miller, *op. cit.*, p. 44, 45, 50 ; Muralt, *Chronographie byzantine* II (1057—1453), St. Petersburg 1871, p. 562, 570, 571 ; Jak. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München 1828, p. 175, 180—182.

2) V. detaliile la G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München 1940, p. 366—67, 375.

3) Descendența Cantacuzinilor dată de Albizzi este exactă, dar incompletă.

4) Cantacuzino, II 9 : I 367, 20. III 27 : II 166, 14. 281, 20.

b) A doua legătură, mai puțin sigură, a fost lămurită de Ae. Martini <sup>1)</sup>. Sora lui Mihail VIII, Maria, în călugărie Marta, a avut cu marele domestic Nichifor Tarhaniot patru copii: Andronic, mare contostaul <sup>2)</sup>; Ioan, șeful Arseniaștilor <sup>3)</sup>; Teodora, născută pe la 1242, călugărită în 1266 <sup>4)</sup>, după ce rămăsese stearpă cu doi bărbați (1<sup>o</sup> Basileios Kaballarios; 2<sup>o</sup> Belaneidiotes, stratopedarh) <sup>5)</sup>; în fine Mihail, supranumit Glabas după izbânzile sale asupra bulgarilor <sup>6)</sup>. Din căsătoria acestuia cu Maria Alexis Philanthropenos <sup>7)</sup> au rămas patru fii: Alexis <sup>8)</sup>, Constantin <sup>9)</sup>, George <sup>10)</sup>, Anghel <sup>11)</sup> și două fiice: Ana, căsătorită cu unchiul ei de văr, Andronic Paleologu sevastul, dela care n'a avut copii <sup>12)</sup>, și Teodota Glabaina, măritată cu ducele Chandrenos <sup>13)</sup>. Cum Ioan Cantacuzino spune că a învățat arta strategiei dela unchiul său marele stratopedarh Anghel Tarhaniot Paleologu <sup>14)</sup>, fiul lui Mihail Glabas, sunt probabilități serioase că mama celui dintâi, Teodora Paleologu, era fiica Teodotei Glabaina <sup>15)</sup>. Născută pe la 1275—80, moartă la 1342, Teodora s'a măritat la 1293 cu un Cantacuzino <sup>16)</sup> — Gheorghe sau Mihail? — și a lăsat pe Ioan, născut 1295, mare domestic 1332 <sup>17)</sup>, împărat 1347—58, pe Nichifor sevastocrator și o fată, măritată cu marele logofăt Constantin Acropolitul, fiul cronicarului George Acropolitul <sup>18)</sup>.

1) Ae. Martini, *op. cit.* 29, 63, 74—75, 135—136.

2) Pachymeres II 13 : I 109, 9. VI 30 : I 322, 13 f.

3) Idem II 13 : I 109, 9. I 12 : II 38, 6. VI 16 : I 459, 15.

4) Idem II 13 : I 109, 2 f.

5) Această Teodoră nu poate fi mama împăratului Ioan VI Cantacuzino, de care îl desparte aproape un veac. Ețoare la Ducange, *op. cit.* 259 și la I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, arborele dela p. XII, și *Notice sur les Cantacuzène* 5.

6) Pachymeres II 13 : I 109, 9. VI 30 : I 322, 12; Gregoras VI 1 : 159, 9.

7) Pachymeres III 16 : I 206, 10 f.

8) *Maximi monachi Planudis Epistulae*, ed. Max Treu, Breslau 1886, p. 235.

9) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, IV 271, 5.

10) Cantacuzino III 32 : II 195, 13. III 65 : II 401, 20.

11) Idem II 4 : I 334, 5 f.

12) H. Delehay, *Deux Typtca Byzantins de l'épque des Paléologues*, Bruxelles 1921, *Commentaire A*, 147; Ae. Martini, *op. cit.* p. 21, 23.

13) Martini, *op. cit.* p. 74—75.

14) Cantacuzino I 25 : I 125, 16. I 28 : 138, 5. I 52 : I 260, 4.

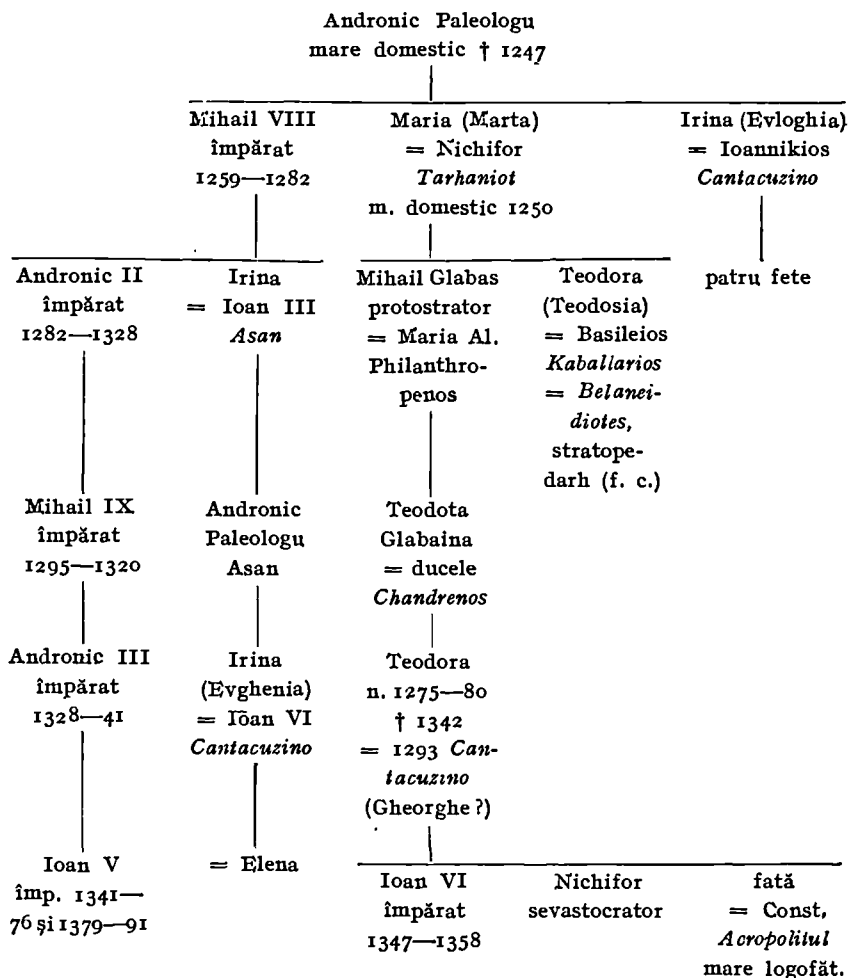
15) Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* p. 16 și nota 115.

16) Cantacuzino IV 33 : III 242, 22 f.; Ducange, *op. cit.* 259.

17) *Acta et Diplomata Medii Aevi* III 111, 3.

18) Pachymeres VI 25—26 : I 495, 15 ff. Cantacuzino I 14 : I 68, 1.

c) A treia legătură e prin căsătoria Irinei Paleologu, sora lui Mihail VIII, cu Ioannikios Cantacuzino. Ei n'au avut însă decât patru fete : Ana, soția lui Nichifor Anghel, despotul Etoției și Epirului <sup>1)</sup>; Maria, măritată pe rând cu marele domestic Alexis Philes <sup>2)</sup>, cu țarul Constantin Asan <sup>3)</sup> și cu pretendentul



1) Gregoras V 3 : 130, 17; VIII 1 : 283, 7.

2) Pachymeres II 13 : I 108, 19 ff.

3) Gregoras V 3 : 130, 18; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 272, 277.

bulgar Lachanes-Ivajlo<sup>1)</sup>; Teodora, soția protovestiarului Gheorghe Muzalon, apoi a lui Ioan Raul (Petraliphas)<sup>2)</sup>; și Evghenia, măritată cu marele domestic Syrgiannes<sup>3)</sup>.

Pe baza celor de mai sus, am alcătuit alăturata schiță a rudeniilor între Paleologi și Cantacuzini.

Din căsătoria lui Ioan V Paleologu cu Elena Cantacuzino au rămas cinci copii :

1. Andronic IV, orbit în 1374, ajuns împărat în lipsa tatălui său între 1376 și 1379, căsătorit cu Maria-kyratza, fiica țarului bulgar Ivan Alexandru<sup>4)</sup>, dela care are un copil : Ioan VII, împărat vremelnic în 1390, care nu s'a turcit sub numele de Amurat, cum crede Albizzi, ci a murit la Salonic în 1408 călugărit, fără urmași<sup>5)</sup>.

2. Manoil II, născut la 1349, împărat dela 1391 la 1425.

3. Teodor Porfirogenetul, despot al Peloponezului, căsătorit la 1385 cu Bartolomeea, fiica lui Rainerio Acciaiuoli, ducele Atenei<sup>6)</sup>, a murit la Mistra la 1407 fără descendenți legitimi<sup>7)</sup>.

4. Mihail (nu Dimitrie) despotul, căsătorit cu fiica lui Dobrotici din Varna<sup>8)</sup>, s'a stins fără urmași.

5. Irina, necunoscută lui Albizzi și confundată de Ducange

1) Pachymeres II 30 : II 189, 1 f.; Gregoras V 3 : 131, 12 f.; Jireček, *op. cit.* 277.

2) Pachymeres I 8 : I 24, 1 II 13 : I 108, 18; Gregoras VI 1 : 167, 18 f.

3) *Maximi monachi Planudis Epistulae*, 245.

4) Gregoras XXXVII, 48—51 : III 557, 15 f.; Chalkokondyles 1 : I 34 15 f. Jireček, *op. cit.* 361; Halecki, *op. cit.* 51.

5) Chalkokondyles, 2 : I 386; *Michaelis Ducae Nepotis Historia Byzantina* ed. I. Bekker, Bonn 1834, 12 : 44, 18 f.; Murlat, *op. cit.* 792; F. Dölger, *Johannes VII, Kaiser der Rhomäer* (1390—1408), în *Byzantinische Zeitschrift*, 31 (1931), p. 36.

6) Chalkokondyles 4 : I 194, 5 f. 195, 15; W. Müller, *The Latin in the Levant, a History of the Frankish Greece* (1204—1566), London 1908, p. 322; Zakythinos, *op. cit.* 132, 143, 151, 166.

7) Oficiă naturală a despotului Teodor a fost măritată de împăratul Manoil II la 1404 cu sultanul Soliman, cf. Phrantzes I 23 : 90, 25 ff și Chalkokondyles 4 : I 194, 5 f.

8) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, I 367, 28; Hopf, *op. cit.* VII 28; Jireček, *op. cit.* 336. — La 1375 flota lui Dobrotici apare în fața Trapezuntului ca să înscăuneze pe ginerele său Mihail, detronând pe Alexis III zis Ican (împărat 1350—90). Pretendentul era văr primar cu împăratul prin mama acestuia. Dar cum *Oguz-Name* spune că Alexis III era totodată nepot lui Dobrotici, deducem că domnitorul Dobrogei ținea pe o soră a lui Vasile I Comnen (împărat al Trapezuntului 1332—40); v. Balascefi, *op. cit.* 24.

cu fiica lui Andronic III din cauza identității pronumelui <sup>1)</sup>, a murit nevârstnică <sup>2)</sup>.

Ioan V s'a recăsătorit cu Evdochia, fiica împăratului Alexis III Ioan al Trapezuntului (1350—90) și a Teodorei Nichifor Cantacuzino sevastocrator, care era văduvă după emirul din Limnia. Această căsătorie a fost nerodnică.

Albizzi nu știe că Ioan V a avut și un fiu natural, pe amiralul Manoil, învingătorul Turcilor la insula Plate (1405), aruncat apoi în temniță de fratele său vitreg, împăratul Manoil <sup>3)</sup>.

Ne-a rămas să vorbim de scoboritorii lui Manoil II și ai soției sale Elena, fata despotului Macedoniei, Constantin Dragases, (nu Irina, fiica principelui Bulgariei) <sup>4)</sup>. Albizzi cunoaște foarte bine pe cei șase fii ai lor, dar nu pe fata din flori Isabela-Zabia <sup>5)</sup>, căsătorită la 1392 cu Ilarion Doria, care trece la ortodoxie <sup>6)</sup>.

a) Dintre copiii lui Manoil, Ioan VIII a fost împărat între 1425 și 1448, când a răposat fără urmași, deși ținuse trei soții: la 1414 a luat pe Ana, fiica lui Vasile I, mare duce al Moscovei, și a Sofiei de Lituania <sup>7)</sup>; la 1421 s'a recăsătorit cu Sofia, fata marchizului Teodor II Paleologu de Montferrat <sup>8)</sup>; în sfârșit, la 1427 s'a însurat cu Maria Comnena, fiica împăratului Alexis IV al Trapezuntului <sup>9)</sup>.

b) Andronic, bolnăviciosul despot al Tesalonicului, s'a remarcat numai prin vinderea acestei cetăți către venețieni în 1424 pentru suma de 50.000 ducați, după care s'a retras cu fiul său Ioan la Mantinea în Peloponez <sup>10)</sup>.

1) Ducange, *op. cit.* 193.

2) Cantacuzino IV 32: III 238: 19 f.

3) Phrantzes I 23: 91, 9 f.; Chalkokondyles 4: I 166, 7.

4) Phrantzes I 14: 63, 1 f.; Pančenko, *Katalog molivdovoulov*, Sofia 1908, p. 133; Hopf, *op. cit.* 457; Idem, *Chroniques Greco-Romanes*, Berlin 1873, p. 536; Laskaris, *op. cit.* 97; Zakythinos, *op. cit.* 242.

5) *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos. Epirotica*, ed. I, Bekker, Bonn 1859 (*Corpus Script. Hist. Biz.*) p. 5. — Hopf, *Chroniques* 536, crede greșit că Isabela ar fi fost fiica lui Ioan V.

6) *Acta et Diplomata Medii Aevi* II 159, 14 f. CCCCXXX; Hopf, *Griechenland*, VII 54.

7) Phrantzes I 26: 114, 11 f.; Hopf, *op. cit.* VII 80; Idem, *Chroniques* 536; Zakythinos, *op. cit.* 184, 188; Damian P. Bogdan, *Pomelnicul dela Bistrița și rudeniile dela Kiev și dela Moskova ale lui Ștefan cel Mare*, II n. 4 și arborii.

8) Phrantzes I 27: 115, 2 f. I 31: 125, 15 f.; Chalkokondyles 4: I 192, 16 f.

9) Phrantzes II 1: 126, 11 f.; Hopf, *op. cit.* 536.

10) Chalkokondyles 4: I 193, 3; Phrantzes I 31: 125, 1 f.

c) Teodor Porfirogenetul II a fost despot al Mistrei între 1407—1443, apoi al Selimbriei până la moartea sa în 1448. Cu soția sa Cleopa, fata contelui Rupert Malatesta da Rimini <sup>1)</sup>, a avut o fiică, Elena, ajunsă regină a Ciprului prin căsătoria ei cu Ioan II de Lusignan <sup>2)</sup>. Când Albizzi afirmă că acest Teodor ar fi fost recăsătorit cu fiica lui Nero Acciaiuoli, el confundă pe fiul lui Manoil II cu fratele acestuia.

d) Constantin XI, nefericitul împărat dintre 1449 și 1453, fusese în tinerețe despot al Moreei dela 1428 la 1448. El n'a lăsat copii nici cu prima soție, Magdalena, fata contelui Carlo Tocco <sup>3)</sup>, nici cu a doua, Ecaterina, fiica lui Notaras Paleologu Gattilusi, stăpânitor în Lesbos <sup>4)</sup>.

e) Dimitrie, despot al Mistrei între 1449 și 1460 <sup>5)</sup>, a avut cu Teodora, fata lui Paul Asan <sup>6)</sup>, un singur copil, Elena, luată de sultanul Mahomed II în haremul său <sup>7)</sup>.

f) Ultimul fiu al împăratului Manoil II a fost Toma, despot al Peloponezului între 1430 și 1460, mort în 1465 la Roma (nu la Ancona), după ce se convertise la catolicism, nădăjduind să-și recucerească țara cu sprijinul papei <sup>8)</sup>.

Toma a lăsat din căsătoria sa cu Ecaterina Asan, fata lui Zaccaria II Centurione, despotul Acheei <sup>9)</sup>, patru copii :

1. Elena a ținut pe despotul Lazar Brankovici <sup>10)</sup>.

2. Zoe-Sofia a devenit în 1472 a doua soție a țarului Ivan III al Rusiei (1462—1505) <sup>11)</sup>.

1) Phrantzes II 10 : 159, 21 f. ; Dukas, 20 : 100, 3 f ; Miller, *op. cit.* 383.

2) Phrantzes III 2 : 223, 15 ; Hopf ; *op. cit.* 536 ; Zakythinos, *op. cit.* 188 ; *The Chronicle of Makhairas*, ed. R. M. Dawkins, Oxford 1932, I 682.

3) Phrantzes II 2 : 131, 6 ff. II 9 ; 156, 9 ; Miller, *op. cit.* 388.

4) Phrantzes III 8 : 192, 19. 193, 15 f. ; Chalkokondyles 5 : II, 80, 81 f.

5) Căsătorit întâi cu Zoe, fiica marelui duce Paraspondylos, moartă la 1440 fără copii, cf. Phrantzes 12 : 162, 12 f. II 17 : 190, 13 f.

6) Phrantzes II 18 : 191, 16 f. ; Chalkokondyles 6 : II 80, 24 f.

7) Dukas 521, 3 f ; Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908—11, II 93.

8) Miller, *op. cit.* 454 ; Zakythinos, *op. cit.* 290.

9) Phrantzes II 8 : 150, 11 f. II 9 : 156, 4 f. ; Miller, *op. cit.* 392.

10) Hopf, *Chroniques*, 536 ; Laskaris, *op. cit.* 101—102.

11) P. Pierling, *Mariage d'un tsar au Vatican, La Russie et le Saint-Siège*, Paris 1896, I 107—185 ; Hopf, *op. cit.* 536 ; D. Bogdan, *op. cit.* 17 și n. 6. Părererea greșită că Zoe ar fi fost măritată întâi cu un Caracciolo se întemeiază pe o interpolare a manuscrisului lui Phrantzes.

3. Andrei, tip de aventurier fără scrupule, care-și vânduse drepturile la tronul bizantin lui Carol VIII al Franței <sup>1)</sup> ca să le lase în urmă prin testament reginei Isabela a Castiliei <sup>2)</sup>, moare la Roma în 1502, lăsând o soție, Ecaterina <sup>3)</sup>, și un fiu, Constantin, comandant al gărzii papale, pomenit în 1508 <sup>4)</sup>.

4. Al patrulea copil al despotului Toma s'a chemat Manoil. El se află în Italia până în 1476, căutând o slujbă în oastea lui Galea Maria Sforza, ducele Milanului <sup>5)</sup>. Curând însă imploră ocrotirea sultanului și e înzestrat cu două roabe, care îi dăruiesc câte un fiu <sup>6)</sup> : Ioan nu și-a lepădat legea și a murit tânăr, pe când Andrei a devenit Mohamed Pașa, trăind încă sub domnia lui Selim (1512—1520) <sup>7)</sup>. *Este ultimul descendent autentic al Paleologilor.*

Rezumând observațiile noastre asupra lucrării lui Albizzi, trebuie să subliniăm în primul rând principiul legitimității, afirmat la baza arborelui Paleologilor. Albizzi exclude de obicei descendența feminină, pe care probabil n'o cunoaște sau o înlătură ca fiind fără însemnătate. Pe de altă parte, relațiile sale asupra soțiilor împăraților sau ale principeselor din acelaș neam sunt uneori greșite, ceea ce se lămurește prin faptul că în dreptul bizantin, ca și pe vremuri la noi, numai bărbatul avea drepturi, mai ales la coroană. Când însă e vorba de descendenți masculini, Albizzi nu se înșală decât de două ori, și încă aceste greșeli pot fi atribuite gravorului. Ceea ce este uimitor este faptul că, înșirând zece generații, Albizzi nu face absolut *nici o singură eroare de filiație* <sup>8)</sup>. Dela prima ediție a lucrării sale au trecut 335 ani de muncă și de cercetări în aceeași direcție, fără să se fi clintit nimic din filiația stabilită definitiv de nobilul florentin.

1) Foncemagne, *Eclaircissements historiques sur quelques circonstances du voyage de Charles VIII en Italie*, 1751, XVII 573; A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, II 277.

2) L. Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance von der Thronbesteigung Pius II bis zum Tode Sixtus IV*, Freiburg i. B. 1891, p. 228; Hopf, *op. cit.* 536; Müller, *op. cit.* 455.

3) Hopf, *Griechenland* VII 132; Müller, *op. cit.* 454; Zakythinos, *op. cit.* 295.

4) *Dispacci di Antonio Giustinian, ambasciatore Veneto in Roma dal 1502 al 1505*, ed. Pasquale Villari, Firenze 1876, p. 164; Zakythinos, *op. cit.* 297 nota 1.

5) Sp. Lambros, *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά*, IV 296, 308—10.

6) *Historia politica*, 34.

7) *Ibidem*; Zakythinos, *op. cit.* 292.

8) V. arborele Paleologilor ridicat de noi.

Andronic Al. Paleologu (câl. Arsenie) m. domestic † 1247 = 1210—12 Teodora, f. lui Alexis Paleologu despot și a Irinei Anghel Comnen

Mihail VIII (1224—1282) împărat 1259—82. = 1253 Teodora † 1303, f. lui Ioan Dukas Vatatzes și a Evdochiei Ioan Anghel. Ioan (c. 1225—1274) domestic, sevastocrator, despot = f. lui Constantin Tornikes, m. primicer. Constantin (câl. Calinic) (c. 1226—1271) sevastocrator, împărat 1260 = Irina Ianas (câl. Maria) f. c. 1271. Maria (câl. Marta) n. 1214—16 = Nichifor Tarhaniot Irina (câl. Evloghia) (c. 1218—după 1276) = Ioan Cantacuzino (câl. Ioaniche) fiică = fiul sultanului Izz-ed-Din Kei-Kavs

fiu = David Mihail (câl. Macarie) (după 1261—în. de 1321) Andronic (câl. Arsenie) sevast † după 1310 = Ana, f. lui Mihail Glabas, protostrator, și a Mariei Al. Philanthropenos (f. c.). Maria (câl. Mariana) = Isac Tornikes (câl. Ioasaf) fiică = 1292 Smilec, țar al Bulgarilor 1292—1293 Teodora (câl. Teodula) n. după 1268 = Ioan Synadenos, stratopedarh (câl. Ioachim)

Manoil n. între 1254—57 † înainte de 1259 Andronic II (câl. Anton) (1259—1332) coregent 1272, împărat 1282—1328 1. = 1273 Ana † 1281 f. lui Ștefan V regele Ungariei și a Elisabetei Cumana. 2. = 1285 Iolanda-Irina † 1317, f. marchizului Vilhelm V cel Mare de Montferrat, rege titular al Tesalonicului, și a Beatricei de Castilia. Constantin Porfirogenetul (câl. Atanasie) (c. 1260—1306). = 1290 Irina, f. lui Ioan Raul, protovestiar, și a Teodorei. Teodor (c. 1263—după 1310) strateg 1305, sevastocrator = f. lui Libadarios, pincern (f. c.). Irina = 1278 Ioan Asan III, f. lui Mitzes, țar al Bulgarilor 1278—9, despot 1283. Ana † 1300 = 1278 Dimitrie Mihail Kutrules, despot la Neopatrai † 1346. (recăs. cu fiica lui George I Terterij, țar al Bulgarilor). Evdochia † 1302 = 1281 Ioan II Comnen, împărat al Trapezintului 1280—85 † 1296. Eufrosina (nat.). = 1266 hanul Nogai al tătarilor Maria (nat.). despoina de Mugulion 1. = 1256 Apaganhan (?) 2. = 1307 Charbandan

(1) Mihail IX (1277—1320) coregent 1281 împărat 1295—1320 = 1295 Ricta-Maria (câl. Xenia) † 1333, f. regelui Leon II al Armeniei și a Guiranei de Japubro (1) Constantin (câl. Calist) (c. 1267—c. 1329) despot 1320 1. = 1292 f. lui G. Muzalun, protovestiar. 2. = Evdochia f. lui Neokaisarites, protosecret. (2) Ioan (1286—1308) despot 1294 = 1304 Irina (câl. Evloghia) (1292—1360) f. lui Nichifor Chumnos, protovestiar. (f. c.). (2) Dimitrie (c. 1294—după 1340) despot = 1340 Matei Cantacuzino, f. împăratului Ioan VI. (2) Simonida (c. 1294—după 1336) = 1299 Ștefan Uroș II Milutin, rege al Sârbilor 1281—1321. Maria (nat.). = 1292 Toktai hanul tătarilor. Irina (nat.). = 1315 Ioan II domnitor la Neopatrai 1303—18 despot și sevastocrator f. ducelui Constantin din Neopatrai, 1295—1303.

MONTEFERRAT

(2) Teodor (1288—1328) marchiz de Montferrat 1306—28 = Argentina Spinola.

Andronic III (1296—1341) coregent 1316, împărat 1328—41. 1. = 1318 Ioana-Irina † 1324 f. baronului Heinrich von Grubenhagen cu Agnes von Thüringen 2. = 1326 Ioana-Ana de Savoia, f. lui Amedeu V cel Mare, duce de Aosta, și a Mariei de Brabant. Manoil (c. 1298—1320) Ana † 1320 despoina 1. = 1313 Toma Anghel † 1318, domnitor al Epirului și Etoliei. 2. = 1318 Nicolae Orsini, conte de Zakynthos și Cefalonia. Teodora (câl. Teodosia) † după 1330. 1. = Svjetoslav, țar al Bulgarilor 1295—1332. 2. = Mihail Șisman, țar al Bulgarilor 1323—1330.

Violante (Iolanda) † 1342 = 1330 Aimone V conte de Savoia, f. lui Amedeu V cel Mare, duce de Aosta, și al Sibilei de Bauge. Ioan II marchiz de Montferrat 1328—72 1. = 1337 Cécile de Commingues 2. = 1358 Elisabeta de Aragon, f. regelui Ioan din Majorca. Ioan (natural).

(2) Ioan V (1332—1391), împărat 1341—76, 1379—91. = 1347 Elena Cantacuzino, f. imp. Ioan VI. = c. 1385 Evdochia Comnen, f. imp. Alexis III al Trapezintului 1350—90, și a Teodorei Nichifor Cantacuzino, sevastocrator (f. c.). (2) Mihail (1337—după 1352) despot Alexis 1376 fii (2) Teodor (Teodoric) (c. 1337—după 1394) protovestiar (2) Irina n. 1327 = 1336 Ivan Asan, f. lui Ivan Alexandru, țarul Bulgarilor. (2) Maria (c. 1335—1377) = c. 1355 Francesco I Gattilusii, pr. de Lesbos. (2) Teodora = Philanthropenos Irina (nat.). = 1335 Vasile I Comnen, imp. Trapezunt 1333—40.

Otto II marchiz de Montferrat 1372—78 = 1357, Violante Visconti, f. lui Galeazzo II din Milano (f. c.) Ioan III marchiz de Montferrat 1378—89 Sofia † 1437 Paleologu, imp. 1425—48. (2) Teodor II (1364—1418) marchiz de Montferrat 1389—1418 1. = Argentina Malaspina 2. = 1393 Ioana de Lorena 3. = 1402 Margareta de Savoia Margareta = 1372 contele Pierre d'Urgel Vilhelm † Nicopole 1396

Andronic IV (8—1385), orbit 1374, împărat 1376—91 = 1356 Maria-Kyrtatza, † 1390, f. lui Ivan Alexandru, țarul Bulgarilor. Manoil II (câl. Matei) (1349—1425) coregent 1373, împărat 1391—1425 = 1393 Elena (câl. Hypomena) † 1450 f. lui Constantin Dragases, despotul Macedoniei. Teodor (câl. Teodoretos) Porfirogenetul (c. 1350—1407) despot Peloponez = 1395 Bartolomea, f. lui Raimondo Acciaiuoli, ducele Atenei (f. c.) Mihail n. 1351 din Varna (f. c.) Irina † nevârstnică Manoil (nat.) amiral la Plate 1405.

Sofia † 1437 Paleologu, imp. 1425—48. (2) Ioan-Iacob n. 1395, conte de Aquasana, marchiz de Montferrat 1418—43 = 1411 Ioana de Savoia, f. contelui Amedeu VII cel Roșu cu Bonne de Berry. Sibila = 1413 Ioan II de Lusignan, (recăsătorit 1441 cu Elena Teodor II Paleologu Porfirogenetul). Francesca = 1434 Constantin Comnen

Ioan VII (câl. Ioasaf) (1370—1408), orbit 1374, coregent 1376—77, împărat 1390 = 1387 Eugenia, f. lui Francesco II Gattilusii și a unei Paleologu (f. c.). Ioan VIII (c. 1394—1448) coregent 1421, împărat 1425—48 1. = 1414 Ana, f. lui Vasile I, m. duce al Moscovei, și a Sofiei Vitold de Lituania (f. c.). 2. = 1421 Sofia, f. lui Teodor Paleologu II de Montferrat (f. c.). 3. = 1427 Maria Comnen, f. lui Alexis IV, imp. Trapezunt, și a Teodorei Cantacuzino (f. c.). Teodor Porfirogenetul II (c. 1395—1448), despot al Mistrei 1407—43, apoi al Selimbriei 1443—48, = 1421 Cleopa, † 1433 f. contelui Rupert Malatesta da Rimini Elena (c. 1323—1458) = 1441 Ioan II de Lusignan regele Ciprului. Andronic (câl. Akakios) † 1428 despot al Salonicului, retras la Mantinea 1424 Ioan Andrei (1453—1502) despot al Peloponezului = după 1465 Ecaterina. Manoil (1455—după 1478) în Italia 1465—76. Ioan † tânăr Andrei (Mohamed Pașa) trăia sub Selim I, (1512—20).

Ioan IV marchiz de Montferrat 1445—64 = 1458 Margareta de Savoia † 1483, f. ducelui Ludovic I și a Anei Ioan II de Lusignan (f. c.). Vilhelm VI marchiz de Montferrat 1464—83 1. = 1465 Marie de Foix (f. c.). 2. = 1469 Elisabeta, f. ducelui Francesco Maria Sforza din Milano (f. c.). 3. = Bernarde de Brosse (f. c.). Bonifaciu IV marchiz de Montferrat 1483—93 1. = Orventina Pietro Fregoso. 2. = Elena de Brosse et de Penhièvre. 3. = Casale 1485 Mara, f. despotului Stefan G. Brancovici. Amata = 1435 Ioan III regele de Lusignan, Ciprului, Armeniei și Ierusalimului. Teodor † 1484 cardinal în Pont. Isabela = Ludovic I marchiz de Saluzzo.

Elena (câl. Hypomena) (c. 1432—1473) = 1446 Lazar Brankovici, despot al Podunaviei sârbești 1456—58 † 1458. Andrei (1453—1502) despot al Peloponezului = după 1465 Ecaterina. Manoil (1455—după 1478) în Italia 1465—76. Ioan † tânăr Andrei (Mohamed Pașa) trăia sub Selim I, (1512—20). Zoe-Sofia (c. 1457—1503) = Roma 1472 Ivan III m. duce al Moscovei (1462—1505). fiică † nevârstnică

Sarah (nat.) = 1453 Niccolò Piccinino Scipion (nat.) † 1485. Ioana † 1490 Bianca Lucreția Anibal † 1519 = 1464 (nat.). = 1481 = 1485 Bartolomeo vic II duce della marchiz de Cannetta de Savoia 2. = 1472 Saluzzo. Rinaldo d'Este Alexandru (natural) cavalier de Malta Cesar (natural) cavalier de Malta Maria (1509—1530) Margareta (1512—1566) = 1530 Frederic II de Gonzaga, duce de Mantova Bonifaciu V (1512—1530) marchiz de Montferrat 1530—34.

Sgărzenia notațiilor arată, după părerea noastră, un spirit extrem de meticolos și de cinstit, o conștiință perfect de lucidă a profesiei sale, o cunoaștere adâncită a subiectului tratat.



Studiind familia Paleologu, nu se poate să nu ne oprim la neamurile Mariei, Doamna lui Ștefan cel Mare, cunoscută de tradiția Putnei și de toată istoriografia română sub numele de Maria din Mangup.

În 1913 s'a descoperit la mănăstirea Grigoriu dela muntele Athos o icoană cu inscripție grecească spunând: „Rugăciunea prea cuvioasei doamne Maria Asanina Paleologhina, Doamna Moldovlahiei”. Răposatul G. Balș identificase pe donatoare cu Maria din Mangup <sup>1)</sup>, pe când Iorga era de părere că trebuie să fie vorba de soția unui Domn moldovean dinaintea lui Ștefan cel Mare, deși recunoștea că n'au existat legături între Moldova și Athos înainte de 1466 <sup>2)</sup>.

Intr'o scrisoare trimisă din Iași la 20 Iunie 1475 solilor săi din Ungaria <sup>3)</sup>, Ștefan Vodă, vestind căderea Caffei și cerând ajutorul craiului Mateiaș împotriva turcilor, spunea că a sosit la Cetatea Albă corabia italiană ce dusesese pe Alexandru, *frater uxoris dominationis mee*, la Mangup, unde după un asalt de trei zile cucerise cetatea *hereditatem paternam*, ceea ce părea să dovedească suficient filiația masculină a Doamnei Maria din Ioan, domnitor la Theodoros-Mangup. Totuși în 1937 d-l I. C. Filitti a încercat să demonstreze că Maria din Mangup ar fi o Paleologă directă <sup>4)</sup>. D-sa se întemeia pe două argumente, dintre care nu putem reține decât pe cel dintâi, anume dubla înrudire a lui Ioan TzAMPLAKON (Zamblacus), *cusinus* al despotului Toma Paleologu al Moreei în 1455 <sup>5)</sup> și *barbo* al lui Ștefan cel Mare în 1478 <sup>6)</sup>. Știrea rusă după care țarina Sofia-Zoe, fiica lui Toma Paleologu,

1) G. Balș, în *Bul. Com. Mon. Ist.* VI 40.

2) Iorga, în *An. Ac. Rom. S. II (Secția ist.)*, vol. 36, p. 466.

3) I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II 324—29.

4) I. C. Filitti, *Marie Paléologue (+ 1477), épouse d'Etienne le Grand, Prince de Moldavie*, București 1937.

5) Sp. Lampros, *op. cit.* IV 246.

6) Hurmuzaki, *Documente*, VIII 23—25; I. Bogdan, *op. cit.* II 343—47

ar fi fost soră cu Doamna Moldovei <sup>1)</sup> trebuie recuzată, ea nefiind contimporană și neverificându-se prin alte izvoare.

Inrudirile lui Tzemplakon nu exclud însă de loc o filiație feminină a Doamnei Maria din familia Asan Paleologu. Mama Doamnei lui Ștefan cel Mare se cheama tot Maria și era fiica unui Asan cu o Tzemplakon <sup>2)</sup>.

Intre 1440 și 1446 ea s'a căsătorit cu Ioan de Theodoros-Mangup, poreclit Olobej, adică Tătarul, care a murit la 1458 <sup>3)</sup>. Ioan Olobej era fiul domnitorului din Theodoros-Mangup, Alexis, pomenit între 1411 și 1441, mort înainte de 1447 <sup>4)</sup>. Alexis mai avea o fată, Maria, căsătorită cu David Comnen, ultimul împărat al Trapezuntului între 1458 și 1462 <sup>5)</sup>. De sigur nu această încuscrire a conferit lui Alexis stema cu vulturul bicefal <sup>6)</sup>, dar Alexis ar putea fi un strănepot prin femei al Comnenilor <sup>7)</sup>. Și cum pe inscripțiile lui Alexis din Mangup au fost identificate de către Solovjev inițialele unui Manoil <sup>8)</sup>, acesta trebuie să fie tatăl lui Alexis și acelaș cu cel amintit în pomelnicul Bistriței împreună cu doamna sa, Ana <sup>9)</sup>. Se pare că Alexis și părintele său Manoil se trăgeau în linie bărbătească din familia bizantină Gabrades <sup>10)</sup>.

Ioan-Olobej a avut cu Maria Asan patru copii :

1. Alexis I, mort foarte tânăr la Trapezunt în 1446—7, al cărui epitaf în versuri a fost scris de Ioan Eügenikos <sup>11)</sup>. Tot aci avea să moară mama sa după 1447.

1) *Hustinskaia lietopis*, în *Scriptores rerum politicorum* II, Cracovia 1874, p. 304.

2) A. A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge Mass. 1936, p. 196—7.

3) Identificarea lui Ioan de Theodoros-Mangup cu Olobej aparține lui A. V. Solovjev, în *Seminarium Kondakovianum* IX, 1937, p. 95. V. și O. Tafraei, *Le trésor byzantin et roumain du Monastère de Poutna*, Paris 1925, p. 53.

4) I. C. Filitti, *op. cit.* 1—2.

5) Miller, *Trebizond*.

6) St. Nicolaescu, *Documente slavo-române*, București 1905, p. 148.

7) N. Bănescu, *Contribution à l'histoire de la seigneurie de Théodoro-Mangoup en Crimée*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 1935.

8) Solovjev, *op. cit.* 99.

9) Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirei Bistrița*, București 1941, p. 28, 50; St. Nicolaescu, *op. cit.* 148. La fila 4 recto din pomelnicul Bistriței sunt citați la rând : Manoil și doamna sa Ana (părinții lui Alexis), Avram, Ana, Isac (fiul lui Ioan-Olobej), Iacob, Melhisedec, David (Comnen).

10) Averkios Th. Papadopoulos, *op. cit.* 79.

11) Vasiliev, *op. cit.* 196—7.

2. Isac, domnitor la Theodoros-Mangup între 1471 și 1475, când fratele său, un al doilea Alexis, îl ucide <sup>1)</sup>.

3. Alexis II, pomenit în Iunie 1475 ca frate al Doamnei Maria, n'a izbutit să păstreze cetatea Mangupului decât până în Decembrie acelaș an. Prizonier al lui Mohamed II, care dărâmă Mangupul, a fost dus la Țarigrad și decapitat <sup>2)</sup>.

4. Maria, căsătorită în 1472 cu Ștefan cel Mare, răposată la 19 Decembrie 1476 și îngropată la mănăstirea Putna <sup>3)</sup>.

Filiația bărbătească a Doamnei Maria fiind stabilită, să trecem la filiația feminină. Trebuie constatat dela început că identificarea lui G. Balș a donatoarei dela mănăstirea Grigoriu cu soția lui Ștefan cel Mare e deplin justificată. Intr'adevăr, Solovjev, descifrând din nou monograma brodată în fir de aur pe mătasă roșie în colțul de sus din dreapta al acoperământului de mormânt tipic bizantin dela Putna, a stabilit fără îndoială posibilă că trebuie citită *Asan* <sup>4)</sup>, iar nu *Maria*, cum pretindea Tafrafi. Cum a doua monogramă din colțul de stânga jos al aceluiaș acoperământ, repetată în cercurile arcadei, a fost citită corect *Palg*, adică *Paleologu*, rezultă că dinspre mamă Doamna lui Ștefan era o *Asan Paleologu*. Sgriptorul împărătesc dela celelalte două colțuri, ca și monograma *Palg* sunt identice cu acele de pe coperta unui manuscris imperial dela Grotta Ferrata <sup>5)</sup>.

Se știe că, potrivit tradiției bizantine, soția căpăta prin căsătorie dreptul să poarte numele de familie al soțului și să-l transmită întregii sale descendențe. In acelaș timp, toți moștenitorii puteau să poarte numele de familie al mamei. Iată dece unii semnav cu două până la patru nume de familie în șir. Astfel, moștenitorii lui Ioan III Asan, Mihail și Andronic, s'au numit Paleologi după mama lor Irina, fiica împăratului Mihail VIII <sup>6)</sup>. De asemeni, Simeon, fiul lui Ștefan Uroș III al Serbiei, precum

1) Virginie Vasiliu, *Sur la seigneurie de Théodoros en Crimée*, în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, 1929, p. 301—334.

2) Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Age* II 405; Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, 146; Idem, *Acte și fragmente* III, 55; I. Ursu, *Ștefan cel Mare și Turcii*, 69.

3) Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, în *An. Ac. Rom. S. II, tom II*, 1884—85, Secția II, p. 21.

4) Solovjev, *op. cit.* 95.

5) O. Tafrafi, *op. cit.* p. 51—55 și pl. XLIV—XLV; Munoz, *L'art Byzantin à l'exposition de Grotta Ferrata*, Roma 1906, fig. 101, p. 142—44.

6) Ducange, *op. cit.* 325.

și copiii săi Maria-Anghelina și Ioan- Uroš, purtau numele de Paleologu, după soția lui Uroš III, Maria Paleologu <sup>1)</sup>. Doar când numele tatălui întrecea în strălucire numele mamei se purta numai cel dintâi, cum s'a întâmplat cu descendența lui Ioan VI Cantacuzino.

În aceste împrejurări, nu este de mirare că multe linii colaterale ale Paleologilor nu s'au putut lega deocamdată de trunchiul imperial. Să nu uităm că împăratul Mihail VIII nu era singurul stâlp al neamului, că pe vremea lui existau mai mulți Paleologi cari aveau posesiunea de stat a numelui, că descendența Paleologilor imperiali n'a putut fi urmărită încă în toate amănunțele și că fiicele lor, chiar cele nelegiuite, menționate numai întâmplător de izvoarele contemporane, moșteneau numele de Paleologu.

Din această a doua categorie de Paleologi face parte acel Asan Paleologu, tatăl Mariei Olobej și bunicul matern al Doamnei lui Ștefan Vodă, a cărui ascendență n'a fost încă stabilită.

Cum Paleologii direcți sunt bine cunoscuți în veacul XV și printre ei nu aflăm nici un Asan Paleologu, acest nume dublu nu poate să arate decât o îndoită filiație. De aci reiese că părintele Mariei Olobej era neîndoielnic un Paleologu dinspre mamă, iar dinspre tatăl său făcea parte din neamul românesc al Asăneștilor.

Familia vlahă din munții Haemus a fraților Asan a durat dela răscoala din 1185 până la moartea lui Căliman în 1258, primul rege al Bulgarilor și Vlahilor din acest neam fiind Ioniță-Caloian, iar primul țar bulgar Ioan Asan II. Dinastia Asăneștilor s'a prelungit în linie feminină : 1<sup>o</sup> prin Constantin sin Tih, regent la Skopje, care ținea pe nepoata țarului Mihail II Asan; 2<sup>o</sup> prin Ioan sin Mitzes, zis Ioan Asan III, nepot de fiică al lui Ioan Asan II; 3<sup>o</sup> prin George I Terterij, a cărui soție era nepoata de fiică a aceluiaș țar bulgar.

Refugiat la Constantinopole în 1279 și numit despot în 1283 de către împăratul Andronic II, Ioan Asan III a fost, împreună cu soția sa Irina Mihail VIII Paleologu, stâlpul vestitei familii bizantine Paleologu Asan, care a jucat un rol important până la căderea imperiului. Se cunosc copiii lui Andronic Paleologu Asan, despot al Moreei dela 1316 până la 1320, dar descendenții fraților

1) *Historia politica*, 216, 9, 222, 11, 230, 17, 232, 2; Jireček, *Geschichte der Serben*, 360, 364, 395, 412, 420, 442.



săi, Constantin și Isac panhipersevastul, n'au fost încă identificați. De asemeni, nu știm cum se cheamau urmașii fiilor lui Andronic, sevastocratorii Ioan și Manoi Paleologu Asan, trăitori în a doua jumătate a veacului XIV. Fie din frații, fie din feciorii despotului Andronic, scoborau — fără să știm precis cum — atât Paul Asan, socrul lui Dimitrie Paleologu, despot al Mistrei între 1449 și 1460, cât și bunicul dinspre mamă al Doamnei Maria din Mangup. Cu ajutorul lui Ducange, Jireček și Zlatarski, am redactat un arbore al Asăneștilor cuprinzând pe toți scoborâtorii genealogic legați de întemeietorii din 1185 ai acestui neam românesc.

Mama Mariei Olobej — al cărui nume nu-l cunoaștem — fiind născută Tzemplakon, Vasiliev a emis părerea că era fata marelui stratopedarh Dimitrie Tzemplakon și a Evdochiei Paleologu, care la 1362 își dăruia moșia Galikas la mănăstirea Vato-ped dela Athos <sup>1</sup>). În această ipoteză, mama Doamnei noastre devine o Diplopaleologă, fiind scoborâtoare din Paleologi prin amândoi părinți.

Familia Tzemplakones numără cu începere dela 1321 o serie de membri răsleți dealungul veacurilor XIV și XV <sup>2</sup>). Un nepot de fiică al Evdochiei Paleologu Tzemplakon a fost Alexis Paleologu Tzemplakon Kaballarios, identificat cu socrul lui Gheorghe Phrantzes, protovestiar, mare logofăt și vestit cro-nicar <sup>3</sup>).

Phrantzes, omul de casă al ultimilor trei împărați răsă-riteni, povestitorul luptelor Grecilor pentru cucerirea Pelopone-zului, care ne-a lăsat informații până la 1478, arată că soția lui Toma Paleologu, despotul Moreei între 1430 și 1460, avea un unchi numit Kydonida sau Tzemplakon <sup>4</sup>). Dar Doamna lui Toma, Ecaterina, măritată la 1430, era fiica lui Zaccaria II Centurione, principele Acheei, și a unei Asan <sup>5</sup>). Mărturia lui Phrantzes nepu-tând fi pusă la îndoială, rezultă că mama Ecaterinei Toma Pa-leologu era soră cu soția lui Kydonida Tzemplakon și că amân-

1) Vasiliev, *op. cit.* 196—8, 222.

2) I. C. Filitti, *op. cit.* 3—4; N. Bănescu, *Peut-on identifier le Zam-blacus des documents ragusains?* în *Mélanges Ch. Diehl*, I 32. — Mitropolitul Grigorie Țamblac era din Tărnovo (Bulgaria).

3) Phrantzes, II 17 : 189—191, 198; Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* 78.

4) Citat și de I. C. Filitti, *op. cit.*

5) M. Romanescu, *Neamurile Doamnei lui Neagoe Vodă*, arborele Bran-kovici.

două erau născute Asan. Și fiindcă Ioannes Zamblaco era *cusinus et orator* al despotului Toma — cum spun florentinii într'o scrisoare din 1455 către acest domnitor — tragem încheierea că acest Ioan era fiul lui Kydonida Tzamlakon.

La 27 Ianuarie 1584, Dimitrie Paleologu din Cefalonia scrie o jalbă Republicii Serenissime, amintind credința lui Zuanne Paleologu din 1469, „il quale per facilitar i disegni del Alvise Loredan, al hora general da mare, gli donno liberamente l'isola di Stalimene la qual egli havea havuta del despoto della Morea suo cugino, dopo la consignatione de la quale, applicatosi al servizio di questo dominio, essercitò la destrezza sua col signor Stefano suo cognato al hora voivoda della Valachia”<sup>1)</sup>.

Acest document de preț — *singurul* care ne vorbește de dubla înrudire a lui Zuanne — îngăduie mai multe deducții :

1. Zuanne Paleologu este identic cu Ioannes Zamblaco din 1455.

2. Zuanne Paleologu este acelaș cu Zuan Zamblacho, aflat la Veneția la 1478, care își zicea *barbo* al Domnului moldovean<sup>2)</sup>. Observăm însă că *barbo* nu înseamnă pe limba Renașterii neapărat *unchi*, ci numai *bărbos* (astăzi *barbuto*), deci *rudă mai vârstnică*. Un veac în urmă, *cognato* nu are înțelesul modern de *cumnat*, ci adesea cel de *văr* sau *rudă apropiată*. Faptul că în cererea din 1584 se vorbește de *destrezza*, adică de *influența* lui Ioan Paleologu asupra lui Ștefan Vodă, confirmă părerea noastră că între cei doi va fi existat o legătură de familie, iar nu de simplă curtenie, și că primul era mai bătrân decât al doilea. Totuși, rudenția rămâne incertă.

3. În sfârșit, Zuanne Paleologu nu poate fi altul decât refugiatul Ioan Paleologu Zamblacus din Constantinopole, în ajutorul căruia venea în 1461 papa Pius II (Aeneas Sylvius), fiindcă moșiile îi erau cotropite de Turci<sup>3)</sup>.

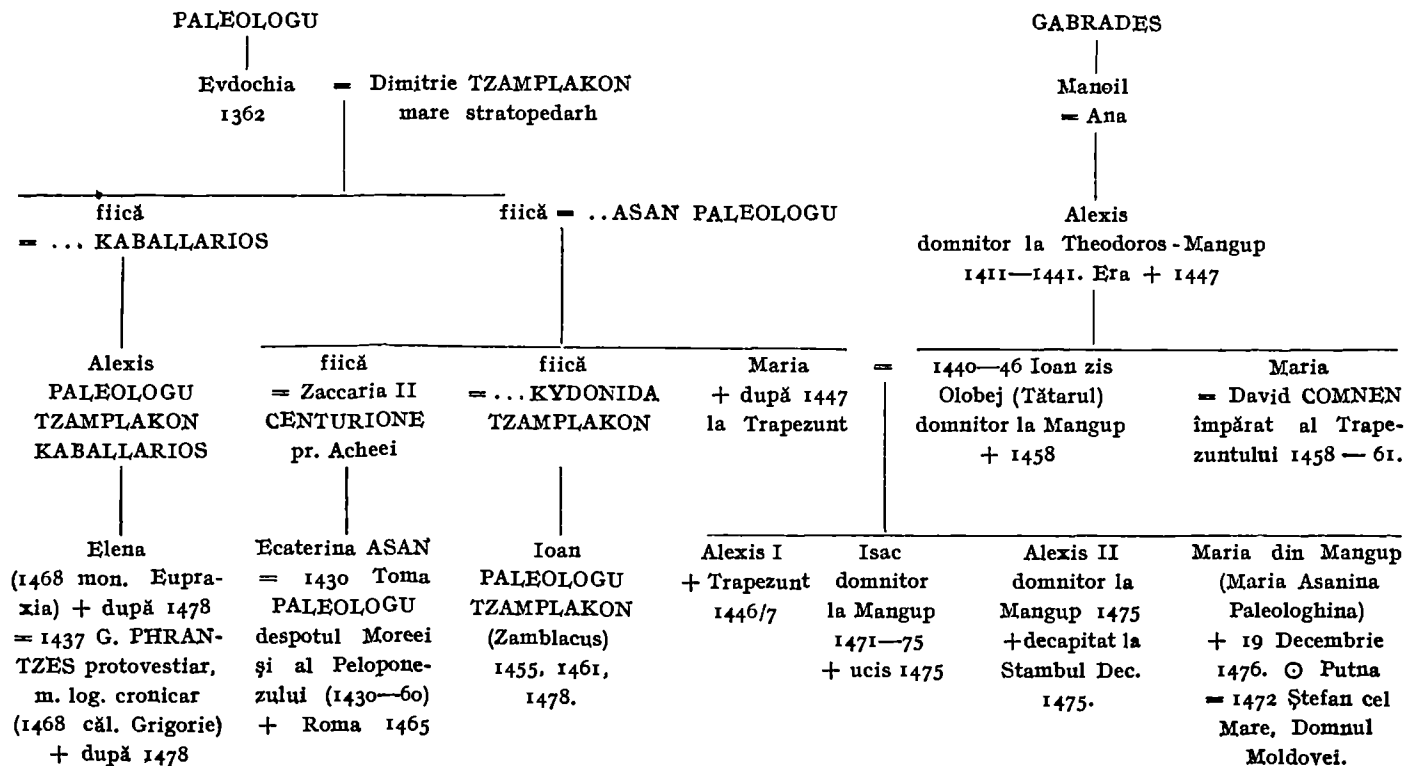
Pentru utilitatea demonstrației, am amintit aceste documente în ordine necronologică. Ele ne dau astfel deslegarea rudeniei dintre Ioan Paleologu Tzamlakon, vărul primar al Ecaterinei Toma Paleologu, și stăpânul Moldovei.

1) Sathas, *Monumenta*, V 211; reprodus de I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, 283 nota 1.

2) Doc. citat și de I. C. Filitti, *Marie Paléologue*, 3.

3) N. Iorga, în *Revista Istorică*, V, 1919, p. 369.

**NEAMURILE DOAMNEI  
MARIA DIN MANGUP.**



O încuscrire directă între amândoi fiind exclusă, Ioan Paleologu Tzemplakon nu putea să fie înrudit decât cu Maria din Mangup și anume nu după tatăl Ioan Olobej, ci numai după mama ei, Maria Asan Paleologu.

Am văzut însă că veria dintre Ecaterina Toma Paleologu și Ioan Paleologu Tzemplakon provenea din mame surori, născute Asan.

Pe de altă parte, numele de Paleologu al acestui Ioan Tzemplakon nu-i putea veni decât după mamă, de vreme ce tatăl său era Kydonida Tzemplakon, și deci purta numele ambilor părinți.

Așadar, mama lui Ioan Tzemplakon era născută Asan Paleologu, la fel cu Maria, mama Doamnei lui Ștefan.

Singura soluție ce rămâne pentru lămurirea acestei probleme de rudenie — *barbo* sau *cognato* — e că Maria Asan Paleologu, măritată cu Ioan Olobej, era sora mai tânără a mamei lui Ioan Paleologu Tzemplakon și a mamei Ecaterinei Centurione, soția despotului Toma Paleologu. Ioan era un Diplotzemplakon, prin tatăl său și prin străbunul său matern.

Concluziile noastre sunt rezumate în alăturata încrângătură a neamurilor Doamnei Maria din Mangup.

**Mareel Romanescu**

## R É S U M É

Les arbres généalogiques byzantins se basent en général sur les études de Ducange, dont les informations sont parfois douteuses.

A la fin du XVI-e siècle, on était plus sûr en ce qui concerne les Paléologues. Cela résulte d'un ouvrage assez rare d'un noble florentin apparenté aux Médicis qui, après avoir vécu à la Cour de Rome, bénéficia de la faveur des Gonzague.

Antoine Albizzi n'était pas un simple historien passionné d'évoquer par le lignage des dynasties d'Europe la gloire de leurs peuples. C'était en même temps un artiste de la Renaissance, un voyageur épris de l'aspect des Cours qui l'abritaient, des blasons surmontant les portails. Son oeuvre est enrichie de paysages et de cartouches d'une exécution exquise.

De là vient son amitié intime avec le graveur flamand Dominicus Custos (Coster) d'Augsbourg qui fit son portrait et prit sur lui les frais de l'édition de toute son oeuvre.

Les études modernes corroborant les sources anciennes permettent d'établir la scrupulosité d'Albizzi : tout en estropiant parfois le nom des femmes ou omettant celui des filles, le florentin ne fait aucune erreur de filiation dans l'arbre des Paléologues, ni dans la ligne impériale, ni dans celle des marquis de Montferrat.

Albizzi est un légitimiste acharné, ce qui explique la filiation féminine au début de son arbre. Il ne réussit par toutefois à fixer la branche détachée des Cantacuzène.

Des recherches récentes se chargent de combler ces lacunes.

L'historiographie russe et roumaine s'est occupé de l'origine d'une des épouses d'Etienne le Grand, prince de Moldavie.

Marie de Mangoup n'était pas une Paléologue directe. Son père descendait de la famille byzantine des Gabrades. Sa mère était une Assan Paléologue, ainsi que le prouvent les monogrammes de la couverture sépulcrale du monastère de Poutna en Bucovine. Cette princesse portait ainsi dans son sang l'esprit de liberté des pères roumains des Balkans, assoupli par la civilisation et le faste byzantins.

---

## PECETEĂ INELARĂ A LUI MIHNEA VODĂ TURCITUL

Pentru întărirea actelor domnești, încă din vremea lui Radu cel Mare (1496—1508) se folosea inelul din mâna voevodului, cum însuși pomeneste într'un document din 1505 Ianuarie<sup>1)</sup>: „Cartea pecetluită cu pecetea cea mare, sau cu cea mică sau cu inelul dela mâna domniei mele”<sup>2)</sup>. Nu știm cum se înfățișa sigiliul inelar, căci urme pe documente nu întâlnim până în a doua domnie a lui Mihnea Vodă (1585—1591)<sup>3)</sup>. Totuși s'au găsit inele gravate în mormintele vechi sau la colecționarii de obiecte vechi, care slujeau evident domnilor la pecetluirea de scrisori și de acte cu un caracter mai personal. Așa este inelul găsit în degetul lui Radu Vodă cel îngropat în biserica domnească dela Curtea de Argeș<sup>4)</sup>, format dintr'o verigă cu o inscripție latină pe ea și dintr'o piatră roșie săpată în adâncime, reprezentând un cap de femeie, însă fără nicio inscripție explicativă în jur. Un alt inel a fost găsit de d-l Dinu Rosetti în săpăturile dela mănăstirea Snagov<sup>5)</sup>. Deși Stoica Nicolaescu a cetit inscripția depe el, grosolan

---

1. Original slav, pergament, pecete atârnată căzută, la Arhivele Statului din București, *Secția Istorică* — Țara Românească.

2. Text la Miletițși Agura, *ДѢКО-РОМѢННѢ И ТЪХНАТА СЛАВЯНСКА ПИСМЕНОСТЪ*. Sofia, 1893, cu data 1505 (7013) Noemvrie; citat la I. Богдан, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, București 1905, p. LII, cu data 1505 (7013) Noemvrie și D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în secolul XIV și XV*, București, 1938, p. 155, nota 6, cu data 1505 (7013) Iunie.

3. Nu putem explica lipsa de urme ale sigiliilor inelare, decât prin faptul că uzul peceții inelare sau mici era strict personal domnului, fiind întrebuințată mai ales în actele oficiale neînsemnate, care astfel nu s'au păstrat în arhivele mănăstirești sau boierești.

4. *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, vol. X—XVI (1917—1923), *Curtea de Argeș*, p. 64 și fig. 62.

5. Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov*, București 1935, p. 18—19, 68 și fig. 27.

săpată, astfel „acesta este inelul lui Io Radul Voevod”<sup>1)</sup>, totuși pe fotografie nu se pot descifra mai mult de primele două cuvinte „acesta [este] inelul...”. Nici herbul din centru, înfățișând o pasăre de profil cu aripile deschise, mergând spre stânga și având lângă cioc o stea, nu poate fi identificat cu stema țării<sup>2)</sup>. Singurul tip de pecete domnească inelară, cunoscut până la Mihnea Turcitul, a fost publicat întâi de d-l George D. Florescu<sup>3)</sup>, care-l atribuie lui Petru cel Tânăr, și de d-l Const. Moisil<sup>4)</sup>, care pune la îndoială această identificare și înclină mai mult a-l atribui lui Petru Vodă Cercel (1583—1585). Inșă nici acesta nu prezintă stema țării, cu toate că înfățișarea personagiului domnesc și inscripția ne amintesc tipul sigilar mijlociu, cu cele două chipuri domnești, ce susțin un arbore<sup>5)</sup>.



Fig. 1 Sigiliul inelar al lui Mihai Viteazul.

Deabia în timpul lui Mihnea Voevod, fiul lui Alexandru, după domnia lui Petru Cercel, se întâlnesc trei porunci pecetluite cu inelul „dela mâna domnului”. Până la acestea ne erau cunoscute numai cele dela Mihail Voevod,<sup>6)</sup> în care pecetea inelară era imprimată fie cu ceară, fie cu chinovar (v. fig 1).

Printre actele păstrate la Arhivele Statului în Secția Istorică — Țara Românească, se găsesc trei documente din domnia a doua a acestui voevod (1585—1591), având imprimat în ceară roșie, în locul pecetei obișnuite de 37 milimetri, inelul

1. *Ibid.* p. 19, nota 1 și text slav.

2. In biblioteca Academiei Române se găsește o fotografie după un document cu data 1534 (7042) Aprilie 7 (Fotografii, p. XXVII No. 22), care are o pecete atârnată, de format inelar sau mijlociu. Din cauza defectelor de fotografie, nu se poate spune din ce categorie de sigilii face parte.

3. *Un inel domnesc din veacul XVI-lea*, București, 1940.

4. *Inele sigilare domnești de aur*, în *Revista Arhivelor*, vol. V, 1 (1942), p. 217—218 și planșa VIII.

5. Comparând figura domnului și desenul inscripției cu pecețile epocii, vedem o mare asemănare cu pecețile lui Mihnea Turcitul din prima domnie. Deasemenea, crucea din mâna domnului este caracteristică ambelor tipuri sigilare dela Petru Cercel, singurul domn, care timbrează cu crucea, fără vultur, stema țării, cu cele două personaje domnești susținând arborele.

6. Intreaga bibliografie la A. Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii dela Mihai Viteazul*, București 1941, p. 14 (extras din *Revista Arhivelor*, vol. IV, 2).

domnesc. Documentele sunt scrisori sau porunci date chiar de domn<sup>1)</sup>, fiind datate numai cu luna și ziua. De aceea fixarea anilor se poate face cu aproximație, întrebuintându-se elementele interne și mai cu seamă cele în legătură cu persoanele amintite.

Primul document este o scrisoare închisă domnească :

1. [1586—1589]<sup>2)</sup> Martie 5. — Mihnea Voevod scrie „cinstiților dregători ai domniei-mele jupân Pârvu, mare clucer, și jupânului Pătru, al doilea clucer”. Le poruncește să nu mai supere stăpânirea mănăstirii Bistrița asupra bălții și gârlilor dela Potel, căci altfel „veți avea vorbe dela domnia-mea”.

Originalul slav, scris pe hârtie, fusese împăturit în trei, având un capăt îndoit și celălalt liber. Scrisoarea fusese închisă cu un fir de ață petrecută prin mijloc, peste care se afla aplicată pecetea inelară, acum căzută. Pe partea opusă se află adresa celor doi boieri.

Celelalte două sunt porunci domnești cu următorul cuprins :

2. [1586—1590]<sup>3)</sup>

Iulie 21. — Mihnea Voevod întărește stă-

pânirea Mitropoliei asupra satului Drăgănești, care fusese dăruit o parte de jupâneasa Stana a lui Tudor logofătul și de fiul ei Staico postelnicul, iar altă parte de jupâneasa Caplea, fata lui Teodosie banul, în vremea lui Alexandru Voevod (1568—1577). Satul fiind dăruit din greșală lui Iane, marele ban al Craiovei, împreună cu altele, mitropolitul face plângere la divan și domnul îi înapoiază proprietatea.

Originalul slav, scris pe hârtie, are pecetea aplicată în mijlocul monogramului domnesc scris cu chinovar.



Fig. 2 și 3. Sigiliile lui Mihnea Turcitul.

1. Toate trei poartă mențiunea **ИСПРАВНИК САМА РИЧЬ ГОСПОДСТВА МН** (ispravnic însăși spusa domniei mele).

2. Anii fixați după dregătoria de „mare clucer” a boierului Pârvu, căci este „clucer al doilea” la 1583 Ianuarie, iar în vremea lui Petru Cercel pribeag. Din 1589 Decembrie „mare logofăt”.

3. Anii fixați după dregătoria de „mare ban al Craiovei” a boierului Iane-

3. [1585—1586]<sup>1)</sup> Septembrie 20. — Mihnea Voevod întărește stăpânire episcopului Luca al Buzăului asupra unor mori la Berindești cu loc de 20 stânjani. Această moară fusese cumpărată de jupân Chisar marele logofăt dela Ali Turcul, apoi vândută domnului, care o dăruiește Episcopiei.

Se înfățișează mult asemănător celei dela No. 2, având pecetea inelară cu inscripția stricată.

Ceara roșie la ambele sigilii s'a turnat peste o tăietură unghiulară în foaie, iar limba de hârtie desprinsă se găsește cuprinsă în corpul de ceară. Imprimarea s'a stricat la amândouă, deoarece la una (fig. 2) partea din dreapta s'a turtit iar la a doua (fig. 3) s'au sfărâmat marginile.

**Descriere** (fig. 4). Forma acestei peceți este rotundă, cu un diametru de 17 mm. Se disting două părți mai însemnate: a) te ma țării închisă într'un cerc și timbrată cu o coroană de prinț domnitor; b) o bandă care înconjoară stema purtând inscripția.



Fig. 4. Sigiliul inelar al lui Mihnea Turcital.  
(desen și autotipie, mărime originală)

Stema se află închisă într'un cerc de 10 mm diametru, fiind despărțită de banda cu inscripția printr'un cerc în relief. Este compusă dintr'un scut

cu margini scobite, pe care se află sculptat în relief un vultur, sburând spre dreapta cu aripile și ghiarele întinse. Capul este întors spre stânga și poartă în cioc o cruce, având piciorul de două ori mai lung iar brațele cu cârlige în jos ca bara dela litera T din inscripțiile slave. În scobiturile scutului dela dreapta și stânga se află câte o stea.

În jurul cercului care închide stema, se află inscripția următoare: **МИЛОСТЮ БОЖЮ ІУ МИХИѦ ВОЕВОДА**. Inscripția începe cu craiul nou întors spre stanga și stârșește cu soarele închipuit printr'un cerc în relief cu raze. Aceste mobile heraldice însoțesc de obicei în stemă vulturul cu crucea în cioc. Între cele două mobile și acoperind capătul scutului este desemnată o coroană

1. Anii, în care Chisar este „mare logofăt” în Sfatul domnesc, sunt 1585, 1586 și 1589. Ținând seama de un act din 1587 Ian. 18, în care se confirmă această donație, putem data actul amintit la No. 3 cu anii 1585—1586.

închisă, cu cinci lobi în formă de frunze, trei mai mari și două intermediare mai mici. Din dreptul celor trei lobi mai mari se ridică câte un braț, ce se împreună deasupra printr'un glob cu cruce sau cu floare de crin. Inscripția și celelalte elemente heraldice, înglobate în ea, se află înconjurată de un șir de perle rotunde de aproape o jumătate de milimetru, distribuite câte opt pe cinci mm. Intre perle și inscripție se ridică un cerc în relief, de aceeași grosime ca cel din jurul stemei.

Făcând o comparație cu cealaltă pecete inelară munteană din secolul XVI ce ne este cunoscută, dela Mihai Viteazul <sup>1)</sup>, putem constata că deși gravorul a cunoscut pecetea lui Mihnea, făcută cu 10—15 ani înainte, totuși sunt unele deosebiri destul de însemnate ca de exemplul reintroducerea în stemă a semilunii și a soarelui (oare stea?) la dreapta și stânga crucii. Pe lângă aceasta, scutul prezintă ca desen importante deosebiri <sup>2)</sup>. Putem însă constata că pentru tipul de sigiliu inelar al domnilor Țării Românești se întrebunțau ca stemă elementele heraldice din pecetea mare atârnată, adică vulturul cu crucea în cioc, având în dreapta și stânga luna și soarele, iar deasupra o coroană închisă și înconjurată de o inscripție cu numele domnului țării cu titlul de voevod.

Din cele arătate mai sus se poate deduce că pecețile inelare domnești, a căror urmă pe documentele rămase este foarte rară în Țara Românească, spre deosebire de Moldova, unde erau folosite atârnată încă din veacul al XV-lea (1410 Februarie 15), capătă o întrebunțare mai obișnuită, începând cu a doua domnie a lui Mihnea Turcitul. Oficial se aplicau pe poruncile pornite direct dela domn, adică scrise sub dictarea lui, și în care voința sa se exercita fără mijlocirea dregătorilor. De acum înainte, prin introducerea multor elemente de cancelarie apuseană și moldoveană, întrebunțarea peceții inelare se generalizează în secolul al 17-lea, folosindu-se întâi cu ceară roșie și apoi aproape exclusiv cu chinovar.

### Ion Radu Mircea

1. Vezi A. Sacerdoțeanu, *o. c.*, p. 15, fig. 10 și planșa IX, fig. 1; vezi mai sus și fig. 1.

2. La Mihai Viteazul începutul inscripției este stricat astfel că nu se poate ști dacă începe cu cuvintele *СІЮ ПЕЧАТЬ СЯУ МЛАСТІЮ БЖІЮ* (originalul la Arhivele Statului, București, Secția Istorică, 1000 (7100) Septembrie 26, Gura Teleajenului).

## GRAFOMETRIA

Expertiza scrisului s'a servit în cursul evoluției și perfecționării sale de diverse metode.

Prima, cea mai simplă, dar și cea mai rudimentară, a fost *metoda caligrafică*. Aceasta constă în a examina forma rigidă a literelor, a căuta asemănările și deosebirile ce decurg în urma acestei examinări și pe această bază a stabili concluziuni.

Scrisul este însă înainte de toate un gest care poate varia la începutul cuvintelor față de sfârșitul lor, poate varia în intensitate, în iuțeala sa în timp, sub influența unor factori externi sau interni, etc. <sup>1)</sup>

Deci examinarea caligrafică a unei forme este examinarea unei statice, pe când *examinarea justă trebuie să fie și a dinamiceii scrisului*.

A urmat *metoda grafoscopiei* care studia, pe lângă comparațiile formelor și caracterele generale și idiotismele grafismului. (Prin grafism Societatea de Grafologie din Paris în ședința din 2 Februarie 1931 a hotărât să înțeleagă în sensul larg al cuvântului un scris, iar în sensul mai limitat caracteristica lui de : iute, lansat, acerat, etc.....)

*Grafoscopia mai studiază și mișcarea*. De exemplu în privința literelor, ea studiază trăsătura de atac, poziția punctului de atac al cercului, închiderea sau deschiderea cercului, locul deschiderii, poziția părților groase și subțiri, deformarea cercului, oblicuitatea axei literii, etc. <sup>2)</sup> În ce privește caracteristicile generale ea examinează marginea textului, direcția liniilor, sfârșitul liniilor, direcția cuvintelor, tangenta verbală, depărtarea între rânduri, între cuvinte, etc. Toate aceste elemente și le-au însușit grafologii (Crépieux Jamin, De Rougemont) păzind principiul că

---

1) Plastograful sau cel ce intenționat își contraface scrisul poate însă modifica diversele forme, mărimi, inclinațiuni, etc. ... ceea ce într'o analiză strict caligrafică dă rezultate greșite.

2) Dr. Edmond Locard, *Traité de Criminalistique*, vol. V, Lyon, J. Desvigne; 1935, pag. 282.

grafologia este studiul relațiilor care pot exista între particularitățile indivizilor și particularitățile scrisului.

În ordine progresivă și cronologică a urmat *metoda grafonomei*, adică demonstrarea faptului că scrisul este supus unor legi psiho-fiziologice cât și stabilirea lor.

Legiferarea manifestațiilor scriptice ale scrisului este opera lui E. Solange Pellat, licențiat în filozofie dela Sorbona, om cu vastă cultură generală, fondatorul și președintele societății tehnice de experți în scrisuri.

În epoca evoluției și implicit a perfecționării expertizei grafice se intercalează *metoda modernă, grafometria*, care ține seamă de toate cuceririle făcute în acest sens, adică metoda măsurătorilor.

*Grafometria* este, după cum arată numele, studiul determinării scrisului prin măsurători. Înțeasă *stricto sensu* ca o comparațiune a valorilor absolute a literelor (înălțime, înclinație, spațiere) ar duce în majoritatea cazurilor la concluzii eronate întrucât scrisul omului — deci elementele lui componente — poate varia prin multiple împrejurări (bună sau rea dispoziție, entuziasm, depresiune, frig, voință, etc.) și deci comparația strictă nu ar mai avea nici o valoare. Întrebuințată exclusiv ca metodă nu își găsește aplicația decât la analiza scrisului executat la mașina de scris, în care forma invariabilă este totul, iar gestul, mișcarea, nimic. Într'adevăr, aci mărimea literelor, forma lor, grosimea elementelor constitutive, valorile unghiulare ale anumitor litere (V, W, A, M, N), gradul de curbă al parantezelor, înclinația, spațierea între litere, între cuvinte, între rânduri sunt elemente invariabile și potrivirea sau nepotrivirea măsurătorilor duce la o concluzie exactă.

Nu tot astfel este însă cu manuscrisul, unde gestul comportă nenumărate variațiuni. În atari cazuri — și acestea constituiesc majoritatea expertizelor — grafometria nu poate fi întrebuințată decât ca un procedeu ajutător, alături de grafoscopie (privirea comparativă a elementelor scrisului) și grafonomie (compatibilitatea unui scris cu legile generale ale scrisului).

Cel dintâi care a încercat aplicarea efectivă a metodei măsurătoarei a fost Langenbruch<sup>1</sup> care îi atribuia o siguranță matematică. Procedul lui constă în a evidenția ritmul grafic individual prin construirea unor linii ritmice pe bază de măsurători.

1) Langenbruch, *Die Graphometrie* (în *Gross Archiv für Kriminalogie*, Bd. 56, pag. 330, Martie 1914), după E. Locard, *op. cit.*, vol. V, pag. 279.

Liniiile erau trase între vârful unor litere și baza altora realizând o serie de încrucișări. Dacă în cuvintele comparate, liniile trase dădeau forme analoge și dimensiuni proporționale, scrisurile s'ar fi putut identifica <sup>1)</sup>.

Teoria a fost combătută chiar în Germania. Ea a atras însă atenția asupra unor posibilități de studiu și a dat lui Locard ideia formulării *analizei grafo-metrice*.

Locard însuși este de acord cu faptul, după cum am spus mai sus, că *cecece este constant în grafism nu sunt valorile absolute ci variațiunea acestor mărimi adică valorile proporționale* (cecece înseamnă că dacă un scris se modifică prin mărire, micșorare, înclinare sau redresare, diversele elemente enumerate vor păstra proporția între ele și similitudinea proporțiilor, ducând pe cât posibil la identificare).

Locard recunoaște că scrisul este un gest — fapt care ulterior a fost folosit pentru a i se critica metoda — gest zice el „rezultat al unui reflex”.

Gest dominat și condus de subconștient pentru majoritatea dominantelor grafice — zicem noi — după cum a dovedit-o Rogues de Fursac la ciclotimici <sup>2)</sup>; sau dominat de voință, în caz când scriitorul voește să-și contrafacă scrisul. Scrisul este condiționat în întindere, forță, și direcțiune de factori psihici și anatomo-fiziologici.

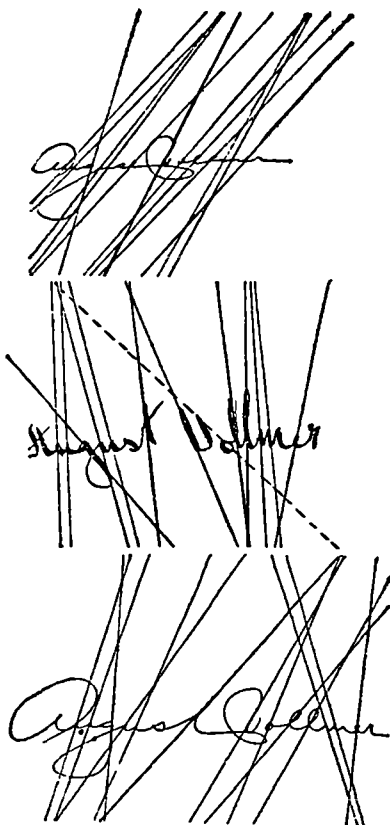


Fig. 1. Prima semnătură, naturală. A doua semnătură, același scriptor. A treia semnătură o imitare a primei semnături făcută de un alt scriptor. (C. A. Lee și R. A. Abbey, *Classification and identification of handwriting*, New-York-London, D. Appleton, 1922, p. 51.

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 279.

2) J. Rogues de Fursac, *Manuel de Psychiatrie*, Paris, F. Alcan, 1923, pag. 628-629.

Cu toate variațiunile sale, scrisul unei anume persoane va păstra o constantă care-i va permite să fie diferențiat de scrisul unei alte persoane. Scrisul este influențat și determinat de factori variabili sau constanți. *Variabili* : excitația cerebrală, graba, temperatura exterioară, instrumentul întrebuințat, etc. *Constanți* : constituția sistemului nervos, temperamentul. Educația și obiceiul care a fixat tipul grafic, lungimea oaselor mâinei, mlădierea încheeturilor etc. Rezultanta acestor factori este un ansamblu de gesturi destul de asemănător pentru ca identitatea autorului să poată fi stabilită.

Raționamentul nu mai este valabil când scriptorul și-a modificat scrisul (deghizare).

Este deci necesară o analiză metodică a caracteristicilor scripturale și o interpretare cantitativă a acestei analize. O operație astfel condusă duce la demonstrarea că într'un scris deghizat, persistența involuntară și inevitabilă a unui mare număr de constante permite identificarea scriptorului, pe când imposibilitatea de a introduce în gestul grafic constantele proprii ale autorului imitat va da posibilitatea recunoașterii falsului.

Noțiunea relativității grafometriei care propune să se măsoare și să se stabilească raporturile înălțimilor de lungimi în aceleași cuvinte din scrisurile de comparație a fost întrevăzută încă de Persifor Frazer. Falsificatorul va putea să răstoarne axa literelor, să le modifice înălțimile, să mărească sau să micșoreze spațiile, dar ceace nu va putea schimba sunt proporțiile, adică valorile relative <sup>1)</sup>).

### Technica Grafometrică

#### *Reguli Generale (Locard).*

a) Măsurile trebuiesc exprimate în zecimi de milimetri și făcute pe fotografiile mărite de trei ori. Piesele vor fi mărite în aceleași proporții și controlate cu text milimetrat.

b) Măsurătoarea se va face cu (după Albert S. Osborn) :

1. Plăci sau liniuțe de sticlă sau oțel (fig. 2).
2. Plăci cu pătrate subîmpărțite pentru scrisul la mașină.
3. Un raportor  $1/4$  de circumferință cu subdiviziuni ale gradelor.

---

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 281.

4. Un sector de raportor pentru scrisul la mașină.

5. O placă cu linii așezate la diverse distanțe, pentru măsurarea spațiilor și aliniierilor rândurilor.

6. Un curbimetru de sticlă având imprimate dela circumferințele cele mai mici până la porțiunile de arcuri ale circumferințelor mari (fig. 3).

7. O placă de sticlă cu diverse mărimi de unghiuri pentru măsurarea valorilor unghiulare (fig. 4).

8. Grafometrul lui Richter și Tihon (fig. 5).

c) Orice măsurători sunt bune cu condiția ca ele să fie comparabile; iar în caz de două expertize care se succed (asupra aceluiași documente) tehnica trebuie să fie identică. Chiar în aceeași expertiză, măsurătorile trebuie făcute pe toate piesele de același manipulant (nu cu ajutoare).

d) Pentru fiecare fel de operație (să zicem înălțimea unui component, a unei litere) se va face un număr cât de mare de măsurători, valoarea metodei fiind proporțională cu bogăția seriilor.

e) Principiul general al metodei e următorul: să se măsoare pe fotografia textelor autentice o serie de mărimi de aceeași ordine (fel), reprezentându-le printr'o grafică (o curbă).

Cu măsurători analoage făcute în piesa incriminată construim altă curbă. Suprapunând una peste cealaltă, concordanța sau paralelismul va stabili identitatea. Discordanțele vor dovedi că cele două texte provin dela doi autori deosebiți.

Măsurătorile pot fi aplicate la foarte multe elemente care se pot clasa în patru grupe:

I. Mărimi relative, care sunt *raportul de lungimi*, relativ la elementele minusculelor, barelor lui t etc. sau *indicii de curburi*; de exemplu raportul între coardă și distanța dintre aceasta până la curbă, bunăoară în platoul lui r.

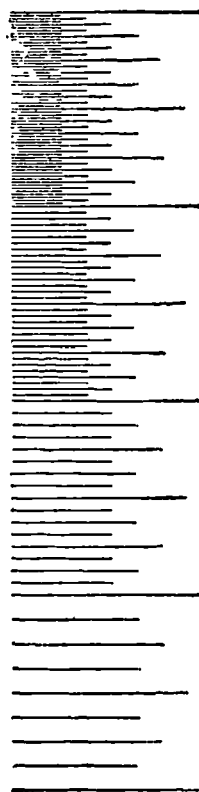


Fig. 2. Măsurător de sticlă, calculat în inci — (Albert S. Osborn *Questioned Documents* ed. II, Albany - Toronto-London, 1929 pag. 83).

2. Direcțiuni interpretate în valori unghiulare.
3. Forme interpretate deasemenea în statistice.
4. Intreruperi apreciate în statistici de frecvență.

Toate acestea patru se transpun în curbe, a căror suprapunere sau paralelism arată identitatea sau neidentitatea autorului scrisului.

Vom reproduce aci câteva exemple date de Locard asupra tehnicii sale, rămânând ca aceia ce vor să aprofundeze chestiunea să recurgă la lucrarea lui, *Traite de criminalistique*.

Locard numește grammă fiecare element component al unei litere și îl notează astfel: li-

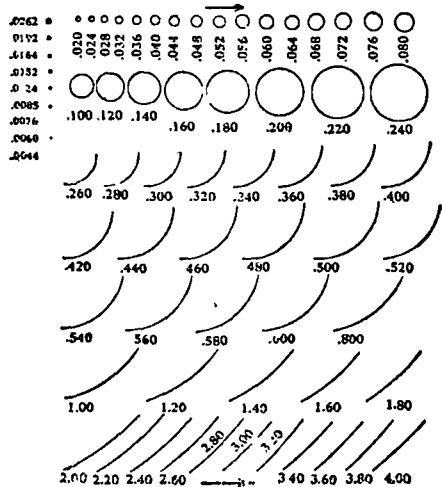


Fig. 3. Curbimetru de sticlă.

(A. S. Osborn, *op. cit.*, p. 93).

tera „m” având trei picioare le numește pe acestea m1, m2, m3, „a” având doi componenți ovalul și bastonul, le denumește a1, a2, „g” fiind compus din două elemente, numește ovalul g1 iar depasanta <sup>1)</sup> inferioară g2.

Cunoscând acestea vom înțelege expunerile de mai jos:

I. *Raportul înălțimilor minusculelor.*

Dacă într'un scris dat măsurăm mai multe gramme și facem media, stabilim rapoartele între această medie și media altor gramme. Re-

zultă că dacă scriptorul își modifică scrisul mărimdu-l sau micșorându-l (din diferite cauze) grammele sale vor păstra între ele aceleași proporții. Exemplu: o persoană obișnuiește să facă pe „i” foarte scurt și pe „s” mult mai înalt; această caracteristică va persista în ciuda schimbării grafismului.

Ca exemplu de variațiuni minusculare (fără ca să se facă medii) cităm felul de a executa pe dublul „s” al borderoului scris de Esterhazy și felul de a face pe dublul „s” al lui Dreyfus <sup>2)</sup>.

1) Prin depasante superioare sau inferioare se înțeleg depasantele cu o buclă iar prin semi-depasante inferioare sau superioare, se înțeleg acelea compuse dintr'un baston.

2) J. Crépieux-Jamin, *Libres propos sur l'expertise en écritures et les leçons de l'Affaire Dreyfus*, Paris, Masson, 1907, pag. 16.

Astfel făcând media unui număr oarecare de gramme dintr'un scris autentic construim cu ele un tablou de abscise și ordonate (în care grammele într'o ordine anumită — în genere crescândă — să fie notate la baza absciselor, iar diversele lor înălțimi să fie marcate pe liniile ordonate). Obținem astfel o curbă. Procedăm identic, adică cu măsurători analoage, cu piesa încriminată.

Dacă traseurile celor două curbe se suprapun sau sunt paralele, sau arată o mică diferență, aceasta stabilește identitatea, iar dacă există discordanțe acestea arată că cele două texte provin dela doi autori deosebiți (fig. 6).

### 2. Raportul înălțimii depasantelor.

Se studiază în piesa autentică înălțimea semidepasantelor și depasantelor (depasante bastoane și depasante bucle) și cu cifrele obținute se pot calcula rapoartele următoare :

a) raportul depasantelor superioare față de „m”<sup>1)</sup> care dă media generală a înălțimilor minusculare nedepasante ;

b) raportul depasantelor inferioare față de m ;

c) „ „ semidepasantelor superioare față de m ;

d) „ „ „ inferioare „ „ „

e) „ „ dublu depasantelor „ „ „

Se face același calcul pentru piesa în litigiu și se compară cifrele obținute.

Se mai pot examina : gladiolarea, depărtarea între litere, variațiunea îndepărtărilor (între litere), distanța între cuvinte, distanța între linii, valoarea proporțională a lățimilor literelor (față de înălțimi), măsura lui „T”, măsura lui „I”, trăsăturile de atac și cele finale, grosimea traseului, indicele diametral, măsura curbelor închise (indicele săgeței), măsura curbelor deschise (indicele platoului lui „r”), raporturile valorilor unghiulare (înclinație) și limitanta verbală. Limitanta verbală se obține ducând o dreaptă tangentă dela baza literei inițiale până la finală (dreaptă de bază), apoi o dreaptă tangentă la baza fiecărei gramme a literelor. Se observă că depărtarea între cele două linii este caracteristica grafismului (limitanta verbală se aplică mai ales la semnături).

### 3. Paralelismul grammatice.

În scrisul caligrafic axele literale ale diferitelor gramme sunt strict paralele, în consecință prelungirile lor nu se întretaie, pe

1) m înseamnă media înălțimii minusculilor nedepasante.

când în scrisul obișnuit literele sunt departe de a fi paralele și prelungirile lor se întretae în susul sau josul liniei. Dacă pe fotografia unui cuvânt, mai ales a unei semnături autentice ducem axele literelor cu prelungiri care se întretae unele în sus altele în jos obținem o figură caracteristică care se diferențiază cu totul de figura obținută în același cuvânt sau semnătură din piesa falsă. (V. fig. 1).

Dintre elementele de apreciere enumerate mai sus cele mai importante sunt : raporturile înălțimilor minuscule, raportul depasantelor, raportul valorilor unghiulare, frecvența tăeturilor (întreruperilor vizibile), pozițiunea întreruperilor, îndepărtarea

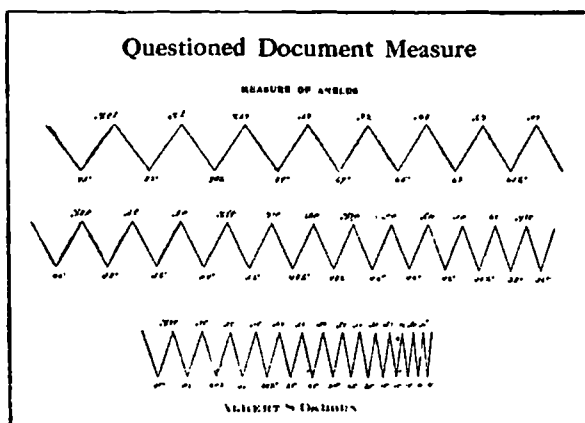


Fig. 4. Măsurător de unghiuri. (A. S. Osborn. *op. cit.* p. 95).

Școala Americană, în frunte cu protagonistul ei Albert S. Osborn, a adoptat și caută să răspândească acest mod de a lucra <sup>1)</sup>. Explicațiunea o avem în faptul că în U. S. A. se scrie foarte puțin întrebuițându-se frecvent numai mașina de scris, semnându-se doar.

Sunt însă cazuri în care sistemul nu se poate aplica, bunăoară scrisului în care elementele componente ale literelor (grammele) sunt separate scrisului cu slove tipografice <sup>2)</sup>. În scrisul de

1) A. S. Osborn, *op. cit.* pag. 79 și urm.

2) G. de Richter și Tihon au aplicat metoda și la scrisurile cu litere tipografice, Chemoul și Probst au aplicat-o la scrierile arabe și ebrée iar Dr. Leung la scrierile chineze. (Locard, *op. cit.*, vol. V, pag. 342).

mâna stângă. În orice caz metoda are asupra altora, superioritatea că reduce foarte mult factorul *apreciere personală* întrucât e foarte obiectivă.

Între cele două serii de piese : cele scrise la mașină în care metoda e perfect aplicabilă și aceasta din urmă în care e cu totul inaplicabilă, se plasează majoritatea documentelor.

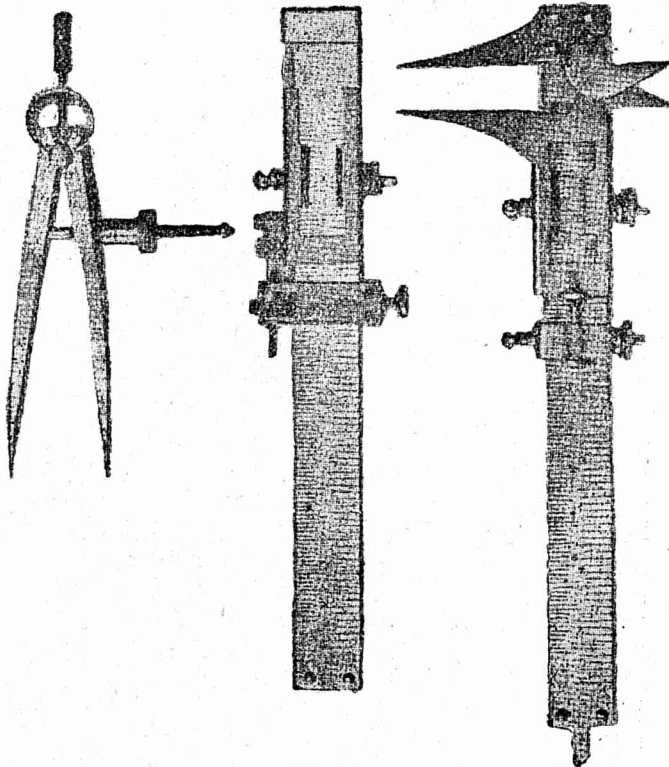


Fig. 5 Grafometrul lui G. de Rechter și A. Tihon  
(v. E. Locard, *op. cit.*, vol. V, pag. 296—298).

În privința aplicării metodei pentru scrisul executat sincer s'au adus justificate critici.

Astfel s'a afirmat — și cu multă dreptate — că nu poate fi aplicată decât la documente de oarecare lungime pentruca constatările să aibă valoarea unor deducțiuni.

O obiecțiune care poate fi înlăturată e aceea că lucrările sunt minuțioase, grele și cer o îndelungă răbdare. Valoarea con-

statărilor scade dacă interpretările nu sunt justificate și nu sunt făcute de o persoană cu multă experiență.

Ea nu este aplicabilă la scrisurile care au asemănări familiare sau de coabitare.

Nu este aplicabilă, când între timp, între cele două scrisuri au apărut alterațiuni datorită unei stări neuropatologice.

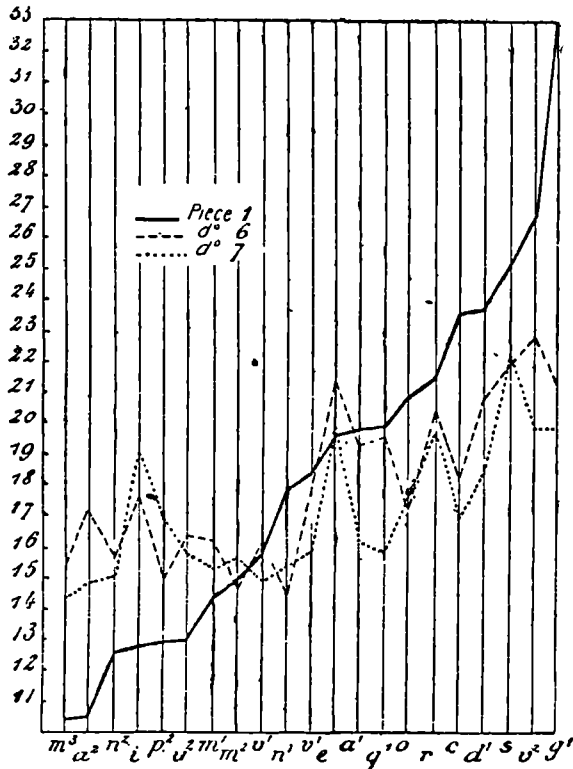


Fig. 6. Proporția înălțimii minusculelor.  
(E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 283).

De Rougemont <sup>1)</sup>, o respinge ca inaplicabilă în numeroase cazuri. Răspunzând la această critică Locard afirmă că obiecțiunea poate fi justă în unele cazuri dar, zice el, nu e mai puțin adevărat că ea este laborioasă și minuțioasă (vrând să lase să se înțeleagă că nu este comodă de întrebuințat).

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, p. 341.

E. Solange Pellat aduce următoarele obiecțiuni acestei metode <sup>1)</sup> :

a) Ea nu se sprijină încă pe rezultate care să fie consacrate de știință ;

b) Ea presupune că mediile pe care se sprijină sunt constante și aceasta nu a fost încă verificată în mod practic.

c) Aplicațiunea metodei duce la înregistrarea brutală a fenomenelor grafice fără a ține socoteală de cauzele care le provoacă.

d) Metoda nu este în armonie cu legile naturale ale scriului care comportă elemente refractare rigidității matematice.

e) În anumite cazuri ea conduce fatal la erori și anume în cazuri de piese sincere (adevărate) al căror grafism a fost deformat prin cauze naturale (ocasionale) sau în cazuri de falsuri prea bine executate.

La noi în țară, Prof. H. Stahl, în lunga sa carieră, nu a întrebuițat metoda măsurătorilor în mod exclusiv. Din conlucrarea cu el în contra și supraexpertize, de asemeni nu am constatat decât întrebuițarea limitantei verbale a lui Locard <sup>2)</sup> și uneori măsurarea înclinației, fără a face încă media acestora.

Personal, în curs de 17 ani de activitate (650 de expertize), după câteva verificări în cazuri în care soluțiunea prin celelalte metode se impunea până la evidență, am întrebuițat și cu mult folos linia de bază și paralelismul grammat. Prima din ele am constatat-o ca putând fi aplicabilă în majoritatea cazurilor și în deasebi în expertiza semnăturilor.

În falsul prin imitație liberă, dat fiind însuși caracterul acestor falsuri, mai niciodată limitanta verbală a lui Locard nu coincide în cele două piese : litigiu și autentic.

În scrisul contrafăcut prin răsturnare (fie pe dreapta, fie pe stânga) trebuie să menționăm următorul fapt interesant : oblicuitatea prelungirii axelor literelor dintr'un scris înclinat pe dreapta, când scrisul deghizat se răstoarnă spre stânga, o face într'un unghi de valoare egală cu unghiul incident.

1) E. Solange Pellat, *Les differents stades de l'evolution de l'expertise en écritures, (Le caractère. Graphologie. Bulletin de la Société d'Etudes du Caractère Humain, Nr. 3. Lyon, 1927, pag. 70—74)., pag. 71.*

2) H. Stahl, *Grafologia și expertizele în scrieri. Anonimul-Falsul, București, Cartea Românească, f. d. pag. 96.*

*Concluziuni* : Perfect utilizabilă în aplicarea elementelor mașinei de scris, ea ar putea duce la erori dacă ne-am servi de ea exclusiv în toate cazurile. Insuși Locard mărturisește că în cele mai multe împrejurări controlează rezultatele prin cercetarea caracteristicilor de ordin-general și a idiotismelor.

Ea poate fi însă de real folos dacă o vom înlănțui în complexul elementelor pe care ne vom sprijini raționamentul.

**Elena Bogdanovici**

## NOTE ȘI COMUNICĂRI

### Cuvânt de deschidere

*ținut în ziua de 11 Nov. 1943, de directorul școlii de Arhivistică,  
prof. A. Sacerdoțeanu*

Incepem astăzi un an școlar nou, care pentru noi este o mândrie și o încredere. Este o mândrie fiind al douăzecilea, ceea ce arată în adevăr un trecut și o încredere deoarece interesul pentru scopurile noastre se mărește pe fiecare zi crescând și numărul celor cari ni se alătură. Increderea aceasta este sporită și mai mult prin faptul că deși suntem de mulți ani sub zodia Luptătorului, totuși nimeni nu se gândește să părăsească altarul înțeleptei Clio, care rămâne să-și spună cuvântul ei sever dar drept îndată ce faptele de arme își vor arăta porunca lor definitivă.

Cu acest prilej, și cu neodihnită încredere în viitorul școlii noastre și al mult încercatei nații românești, se cuvine să privim acum puțin și înapoi spre a înprospăta energiile necesare să pătrundă ascunzișurile viitorului. Trebuie să spunem din capul locului că numai cunoscând trecutul putem avea încredere în ceea ce va urma. Și avem conștiința clară că, după cum putem ține fruntea sus pentru oricare pagină a trecutului nostru, tot așa de demn putem întrevedea și viitorul. În această atitudine a neamului școala noastră, cu toate modestele ei începuturi, trebuie să-și fixeze și ea un loc.

Pornită din inițiativa plină de înțelegere a predecesorului meu, D-1 Prof. Const. Moisil, Școala de Arhivistică și-a deschis cursurile pentru întâia oară la 28 Noemvrie 1924. Țelul urmărit era astfel definit atunci de D-sa : „Scopul acestei școli este dublu : întâi, să pregătească personalul de specialiști necesari arhivelor centrale și regionale, cum și arhivelor și registraturilor diferitelor autorități ; al doilea, să înlesnească amatorilor și colecționarilor de documente vechi, proprietarilor de arhive familiare și tuturor celor ce ar voi să cerceteze și să studieze documentele noastre, puțința de a descifra și de a înțelege aceste prețioase rămășițe culturale lăsate de strămoși”. Acest scop rămâne mai departe un atribut al școlii noastre.

Sunt cunoscute greutățile prin care s'a ajuns la crearea acestui institut de formare atât a personalului de specialitate cât și a cercetătorului izvoarelor noastre istorice. Trebuie să amintim însă că lucrul n'a fost ușor nici după această dată. Pe deoparte timp de cincisprezece ani școala n'a fost sprijinită după cum se cuvenea. Tot fondul pus la dispoziție era de 100.000 lei anual pentru plata profesorilor care predau cursurile admise. Și această sumă a fost suspendată cinci ani, timp în care unii profesori n'au mai predat cursurile la școală, iar alții le-au continuat în mod gratuit. Credem că nu mai există un al doilea exemplu de acest fel în vremurile pe care le-am trăit. Dar astfel școala n'a încetat de a se afirma, nedăjduind spre mai bine.

În ultimii cinci ani în adevăr situația materială s'a schimbat în bine. În Aprilie 1939 am putut figura pe un stat aparte, prevăzut cu un număr de catedre salariate normal și altele cu indemnizație. În anii în care au urmat au fost câștigate alte drepturi. Astăzi, pe lângă asigurarea drepturilor corpului didactic, avem prevăzut și un personal suficient atât pentru administrația însăși cât și pentru bibliotecă și laborator. Trebuie să arăt deasemenea că de doi ani nu suntem lipsiți nici de un modest fond de cheltuieli, întrebuițat în întregime la tipărirea buletinului școlii noastre, bine primit de specialiști deși nu se bucură de toată colaborarea membrilor instituției noastre. Pe deasupra tuturor acestora în ultimul an înzestrarea școlii noastre a făcut progrese remarcabile datorită fondurilor puse la dispoziție de D-1 Ministru Ion Petrovici, pe care cu drept cuvânt îl considerăm al doilea ctitor al ei. Nu e timpul să intrăm în amănunte. Putem însă spune că avem tot ce ne trebuie ca să putem lucra. De buna dispoziție pentru aceasta nu ne îndoim.

Pe de altă parte credem că rezultatele obținute până acum poate că dădeau dreptul la unele îndoeli, care amănau sprijinul ce ni s'ar fi cuvenit. Dar acestea numai formal au putut părea îndoelnice, după cum se poate vedea dintr'o repede prezentare a situației. Dacă facem o statistică sumară a frecventatorilor cursurilor noastre, constatăm că în 19 ani au fost 843 de înscriși, 582 băieți și 265 fete. Au absolvit școala 88, iar dintre aceștia numai 33 au susținut și lucrarea de diplomă, în ordinea aceasta : 20 la secția arhivistico-paleografică, 7 la expertiza grafică și 6 la bibliografie, care este totuși cea mai căutată specialitate. După sex sunt 49 băieți, din care 22 diplomați, și 39 fete, din care 11 diplomate. Rezultă deci că numai 10% au mers până la sfârșitul cursurilor și abia 6% au dat și diploma.

Procentul nu e încurajator pentru noi. Însă având în vedere stadiul actual al cercetărilor noastre istorice și munca, în general aridă, la care supunem pe elevii noștri, nu putem fi decât foarte mulțumiți cu acest procent de început. Dealtfel, cum am msi spus cu alt prilej, față de începuturile școlilor similare din alt' țări, procentul acesta este mult superior lor. *Ecole des Chartes*

școala care a servit de model școalei noastre, a avut, la începuturile sale, un procent de absolvenți mult inferior acestuia. Dacă adăugăm faptul că absolvenții noștri nu aveau nici un privilegiu material ca rezultat al strădaniei lor decât încrederea pe care o inspirau ei înșiși, înclinăm să credem că în adevăr ne-am bucurat de frecvența elitei studențimii noastre. Aceasta a știut să facă un efort în plus numai din dorința de cunoaștere și pătrundere a trecutului nostru. Acestei studențimi ne adresăm și acum atât pentru faptul că i se poate arăta de data aceasta un viitor, cât și pentru că neamul acesta al nostru are imensă nevoie de aportul bărbaților formați în sensul scopului ce ne-am propus a atinge.

Care este acest scop? El s'a putut vedea din cele de mai sus, dar credem necesar să-l prezentăm mai pe larg.

În primul rând se pune problema pregătirii temeinice a personalului de specialitate : arhiviști și bibliotecari. Arhiva și biblioteca nu sunt două depozite ci două institute vii de cultură. Ele au nevoie de un personal pregătit să-și înțeleagă menirea și să contribuie la progresul disciplinelor respective. O bună adunare, o conservare științifică și o prezentare sigură și repede, sunt normele după care trebuie să se conducă acești colaboratori anonimi ai circulației bunurilor spirituale ale unei națiuni. Pe lângă această întâie obligație nu uităm să repetăm că tot ei sunt în măsura cea mai bună să contribuie atât la cercetarea speculativă a disciplinelor respective cât și la răspândirea, punerea în circulație a tezaurilor a căror pază le este încredințată. Pregătirea acestui fel de funcționari necesari oricărei culturi intră și în programul nostru.

În al doilea rând, deopotrivă trebuie să punem la îndemâna elevilor noștri toate elementele necesare studiilor erudite. Termenul poate părea pretențios dar este exact. Știința, în domeniul nostru istoria, are nevoie de erudiție. Fără studii de acest fel orice încercare de sinteză este prematură.

Pentru a atinge aceste țeluri este cazul să ne punem întrebarea : cum? La aceasta răspundem prin programul nostru. El privește în mod egal pe profesori și pe elevi. Cei dintâi sunt chemați să dea îndrumări și exemple, cei de al doilea să și le însușiască și să le urmeze. Calea de urmat nu e nici lungă nici anevoioasă, dar ea se impune și acum întocmai ca acum o sută de ani în urmă ; poate că azi, când suntem la răscruce de drum, mai mult ca oricând. Ori în toate momentele de acest fel, din nefericire noi am avut multe, încrederea în victorie vine numai din pătrunderea și cunoașterea temeinică a virtuților trecutului.

Gândul acesta mă face să privesc iarăși înapoi. Acolo aflu eu că frământările de acum au mai fost, că au fost văzute cauzele lor și atunci și li s'a întrezărit corectivul. Dar acesta se pare că n'a fost urmat, cu toate remarcabilele străduințe depuse între timp. E normal deci ca ele să revină, cerându-și imperios corectivul. În adevăr, întrebarea pe care ne-o punem fiecare azi, unii

cu îngrijorare, alții totuși cu încredere, s'a mai pus. Una din mințile cele mai clare și mai solid formate, Florian Aaron, profesorul lui Nicolae Bălcescu, istoricul poet al încrederii în viitorul acestui neam, o formula astfel :

„Nimic nu poate fi la o nație mai scump decât începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care lăcuște, starea întru care se află acum și grija de ceia ce poate să fie în vremea viitoare. La niște fii adevărați ai nației pe cari i-au ajutat natura și au priimit o creștere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes de cât conștiința de acele lucruri scumpe care fac ființa nației și pe a lor însuși. Ori care dintrâși fie slujbaş obștesc, fie particular, din curiozitate sau trebuință, de multe ori este adus la astfel de împrejurări ca să întrebe, să cerceteze și să caute cu tot dinadinsul după isvorul din care poate afla acele lucruri ce sunt de cea mai mare importanță atât pentru întregă nația sa, cât de multe ori și pentru sine singur. În neastâmpărarea aceea grea în care se află oricare iubitor de adevăr, fiu al nației, se înfățișază ideea istoriei patriei, oglinda aceea magică a veacurilor trecute, icoana cea adevărată a vremii de acum și cheia cea de mare preț cu care se descuie oarecum și ascunsurile viitorului. Aceasta odihnește, mulțumește și mângâie curiozitatea sau trebuința tuturor celor ce se interesează a cunoaște lucrurile acele neprețuite ale nației ; întrânsa ca într'un hrisov sigur sânt scrise cu slove de aur drepturile unei nații pentru începutul, numele și pământul său ; întrânsa se află deosebitele acele întâmplări și împrejurări care au adus nația la starea aceea de cultură sau de barbarie, de lumină sau de întunerec, de fericire sau de nefericire întru care se află ; și tot printrânsa poate cineva să îndrăsească a pătrunde oarecum și în întunerecul viitorului și să se apropie cu ideea de soarta ce așteaptă pe acea nație.

„Trebuința de o astfel de istorie este atât de pipăită și atât de netăgăduită, încât nația fără istoria patriei este ca pierdută între celelalte nații, streină chiar de pământul său, necunoscutoare pe drumul pe care a umblat mai înainte și rătăcită în calea pe care a apucat acum. Oricare altă nație poate să-i zică cu desprețuire : „Începutul ce ai este necunoscut, numele ce porți „nu este al tău, nici pământul pe care lăcuiești ; soarta ta așa a „fost ca să fii tot după cum ești : leapădă-te de începutul tău „schimbă-ți numele, sau primește pe acesta ce ți-l dau eu, ridi- „că-te și du-te din pământul pe care lăcuiești căci nu este al tău „și nu te mai munci în zadar căci tu nu poți fi mai bine decât „ești”. Aceste vorbe pline de rușine, de descurajare și de desnădăjduire ca un trăsnet ar cădea asupra aceluia nației, i-ar fărâma toate legăturile, o ar nimici cu totul, și atât începutul, numele și pământul, cât și toată ființa ei s'ar arunca în adâncul unei uitări vecinice. Intristarea, durerea, lacrămile, nimic nu o ar folosi : simpatia, mila, ajutorul, toate ar fi pentru dânsa închisei Plecând în lumea cea largă, ducând cu sine rușinea sa, hula lume.

și suvenirul de niște lucruri pierdute, nația aceea numai cu lacrămile desnădăjduirii s'ar mângăia : dar acestea niciodată n'ar fi în stare de a-i întoarce niște lucruri pierdute ce nici odată nu poate zice că au fost ale sale dacă cu nimic nu le poate dovedi ; atât e de mare trebuința și importanța istoriei patriei”.

Deci singurul corectiv este *cunoașterea istoriei patriei*.

Cât de reală, cât de simțită a fost această multiplă întrebare în fața predecesorilor noștri, o dovedește adoptarea ei integrală de toată lumea de atunci. Mihail Kogălniceanu, care începuse publicarea *Arhivei Românești*, spre a răspunde eficace la această întrebare a ponderatului Aaron, se face ecoul ei și o aduce categoric în fața națiunii. În adevăr, în *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională*, ținut în Academia Mihăileană la 24 Noemvrie 1843, acum centenar, Kogălniceanu, amintind cuvintele lui Florian Aaron, trăgea această concluzie : „Și în adevăr toate aceste cuvinte ni s'au zis de către străini : începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'au prefăcut, pământul ni s'au sfășiat, driturile ni s'au călcat în picioare, numai pentru că n'am avut cunoștința naționalității noastre, numai pentru că n'am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile”.

„N'am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile”, iată refrenul dramei simțite atunci ca și acum. Formal nu este exact. În mai puțin de o sută de ani am știut, nobil și eroic, să ne apărăm în câmpiile Bulgariei de două ori, a treia oară cu o nobilă resemnare chiar pe pământul nostru și acum, cu îndreptățit elan, numai Dumnezeu bunul va ști unde. Dar apărarea cu armele trebuie să fie însoțită de apărarea spirituală. Viteaza oștire a lui Priam n'ar fi căzut în robie ori în disperată pribegie și cetatea lui, cea mai strălucită din câte avea Helespontul, n'ar fi fost dată pradă focului dacă măcar odată s'ar fi dat crezare și nefericitei Cassandra, ori bună pază înțeleptului Laokoon. Avem deci încă mare nevoie și azi să arătăm cine suntem, ce am fost, ce am făcut și ce ne îndreptățește să căutăm spre viitor, singurele arme care trebuie să învingă chiar pe vicleanul Ulisse, azi pluralizat.

Această armă spirituală ne-o dă numai trecutul. Pregătiți-vă să scuturați colbul așternut pe mărturiile lui, descifrați-i cuprinsul, ridicați în lumină adevărul lui și trudiți-vă să-l arătați lumii întregi. Pregătiți-vă deci să cercetați arhivele, bibliotecile și muzeele, unde stau ascunse profanilor toate mărturiile dreptății noastre. Pentru această pregătire noi nu pregetăm și vă stăm în ajutor cu tot ceea ce putem.

În scopul de a vă înlesni această pregătire am inițiat o serie de publicații de caracter practic, am dotat biblioteca cu multe lucrări speciale și am înființat laboratorul în care să vă pregătiți și tehnic atât pentru apărarea de distrugere a materia-

lului istoric cât și pentru înlesnirea studierii lui în condițiile cele mai bune.

După această pregătire putem porni la lucru împreună și pentru aceia ce ni se cere. Convingerea mea este că stadiul actual al studiului istoriei nu este încă favorabil sintezei. Ne trebuie mai întâi manulaul precis și de încredere pentru cunoașterea tuturor disciplinelor auxiliare, inventarele arhivelor și muzeelor pentru orientare sigură, cataloagele bibliotecilor publice și particulare și nenumărate bibliografii generale și speciale. Fără acestea nu poate fi început serios de cercetare istorică; nici materialul nu poate fi dat la lumină.

Este de așteptat că alcătuirea celor dintâi ne revine nouă profesorilor în primul rând; dar cele de al doilea nu pot fi săvârșite decât printr'o colaborare ordonată a tuturor, cei de aici și de aiurea, cu aceleași preocupări.

Dacă nu vom ști să ne împlinim nici acum datoria va trebui ca alții să ne croiască firul sorții, iar noi, care n'am știut să ridicăm monumentul nepieritor al faptelor străbunilor noștri, dacă vom mai avea răgaz să le cinstim măcar creștinește și românește amintirea, va trebui să le luăm cu noi cenușa sacră în pribegie necunoscută, așa cum au făcut Brancoviceștii acum patru sute de ani sau cum viziunea lui Chateaubriand fixase respectul datorit strămoșilor în nemăsuratele întinderi ale Lumii noi. Dar noi credem că stă în noi înșine puterea ca, după cum nesmulși și neclătinați am stat aici milenii, să facem ca alte milenii să treacă fără ca noi să pierim.

Și acum dați-mi voe să închei acest cuvânt, poate prea lung, cu singurul îndemn cuvenit: la lucru pentru cunoașterea și apărarea dreptului nostru cultural și național.

### La cronologia documentelor lui Mircea cel Bătrân pentru Cozia

Intre documentele lui Mircea cel Bătrân s'au păstrat 12 privitoare la m-rea Cozia. Din acestea numai unul s'a păstrat datat și în original, celelalte fiind în copii sau fără dată. Dintre cele păstrate în copie două au aceeași dată: „Acest cinstit hrisov s'a scris din porunca marelui Voievod Mircea și Domn a toată Ungrovlahia, în anul 6896 (1388), indiction 11, luna Mai 20”<sup>1)</sup>. Cred că data lor trebuie verificată.

În unul, cel dintâiu, se spune: „am binevoit Domnia mea să ridic din temelie, în numele sfintei și de vieață începătoare și nedespărțitei Treimi, dumnezeire necreată, prin care Impă-

1) P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I. *Documente interne*, București 1938, Nr. 7 și 8.

rații împărătesc și Domnii domnesc, pentru care trăim și ne mișcăm și suntem, la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia, și am adaus Domnia mea câte sunt pentru nevoia călugărilor ce trăesc în acel lăcaș, pentru hrană și îmbrăcăminte : satul lângă mânăstire numit Călimănești și alt sat dincolo de Olt, anume Jiblea ; încă și Brădățani și Seaca și la Râmnic satul Hinătești''. Egumenul nu e amintit <sup>1)</sup>. Al doilea, cu acelaș început al textului, continuă : „la locul numit Călimănești pe Olt, care a fost mai înainte satul boierului Domniei Mele Nan Udobă, pe care cu dragoste și multă osârdie, după voia Domniei mele l-a închinat mai sus zisei mânăstiri. A adăugat și Domnia mea câte sunt de nevoie călugărilor ce trăesc în acel locaș pentru hrană și îmbrăcăminte : satul pe Olt care a fost mai înainte al lui Cazan, numit Orleștii și al doilea sat pe Cricov, care a fost mai înainte al lui Stoian Hargaș. Am mai adăugat și o moară în hotarul Piteștilor. Incă și la moartea sa jupan Stanciu Turcul a dat satul numit Crușia ca să fie al mânăstirii. A mai închinat și alt boier al Domniei mele, Stanciu Bancov, o bucată de moșie la Argeș, pe care a cumpărat-o dela Ștefu, precum și cu vii și aceasta după voia Domniei mele. Și alt loc tot acolo, pe care l-a dăruit Dude după voia lui Dan Voevod, încă și o moșie tot acolo împreunat cu locul lui Dude, din hotarul lui Stanciu Vranin, pe care a dăruit-o fratele său Vlad și vie pe aceiași parte în patru locuri : una în hotarul Călimăneștilor și două bucăți din hotarul lui Voico și a doua în hotarul lui Stanislav Oreav și moara la Râmnic pe care a dăruit-o Dan Voevod și via tot acolo dăruită de jupan Buda, cu voia părintelui Domniei mele, Radul Voevod și curtea pe locul Hinăteștilor, pe care a dăruit-o bisericii Tatul. . . Incă a mai dăruit Domnia mea obroc dela curtea Domniei mele, pe fiecare an : 220 de găleți de grâu și 10 bucăți de ceară și 12 bucăți de postav și 300 de sălașe de Țigani. Pe lângă aceasta, a binevoit Domnia mea ca mânăstirea Cotmeana să fie supusă, cu toate ce se țin dea ea, mânăstirii mai sus zise și de acolo să se cârmuiască . . . după orânduirea popii Gavriil și câte va orându el și va așeza, nimeni să nu cuteze să schimbe altfel <sup>2)</sup>'' . . In afară de Hinătești, unde se dă acum curtea, toate donațiile sunt noi.

Se pune acum întrebarea dacă aceste documente se completează unul pe altul sau nu. Dacă actele s'ar completa, verificarea ar fi ușoară. Dar fiecare act are elemente deosebite. Deci e vorba de două privilegii separate. Nu poate fi însă simultaneitate de emitere, *căci în același moment* era inutil să se facă două privilegii. Deci data lor trebuie să fie succesivă.

Privilegiul al doilea, mai lung trebuie să fie cel dintâiu, căci este însuși actul fundațional, satul Călimănești fiind mai întâiu

1) *Ibid.*, Nr. 7.

2) *Ibid.*, Nr. 8.

al boierului Nan Ubodă. De altfel egumenul Gavriil apare ca maritor la 4 Sept. 1389 <sup>1)</sup>, iar la 8 Ian. 1392 este egumen Gradislav <sup>2)</sup>. Cu această ocazie la 1389 se adaugă parte din satul Jiblea „dela Priboiul de jos până în vârful muntelui Cozia și în sus de-a-lungul Oltului până la Cârlig” iar boierilor care au avut această parte le rămâne „restul din Jiblea și cuprinsul cât le este veche moșie”, și „satul pe Olt numit Orlești . . . care a fost mai înainte la mânăstirea Codmeana”. Pare deci să nu fie „Orlești care a fost mai înainte al lui Cazan” ci alt sat, căci acesta a fost al Codmenei. În orice caz se poate admite, ca și la Jiblea, că e vorba numai de o parte din satul Orlești. În privilegiul din 1393, obrocul este de 300 de găleți de grâu și 10 butoaie de vin și 12 burdufe de brânză și 12 cașcavale și 12 bucăți de postav. În județul Vâlcea pe fiecare an să-și adune însiși călugării albinăritul să le fie mierea „pentru nevoia mânăstirii iar ceara să fie pentru biserică”. Sunt deci majorări simptoare. Mai adaugă încă balta Mamino la Orlea, satele Cereșov și Poroița, București, Bogdănești, Lunciani, „Săpatul cu hotarul până la gura Ialomiței și până la Cărare”, Cătălui și Hînătești dela „Troian și până la apa Râmnicului”, mori la Râmnic și la Cătălui, strada la Râmnic pe Olt și 300 sălașe de Țigani. Sălașele trebuie să fie altele decât cele date la 1388. Se precizează aici că Săpatul e numai *până la gura Ialomiței*.

Există un alt act <sup>3)</sup>, dat egumenului Sofronie, în care se amintesc iar bălțile dela Dunăre „dela Săpatul până la gura Ialomiței” adăogând însă că e vorba de un poslușnic Tâmpa, „care și acesta a dăruit o gărlă Săpatul”. Aceasta trebuie să fie viitorul sat Cărăeni. În consecință actul trebuie datat *după 1392*. Dar numai după această dată trebuie pus și un altul, păstrat numai în traducere, în care se dă voie să fie populat cu oameni de pretutindeni. Egumenul nu e amintit <sup>4)</sup>.

Intorcându-ne acum la primul act din 1388, constatăm că el nu cuprinde numai satele din imediata apropiere a Coziei —Călimănești și Jiblea — ci și cele dintre Inătești și Călimănești anume Seaca și probabil dincolo de Olt Brădișorul <sup>5)</sup>. Deci era posibilă o revenire și asupra Inăteștilor.

Care e atunci data acestui document? E foarte probabil că în original nu s'a putut ceti bine. Ținând seama de faptul că se dă și indicția, credem că aceasta a mai putut fi cetită exact. Copistul văzând că ea corespunde cu indicția altui document, a completat. data la amândouă la fel. Dar dacă indicția

1) *Ibid.*, Nr. 9.

2) *Ibid.*, Nr. 10.

3) *Ibid.*, Nr. 20, datat 1402—1408.

4) *Ibid.*, Nr. 34, datat 1386—1418.

5) V. A. Sacerdoțeanu, *Așezările omenești în Țara Românească până la 1418*, p. 11 (extras din *Arhiva Românească*, VII, București 1941).

este bună atunci ea corespunde atât cu 1 Sept. 1387 — 31 Aug. 1388, cât și cu 1402—1403. Anul 1 Sept. 1418 — 31 Aug. 1419 nu mai corespunde cu domnia lui Mircea. Deci documentul acesta nu poate fi decât din 1402—1403.

Acum, ținând seama de faptul că atât sub starețul Gavriil cât și sub Grădislav (zis și Vladislav) nu se îndătinase moda menționării starețului care primește privilegiul—lucru observat și pentru Nicodim dela Tismana — putem deduce că și actul amintit mai sus, care amintește pe Tâmpa și Săpatul, nu poate fi datat decât tot pe la 1402—1403, deoarece face mențiune de starețul Sofronie. Deci Gavriil e stareț până înainte de 1392, Grădislav înainte de 1392 și până după 1402—1403, și după această dată până înainte de 1 Iunie 1421 <sup>1)</sup> este Sofronie.

Sofronie nu capătă nici un act solemn, ci numai adăugiri de danii și privilegiu. Pentru acestea numai un act e datat : 28 Martie 1415 (6923), ind. 8, păstrat în original, prin care se acordă vama dela Genune. Toate celelalte sunt nedatate și puse sub anii probabili 1408—1418. Ele ne-au ajuns, trei în original : unul pentru Micleușevăț, Curilo și Gărdanovăț <sup>2)</sup>, altul pentru învoirea carelor mânăstirii să umble libere prin țară <sup>3)</sup>, și al treilea pentru cei ce se închină mânăstirii cu sufletul și averea, ca Anghel dela Ocnă <sup>4)</sup> ; unul în copie slavă, privitor la un loc pe apa Prahovei, cu biserică și moară <sup>5)</sup>. Ultimul e dela Mihail, dat în timpul domniei tatălui său și păstrat tot în copie slavă, pentru 10 case <sup>6)</sup>. Cronologia documentelor lui Mircea merită însă o atenție deosebită și pentru alte motive <sup>7)</sup>.

## A. Sacerdoțeanu

### Vechile noastre arhive

Regele Vladislav al Poloniei trimitea, la 27 Ianuarie 1388, celebrul act de împrumut cu 4000 ruble de argint frâncesc, dela Petru Voevodul Moldovei, care aveau să fie înapoiate după trei ani. In caz de neînapoiere Petru avea să stăpânească Haliciul ca amanet. Dacă cineva ar lua orașul atunci regele se obligă a

1) P. P. Panaitescu, *o. c.*, Nr. 42, când apare stareț Iacov.

2) *Id.*, *ib.*, I, Nr. 28.

3) *Id.*, *ib.*, I, Nr. 26.

4) *Id.*, *ib.*, I, Nr. 27.

5) *Id.*, *ib.*, I, Nr. 25.

6) *Id.*, *ib.*, I, Nr. 29.

7) Cf. și A. Sacerdoțeanu, *Titlul de „Mare Voevod” al Țării Românești*, București 1941 (extras din volumul „Omagiu profesorului Ioan Lupăș”).

da numai decât banii <sup>1)</sup>. Două săptămâni mai târziu Petru Voevod trimite din Suceava, prin panul Varșoviei, numai 3000 ruble și precizează în scrisoarea sa din 10 Februarie 1388: „In această scrisoare sunt trei mii de ruble de argint frâncesc . . . iar scrisoarea Domniei tale este făcută pentru patru mii . . . Rugăm pe Domnia Ta să faci altă scrisoare, ca și aceasta ce scrieți, dar nu pe patru, ci pe trei mii, sub pecetea crăiască. Cine ne va aduce zăpăsul pe trei mii, acestuia îi vom da cartea voastră, care-i scrisă pentru patru mii <sup>2)</sup>”.

Din cele de mai sus reiese că Domnul Moldovei a reținut la sine scrisoarea regelui polon, pentru care a dat el scrisoarea sa. Deci la curtea lui era o cancelarie care putea să păstreze astfel de acte. Era o *arhivă domnească*. Ne rămân necunoscute toate actele pe care a putut să le aibă odată această arhivă.

Dovada o avem imediat. Regele polon n'a întârziat multă vreme cu trimiterea chitanței de 3000 ruble de argint frâncesc ca nu cumva să fie răspunzător mai târziu, după scrisoarea lui din 27 Ianuarie, și de mii de ruble notată în plus. Primind acest înscris Petru Voevod a înapoiat actul, care se află acum incisat în arhiva polonă.

Ce s'a făcut însă înscrisul de 3000 ruble? Dacă, în decursul vremii, s'ar fi înapoiat regelui polon, fie prin achitare, fie prin cedare de bună voie sub urmașii lui Petru Voevod <sup>3)</sup>, el s'ar fi păstrat alături de înscrisul de 4000 ruble. Însă el nu se cunoaște și nicio mențiune nu-l arată <sup>4)</sup>. Deci el a rămas în arhiva domnească a Moldovei și a dispărut odată cu aceasta, din pricini care ne sunt necunoscute dar le putem bănuși.

Dacă Vladislav ar fi trimis un act bun de trei mii ruble, sau dacă Petru ar fi avut patru mii de ruble să-i dea, actul ar fi rămas în Suceava. Cum el n'a fost niciodată răscumpărat, ca să se păstreze apoi în Polonia, ar fi dispărut odată cu toate celelalte ce va mai fi avut arhiva domnească. Lipsiți de acest act — în speță, de aceste acte — n'am fi cunoscut niciodată acest capitol important din istoria Moldovei, iar marea luptă pentru Pocuția

1) M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași 1932, p. 605—606.

2) Id., *ib.*, p. 603—605.

3) Ivașcu, fiul lui Petru Voevod, între promisiunile sale dela 1400 spune că va înapoia și „scrisorile” (Листы), M. Costăchescu, *o. c.*, p. 619. Atunci la Brest nu le avea și nu le-a avut niciodată. Chitanța nu mai avea să ajungă în Polonia.

4) Actul lui Vladislav din [12 Aprilie] 1411 recunoaște lui Alexandru cel Bun numai o datorie de o mie ruble, cf. Costăchescu, *o. c.*, II, p. 640. Arată acesta o reducere a datoriei, când spune că „ni le-au împrumutat înaintașii noștri” sau și o plată anterioară? Credem mai de grabă în prima ipoteză, care nu implica înapoierea actului însuși.

nu și-ar fi găsit nicio explicație. Niciun istoric nu ar fi făcut ipoteza că marele rege polon a cedat prin amanet o parte din țara sa neînsemnatului vasal, Petru, domnul unei țări care abia se înfiripa. Și adevărul, ori câte explicații de alt ordin s'ar da, acesta este.

Știri despre astfel de acte pierdute avem și în Țara Românească. În protocolul încheiat la Radom de către ambasadorii lui Mircea cel Bătrân cu regele Vladislav al Poloniei, se spune că instrumentele se vor ratifica mai târziu. Mircea trebuia să dea cu acea ocazie o scrisoare cu „suo majori sigillo sigillatam”, dar și Vladislav trebuia să răspundă cu una asemenea „sub ipsius tytulo et sigillo majori”<sup>1)</sup>. Astfel de tratate s'au mai schimbat între cei doi suverani și cele date la mâna suveranului polon s'au păstrat, dar nu se cunoaște nici unul din cele date de rege lui Mircea.

Atragem atenția că deosebit de important ar fi fost răspunsul pe care trebuia să-l dea Vladislav la clauza introdusă de Mircea în preliminarile dela Suceava din 17 Martie 1390<sup>2)</sup>. Reconfirmarea din 6 Iulie 1391, a vechiului tratat, ne duce la concluzia că n'a fost acceptată<sup>3)</sup>. Aceasta, dacă actul încheiat în Suceava este autentic, presupune o discuție între cei doi parteneri, care se termină prin revenirea la situația inițială<sup>4)</sup>.

De altfel, e de presupus că fiecare act de închinare a putut avea și unul de confirmare din partea regilor vecini, dar care, din motivele arătate, nu au ajuns până la noi. Insuși Vlad uzurpatorul face mențiune de „cărțile” pe care Vladislav și Hedviga „donaverunt et . . . ratificaverunt nobis et perpetuo confirmaverunt”<sup>5)</sup>.

E greu de presupus că întâmplarea va mai putea scoate ceva din acestea la lumină.

Motive care să justifice pierderile pot fi multe. Invocarea invaziilor și luptele nesfârșite pentru succesiune, sunt azi în cunoștința curentă. Dar faptul în sine nu este suficient. Același lucru a fost și la vecini și totuși s'a păstrat esențialul. Chiar la noi, dacă nu erau mânăstirile și unii particulari, care și-au păstrat actele deși au trecut prin aceleași vicisitudini, azi noi n'am avea nimic din tot ce formează mândria noastră arhivistică. Deci alta este cauza : lipsa de interes și grijă pentru arhive. Aceasta este atât de permanentă încât și acum vedem cu câtă plăcere se distrug sau se mutilează, fiecare luând din ele, după loc și interes,

1) Hurmuzaki-Densușianu, *Doc.*, I, 2, p. 315—316.

2) *Id.*, *ib.*, p. 323—324.

3) N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, București 1937, p. 277, crede că acceptarea ar fi fost imposibilă.

4) Hurmuzaki-Densușianu, *Doc.*, I, 2 p. 334—335.

5) *Id.*, *ib.*, p. 374.

tot ce se crede necesar. Că e vorba de o mentalitate generalizată, se poate vedea și din chiar spiritul diriguitor al culturii noastre. Relatăm și aici o singură constatare. Radio-ul național întocmește tot felul de „cicluri universitare”. De mulți ani în urmă este imposibil de văzut figurând măcar o problemă de arhivă. Și totuși arhiva, alături de bibliotecă, muzeu și laborator, este un semn al civilizației și culturii popoarelor.

A. Sacerdoțeanu

### † Ilie Minea

Cu treizeci și trei de ani în urmă hotarul nedreptății milenare era trecut de încă un fugar român din Ardeal. Tânărul Ilie Minea, care se remarcase prin câteva articole de ziar și unele publicații de caracter istoric, venea în Regat să se adauge marei falange a Ardelenilor al căror nume stă temelie neclintită vieții culturale și politice a României de azi. Cu mult-puținul ce aducea cu sine ca formație, din cecece putuse prinde în școalele pestane de rigidă cercetare tezistă, Minea, la cei treizeci de ani ai săi, nu găsește inutil să treacă în rândul studenților universității bucureștene audiind cursurile de aspră metodă ale lui Dimitre Onciul și de largi orizonturi și sinteze excepționale ale lui Nicolae Iorga. Astfel își face el aici a doua a sa formație intelectuală, care i-a adâncit puterea de cercetare a amănuntului dar nu i-a mai putut da și posibilitatea de prezentare ordonată, clară și atrăgătoare.

Ca om s'a mulțumit cu foarte puțin. Postul de bibliotecar pe care i-l încredințase Onciul la Arhivele Statului, nu-i aducea mult, dar îi era de ajuns biblioteca pe care o conducea și pe care a pus-o la contribuție nemăsurat de mult. Undeva el însuși își arată nemărginita sa recunoștință pentru aceasta. O serie întregă de lucrări, răspândite prin revistele timpului, sunt rodul acestei vremi, care se încununează cu acea excepțională cercetare a politicei orientale a Impăratului Sigismund, modest subnotată de el „note istorice”. Acribia informației depășește chiar pe a celui mai pretențios dintre îndrumătorii săi.

Războiul întregirii naționale l-a smuls din bibliotecă. Omul acela de carte, mai mult timid decât domol, liniștit în exterior dar frământat lăuntric de marile pătimiri ale neamului său, se înscrie voluntar în oastea română și luptă pe front. Apoi, fără să vorbească vreodată de această luptă a sa pentru întregire, trece ca profesor secundar la Giurgiu, unde își continuă lucrările începute. Acolo nu e uitat, căci repede i se încredințează catedra ilustrată de A. D. Xenopol la Universitatea ieșeană.

Aici începe Minea marea sa activitate de istoric prin care va rămâne în rândul cercetătorilor serioși ai trecutului nostru.

Dar marele lui merit stă în faptul că a izbutit să creeze la Iași o adevărată școală. Trecerea prin învățământul secundar i-a înlesnit apropierea de studenți și înțelegerea lor. Aproape toți i-au fost colaboratori la publicația pe care a scos-o ani de zile mai mult cu puținii săi bani greu muniți, decât cu sprijinul celor îndreptățiți să o facă. În fiecare pagină a acestor ucenici se simte nu numai gândul maestrului dar și condeiul lui apăsător, totdeauna dispus la o corectură.

Pentru acești elevi ai lui, Minea jertfea totul. Adeseori avea dreptate : promisiunile remarcabile n'au rămas numai atât. Alteori etica nu trebuia înfrântă.

Pe Minea l-am văzut, ca student o singură dată, asistând la un concurs pentru conferința de științele auxiliare ale istoriei la facultatea de litere din București. Nu mi-a făcut nicio impresie. Întrebările sale de amănunt și de limpede definire a subiectului mi s'au părut prea școlărești în raport cu ale celorlalți membri ai comisiei, mai mult de judecată și de orizont. Numai mai târziu, când am intrat eu însumi pe drumul acestor cercetări, mi-am dat seama că în acea împrejurare, singure întrebările lui erau în legătură cu subiectul conferinței.

Mult mai târziu l-am cunoscut personal pe Minea cu ocazia examenului de capacitate. După verificarea „actelor” mă aflu în Piața Unirii la Iași mergând să iau masa la un restaurant cu grădină în față. Salutând pe președinte, fost profesor al meu, care lua prânzul tot acolo, Minea s'a oprit și m'a întrebat dacă eu sunt cel care publicasem o lucrare în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*. După aceea am vorbit de multe altele, căci era sfântos la vorbă și-i plăcea să discute. La despărțire mi-a atras atenția însă că acum e rândul Iașilor să scoată pe cel dintâi la capacitate. Am răspuns imediat că abia întors dela studii speciale n'am venit pentru clasificare ci pentru examen. E drept însă că n'am ieșit întâiul dar nici nu a putut să mă depărteze de elevul său.

Mulți ani după aceea am fost în cele mai bune relații cu profesorul Minea. Adesea în biroul meu de lucru își expunea planurile sale, poate prea pline de avânt. E darul și mângâierea celor care nu știu decât să muncească. Cu câteva zile înainte de sfârșitul său neașteptat la 20 Febr. 1943, lucra într'o comisie de chemare la o catedră vacantă la Școala de Arhivistică. Am discutat îndelung asupra menirii acestei școale și a importanței pe care o poate prezenta erudiția în studiile istorice. Nu era problemă în care să nu aibă cunoștința de cele mai mici amănunte ale ei.

Astăzi Ilie Minea nu mai este. Cu el dispare nu numai un om care și-a cinstit locul ci și cel mai bun cunoscător al amănuntelor istoriei naționale. Opera sa răspândită pretutindeni va fi o adevărată mină de informație dacă va fi adunată în volume îngrijit publicate și prevăzute de bune indexuri, care pot

înlătura neajunsul stilului său în general puțin accesibil. Elevii săi au obligația morală să aducă acest omagiu postum profesurului lor.

A. S.

### † Dumitru Z. Furnică

Cu mai bine de treizeci de ani în urmă informația noastră istorică asupra comerțului se îmbogăția cu o carte de documente deosebit de interesante. Ele priveau „mai ales băcănia”. Era un nou gen de informare. Documentele minore treceau pe primul plan al tipăriturilor istorice, în locul celor răsunătoare către care se îndreptau toți istoricii. Imboldul dat de N. Iorga numai cu câțiva ani mai înainte, de a pune în lumină tot ce putea atesta „o fărâmă de viață”, căpăta acum o exemplificare vie. Dar ceea ce era mai surprinzător atunci în 1908, îl constituia faptul că autorul acestor cărți, Dumitru Z. Furnică, semna numai „comerciant”. Era în adevăr un comerciant de mari resurse atât în domeniul său neguțătoresc, cât și în acela al istoriei comerțului și industriei în general și al filantropiei.

Opera lui D. Z. Furnică s'a adăugat și după aceea cu alte lucrări în același domeniu, cu laborioase cercetări și multe cheltuieli.

Astăzi, când acest om de bine dispăre, se cuvine să-i aducem un cuvânt de laudă și să-l dăm de pildă tuturor celor care au infinit mai multe posibilități de cercetare și mai ales de răspândire a acestor informații atât de prețioase. A fi comerciant nu înseamnă numai a aduna bani, ci și a ști cum s'a ajuns la stadiul actual al raportului între producător, transmitător și consumator. D. Z. Furnică a înțeles aceasta și a contribuit la luminarea lui.

A. S.

### † Eugen Lovinescu

Profesorul Eugen Lovinescu dispăre neașteptat de repede și în plină activitate. Ultimii ani ai vieții sale poate că au fost mai bogați în opere întinse decât toți anii precedenți, făcând astfel dovada că anii pensionării nu trebuie așteptați ca o eliberare de tot ceea ce cere viața dela un spirit creator.

Încă dela început remarcabil în critica literară și sprijinitor al curentelor noi în literatură prin cenaclul din strada Câmpianeanu, a atacat el însuși apoi literatura în forma romanului. Epoca eminesciană îl atrage aici și pe aceasta dorește să o prezinte. Intru cât a izbutit să o și înfățișeze rămâne de văzut. Este incontestabil însă că în monografiile literare, închinatelor unor figuri proeminente ca Gh. Asachi, Gr. Alexandrescu și Titu Ma-

iorescu, Lovinescu a isbutit să arate atât puterea de informație, rară la temperamente iuși și impresioniste ca al său, cât și spiritul critic cu adesea tăioase dar drepte caracterizări. Aceleași calități se văd și în opera sa memorialistică. Aici este el în-suși, fără rețineri, explicabil prin firea sa caustică chiar când, după părerea noastră, el este nedrept. Dar dacă n'ar fi așa și nu s'ar simți în ele vigurositatea celui care le scrie, memoriile ar pierde esențialul : trecerea prin judecata autorului, singura care le dă viață chiar dacă transformă realitatea.

De numele lui Eugen Lovinescu se leagă însă și altă operă tot așa de importantă : lupta pentru întoarcerea la clasicism. Chiar pentru un modernist ca el faptul nu constituie o curiozitate. Latinist prin formație, elenist prin nevoia înțelegerii operei latinești, tot timpul a stat în contact permanent cu această cultură greco-latină, pe care a difusat-o dela modesta lui catedră din învățământul secundar și prin edițiile și traduceri puse la îndemâna tuturor. Cu Tacit pare să fi avut o identitate de temperament, de observație și de stil.

De această activitate se leagă și amintirile mele directe despre Eugen Lovinescu. Înainte de a-mi fi profesor de latină îl văzusem de mai multe ori pe stradă sau pe sălile Casei Școlilor, unde cercetam biblioteca. Era totdeauna încărcat de cărți, pe care abia le purta sub braț, fără geantă. Odată, pe strada Luterană, i s'au năruit cărțile strânse în pulpana vestonului. M'am repezit, împreună cu un coleg de liceu, să i le adunăm. Erau traduceri și cărți de pedagogie. Le-a pus iar stivă sub braț, ne-a mulțumit și a plecat liniștit mai departe. „Știi cine e !” mă întreabă colegul. „Da ! Lovinescu” răspund eu. Peste doi ani îmi era profesor.

Orele de latină erau o plăcere, cu toată cantitatea mare de texte ce ne dădea să pregătim. Cu fiecare autor sau operă făceam adevărate incursiuni în domeniul literaturii universale care se inspirase de acolo. De altfel prin cea dintâi întrebare pe care ne-a pus-o a vrut să afle cam ce literatură cetisem fiecare. Și cum eram foarte puțini în clasă controlul era ușor de făcut mai la fiecare pasaj interpretat. În clasa a VIII-a i-am prins această slăbiciune și am abuzat de ea. Eram prea puțini în clasă, șase inși, și multe ore de latină. Când erau două ore consecutive cel puțin una o pierdeam cu literatură mai mult decât modernă : versurile mele pe care trebuia să le confecționez ad-hoc în clasă spre a fi prins în flagrant-delict. În loc de traducere latină urma atunci interpretarea acestor versuri din care cel puțin unele rezistau criticei lui. De aici și sfatul de a continua. Alte gânduri ale mele și poate pregătirea pe care o încercam în alt domeniu încă de atunci, m'au făcut să nu dau urmare acestor sfaturi. Dar ani întregi după aceea, și nu puțini, ori de câte ori ne întâlneam, despărțirile se făceau cu aceiași întrebare : „Dar cu literatura cum stai” ?

Acum această întrebare, care nu pot spune că nu mă bucura, nu mi se mai poate pune. Dar în galeria marilor mei dascăli, severi și prietenoși în același timp, deschizători de largi orizonturi și îndemnători la muncă necurmată, se așează și Eugen Lovinescu pe care numai o fatalitate, explicabilă la noi, nu l-a așezat la o catedră universitară unde neîndoios ar fi avut posibilitatea să creeze o adevărată școală a clasicismului nostru.

A. S.

### † Grigore Niculescu

Pe profesorul Grigore Niculescu l-am cunoscut cu mulți ani în urmă, în tramvaiu. Mă întorsesem dela studii din străinătate și aruncându-mă într'una din remorcile de pe linia 14 salut un prieten, care se grăbește să mă recomande interlocutorului său care stătea pe un scaun lângă ușă. Numele meu e reținut și numai decât urmat de întrebarea : „D-v sunteți autorul lucrării... ?” și spune titlul celei dintâi lucrări pe care o trimisesem profesorului Iorga și pe care n'o văzusem încă tipărită. La mărturisirea mea, destul de sfioasă pe cât era de neașteptată întrebarea, a urmat un cuvânt de laudă, pe care chiar acum îmi vine greu să-l mărturisesc.

Ne-am despărțit repede la stația C. A. Rosetti, dar pe urmă ne-am întâlnit adesea cu diferite ocazii. Cuvântul lui era totdeauna măsurat și clar, arătând omul cumpănit și solid care dubla pe profesorul conștiincios și la curent cu disciplina lui. Elevii săi, care au fost apoi și ai mei, îmi vorbeau cu admirație de acela care știuse să le imprime pasiunea cunoașterii și înțelegerii trecutului.

Când mai târziu am hotărât să alcătuiesc o bibliotecă de specialitate la Școala de Arhivistică, unul din acești elevi comuni a spus gândul meu vechiului său profesor. Fără întârziere a alcătuit o listă bogată de cărțile din biblioteca sa care mă puteau interesa și cu o scrisoare scurtă, mi le-a oferit. Mulțumită generosului dar al profesorului Gr. Niculescu am putut astfel să întemeiez această bibliotecă, astăzi destul de bogată în ceea ce privește informația documentară și științele ajutătoare ale istoriei.

În timpul din urmă îl întâlneam tot mai rar și tot mai slăbit. O boală necruțătoare consuma încet dar sigur această severă energie plină de infinită bunătate și înțelegere. Nu știu dacă Gr. Niculescu a scris ceva, căci făcea parte din acea generație a dascălilor înăscuți care se consumă numai pentru elevii lor și cu care se mândrește învățământul nostru secundar. Marea lor mândrie stă în zecile de generații care s'au înflăcărat luminându-se de cuvintele marilor lor maștri în *ars docendi*.

A. S.

## NOTE BIBLIOGRAFICE

### DĂRI DE SEAMĂ

Giovanino Angarano, *Tecnica archivistica* (con illustrazione pratica). Manuale ad uso dell' Archivista della Pubblica Amministrazione, Roma, Prof. P. Maglione, editore. Successore di Loescher et C. 1942, 189 p. (24 × 16,5).

Un manual practic pentru serviciul de arhivă și registratură publică. E de remarcat interesul, legislativ și practic, pe care îl depun alții cu privire la îngrijirea arhivelor. Astfel de îndrumări ar fi foarte bune să le avem și noi spre a nu mai transforma prea repede toate arhivele noastre în „maculatură” bună pentru fabricile de hârtie, interesate peste orice limită.

Alexandru Blănișeanu, *Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bănățeanul*, comentată de —. Craiova Scrisul românesc, [1943] LXIX + 208 p. (20 × 14,5).

O frumoasă și plină de duioșie prezentare a vieții celor doi poeți bănățeni știinși în prima tinerețe. D. Blănișeanu, care ne-a mai dat odată o ediție a poeziilor în graiu bănățean ale lui Delamarina, este el însuși un Bănățean distins și delicat. De aceea ediția de față poartă pecetea celei mai calde înțelegeri a nefriciților poeți. Sunt și pagini de istorie din zbuimata viață a Românilor încă neliberi, ca despre teatrul lui Petculescu (p. IX), eliminarea elevilor cu simțiminte românești (p. XXVII—XXXIII) și toată activitatea cercurilor românești. Aflăm că Sofia Vlad, ea însăși poetă, muzicantă și critic, trăiește (p. IV). Stilul ales folosește și un lexic de reținut: indestinați, își rostuieste (p. III), cumsecădenie (p. XXIII), aurioral (p. XXIV), conveniri pentru adunări (p. XXV), ca și *desbindă* al lui Popovici însuși pentru desparte (p. XLI).

Aurel Bola, *Exercitarea funcțiunii de expert grafic — Constatări și propuneri* —, București 1943, 24 p.

Propuneri sănătoase pentru organizarea corpului experților grafici atât de necesari instanțelor judiciare. Nu avem decât să ne bucurăm dacă lucrări atât de serioase vor putea fi încredințate de justiție oamenilor de răspundere. E de dorit ca anteproiectul propus, să devină lege. Corpul poate fi astfel înălțat.

Aurel Bola, *Scrisul orbilor. Contribuțiuni de expertiză grafică*, București. 1943, 71 p.

Se urmărește scrisul acelor nenorociți care încearcă să-și fixeze gândul pe hârtie. În scrierea *cursivă* a celor care au văzut și scris cândva se observă

greutăți mari. Deosebit de interesante cazurile orbilor cari n'au apucat să învețe scrisul și totuși, cu scrisul în *căsuțe*, au făcut liceul : doi sunt în anul III de Facultate (p. 41 și 59). Din studiul probelor se trag și concluzii de expertiză grafică sigure, foarte folositoare expertului. Autorul dă dovadă de o bună pregătire și inspiră încredere.

Olimpiu Boltoș, *Die ungarische Presse in Rumänien*, Bukarest 1943, p. 635—645 (Sonderabdruck aus „Siebenbürgen“).

Scurtă dar sugestivă prezentare a regimului presei maghiare în România între 1919—1940. E vorba de un regim excepțional de favorabil și bogat. Autorul scoate concluziile sale din chiar mărturiile Ungurilor. În afară de ce s'a tipărit în țară e uimitor de mare numărul publicațiilor ungurești care vin din Ungaria însăși. A fost, fără îndoială, un regim prea blând. Acea ce se pretece acum cu presa românească din afara hotarelor noastre ne va fi de bună seamă un cicerone bun de urmat în viitorul apropiat.

N.-A. Gheorghiu, *Richard Simon și „Intâmpinarea” lui Meletie Syrigos*. București, Tipografia Cărților Bisericești 1942, 20 p. (Extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LX (1942) nr. 9—10, Sept.—Oct.).

O strânsă și bine informată prezentare a locului pe care l-a avut lucrarea lui Meletia Syrigos în operele lui Richard Simon, frumoasa figură a istoriografiei bisericești apusene. Odată cu aceasta și discuția aferentă asupra polemicii în jurul *Mărturisirii* lui Chiril Lucaris.

Prof. Dr. Aurel H. Golimas, *Incercări de românizare în viața economică a Moldovei din epoca fanariotă*, Iași 1943, 8 p. (Extras din revista „Cetatea Moldovei”, anul IV, vol. X, Nr. 7).

E vorba de măsurile luate de Constantin Mavrocordat și Constantin Cehan Racoviță împotriva negustorilor turci ziși *Laji*, așa cum rees din cronica atîbută lui Enache Kogălniceanu. *Lajii* sunt *Lazii*, ramură sud-caucaziană, georgiană, trecuți la mahomedanism, care se mai întâlnesc în trecutul nostru. Poate un istoric cunoscător al vieții omenești să creadă în fapte omenești cu „pecetea eternității?”.

N. Grigoraș, *Despre profesorul Ilie Mînea — Amintiri*, Iași 1943, 8 p. (Extras din Buletinul Institutului de Istoria Românilor „A. D. Xenopol”, Nr. 4).

Bune înfățișări ale legăturilor dintre omul de muncă Ilie Mînea și elevii săi, scrise de unul dintre cei mai tineri dintre ei. În adevăr, profesorul Mînea era un model de hărnicie, prin care a învins onorabil greutatea moștenirii lăsată la catedră de A. D. Xenopol. E interesant de reținut sentimentul religios pe care îl avea răposatul Mînea (p. 6), nebănuit altfel prin felul de a fi al lui.

Louis Halphen, *Initiation aux études d'histoire du moyen-âge*, Paris 1940. 141 p. (18,5 × 12). (Guide de l'étudiant).

Cunoscutul profesor sorbonian nu găsește că se scoboară de pe scaunul său didactic înalt dacă dă această lucrare de informație elementară pentru studenții săi și ai altora. Căci este o carte de informație bibliografică alcătuită critic. Plecând dela marile sinteze istorice, trece la atlase și lucrări de consultare, colecții

de documente, studii paleografice, repertorii bibliografice, inventare și cataloage de arhive și sfârșește cu sfaturi de ordin practic pentru prezentarea rezultatului obținut. Ceeace l-a determinat la aceasta e faptul că, mai ales acum, se cere istoriei să se depărteze de scopul pentru care este ea chemată. „Chiar o cercetare așa depărtată în aparență de preocupările noastre actuale ca aceea pentru evul mediu, s'a văzut adesea întoarsă dela obiectul său propriu în beneficiul unei cauze sau alteia, unei doctrine sau alteia” observă el (p. 56—). Dacă am avea și noi astfel de lucrări sunt sigur că mulți din tinerii noștri îndrăzneți s'ar informa mai bine înainte de a pune mâna pe condei spre a servi „una sau alta din cauze”, nu însă istoria și deci nici neamul, nici patria.

Prof. I. Lupaș, *Zur Geschichte der Rumänen. Aufsätze und Vorträge*, Sibiu Krafft u. Drotleff, 1943, VIII + 608 p. + 1 hartă (24×16,5).

Intr'o prezentare tehnică excelentă d-l Lupaș, în dorința de a face cunoscut în cercuri cât mai largi trecutul nostru și mai ales al Transilvaniei, adună la un loc o serie de studii și mai multe conferințe științifice ținute mai ales în străinătate. Dacă sugestia aceasta nu venea dela un profesor al Universității din Tübingen (cf. p. V), ar fi fost o mare pagubă pentru știința românească. Incontestabil că d-l Lupaș este astăzi nestorul istoriografiei românești și cel mai fecund și documentat istoric național, deaceea cunoașterea trecutului nostru în afara hotarelor îi revine în cea mai mare și mai bine calificată măsură, atât pentru problemele atacate cât și pentru vioiciunea și documentarea cu care sunt scrise.

Volumul se deschide cu o privire istorică asupra bazelor unității poporului român. În spațiul nostru toate țările românești, observă cu dreptate d-sa, „unite numai cu Transilvania formează o unitate geografică și politică” căci dela natură Transilvania nu poate fi o provincie de graniță (p. 2). Pământul românesc, elementele etnice de bază, credința, limba, obiceiul pământului și dreptul vechi românesc, sunt tot atâtea elemente care duc la evidența unității noastre (p. 1—32). *Drumul istoric al Românilor către independență și unitatea politică*, este urmărit deasemeni în amănunt (p. 33—58). Incă la 1450 Bogdan II scria lui Iancu de Hunedoara că Moldova și Ardealul trebuie să fie una (p. 41). Alte studii ca *Originea și dezvoltarea minorităților confesionale în România* (p. 208—225), *Influența reformei asupra bisericii românești în sec. XVI* (p. 226—243) și *Congresul dela Berlin și urmările sale în istoria Românilor* (p. 530—552), se încadrează în istoria generală. Sunt însă aici unele lucruri care nu s'au putut spune și altfel, cum credem că era mai bine. Frumos și portretul regelui Ferdinand, a cărui operă trebuie să o vedem complet restabilită, fără o iotă lipsă.

Toate celelalte studii privesc Transilvania, pe care, nu mă sfiesc să o afirm, o consideră tot neamul însuși sămburele și temeiul poporului nostru. Unul câte unul voevozii români ai Transilvaniei, dela Ladislau de Borșa (1291—1315), la Stibor, Ioan de Hunedoara, Bartolomeu Dragfi, Birtoc al cronicelor noastre și alții, au zugrăvite portretele și faptele specifice. Deasemeni marile momente, fericite și tragice ale Transilvaniei, ca stăpânirea lui Mihai Viteazul, legăturile lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu cu Transilvania, cum și mișcările țărănești, care sunt în cea mai mare proporție românești, își găsesc o aprinsă prezentare. Nu se uită nici unele momente dramatice ale existenței noastre, ca acelea cu privire la Sava Brancovici și Dimitrie Cantemir. În ansamblul lor

aceste studii sunt capitole dintr'o nouă istorie a Românilor de proporții mai întinse, pe care dorim să o realizeze d stinsul autor.

**Preot C. Matasă, Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț**, București, Casa Școalelor, 1943, 68 p. cu 4 hărți af. din text.

Nu se poate lăuda în deajuns strădania Părintelui Matasă strângând la un loc toate vechile nume ale unui colț de țară moldovenească. E întâia lucrare de acest fel la noi și corespunde cu bogatele lucrări similare germane privitoare la *Flurnamen*. Geografia istorică poate folosi precizărilor dar cunoașterea acestor nume de hotar ajută neasemănat mai mult limpezirii trecutului integral și de lumbă în rândul întâiu. Când vom avea astfel de lucrări pentru toate satele — chiar dacă înregistrarea numelor nu va fi absolut exactă — vom putea spune că întâia și cea mai prețioasă lucrare este făcută. I-a scăpat autorului seria de *Acte privitoare la Câmpul-lui-Dragoș*, publicate de N. Iorga în *Revista Istorică*, 11 (1916), p. 141—151. Ar fi fost de dorit un indice general.

**Al. Papiu-Ilarian, Istoria Românilor din Dacia Superioară. Schița tomului III**. Publicată cu o introducere și note de Dr. Ștefan Pascu, Sibiu 1943 (Biblioteca Institutului de istorie națională, IX). XIX+172 p. (23,5×15,5).

Se face un adevărat serviciu istoriei noastre mai nouă publicându-se această „schiță”. Sunt lucruri văzute și simțite de Ilarion, pe care să nu le uităm (cf. p. 145) cum și simțimintele foștilor asupritori (p. 71), aceleași și azi. Ediția este excelentă iar introducerea arată maturitate în metoda de lucru. Din acest punct de vedere era mai bine să nu se fi inversat nici cele două pasaje mai lungi (cf. p. XVI). „Dermonizat” (p. XV) este o greșală de tipar. O reeditare a operei întregi cred că ar fi binevenită, fără să se mai aștepte bunăvoința publicului român (p. XVII).

**Stefano Pascu, La Scuola di Archivistica, paleografia, diplomatica romana**. Estratto da „Archivi”. Archivi d'Italia e Rassegna internazionale degli Archivi. Serie II, anno IX, fasc. 3—4. Roma 1942, 5 p.

Colegul nostru dela Sibiu, d-l Pascu, fiind pentru studii la Roma, dă pentru informația străinilor o călduroasă prezentare a întâiului volum din Hrisovul și un scurt istoric al școalei noastre. Are dreptate să se îndoiască de baza feroasă a celor dintâiu cerneluri (p. 4). Noi îi mulțumim pentru vădita simpatie pe care o arată străduințelor noastre.

**Gabriele Pepe, Introduzione allo studio del medio evo latino**, (Milano 1942) Istituto per gli studi di politica internazionale, 240 p., 21×13,5 cm. (Biblioteca storica diretta da Adolfo Amedeo. „Introduzioni e manuali”, Nr. 1).

Introducerea aceasta privește mai mult critica filologică diplomatistică și literară a documentelor medievale, dar la fiecare capitol face apel la toate științele auxiliare ale istoriei, cu bune prezentări. Partea cea mai interesantă însă o formează bibliografia critică pe care o dă cu privire la marile colecții și introduceri (p. 138—142), la disciplinele auxiliare (p. 142—155), colecțiile de izvoare (p. 155—187), cu unele lipsuri de ediții mai noi, lucrări de istorie universală și generală (p. 187—193) unde lipsește a lui Cavaignac și Iorga, *Essais de synthèse de l'histoire de l'humanité*, apoi asupra Orientului și Islamului (p. 193—195)

prea sumar, a religiei și Bisericeii (p. 195—204), literaturii, filosofiei și artei (p. 204—206) spre a sfârși cu *Antiquitates italicæ* ale lui Muratori (p. 206—125) foarte interesant capitol. Concluziunile adunate în „cum se scrie o pagină de istorie” (p. 219—229) merită însă toată atenția.

Cartea, cu toate lipsurile sale, merită să fie în mâna oricărui student ai cursurilor de istorie.

**Ion Petrovici, *Fulgurații filosofice și literare*. [București 1942]. (Biblioteca pentru toți, Nr. 1543—46).**

Se adună la un loc mai multe studii filosofice și literare. Sunt pagiu și pentru istoric. Cândirea filosofilor despre vremea istorică ne interesează; dar mai mult însăși părerea autorului (p. 85) despre scurtimea vieții noastre istorice și faza ei încă departe de maturitate. O dovedesc *miturile*, exploziile periodice de cruzime, alternanța epocilor de avânt și de depresiune, de reverii nobile și de egoism brutal, etc. Psihologia vârstelor (p. 90) unde sunt observații de care să țină seama și interpretarea istorică. De notat „primejdiiia inculturii” și „desintoxicarea morală a tineretului” (p. 97—98). *Puterea și limitele tradiției*, unde și cazul dela Curtea de Argeș (p. 133) și alte incursiuni sugestive în domeniul istoric. În *N. Iorga orator*, această caracterizare făcută în 1931: „personalitatea d-lui N. Iorga este așa de considerabilă, încât nu mai încapă în cadrul unei epoci determinate; d-sa a intrat de pe acum în nemurire și planează pe deasupra timpurilor; nu mai aparține astfel unei epoci speciale” (p. 234); iar cursurile: „lecțiunile d-lui N. Iorga sunt tot ce poate fi mai departe de niște asasinat. Imi amintesc dimpotrivă, că lecțiunile d-sale aveau darul să te învie, după ce te asasinaseră alții” (p. 235—236). Insemnăm deasemeni și amintirile despre scriitori întâlniți în viață, Th. Șerbănescu, Maiorescu, Caragiale, Iosif și Chendi, cu însemnarea despre „unchiul Anghel” încadrat în literatură de Panait Istrati, „sărman copil melegitim și fără căpătâiu” (p. 283). Dealtfel, în tot capitolul, intervin și alte nume, ca Ibrăileanu, Gala Galaction, Haralamb Lecca, O. Goga, C. Stere, unde sunt pagini de care istoricul trebuie să ție seama, cum e pasajul privitor la comemorarea din 1912 (p. 335—336). Uneori se insistă și asupra darurilor negative ale lui N. Iorga (p. 251—252, 352).

**Olga Pinto, *Manuale del bibliotecario delle piccole e medie biblioteche*, Roma, Angelo Signorelli, 1936. 74 [—76] p. (16,5 × 12,5).**

Nu se poate o mai sumară și clară îndrumare pentru bibliotecarii bibliotecilor dela 15 la 20 mii volume. Local, mobilier, creștere și achiziții, inventariere, cataloage, așezare în rafturi, legătura, serviciul public, controlul și statistica, sunt extrem de practic arătate.

**Preotul Niculae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București 1942, (Tipografia Cărților Bisericești), 224 p. (21,5 × 14).**

Nu se poate recomanda în deajuns ideea străngerii într'un mănunchi al atâtor studii pierdute în periodice de puțină circulație. Scrisul părintelui Popescu destul de rar înfățișat cetitorilor, se vede astfel în toată *ideea* sa călăuzitoare: grija de *oamenii* bisericii noastre. După un cuvânt înainte, scris în genul vechilor prefețe ale cărților bisericești și căutând a arăta nevoia înmulțirii prețurilor de sat („sat fără popă”, nu se poate închipui, p. 3), urmează șirul *preoților de mir*

cu daco-romanul Montanus dela Singidunum, despre care știm așa de puține lucruri (p. 6—10), Ioan Preotul Aromânilor, unde se dau și probe pentru vechimea creștinismul nostru (p. 11—15), protopopul Petru din Hațeg, cel cu dreaptă judecată (p. 16—25), Isidor Moldoveanul, care dă autorului puțința să facă un larg excurs asupra stării bisericești de pela 1400 (p. 26—38), Iuga din Baia dela 1431; o interpretare a termenului *caloierus*, pater illius qui dominabatur Maurocastro, la 1435—1436 și a aceluia de *popa* (p. 42—43), tipograful Diacon Coresi (p. 44—50), războinicul popa Stoica din Fărcaș (p. 51—56) de pe vremea lui Mihai Viteazul, văduvl Stanciul din Negrași (frumoasă însăilare în jurul a două însemnări, p. 57—61), alt tipăritor de cărți, diaconul Mihail din Târgoviște; și aici lămuriri despre *ierodiacon* (p. 67), un preot maramureșean din Strâmtura Borșii, Stoica Iacovic, tipograf, Popa Tunsu (protopopul Ioan Piariu din Sadu, p. 80—86), cu reeditarea scrisorilor privitoare. Andrei din Uidești (p. 87—91), Mănole din Târgoviște, bătut „purcărește” de protopop la 1798, și alții mai noi, ca muzicantul Ioniță Năpărcă (p. 100—105) Popa Dumitru, bunicul autorului (p. 112—117), Vasile Damian pictorul (p. 163—168), Popa Niculae din Cămineasca, un artist în ale cântării (p. 172—175) și alții, preoți eroi și preoți țărani cu școală înaltă sau grămătcii, dar toți cu conștiința menirii lor și cu respect pentru harul primit. Cartea se mântue cu un îndemn: cum să se pregătească preotul pentru sfânta liturghie (p. 205—208). La fiecare nume în parte se aduc mărturiile istorice. Unde acestea au fost puține puțin grăitoare părintele Popescu a știut să le împlinească lipsa cu talentul său oricui darul istoriei evocatoare. Le-am cetit cu vădită plăcere dar și cu mare părere de rău: părintele Popescu își desleagă așa de rar sacul plin cu lucruri scumpe!

Pr. P. Popeseu-Cilieni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările române, 1775—1787*, Craiova, Ramuri, 1942. 55 [—57] p. (Extras din *Arhivele Otteniei*, XXI, (1942).

Lucrare de amănunt asupra legăturilor patriarhiei de Ierusalim cu noi din timpul lui Avramie și mai vechi (p. 5—8). Avramie a fost la București, Craiova și Iași (p. 9). Legăturile acestea sunt explicabile mai ales prin latura lor materială. Se interesează și de buna păstrare a ctitoriilor închitate. Se aduc și 15 documente în sprijin (p. 42—55). Date interesante și pentru cunoașterea raportului juridic între donatori și beneficiari.

N. P[opeseu-]Valdomir, *Contribuțiuni la istoria Românilor sud-ăundreni. Originea tracă a Macedonenilor preromani*. Cu o prefață a d-lui Dr. Naum Nance... Mediaș, Tipografia Carol Feder, 1943. 167 p. + 3 hărți (21×15 cm.).

Pleacă dela tema că Macedonenii din antichitate sunt Traci. Până acum acest lucru nu e dovedit, după câte știm noi. Știința istorică a făcut însă un pas înainte: azi Macedonenii nu mai sunt socotiți Greci. Se prezintă apoi numirile trace din Macedonia (p. 21—52—), Tesalia și din insulele egeene (p. 55). Informația este grecească. Se stăruie asupra absenței limbii grecești la Macedonenii vechi (p. 61—66). Alte argumente pentru deosebirea Macedonenilor de Greci se acumulează, ca limbă, obiceiuri, religie etc. Problema toponomiei (p. 91—105) și a onomasticeii (p. 121—122), e mai complexă și nu poate fi rezumată la câteva asonanțe. Bogată ilustrație. Lucrarea de față, sumar informată, nu rezolvă problema ci o pune în actualitate cu mijloace modeste.

**G. Popescu-Vâlcea**, *Rapports entre la miniature et l'imprimerie roumaine. Y a-t-il une influence de l'une sur l'autre?* București 1940. 19 p. + 2 pl.

Comparând manuscrisele cu vechiul nostru tipar concludă că primele tipărituri, care n'au influență veneto-muntenegreană, se resimt de ilustrația manuscriselor; din potrivă, după 1550, când domina influența tiparului venețian, manuscrisele sunt aservite acestor modele. Problema rămâne deschisă, mai ales după studiul d-lui P. P. Panaitescu privitor la Macarie.

**G. Popescu-Vâlcea**, *Le problème de l'entrelacs et l'ornementation des vieux manuscrits roumains*, București 1941. 13 p. + 4 pl.

Cercetând miniaturile manuscriselor românești D-l Popescu-Vâlcea se oprește asupra ornamentului împletit, căruia îi atribuie o origine balcanică inspirată de sculptură. Faptul că se întâlnește chiar în cele mai vechi manuscrise merită o cercetare mai atentă și o explicație istorică plausibilă. Fiind un motiv general (cf. p. 6) înclinăm să credem că poate fi și o creație locală.

**Ion Horia Rădulescu**, *Teatrul francez în Muntenia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, 1943. V + 150 [—151] p. + erata.

O nouă și serioasă contribuție la istoria teatrului românesc până în 1852. Limitarea la Muntenia nu oprește pe autor să facă legătura cu Moldova, în limita posibilităților impuse de subiect. Reluarea discuției asupra teatrului grec la București, al cărui început mai vechiu de cât 1817 îl dovedește, servește a arăta repertoriul acestuia preponderent francez. Istoricul trupelor franceze începe cu „pehlivanii și comedienii” îngăduiți de Hangerli la 1798. După aceștia abia la 1832 apar frații Foureaux la Iași (p. 28). Este și o strânsă legătură cu teatrul din Odesa și Chișinău (p. 37). Apropiere cu alte începuturi de teatru la Alger și Egipt (p. 39—41). Alte trupe vin la Iași, ca Hette, Filhol și alții, care trec și la București. După 1841 spectacolele franceze la București se răresc luându-le locul cele germane și mai ales opera italiană (p. 70).

Repertoriul teatrului francez e urmărit apoi, cu *Fra-Diavolo* de Cuvelier și Franconi-cadet (p. 80—81) în frunte. La toate, și sunt numeroase, se face și identificarea, cum și judecarea lor sub raportul valorii intrinseci, de obicei redusă, și documentare, interesante pentru începuturile noastre teatrale. *Angelo* de V. Hugo, se joacă în 1837—8, la doi ani după prezentarea la Paris (p. 122—124). Domină vodevilul.

Lucrarea se bazează pe o bogată informație, mai ales de arhivă. La urmă bibliografie.

Era bine dacă, paralel cu teatrul francez, se înțelege aici: de limbă franceză, se dădeau note și despre cel român. Interesul pentru acesta era. Dovada între altele, traducerea lui Alecu Beldiman anterioare anului 1820.

**Marcel Romanescu**, *Tetraevanghelul dela Craiova din 1580 și alte cărți bisericesti*, Craiova, 16 p. (Extras din „Arhivele Olteniei” XXI, 1942).

Prezentarea unei interesante lucrări de caligraf și miniaturist a protopopului Craiovei Ioan Sârbul din Kratovo și a însemnărilor ce poartă dela Pârful logofăt, care îl dă m-rii Crivelnic de pe Coșuștea și apoi un Comnen la m-rea sârbească Racovița de unde trece la Velika Remeta. Se semnalează deasemeni

un alt manuscris, caligrafiat la Moldovița în 1616, cu drumul urmat până la m-reă Șișatovaț. Câteva note privesc legătura între tiparul românesc și cel sârbesc.

**Mareel Romanescu, *Argintăria la Bdnășeni și Români balcanici în veacurile XVI—XVIII***, București 1943. Extras din „Revista Istorică Română” XI—XII (1941—1942), p. 95—133 și bogată ilustrație.

D-l Romanescu a avut norocul și răbdarea să găsească un număr impresionant de lucrări de artă datorită în special unor meșteri români și aromâni. Largă stăruire asupra școalei de argintari din Chiprovaț și Moscopole, Se dau și inscripțiile doveditoare și se stăruie asupra originii meșterilor și influențele ragusane puse în legătură cu comerțul ca urmare a privilegiului asanid din 1230 (p. 118). Bune discuții și asupra: cuvintelor tehnice cum și informația istorică. Pentru istoricii artei excelente reproduceri de pe obiectele studiate.

**Vasile Romanescu, *Mitropolitul Athanasie Mironescu***. Cu o prefață de Înalt Prea Sfințitul Ț Irineu, mitropolitul Moldovei și Sucevei București [1942] („Cartea Românească”). 201 p. (19 × 12,5 cm.).

D-l Romanescu, înzestrat cu voință și iubire de muncă, face să îmbogățească literatura noastră cu studii variate și încercări literare meritorii. De data aceasta, ceeace nu fac oamenii bisericii, d-l Romanescu prezintă figura unuia din ierarhii noștri cei mai înzestrați, care totuși n'a fost lăsat să-și arate toate darurile, și o face cu simțire dar și cu amărăciune reținută față de răutatea omenească. La urmă adună o parte din opera marelui arhiercu și bine face: să vadă cât mai mulți cugetul fostului mitropolit primat. Se adaugă o foarte bogată colecție de portrete arhieresti.

Cartea e mult mai bună decât prefața, o compoziție școlară. Un înalt ierarh putea găsi alte cuvinte pentru cei din tagma sa decât „veninosul episcop Safirin, „ticluită”, „mârșava luptă a Vlădicăi Gherasim”, „totală lipsă de caracter a unui „dascăl de Teologie creatură ilegală” (p. V). După mine acestea n'au ce căuta nici în scrisul nostru, aceștia fără har. Finalul prefeței mă înspăimântă E vorba de o „audiență” a mitropolitului Athanasie la N. Iorga când „probabil că vijeliosul Premier i-a vorbit pe un ton ridicat, ceeace a făcut ca preasimțitorul ierarh să se simtă rău la ieșirea din sala de audiență și să-și dea îndată duhul într'un sanator” (p. IX). Câte vorbe atâtea inexactități. N'a fost o audiență ci o vizită acasă la profesor, în ziua de 6 Oct. 1931. Ce au discutat împreună o putea vedea I. P. S. Irineu, în *Memoriile* prof. Iorga, vol. XI, p. 195—196: „Conversația frumosului bătrân, alb ca zăpada — nu l-am văzut de treizeci de ani! —, dar mândru și blând tot odată, foarte vioiu în mișcări, atinge toate domeniile Bisericii”... D-na Cantacuzino a fost față; poate confirma. Nu e frumos a aduce învinuiri nedovedite chiar când sunt puse sub după un „probabil” șiret. Inclîn să cred că tot atât de serioasă e și informația despre cum s'a petrecut demisia mitropolitului Atanasie (p. VII—VIII). În cazul acesta slabă figură de prinț al Bisericii!

† Tit Sîmedrea, *Catastivul de hirotonii al Episcopiei Rădăușului pe anii 1757—1782*. Cernăuți 1943. 28 p. (Extras din Calendarul creștin al Mitropoliei Bucovinei pe anul 1944).

Publicând cel mai vechi catastih de hirotonii cunoscut la noi, I. P. S. S. mitropolitul Bucovinei aduce un real folos cercetărilor istorico-bisericești. După descrierea ms., o copie cu unele greșeli, se dă lista însăși alcătuită pe ținuturi : Cernăuți, Suceava, Hotin și Dorohoiu, cum și dela alte eparhii sau dela alți arhieri (între ei și al Proilaviei, p. 28). Foarte interesant pentru onomastic și toponimie, pe lângă arătarea originii preoților și întinderea episcopiei. În țin. Sucevei era la 1782 și un „ocol de mijloc” (p. 21).

Dan Simonescu, *Reabilitarea literaturii românești vechi*, București 1942 17 p. (Extras din „Arhiva Românească”, VIII, 1942).

Față de unele încercări de diminuare a rostului cultural și literar pe care îl are literatura românească veche, văzută numai prin prisma estetice, care în adevăr este „relativă și subiectivă” (p. 8 și 17), d-l Simonescu fixează foarte bine ce înseamnă această literatură și pe ce căi poate fi ea bine cunoscută. După ce arată cine sunt deschizătorii de drumuri în această privință, d-sa fixează domeniul de cercetat : literatura populară scrisă, literatura religioasă și literatura istorică (p. 6). Imnologia bizantină este în adevăr superioară (cf. Romanos Melodul p. 11). Originalitatea literaturii istorice se vedește chiar când se imită unele modele străine (p. 12). Bune îndemnuri pentru cercetarea izvoarelor, acolo unde se află : arhiva și biblioteca (p. 14—16).—Cred că e bine prinsă nuanța cuvântului *zăbavă* (p. 12—13).

Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, București [1943] 62 p. (17,5 × 11,5 cm.). (Vremea : Cartea cu vieți ilustre).

În câteva pagini scrise cu nerv d-l Theodorescu prezintă marea figură a neamului nostru : N. Iorga. După arătarea mediului în care a apărut scrisul lui N. Iorga se arată strămoșii apropiați, între cari și Manolachi Drăghici ultimul cronicar moldovean. Urmează copilăria, modestă și sărăcăcioasă în „căsuța mică mică și veche veche” din Botoșani, începuturile literare (prima conferință e socialistă p. 19) în care caută „sinceritatea” (p. 21) studiile în străinătate, la catedra universtară, în cadrul seamanătorismului, concepția lui politică, lupta pentru unitatea națională și marile momente din 1907 (p. 50—51) și 1919 (p. 53) și sfârșește cu reputația lui de savant mondial.

E cea dintâi încercare de a prezenta pe Iorga în întregime, după moarte. Are dreptate autorul când cere pentru aceasta și oarecare perspectivă în timp : „Viața acestui titan al muncii, al cugetării, al iubirii de țeam și al umanității, rămâne ca viitorimea să o cumpănească, să o judece și să o preamărească” (p. 62).

Varlaam, Mitropolitul Moldovei, *Cazania, 1643*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943. 2 f. + 506 p. (21 × 15).

Editorul anonim a depus o muncă vrednică de laudat pentru transcrierea acestui monument al limbii noastre. Regretăm însă lipsa introducerii, care ne-ar fi explicat metoda de lucru, și a indicelui sau măcar a glosarului. Filologul, căci un filolog a pregătit lucrarea (d-l J. Byck?), împodobește acest frumos monument cu tot felul de semne diacritice, iar pe deasupra păstrează o sumedenie de litere cirilice. E prea mult și inutil. Dacă specialiștii nu s’au pus de acord asupra foneticei românești din acea vreme, editorul putea să limpezească terenul măcar cu această ocazie, dând o transcriere care să poată fi primită *de orice cetitor*. Am

arătat cu alt prilej (*Ceva despre transcrierea documentelor românești*, București 1930), ce valoare relativă au grafiile slavone. Cum vorbea Varlaam? Iată :  
ōameni aceѦ . . dup' acѦ . . penctr'ačē . . dzŭa ačѦѦ (p. 103) . . pentr'ačѦ . .  
ačēѦ toți . . pentr'ačē (p. 111) . . Decât o astfel de chinuitoare transcriere pe  
sute de pagini, mai bine o ediție cirilică chiar anastatică. Ar avea mai mulți  
cetitori.

A. S.

# PARTEA ADMINISTRATIVĂ

Intocmită de **Directorul școalei**

## STATISTICĂ

ANUL AL XIX-lea (1942—1943)

### 1. Administrația și serviciul.

*Director* : Aurelian Sacerdoțeanu.

*Bibliotecar șef* : Eleonora Isopescu, până la 31 Nov. 1942.  
Claudia Mihăilescu, dela 1 Mart 1943 (*bibliotecar* cu 1 gradație).

*Secretar* (subșef de birou) : Gheorghe Vlăsceanu (dela 26 Aug. 1943 *secretar ajutor* fără gradație și cu 1 gradație dela 1 April 1943).

*Om de serviciu* cl. III : Const. Păunescu.

### 2. Corpul didactic.

1. Paleografia română și critica textelor : *prof. Emil Virtosu.*

2. Paleografia latină și limba textelor : *prof. Maria Holban.*

3. Paleografia slavă și limba textelor : *prof. Damian P. Bogdan.*

4. Paleografia medio și neogreacă și limba textelor : *prof. Alexandru Elian.*

5. Arhivistica, diplomatica generală și românească și cronologia : *prof. Aurelian Sacerdoțeanu.*

6. Bibliografia, biblioteconomia și bibliologia : *prof. suplin. Alexandru Iordan.*

7. Expertiza grafică și grafologia : *prof. suplin. Elena Bogdanovici.*

8. Numismatica și arheologia medie și modernă generală și română : *prof. Emil Condurachi.*

9. Sigilografia, heraldica și genealogia : *prof. suplin. Ion Hudiță.*

10. Istoria vechiului drept românesc și instituții vechi românești : *prof. Const. Andreescu.*

11. Izvoarele interne și externe ale istoriei Românilor : *prof. suplin. Dan Simonescu, până la 1 Febr. 1943 ; dela 1 Mart 1943 : prof. suplin. Constant. Grecescu.*

### 3. Diplomații școliei.

Constantinescu R. Maria : *Acoperăminte domnești de morminte (17 Aprilie 1943). Sect. arh. pal. (muzeografie).*

### 4. Elevii școliei, 1942—1943.

#### *Anul I.*

- |                               |                                 |
|-------------------------------|---------------------------------|
| 1. Bunescu I. Lucia.          | 12. Matei Elena.                |
| 2. Cernovodeanu Dan-Paul.     | 13. Nițescu I. Maria-Magdalena. |
| 3. Danielopol D. Alex.        | 14. Petrescu Dumitru.           |
| 4. Dinu Olga.                 | 15. Petrescu Ștefania.          |
| 5. Dragnea M. Florian.        | 16. Pică Georgeta.              |
| 6. Fiñescu Georgeta.          | 17. Pogonat Gh. Gheorghe        |
| 7. Ionescu Gh. Oltea-Iolanda. | 18. Popescu St. Constantin.     |
| 8. Iordache Alexandru.        | 19. Popescu I. Nicolae.         |
| 9. Lecca-Bazacliu Victoria.   | 20. Repanovici Ecaterina.       |
| 10. Leonte Ileana.            | 21. Tomuța Liviu.               |
| 11. Livescu Petronius.        | 22. Vasiliu I. Ion.             |

#### *Institutul de cercetări arhivistice.*

- |                         |                |
|-------------------------|----------------|
| 1. Gheorghiu I. Franga. | 2. Popp Iosif. |
|-------------------------|----------------|

#### *Anul II.*

(Nu s'au făcut înscrieri).

#### *Anul III.*

- |                     |                         |
|---------------------|-------------------------|
| 1. Comănescu Ion.   | 5. Fănuică Maria.       |
| 2. Danciu Ion.      | 6. Greceanu Radu.       |
| 3. Dinu Constantin. | 7. Iorgulescu N. Brându |
| 4. Fănuică Ion.     | 8. Mihăilescu Claudia.  |

# INFORMAȚII

## 1. CRONICA ȘCOALEI (1 SEPT. — 31 DEC. 1942)

— Decretul No. 2623, publicat în *Mon. Ofic.* din 15 Sept. 1942 :

Asupra raportului d-lui ministru secretar de Stat la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor cu No. 135.428 din 1942 ;

În baza dispozițiilor decretelor-legi No. 3052 din 5 Septembrie și No. 3072 din 7 Septembrie 1940,

Am decretat și decretăm :

*Art. I.* — D-nii Constantin Andreescu, Damian P. Bogdan și Emil Condurachi, sé numesc, pe data de 1 Octombrie 1942, profesori definitivii la Școala superioară de arhivistică din București, echivalenți în salariu cu profesorii agregați universitari, în conformitate cu dispozițiunile art. 64 și 165 din legea de organizare a învățământului superior, după cum urmează :

1. D-l Constantin Andreescu, ca profesor de finitiv la catedra de Istoria vechiului drept românesc și Instituții vechi românești.

2. D-l Damian P. Bogdan, ca profesor definitiv la catedra de paleografie slavă și limba textelor.

3. D-l Emil Condurachi, ca profesor definitiv la catedra de numismatică și arheologie medie și modernă, generală și română.

*Art. II.* — Plata diferenței de salarii dela suma prevăzută în buget grupa A 8 bis, tip de salarizare 24, până la suma ce li se cuvine ca profesori definitivii grupa A 8 bis, tip de salarizare 22, se va face conform art. 146 din legea de organizare a învățământului superior.

*Art. III.* — D-l ministru secretar de Stat la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor este însărcinat cu executarea dispozițiilor prezentului decret.

— *Min. Cult. Naț.*, Dir. Inv. Sup. cu Nr. 193.579 din 26 Sept. 1942, anunță numirea ca profesori definitivii pe data de 1 Oct. 1942, prin decretul Nr. 2623/1942 a d-lor Const. Andreescu, Damian P. Bogdan și Emil Condurachi.

— *Rektoratul Universității din București* cu Nr. 7793 din 2 Oct. 1942, trimite în copie adresa Min. Cult. Naț. Nr. 193.597 din 26 Sept. 1942, prin care se face cunoscută numirea ca profesori definitivii a d-lor C. Andreescu, D. P. Bogdan și Em. Condurachi.

— *Proces-verbal Nr. 1.* Consiliul în ședința dela 3 Oct. hotărăște ca suplinirile de catedre să se încredințeze persoanelor care posedă titluri și lucrări

ce le-ar îndreptăți să ocupe catedrele respective ca titulari. „D-ra M. Holban este de părere că, în lege nespecificându-se clauza titlurilor pentru ocuparea prin suplinire, această ocupare se poate extinde și asupra persoanelor care nu îndeplinesc această condiție”. Se recomandă ca suplinitori d-nii Dan Simonescu, Ion Hudiță și Al. Iordan. Pentru catedra de Expertiza grafică și grafologie se dispune facerea de publicații pentru suplinire, candidații iviți, Alex. Dumitrescu și Elena Bogdanovici neavând titlurile necesare.

— Nr. 250 din 5 Oct. 1942, către Rectoratul Universității spre a interveni la Min. Cult. Naț. să aprobe recomandările de suplinitori făcute de consiliul profesoral la 3 Oct. și anume : d. Dan Simonescu la catedra de „Izvoarele interne și externe ale istoriei Românilor”, d. Ion Hudiță, la „Sigilografie, heraldică și genealogie” și d. Alex. Iordan la „Bibliografie, biblioteconomie și bibliologie”.

— *Fac. de Filosofie și Litere din București*, cu Nr. 3472 din 7 Oct. 1942, trimite în copie adresa Min. Cult. Naț. Nr. 193.579/942, prin care sunt numiți profesori definitivi la școală d-nii C. Andreescu, D. P. Bogdan și Emil Condu-rachi.

— Nr. 284 din 19 Oct. 1942, D-na Elena Bogdanovici cere să fie recomandat ca suplinitoare la catedra de „Expertiza grafică și grafologie” : „Posed diploma Școlii de Arhivistică cu No. 27/940, certificatul Facultății de Drept cu Nr. 4088/942 doveditor că am trecut examenele de doctorat, alături o dovadă de titluri și activitatea științifică depusă până în prezent precum și un catalog al lucrărilor până astăzi tipărite”

— *Min. Cult. Naț. Dir. Inv. Sup.* cu Nr. 217.416 din 20 Oc. 1942, comunică :

„Avem onoarea a vă face cunoscut că prin decretul Nr. 2978/942, D-nii, Aurel Sacerdoțeanu, Emil Vîrtosu, Elian Alexandru și D-ra Maria Holban profesori definitivi la Școala superioară de Arhivistică din București, se echivalează în salariu cu profesorii agregați universitari, grupa A 8 bis, tip de salariu 22, în conformitate cu dispozițiunile art. 165 și 189 din legea de organizare a învățământului superior. Plata diferenței de salariu, dela salariul de conferențieri definitivi la acela de profesori agregați, se va face în măsura posibilităților financiare conform art. 146 din legea de organizare a învățământului superior.

„p. Ministru, V. Mihăilescu.

p. Director, Const. Săvulescu.”

— *Proces-verbal Nr. 2. Consiliul în ședința dela 28 Oct. 1942*, dispune ca să se întrebe Ministerul dacă poate fi numit suplinitor la catedra de Expertize grafică și grafologie un candidat fără doctorat, deoarece, în urma publicațiilor făcute, niciunul dintre cei prezentați nu posedă acest titlu. Se aprobă regulamentul școlii și se ratifică examenul de admitere în anul I. „Consiliul hotărăște ca actualii funcționari de specialitate, care n’au titlul de bacalaureat teoretic sau o diplomă echivalentă, să fie admiși a frecvența cursurile Institutului de cercetări arhivistice”. Se alege o delegație care să invite pe d. ministru al Culturii Naționale la deschiderea cursurilor.

— Nr. 312 din 29 Oct. 1942, către Min. Cult. Naț. Dir. Inv. Sup. cerându-se lămuriri dacă, nefiind candidați cu titlurile universitare cerute de lege, se poate

da în suplînire catedra de Expertiza grafică și grafologie, și la persoane numai cu activitate de specialitate care posedă însă licența universitară.

— *Min. Cult. Naț. Dir. Inv. Sup.* cu Nr. 213.659 din 2 Nov. 1942, comunică :

„Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul aprobă numirea următorilor suplînitori, pe data de 1 Noemvrie 1942 petru anul școlar 1942/1943.

„1. La catedra de Izvoarele Interne și externe ale istoriei Românilor, D-1 Dan Simonescu.

2. La catedra de sigilografie, heraldică și genealogie, D-1 conf. Ion Hudîță.

3. La catedra de Bibliografie, biblioteconomie și bibliologie, D-1 Alexandru Iordan.

p. Ministru, *V. Mihăilescu.*

p. Director, *Const. Săvulescu.*

— *Min. Cult. Naț. Dir. Inv. Sup.* cu Nr. 242.749 din 18 Nov. 1942, face cunoscut că prin decizia cu acelaș număr, d. prof. Const. Andreescu a fost numit prodirectori al școlaei. Cu Nr. 364 din 19 Nov. se aduce aceasta la cunoștința d-lui C. Andreescu. Decizia a fost publicată în *Mon. Of.* Nr. 274 din 25 Nov. 1942, p. 10.174.

— Sub Nr. 373 din 30 Nov. 1942, se primește următoarea donație :

Aflând cu bucurie despre înființarea secției de numismatică pe lângă Școala de Arhivistică condusă de D-voastră și că această secție își începe cursurile, profesor fiind eminentul nostru coleg dela Societatea Numismatică, D-1 Condurache, vă rog pe D-voastră și pe D-1 Condurache să binevoiți a accepta donația unui mic grup de 100 de monede macedono-dacice, pontice, moldo-valahice și romane, care cred că ar putea servi de punct de plecare pentru o colecție mai mare la care sper să contribuim mai departe atât eu cât și alți colegi dela Societatea Numismatică. Desigur că grupele începute aci vor putea fi completate prin noi donațiuni, grupele nereprezentate ar putea fi și ele aduse să figureze tot prin originale și astfel s'ar putea ajunge ca prima școală superioară de numismatică din România să fie în posesia unei colecții pe baza căreia să se poată face studii practice.

Cu stimă, *V. Canarache.*

București, 26.XI.942.

[Colecția cuprinde :

monete romane . . . . .	52
„ pontice . . . . .	12
„ din Macedonia și Dacia . . . . .	18
„ din Moldova și Valahia . . . . .	18
Total . . . . .	100

D-1 prof. Em. Condurachi a fost rugat să alcătuiască inventarul lor descriptiv.]

— *Proces-verbal* Nr. 4. Consiliul în ședința dela 4 Dec. 1942, hotărăște modificarea programului ca studenții să fie liberi Sâmbătă după amiază, prîlungirea vacanței până la 18 Ian. 1943, din lipsă de combustibil, deschiderer

unii curs liber de limba și literatura turcă încredințat d-lui H. Dj. Siruni, și „4. Fiecare profesor își ia obligația să prezinte până la 18 Ianuarie 1943. programa analitică a cursurilor ce predă. Aceste programe vor fi cercetate de o comisie alcătuită din : D-ra M. Holban, d-l C. Andreescu și Condurachi.

5. La cuprinsul referatului d-lui A. Sacerdoțeanu, n legătură cu fixarea normelor de editare, publicare de manuale, etc., d-l C. Andreescu propune ca această activitate să aibă loc în cadrul Institutului”.

Se alege următorul comitet de conducere al Institutului : A. Sacerdoțeanu, Emil Vîrtosu și Damian Bogdan, iar zilele pentru ședințele consiliului și Institutului se fixează Vinerea, începând dela ora 18.

— Nr. 389 din 5 Dec. 1942, către profesorii școlii :

Avem onoare a vă aduce la cunoștință hotărârile consiliului profesoral din ziua de 4 Dec. a. c., anexate în copie.

În completare ținem să precizăm că termenul pentru *Albume* este de doi ani. Referatele asupra planului lor urmează însă să fie discutate în cadrul institutului până la 1 Martie 1943. Tot până la acea dată trebuie discutate și referatele tuturor chestiunilor puse în referatul nostru.

Pentru fiecare chestiune sunteți rugat să ne prezentați cât mai neîntârziat referatul Dv. spre a-l supune discuției, conform hotărârii luate.

Director, *A. Sacerdoțeanu.*

p. Secretar, *I. C. Dobrescu.*

— Referatul directorului școlii supus discuției consiliului în ședința dela 4 Dec. 1942 :

În discuțiile noastre din consilii de mai multe ori am insistat asupra problemelor de metodă. Acum avem o situație care ne obligă să ne impunem un punct de vedere în această privință.

Pentru început propunem următoarele chestiuni :

1. Fixarea semnelor diacritice pentru ediții și normele acestor ediții.
2. Problema trascrierii textelor cirilice românești.
3. Ortografierea în limba română a numelor proprii din documente (slave, latine, ungurești, grecești, etc.).
4. Fixarea planului și strângerea materialului pentru *albume* de paleografie cirilică românească, slavă, greacă și latină.
5. Alcătuirea manualelor necesare cursurilor noastre.
6. Alcătuirea primei liste de bibliografii.

Cred că este potrivit să alcătuiim comisii speciale care să refere asupra fiecărei chestiuni, referatele urmând a fi supuse în consiliu, după aprobarea căruia vor fi introduse obligatoriu în toate lucrările noastre.

Termenul pentru referate este de trei luni, iar pentru albume și manuale doi ani.

Pentru materialul necesar pun la dispoziția fiecăruia anui 30.000 lei contra facturi. Materialul adunat rămâne proprietatea școlii. Aceste sume nu se referă și la cărțile tipărite, care se vor procura în măsura recomandării și a fondurilor de care vom dispune.

Director, *A. Sacerdoțeanu.*

4 Decembrie 1942.

— Nr. 404 din 14 Dec. 1942, convocarea Consiliului profesoral pentru Vineri 18 Dec. ora 6 d. a. pentru : 1. Numirea comisiei de propuneri pentru numiri și înaintări , 2. Numirea comisiei de procurări de materiale și cărți ; 3. Alegerea comitetului de redacție pentru „Hrisovul” și strângerea materialului pentru vol. III (1943).

— *Min. Cult. Naț. Dir. Inv. Sup.* cu Nr. 266.727 din 15 Dec. 1942, arată modul de plecare în vacanță al studenților și înapoierea la 9—11 Ian. 1943.

— *Proces-verbal Nr. 5.* Consiliul în ședința dela 18 Dec. 1942, dispune alegerea d-lor Al. Elian, Em. Virtosu și Em. Condurachi ca membri ai comisiei consultative ; d-na El. Bogdanovici și d-nii Emil Condurachi și Al. Iordan în comisia de recepție a materialelor comandate și de propuneri pentru comenzi noi ; ședințele Institutului de cercetări arhivistice vor începe Vineri 22 Ian. 1943 ; aprobă cererile tardive de înscriere și delegă în comitetul de redacție al revistei *Hrisovul* pe d-nii C. Andreescu, Em. Condurachi și Al. Iordan.

## 2. Diverse.

— În noua sa înfățișare Școala de Arhivistică a început să se bucur și mai mult de încrederea marelui public și a specialiștilor, al cărui sprijin nu i-a lipsit nici până acum. Cunoscutul și apreciatul colecționar, d. Vasile Canarache, cel dintâi îmbogățește colecțiile acestei școale cu o prețioasă donație de 100 monete originale, bogat material pentru lucrările noastre practice. Subliniem gestul d-sale și-i aducem călduroasele noastre mulțumiri. Avem nădejdea că în viitor ne vom bucura de același sprijin atât din partea d-sale, totdeauna întâiu săritor, cum îl cunoaștem dela Societatea Numismatică, cât și dela alții, cari ar putea îmbogăți colecțiile noastre cu dubletele ce posedă.

— D-l consul general Const. Karadja mărește și d-sa patrimoniul Școalei de Arhivistică în plină refacere, cu un prețios manuscris latin, luat cu inimă largă din bogata sa colecție. Incepem astfel seria manuscriselor latinești ale școalei și-i aducem alesele noastre mulțumiri pentru începutul făcut. Piatra din capul unghiului este totdeauna cea temeinică.

— Buletinul de față iese tot prin grija directorului ; comitetul de redacție instituit în acest scop urmează să înceapă activitatea cu volumele următoare.

— Anunțăm în *Buletin* numai lucrările care ni se trimit la redacție. Facem chimb cu toate periodicele de specialitate, la cerere.

## INDICE DE DOCUMENTE

Numai pentru cele editate integral, fragmentar, faesimilate, rezumate  
au menționate ca inedite.

**1414 (6922) Dec. 20.** — Hrisovul prin care Alexandru cel  
Bun dă panului Crăciun Belcescu două sate pe Pârâul Alb).  
(*rezum.*) . . . . . 29

**1423 (6932) Sept. 4.** — Hrisovul prin care Alexandru cel  
Bun dăruiește un sat pe Șomuz (*rezum.*) . . . . . 29

**1534 (7042) April 7.** — Document cu pecete inelară atâr-  
nată (*ment.*) . . . . . 104

[1585—1586 sau 1589] **Sept. 20.** — Mihnea Voevod întă-  
rește episcopului Luca al Buzăului stăpânirea unei mori la Berin-  
dești (*rezum.*) . . . . . 106

[1586—1589] **Martie 5.** — Mihnea Voevod către jup. Pârvu  
mare clucer și jup. Pătru al doilea clucer, să nu supere stăpânirea  
m-rii Bistrița-Vâlcea la balta Potelu (*rezum.*) . . . . . 105

[1586—1590] **Iulie 21.** — Mihnea Voevod întărește stăpâ-  
nirea mitropoliei peste satul Drăgănești (*rezum.*) . . . . . 105

## INDICE GENERAL

Nu figurează partea administrativă și titlurile operelor anonime din catalogul bibliotecii centrale din Blaj.

- Aaron Florian : 124.  
Accaramboni prof. : 64.  
Acciaiuoli Nero : 91.  
Acciaiuoli Rainerio, ducele Atenei : 89.  
Adamovics Gherasim episc. : 66.  
Aiud : 72.  
Ajtai N. : 74.  
Alba Iulia : biserică orientală, 6 ;  
planul restaurării mitrop. : 66.  
Albizzi Antonio (Antonius Albicius)  
nobil florentin genealogist : 76 ;  
opera, 77.  
Albizzi, Ginevra degli —, căs. Medici :  
76 n. 2.  
Aledrama fam. : 82 n. 8.  
Alexandrescu Gr. poetul : 134.  
Alexandru Vv. 1568—1577 : 105.  
Alexandru cel Bun Vv. : 130.  
Ali Turcul : 106.  
Alighieri Dante : 69.  
Altoriai, Peter Apor : 73.  
Ambras castel : 77.  
Ambrozie Sf. : 35.  
Ambrus Iucundianus : 36.  
Andreescu Const. prof. : 149—153.  
Angarano Giovannino : 137.  
Anghel, Alexis III : 79.  
Ansbertus cronicar : 10.  
Anvelle Dr. : 69.  
Apafi Mihail princ. : 58, 60.  
Apaga (Abaga) han mongol : 81.  
Apokaukos Alexios : 86.  
Apor Stephanus : 43.  
Aporiana famil. : 57.  
Aragon, Elisabeta de : 83.  
Arcangeli prof. : 64.  
*arhiva domnească* : 130.  
*arhive* : manual pentru —, 137 ; —  
românești, v. A. Sacerdoțeanu.  
*arhiviști* : 123.  
Aristophanes : 49.  
Aristotel : 50 ; *Ethica*, 39 ; *Rethorica*,  
55 ; *Logicometafysica*, 37 ; *Phy-*  
*sica*, 36, 43, 48.  
Armenii în Moldova : 74.  
Asachi Gh. : 134.  
Asan Ecaterina : 91.  
Asan, Ioan III : 81 ; — Ivan, 85 ;  
Paul, 91.  
Asanești famil. : 96.  
Atanasie Sf. : 35.  
Athos, Vlahii la — : 11.  
Augustin Sf. : 35.  
Augsburg : 75, 77.  
Aulus Persis : 38.  
Avramie patriarh Ierusalim : 142.  
Azatin : v. Izz (Az.)-ed-Din.  
  
Babeș V. : 73.  
Bălcescu Nicolae : 124.  
Balș G. : 95.  
Baluzius Stephanus : 67.  
*băndrie* (haraghie, hereghie) : 8, 28.  
*bani* : 27, 28.  
Barabas Samuel : 72.  
*barbo, barbuto* : 98.

- Barcasy Acatius : 60.  
 Barsirius Casperinus : 55.  
 Beda Venerabilul : 35.  
 Belareidiotes stratopedarh : 87.  
 Benkő Ioseph : 49, 54, 63, 66.  
 Berindești, moară la — : 106.  
 Bernardus S. : 45.  
 Fethlen Farkas : 72.  
*bibliotecari*, manual p. — : 141; pre-  
 gătirea — : 123.  
 Birtoc : v. Dragfi B.  
 Bistrița-Vâlcea, m-re : 105.  
 Bistrițeanu Alexandru : 137.  
 Bizanț, moneta din — : 7.  
 Blaci : terra Blacorum, 12.  
 Blaj, biblioteca : v. Iosif E. Naghiu ;  
 conscripția urbarială, 73.  
 Blökumenaland, 10.  
 Bobb (Babb) Ioan episc. : 47, 56, 57,  
 63, 66.  
 Bod Petrus de Felső-Tsernaton : 39.  
 Boer Stephanus : 59.  
 Bogdan, Damian P. : 149, 150, 152.  
 Bogdanovici Elena : 150, 153 ; *Gra-*  
*fometria* : 109—120.  
 Boia Aurel : 137.  
 Boitoș Olimpiu : 138.  
 Bonaventura Sf. : 35.  
 Bonfadio Giacomo : 70.  
 Bos Lambert : 40.  
 Brancović Lazar despot : 91 ; — Ște-  
 fan, 84.  
 Brancovicești : 120.  
 Brașov, socoteli : 57.  
 Brueghel cel bătrân, Pieter : 76.  
 Burmann Petrus : 42, 60.  
 Buzău : v. episc. Luca.  
 Byck J. : 145.  
  
 Caliani Augustin : 74.  
 Câmpianu Ștefan : 58.  
 Canarache Vasile : 151, 153.  
 Cantacuzino Șerban, crucea dela  
 Viena : 71.  
*cantitatea* : v. quantitas.  
*capecia*, capetia (sexagena) : 19 n.,  
 33.  
 Carol VI împ. : 48.  
  
 Catharina Alexiadis imp. Rossorum :  
 39.  
 Cato : 38.  
 Cavaignac istoric : 140.  
 Cedren ist. : 10.  
*censul, census* : 12, 16, 20 n. 1, 23 n. 1.  
 Chandrenos duce : 87.  
 Charbandan al Persiei : 81 n. 2.  
 Chateaubriand : 126.  
 Chiaberg, Iosef Ignat : 53.  
 Chiril Lucaris : 138.  
 Chisar mare logof. : 106.  
 Cicero : 53, 55.  
*ciful, ciphus* : 33.  
 Cipariu Timoteiu : biblioteca, 35, 36,  
 40—45, 49, 52, 54, 57, 58, 60—63,  
 65—71 ; note toponimice, 54 ; tes-  
 tamentul, 44.  
 Clain-Micu, Inocențiu, episc. : 55.  
 Claudianus Mamertius : 53, 62.  
 Clemente Alexandrinul : 65.  
 Clímacus : v. Ioan.  
 Cluj-Mănăstur : 6.  
*cognato* : 98.  
 Commingues, Cécile de— : 83.  
 Conneni la Albizzi : 79.  
 Condurachi Emil : 149—153.  
 Constantin Dragases despot : 90.  
*constantinași* : 7 n. 1.  
 Copenhaga, biblioteca regală : 78.  
 Corvin famil. : 38.  
 Coster, Pieter Baltens de—, poet : 76.  
 Courtenay, Ecaterina de — : 84 n. 2.  
 Cozia m-re, cronologia doc. : 126—  
 129.  
 Craiova : v. Iane ban.  
 Crépieux-Jamin : 109.  
*cronologia* : v. Mircea cel Bătrân.  
 Cserei Nicolae (Miklos) : 73.  
 Cunitzchy Adam : 48.  
 Curtea-de-Argeș, săpături la — : 6.  
 Custos Dominicus, gravor și editor  
 din Augsburg : 76, 77, 78 n. 1.  
 Czinkora Ioan : 45  
 Czopa Cyrillus : 59.  
  
*dajdie* : 27, 28.  
*dare* : 26, 27 ; *daruri* : 21.

- decima* : 12, 17, 18 n. 2.  
 Delicati prof. : 64.  
 Demetrian Georgius : 58.  
*denarii banales* : v. dinari.  
 Densuşianu N. : 44.  
*dinari* (denarii, denarii banales, ДИНАРИ) 8 n. 1 ; 12 n. 4 ; 18 ; 21 n. 1 ; 23 n. 4 ; 24—26 ; 28 ; 33 ; bătuţi în Ardeal : 12 ; de Mantua : 16 n. 3 ; 18 n. 2.  
 Drăgăneşti sat : 105.  
 Dragfi Bartolomeu (Birtoc) : 139.  
 Drakenborch Arnold : 40, 52, 60.  
 Dreyfus : 114.  
 Driessen Antonius : 42.  
 Ducange : 75.  
*ducatul* (florinul, galben venetic) : 7 n. 2, 27, 31, 33.  
 Dumitrescu Alex. : 150.  
*duşegubina* : 26.  
 Döbber Chr. : 62.  
 Dobra Ioachim : 58.  
 Dobrescu, I. C. : 152.  
 Dobrotici din Varna : 89.  
 Dombi Ioannes : 59.  
 Doria Simeon : 44.  
 Dorotheus S. : 45.
- Ecole des chartes* : 122.  
 Egrisch sat în ţin. Csanad : 71.  
 Elian Alexandru : 150, 153.  
 Eotvös : 57.  
 Ephrem S. Sirul : 45.  
 Epictet : 53.  
 Erdeli Vasile episc. : 62.  
 Ergelhard Nicolaus : 41.  
 Esterzhay : 114.  
 Eugenikos Ioan panegirist : 94.  
 Europa, istoria în imagini : 78.  
*expert grafic* : 137.  
*expertiza scrisului* : metoda caligrafică, grafoscopia, 109 ; grafonomia, 110 ; tehnica grafometrică, 112.
- Fabrik Ioannes : 51.  
 Fejér Georgius : 58.  
 Ferentz Gabriel : 40, 51.
- fertunul, fertones* : 14 n. 5, 15 n. 2, 19, 20 n. 1, 27, 33.  
 Filitti, I. C. : 92.  
 Florescu, George D. : 104 ; are un ex. din Alþizzi, 78.  
*florini, floreni* : 19, 21 n., 25, 31 n. 2, 32, 33 ; v. şi ducatul.  
*Flurnamen* : v. nume de hotar.  
 Foggaras Benedictus : 38.  
 Fontanas, J. B. : 77.  
 Friesach (Carintia), *frisaticum, frisacensi*, moneta din : 7, 20 n. 1, 21 n. 1.  
 Fugger famil. : 77.  
 Furnică, Dumtru Z. : 134.  
 Fursac Rogue de — : 111.  
 Füzéri Georgius : 56.
- Gabrades, famil. bizant. : 94.  
*galben* : 31, 32, 33 ; — venetic, v. *ducatul*.  
 Gallus Cornelius : 38.  
 Gath Alexius : 54.  
 Gattilusi, Maria Francesco I : 85.  
 Gattilusi, Notaras Paleologu : 91.  
 Gauberg Johann : 40.  
 Genesis Dr. prof. : 70.  
 Gentili Xav. card. : 69.  
 Gergyai Paulus : 56.  
 German Ioan : 46.  
 Gheorghiu N.-A. : 138.  
 Glabaina Teodota : 87.  
 Glabas Mihail : 87.  
*globă* : 26, 27.  
*globaş* : 27, 28.  
 Golimas, Aurel H. : 138.  
 Gonzaga Vincenzo duce de Mantova şi de Montferrat : 78.  
 Grădişte, mozaicul : 57.  
*grafism* : 109.  
*grafometria* : v. Elena Bogdanovici.  
*grafometrul* : 113.  
*grafoscopia* : 109.  
 Grigoraş N. : 138.  
 Grigore de Nazianz : 53.  
*grivna* : 31, 33.  
*grosul, grossus* : 20, 31, 33.  
 Grubenhagen, Heinrich von : 85.

- Hallerstein guvern. Transilvaniei : 55.  
Halphen Louis : 138.  
*haraghie, hereghie* : v. *bândrie*.  
Hermsterb Tiberius : 40, 49.  
Hermann David de Mediaș : 49.  
Herodotes : 49.  
Hoffmann Fr. : 43.  
Holban Maria : 150, 152.  
Hontz Henricus : 48.  
Horatius, *Carmina* : 38, 53.  
Hossu Basilius : 63.  
Hudiță Ioan : 150, 151.  
Hulle Nicolaus : 39.  
Huszt Andrei : 72.
- Iare mare ban al Craiovei : 105.  
Imperiul româno-bulgar : 12 n. 3.  
Ioan Constantin alumn : 43.  
Ioan Hrisostom Sf. : 39, 53.  
Ioan de Huniedoara : 139.  
Ioan Kalékas patriarh : 86.  
Ioannes Climacus S. : 47.  
Iordan Alexandru : 150, 151, 153.  
Iorga Nicolae : 132, 140, 145 ; *memorii*, 144 ; *orator*, 141.  
Iosif II împ. : 47, 56.  
Irineu mitrop. : 144.  
*istoria patriei*, 125.  
Ivan Alexandru țar bulgar : 89.  
Izz (Az)-ed-Dîn Keikavs (Kaikaus) : 81.
- Jago Vyvyan : 78 n. 2.  
Jakabb Parthenius : 53.  
Japubro Guirana de — : 84.  
Juvenal : 38, 53.
- Kaballarios Basileios : 87.  
Kajan Den. Junior : 59.  
Kalekas : v. Ioan.  
Karadja C. ; 78 n. 2, 153.  
Kemény Ioan : 46.  
Kertesz Basilius : 59.  
Keresztésy Samuel : 43.  
Kiblinga Franciscus : 43.  
Kilian Bartholomens gluvaergiu : 77.  
Kilian Lucas și Wolfgang : 78 n. 1.  
Kogălniceanu Mihail : 125.
- Kollonitsch Sigismundus arhiepisc. : 56.  
Kolonich Ladislaz : 53.  
Körösi : 44.  
Kovács St. : 74.  
Köváry v. : 74.  
Kuttens : 46.  
Kutrules Dimitrie : 81.
- Lachanes-Ivajlo pretendent bulgar : 89.  
Ladislau de Borșa : 139.  
Langenbruch : 110.  
Lazar Ioan : 47.  
Lazii, popor : 138.  
Lemény Ioannes : 55, 58, 61.  
Leon II al Armeniei † 1288 : 84.  
Leopold împ. germ. : 46.  
*libra* : 29.  
Locard Edmond : 111, 112, 114, 118 120.  
Lopussny Francisc : 61.  
*lotonul, lotho* : 33 ; *lottones* : 14 n. 5.  
Lovinescu Eugen : 134—136.  
Loyola, Ignatius de — : 48.  
Luca episc. Buzău : 106.  
Lucan : 53.  
Lucaris : v. Chiril Lucaris.  
Lucretius : 38.  
Luculus : 65.  
Lupaș Ioan : 139.  
Lusignan, Ioan II, regele Ciprului : 83.
- Macartney Dr. : 70.  
Macedoneni : 142.  
Macrobius : 65.  
Maior Grigore episcop : 47, 56, 65.  
Maior Ioan : 66.  
Mairescu Titu : 134—135.  
Malaspina Argentina : 83.  
Malatesta da Rimini, Rupert, conte : 91.  
Manciulea Șt. : 60, 62, 73.  
Mantova, curtea din : 78.  
*marca, mareha* : 14, 17, n. 3, 18, 20 n. 1, 23 n. 1, 31, 33 ; *marca denariorum* ; 19 n.

- Marcu Isidor dr. : 65.  
 Marcus Manilius : 38.  
 Maria din Mangup, neamul : 93—100; spița, 99.  
 Maria Terezia împ. : 57, 58, 66.  
 Martial : 53.  
 Martianus Valerius : 38.  
 Matasă, Pr. C. : 140.  
 Melchior Verdries Joh. : 40, 41.  
 Medici : v. Albizzi.  
 Meletie Syrigos : 138.  
 Micu Clain de Sad, Samuel : 44.  
 Micu Klein Inocențiu episc. : 66.  
 Mihai Viteazul : 77 n. 6, 107.  
 Mihail Șișman țar bulgar : 85.  
 Mihăilescu Vintilă, : 150, 151.  
 Mihaly de Apșa Victor, mitrop. : 62, 64, 70.  
 Mihnea Turcitul Vv., pecetea inelară : 103—107.  
 Millio David : 42.  
 Minea Ilie : 132—134, 138.  
*miniaturile românești* : 143.  
 Mircea cel Bătrân : 126—129, 131.  
 Mircea Ion-Radu : *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul* : 103—107.  
 Mironescu Atanasie : 144.  
 Moisil Const. : 104, 121.  
 Moldova, pecetea inelară în — : 107.  
 Moldovan, Ioan Micu : 45, 51, 55, 56, 57, 62, 66, 67, 69, 72, 73.  
 Moldovan Ioannes viceprefect : 59.  
*moneta* : 11, 13 n. 1, 15, 17 n. 2; valoarea ei istorică : 6; bizantine, 7 n. 1; bulgărești, 8; cehă, 8 n. 5; lui Kadan, 9 n.; polonă, 8; sârbească, 8; ungurească, 8.  
*monetarii* : 13 n. 1.  
 Monorai Ioannes (Popa Iancu) : 62.  
 Montanus dela Singidunum : 142.  
 More Stephanus : 37.  
 Mugulion, Despina de — : 81.  
 Müller Ad. : 70.  
 Munteanu Victor : 55.  
 Muratori : 141.  
 Mureș jud. : 73.  
 Muzalon Gheorghe protovestiar : 89.  
 Mytuo Pantheus : 44.  
 Naghiu, Iosif E. : *Catalogul manuscriselor latinești și în limbi moderne dela Biblioteca Centrală din Blaj* : 35—74.  
 Nance Naum : 142.  
 Nemes Ladislaus : 59.  
 Nemethi, Samuel Sz. : 50.  
 Nicolaescu Stoica : 103.  
 Niculescu Grigore prof. : 136.  
 Nobili Ioannes : 59.  
 Nogai, han tătar : 81.  
 Notzing : v. Schrenck.  
*nume de hotar* (Flurmanen) : 140.  
*nummus* : 11.  
*nummularii* : 13 n. 1.  
 Ode Iacob : 40.  
 Olobej Ioan : 94.  
 Onciul Dimitre : 132.  
 Orsini Nicolae, conte de Zakyntos : 85.  
*ortul, ortoni* : 20, 21 n., 32.  
 Osborn, Albert S. : 112, 116.  
 Ovidius : 38, 53.  
 Paleclogii : genealogia după Albizzi, 75—100; spița primilor — : 80; ultima dinastie, 78.  
 Paleologu Alexis : 79.  
 Paleologu Andrei (Mohamed Pașa) ultimul descendent : 92.  
 Paleologu Andronic, spița neamului : 88.  
 Paleologu Irina : 88.  
 Pap Szathmari Sigismund : 42, 43.  
 Papiu-Ilarian Al. : 140.  
 Papp Samuel : 61.  
 Papp Theodor, canonic : 49, 52, 54, 59.  
 Pascu Ștefan : 140.  
 Patachi Ioan episc. : 48, 49, 50.  
 Pataki Stephanus : 56.  
*pecunia* : 11, 14 n. 5, 15, 18 n. 1, 22 n. 1.  
 Pennafort Raymond : 48.

- pensul, pensum, pensus* : 11.  
 Pepe Gabriele : 140.  
*perperi, perperu* : 23—29, 33; *perpere* de Valachia, 29, 33; *zlot, zlot tătăresc*, 7 n. 2.  
 Peterfi Ladislau de Kilbed : 72.  
 Petraliphas, Ioan Raul : 89.  
 Petrovici Ion : 122, 141.  
 Petru cel Tânăr Vv. : 104.  
 Petru Cercel Vv. : 104, 105 n. 2.  
 Petru I Mușatin Vv. : 129—132.  
 Petruța Efrem : 59.  
 Philantropenosg Maria Alexis : 87.  
 Philes Alexis : 88.  
 Philes Manuel : 76 n. 1.  
 Photius : 65.  
 Pinto Olga : 141.  
 Pius II (Aeneas Sylvius) : 98.  
 Plautus : 65.  
 Pletz J. : 54.  
 Poarta Mezeșului : 6.  
 Podiebrad, Victor G. : 84.  
*pondus, pondera* : 11, 12 n. 4; 15 n. 3, 16, 18, 20 n. 1; *pondus denariorum* : 19 n.  
 Pop Iosif Sălăgeanul episc. : 66.  
 Pop Nicu cadet : 55.  
 Popa Cyrillus : 59.  
 Popescu, Pr. Niculae M. : 141.  
 Popescu-Cilieni P. : 142.  
 Popescu-Vaidomir N. : 142.  
 Popescu-Vâlcea G. : 143.  
 Popovici-Bănățeanul Ioan : 137.  
 Popp Theodor : 58.  
 Porfirie : 44.  
 Porfirogenetul Constantin, neamul : 81.  
 Potel, baltă de Dunăre : 105.  
*preoți adormiți* : 141—142.  
 Proper ius : 38.  
 Pythagora : 53.  
*quantitas, cantitate* : 12, 20 n. 1; *quantitas pecuniae*, 22 n. 4.  
*quingagesima* : 12.  
 Radu cel Mare Vv. : pecetea inelară : 103; pecetea mare : 4.  
 Radul I Vv. : 103.  
 Rădulesca, Ion Horia : 143.  
 Rákoczi G. princeps : 38, 45, 46.  
 Rákotzi Francisc princ. : 73.  
 Ramonczai Gregorius prorector : 58.  
 Rațiu Ioan : 67, 74.  
 Rats Const. : 70.  
 Ratz Basilius rector : 47, 58.  
 Rednic Atanase episc. : 50, 56, 60.  
 Rednik Stephanus : 61.  
 Rerchelich Mathias : 61.  
 Richter, G. de — : 113, 116.  
 Roediger : 70.  
*romanatus* : 20 n. 1.  
 Români în izvoare medievale : 5; Iegăturile lor comerciale, : 9.  
 Romanescu Marcel : 143, 144; *Albizi și Paleologii*, 75—101.  
 Romanescu Vasile : 144.  
 Rosenfeld, Andreas von : 71.  
 Rosetti, Dinu V. : 103.  
 Rougemont, De — : 109, 118.  
 Rousseau, J.-J. : 66.  
*rubla* : 31, 33; — de argint : 30.  
 Rudolf II împ. : 77.  
 Rusz Ioannes : 54.  
 Sacerdoțeanu Aurelian : 150, 152; *Despre circulația monetară la Români în evul mediu, După documente*, 5—34; *Cuvânt de deschidere finit în ziua de 11 Nov. 1943*, 121—126; *La cronologia documentelor lui Mircea cel Bătrân pentru Cozia* : 126—129; *Vechile noastre arhive*, 129—132; † *Ilie Minea*, 132—134; † *Dumitru Z. Furnică*, 134; † *Eugen Lovinescu*, 134—136; † *Grigore Niculescu*, 136; *Partea administrativă a școlii*, 147—148; *Informații*, 149—153.  
 Sadvovschi Nicolaus : 55.  
 Saint-Georges Al. : 84 n. 1.  
 Sallustius : 53.  
 Sâmpălean I. canonic : 63.  
 Savoia, Margareta de — : 83.  
 Săvulescu Const. : 150, 151.  
 Saxonia, ducii de — : 77.  
 Schieller Ștefan : 74.

- Schmeizel Martin : 51, 52.  
*Schock* : v. *șezina*.  
 Schrenk von Notzing : 77.  
 Schulocns A. : 42.  
 Schultens Albert : 40.  
*Scoala de Arhivistică* : 130, 140 ; scopul, 121 ; elevii, 122.  
*scot, scotus* : 31.  
*scrisul* : 109 ; — orbilor, 137.  
 Seneca, L. An. : 38, 53.  
*șezina* (sexagena, Schock) : 31, 33 ; v. și *capecia*.  
 Sforza, Galea Maria, ducele Milanului : 92.  
*sigilii inelare* : v. Mihnea Turcitul.  
 Simedrea Tit : 144.  
 Simon Paulus : 45.  
 Simonescu Dan : 145, 150, 151.  
 Simonetti prof. : 64.  
 Sinkai Ioannes : 37.  
 Siruni, H. Dj. : 152.  
 Smendrovich Ioannes : 61.  
 Smith prof. : 64.  
 Snagov, m-re : 103.  
 Sofia de Lituania : 90.  
 Solange — Pellat E. : 110, 119.  
 Solovjev, A. V., istoric rus : 94.  
 Soos Nicolaus : 67.  
 Spinola Argentina : 83.  
 Stahl Henri : 119.  
 Staico Postelnic (1568—1577) : 105.  
*staterul, statera* : 14 n. 5, 17, 19.  
 Ștefan cel Mare : v. Maria Mangup.  
 Ștefan protopop de Abrud : 51.  
 Ștefan Uroș II Milutin : 82.  
 Sterca : v. Șuluțiu.  
 Stobeus J. : 38, 53, 65.  
 Stoika Gabriel : 59.  
 Șuluțiu, Alexandru Sterca mitrop. : 58, 67, 74.  
*suma, summa* : 12, 17, 20 n. 1, 30.  
 Svjetoslav țar bulgar : 85.  
 Syrigos : v. Meletie.  
 Szalbek Michael : 36.  
 Szathmari Michael : 58.  
 Szegedi Michael : 36.  
 Szereday Alexius : 40, — Antonius, 65.
- Szentyel Veres-Egyhazi, Michael : 45, 46.
- Țara Românească, pecetea inelară e rară : 107.  
 Tarhaniot Nichifor : 80, 87.  
*taxă* : 25.  
*teatrul* la Români : 143.  
*telonium, telonia* : 11, 16 n.  
 Teodosie banul : 105.  
 Terra Blacorum : v. Blaci.  
 Terentius : 52.  
 Teutoni cavaleri : 13, 14.  
 Theodorescu Barbu : 145.  
 Thüringen, Agnes von — : 85.  
 Tibullus : 38, 53.  
 Tihon : 113.  
 Titol principii din — : 77.  
 Tit Livius : 53.  
 Tocco Carlo conte : 91.  
 Toktai, han tătar : 82.  
 Toma (Sf.) din Aquino : 35.  
*transcrierea ciriliceii* : 145.  
 Transilvania : 17, 38.  
*tributum, tributa* : 11, 12 n. 4, 15, 16, 22 n. 4, 26 ; tribut Tătarilor, 22.  
*tributari* : 14 n.  
*tricesima* : 12, 16 n. 2, 26.  
 Tserey Mihai de Nagy Ajtai : 72, 73.  
 Tudela, Benjamin de — : 10.  
 Tudor logof. (1568—1577) : 105.  
 Turkovicz Tsepregy, Francisc : 49.  
 Turssellini Horatius : 42.  
 Tuzzi prof. : 64.  
 Typaldos G. : 78 n. 2.  
 Tzemplakon (Zamblacus) Ioan : 92.
- uncia : 20.  
 Ungaria, monetele din — : 51.  
 Urgel, Pierre d' — : 83.  
 Uroș III Dečanski : 82.
- Vajda Demetrius : 58.  
*vamă* : 23, 25, 26, 28, 32.  
 Van Alphen Hieronymus : 41.  
 Van den Honert Johann : 41.  
 Van Musschenbrock Petrus : 41.  
 Van Til Salomon : 41.

- Vancea de Buteasa Ioan, mitrop.: 61.  
62, 63, 64, 65, 74.  
Varlaam mitrop. Moldovei: 145.  
Țasile cel Mare: 53.  
Vatican, arhiva: 78.  
Viale-Prelà Michael: 67.  
*vicesima*: 12.  
Virgilius, *Carmina*: 38, 53, 74.  
Virtosu Emil: 150, 152, 153.  
Vlad Delamarina Victor: 137.  
Vladislav, rege'e Poloniei: 129—132.  
Vlahii în izvoarele medievale: 10.  
Vodița m-re: 6.  
Wagner Ioannes: 52.  
Warona Cânga Stanislau, com. incendiată 1915: 55.  
Wercher Georgius: 56.  
Wierix din Augsburg, școala lui: 77.  
Winklez Ioan Bapt: 49.  
Xenopol, A. D.: 132.  
Zaccaria Benedetto amiral francez: 80.  
Zaccaria II Centurione: 91.  
*zecimea*: v, decima,  
*zlotul*: 33; — unguresc, tătăresc, 30; v. și *perper*.

## TABLA FIGURILOR

	<u>Pag.</u>
1. Sigiliul cel mare al lui Radu' cel Mare . . . . .	2—3
2. Sigiliul inelar al lui Mihai Viteazul . . . . .	104
3. Sigiliul lui Mihnea Turcitul . . . . .	105
4. Sigiliul inelar al lui Mihnea Turcitul . . . . .	106
5. Semnături naturale și imitate . . . . .	111
6. Măsurător de sticlă . . . . .	113
7. Curbimetru de sticlă . . . . .	114
8. Măsurător de unghiuri . . . . .	116
9. Grafometrul lui Richter . . . . .	117
10. Proporția înălțimii minusculilor . . . . .	118

## TABLA PLANȘELOR

I. Portretul contimporan al lui Antonio Albizzi (1608) gravat de Dominicus Custos din Augsburg . . . . .	74—75
II. Antonio Albizzi — Arborele Paleologilor . . . . .	78—79
III. Arborele genealogic al Paleologilor . . . . .	92—93
IV. Arborele genealogic al Asăncștilor . . . . .	96—97

# CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
<b>I. Studii.</b>	
Aurelian Sacerdoțeanu, <i>Despre circulația monstard la Români în evul-mediu — după documente —</i> . . . . .	5— 34
Iosif E. Naghiu, <i>Catalogul manuscriselor latinești și în limbi moderne dela Biblioteca Centrală din Blaj</i> . . . . .	35— 74
Marcel Romanescu, <i>Albizzi și Paleologii</i> . . . . .	75—100
— <i>Résumé</i> — . . . . .	100—101
Ion-Radu Mircea, <i>Pecetea inelard a lui Mihnea Vodă Turcitul</i> . .	103—107
Elena Bogdanovici, <i>Grafiometria</i> . . . . .	109—120
<b>II. Note și comunicări.</b>	
A. Sacerdoțeanu, <i>Cuvânt de deschidere ținut în ziua de 11 Nov. 1943</i>	121—129
A. Sacerdoțeanu, <i>La cronologia documentelor lui Mircea cel Bătrân pentru Cozia</i> . . . . .	126—129
A. Sacerdoțeanu, <i>Vechile noastre arhive</i> . . . . .	129—132
A. S. † <i>Ilie Minea</i> . . . . .	132—134
A. S., † <i>Dumitru' Z. Furnică</i> . . . . .	134
A. S., † <i>Eugen Lovinescu</i> . . . . .	134—136
A. S., † <i>Grigore Niculescu</i> . . . . .	136
<b>III. Note bibliografice.</b>	
Giovannino Angarano, <i>Tecnica archivistica</i> (de A. S.) . . . . .	137
Alexandru Bistrițeanu, <i>Doi scriitori băndăreni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bădăneanul</i> (de A. S.) . . . . .	137
Aurel Boia, <i>Exercitarea funcțiunii de exeprt grafic</i> (de A. S.) . . . . .	137
Aurel Boia, <i>Scrisul orbilor</i> (de A. S.) . . . . .	137—138
Olimpiu Boitoș, <i>Die ungarische Presse in Rumänien</i> (de A. S.) . . . . .	138
N.-A. Gheorghiu, <i>Richard Simon și „Intâmpinarea” lui Meletie Syri os</i> (de A. S.) . . . . .	138
Aurel H. Golimas, <i>Incerări de românizare în viața economica a Iolu</i> . . . . .	138
(de A. S.) . . . . .	138
N. Grigoraș, <i>Despre profesorul Ilie Minea. Amintiri</i> . . . . .	138
Louis Halphen, <i>Initiation aux études d'histoire du moyen-âge</i> (de A. S.) . . . . .	138—139

	<u>Prig.</u>
I. Lupaş, <i>Zur Geschichte der Rumänen</i> (de A. S.) . . . . .	139—140
C. Mătasă, <i>Câmpul lui Dragoş</i> (de A. S.) . . . . .	140
Al. Papiu-Ilarian, <i>Istoria Românilor. III</i> (de A. S.) . . . . .	140
Stefano Pascu, <i>La Scuola di Archivistica</i> (de A. S.) . . . . .	140
Gabriele Pepe, <i>Introduzione allo studio del medio evo latino</i> (de A. S.) . . . . .	140—141
Ion Petrovici, <i>Fulguraţii filosofice şi literare</i> (de A. S.) . . . . .	141
Olga Pinto, <i>Manuale del bibliotecario</i> (de A. S.) . . . . .	141
Niculae M. Popescu, <i>Preoţi de mir</i> (de A. S.) . . . . .	141—142
I. Popescu-Cilieni, <i>Patriarhul Avramie al Ierusalimului</i> (de A. S.) . . . . .	142
N. P(opescu)-Vaidomir, <i>Contribuţiuni la istoria Românilor sud-dunăreni</i> (de A. S.) . . . . .	142
G. Popescu-Vâlcea, <i>Rapports entre la miniature et l'imprimerie</i> (de A. S.) . . . . .	143
G. Popescu-Vâlcea, <i>Le problème de l'entrelacs et l'ornementation</i> (de A. S.) . . . . .	143
Ion Horia Rădulescu, <i>Teatrul francez în Muntenia</i> (de A. S.) . . . . .	143
Marcel Romanescu, <i>Tetraevanghelul dela Craiova</i> (de A. S.) . . . . .	143—144
Marcel Romanescu, <i>Argintăria la Băndăeni</i> (de A. S.) . . . . .	144
Vasile Romanescu, <i>Mitropolitul Athanasie Mironescu</i> (de A. S.) . . . . .	144
† Tit Simedrea, <i>Catastiul de hirotonii al episcopiei Rădăuşului</i> (de A. S.) . . . . .	144—145
Dan Simonescu, <i>Reabilitarea literaturii româneşti vechi</i> (de A. S.) . . . . .	145
Barbu Theodorescu, <i>Nicolae Iorga</i> (de A. S.) . . . . .	145
Varlaam, <i>Cazania 1643</i> (de A. S.) . . . . .	145—146

#### IV. Partea administrativă.

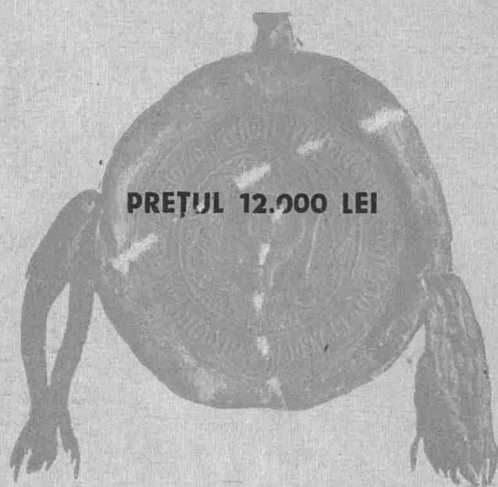
de A. Sacerdoşeanu.

Statistica. Anul al XIX-lea (1942—1943) . . . . .	147
1. <i>Administraţia şi serviciul</i> . . . . .	147
2. <i>Corpul didactic</i> . . . . .	147—148
3. <i>Diplomaţii şcoliei</i> . . . . .	148
4. <i>Elevii şcoliei 1942—1943</i> . . . . .	148

#### V. Informaţii.

de A. S.

1. <i>Cronica şcoliei (1 Sept. — 31 Sept. 1942)</i> . . . . .	149—153
2. <i>Diverse</i> . . . . .	153
<i>Indice de documente (A. S.)</i> . . . . .	154
<i>Indice general (A. S.)</i> . . . . .	155
<i>Tabla figurilor</i> . . . . .	162
<i>Tabla plângerilor</i> . . . . .	162
<i>Cuprinsul</i> . . . . .	163—164



**PREȚUL 12.000 LEI**

TIPARUL „CARTEA ROMĂNEASCĂ”, S. A. BUCUREȘTI

[www.dacoromanica.ro](http://www.dacoromanica.ro)